

ISSN: 2616-6216 (print)

ISSN: 2707-9597 (online)

<https://pard.mk.ua>

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Науковий журнал

**PUBLIC ADMINISTRATION AND
REGIONAL DEVELOPMENT**

Academic journal

Заснований у 2018 році

Включено до переліку наукових фахових видань України

з питань державного управління

(Категорія «Б»), Наказ Міністерства освіти і науки

України від 17.03.2020 №409)

№25(2024)

Видавець:

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Головний редактор:

Ємельянов В.М. – доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Заступник головного редактора:

Антонова Л.В. – доктор наук з державного управління, професор

Члени редакційної колегії:

Домбровська С.М. – доктор наук з державного управління, професор

Євтушенко О.Н. – доктор політичних наук, професор

Жовнірчик Я.Ф. – доктор наук з державного управління, професор

Криштанович М.Ф. – доктор наук з державного управління, професор

Лізаковська С.В. – доктор наук з державного управління, ад'юнкт

Лопушинський І.П. – доктор наук з державного управління, професор

Палазник Ю.В. – доктор наук з державного управління, доктор галібітований, професор

Сиченко В. В. – доктор наук з державного управління, професор

Сорока С.В. – доктор наук з державного управління, професор

Хаджипадева С.К. – доктор наук з державного управління, професор

Bartosz Hordecki – PhD, Professor of Political Science, Adam Mickiewicz University (Poland).

Catalin Vrabie – PhD, in Public Administration, (Romania)

Günter Walzenbach – Associate Professor in Political Science, American University of Armenia, College of Humanities and Social Sciences (Yerevan, Armenia)

Magdalena Musiał-Karg – Professor, dr hab., Adam Mickiewicz University (Poland)

Vainius Smalskys – Doctor of Social Science, Mykolas Romeris University, Director of Institute of Public Administration, Professor (Kaunas, Lithuania).

Відповідальний секретар:

Штиршов О.М. – кандидат наук з державного управління, доцент

Технічний секретар:

Тимофєєв С.П. – кандидат наук з державного управління, доцент

© Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

54003, м. Миколаїв,
вул. 1-а Воєнна, 2а.
(0512) 76-71-92

© Видавництво:

Ємельянова Т.В.
54001, Миколаїв,
пров. Суднобудівний, 7.
(0512) 47-74-48

Рекомендовано до друку: Рішенням науково-методичної ради Інавчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування, Чорноморського національного університету імені Петра Могили. (Протокол № 9 від 29.09.2024 р.)
Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія KB № 23245-13085P від 04.04.2018 р.

ISSN: 2616-6216 (print) ISSN: 2707-9597 (online) <https://doi.org/10.34132/pard>

Ідентифікатор в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа: R30-02733 (Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення №356 від 15.02.2024).

Publisher and manufacturer:

Petro Mohyla Black Sea National University

Editor-in-Chief:

Volodymyr Yemelyanov – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine (Ukraine)

Vice Editors-in-Chief:

Lyudmyla Antonova – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Editorial Board:

Svitlana Dombrowska – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Oleksandr Yevtushenko – Doctor of Political Sciences, Professor (Ukraine)

Yaroslav Zhovnirchuk – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Myroslav Kryshchanovych – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Svitlana Lizakowska – Dr hab., adiunkt (Poland)

Svitlana Soroka – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Viktor Sychenko – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Ivan Lopushynskyi – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Yuliana Palagnyuk – Professor, Doctor of Sciences in Public Administration, Doctor is Habilitated (Poland)»

Svitlana Khadzhyradieva – Doctor of Sciences in Public Administration, Professor (Ukraine)

Bartosz Hordecki – PhD. Professor of Political Science, Adam Mickiewicz University (Poland)

Catalin Vrabie – PhD. in Public Administration, (Romania)

Günter Walzenbach – Associate Professor in Political Science, American University of Armenia, College of Humanities and Social Sciences (Yerevan, Armenia)

Magdalena Musiał-Karg – Professor, dr hab., Adam Mickiewicz University (Poland)

Vainius Smalskys – Doctor of Social Science, Mykolas Romeris University, Director of Institute of Public Administration, Professor (Kaunas, Lithuania)

Secretary of the Editorial Board:

Oleksandr Shtyrov – PhD in Public Administration, Associate Professor (Ukraine)

Technical secretary:

Sergey Tymofeev – PhD in Public Administration, Associate Professor (Ukraine)

© Petro Mohyla Black Sea

National University
68 Desantnykiv St., 10,
Mykolayiv, Ukraine, 54003.
(0512) 76-71-92

© Publishing house:

Yemelyanov T.
prov. Sudnobudivnyi, 7
Mykolayiv, Ukraine, 54001.
(0512) 47-74-48

Recommended for printing: by the decision of the Scientific and methodological council of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Petro Mohyla Black Sea National University. (Protocol № 9, 27.09.2024 r.)

The Certificate of State Registration of Printed Mass Media Series KB № 23245-13085P dated 04.04.2018

ISSN: 2616-6216 (print) ISSN: 2707-9597 (online) <https://doi.org/10.34132/pard>
Identifier in the Register of Media Entities: R30-02733 (Decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting №356 dated February 15, 2024)

ІНДЕКСАЦІЯ ЖУРНАЛУ

DOAJ DIRECTORY OF
OPEN ACCESS
JOURNALS

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

INTERNET ARCHIVE

WorldCat®

 Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Crossref

 Scilit

Google
Scholar

MIAR

ResearchGate

 BASE

ZEITSCHRIFTEN
DATENBANK

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

CONTENT

Shulga Anastasia

Legal regulation of the application of political correctness in public service in Ukraine.....725

Faichuk Olena, Selikhov Kostiantyn

The role of public organizations in providing social assistance to internally displaced persons (on the example of Odessa region).....751

Diakiv Nazar

State policy on the protection of national interests of Ukraine in the internet environment.....776

Zghara Iryna

Legal ensuring the sustainable development of the agricultural sector of Ukraine under the conditions of European integration.....798

Surgova Svitlana, Titova Yelyzaveta

Social control of state authority bodies over women of commercial sex in Mykolayovshichina in the nineteenth century.....817

Wang Hong

Concept of crisis in scientific discourse.....843

Wang Hongyan

Features of state administration in the conditions of globalization....861

Wang Zhengyang

Marketing in the sphere of public administration.....879

Meng Xia

Features of the modern healthcare management system.....900

Zhao Zhenyi

Information technologies: concepts, types and functions.....921

Ketskalo Roman

Analysis of international legislation regarding regulation of the manifestations of corruption in public administration.....942

Nepsha Oleksii

Artificial intelligence as an innovative tool of corruption prevention in judiciary: the advantages.....960

Muntian Liliia

State policy as a form of targeted state activity.....989

Yemelyanov Volodymyr, Levchenko Nataliia, Ravliuk Vitalii

State regulation of the extraction of critical minerals as a dominant component of achieving the goals of sustainable development and strengthening the economic security of the state.1009

Hordienko Vitalii

Current challenges and prospects of legal regulation of public administration of the social sphere in the territorial communities of Ukraine.....1030

Dhaka Alla, Dragan Iryna, Antonova Liudmila

Reforming the standardization and certification system of Ukraine in the context of the implementation of european experience.....1055

Larin Stanislav

Implementation of international experience of state protection of national values in Ukraine.....1067

Dehtyarova Iia, Moroz Volodymyr

Retrospective analysis of designing anti-corruption acts at different levels of international legal anti-corruption.....1084

ЗМІСТ

Шульга Анастасія

Правове регулювання застосування політкоректності на публічній службі в Україні.....725

Файчук Олена, Селіхов Костянтин

Роль громадських організацій у наданні соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам (на прикладі Одеської області).....751

Дяків Назар

Державна політика щодо захисту національних інтересів України в інтернет середовищі776

Згара Ірина

Нормативно-правове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції.....798

Сургова Світлана, Тітова Єлизавета

Соціальний контроль органів державної влади над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у XIX ст.....817

Хун Ван

Поняття кризи у науковому дискурсі.....843

Хунянь Ван

Особливості державного управління в умовах глобалізації.....861

Чженьян Ван

Маркетинг в сфері державного управління.....879

Ся Меня

Особливості сучасної системи управління сферою охорони здоров'я.....318

Чженьї Чжао

Інформаційні технології: поняття, види та функції.....921

Кецкало Роман

Аналіз міжнародного законодавства щодо регулювання проявів корупції в публічному управлінні.....942

Непша Олексій

Штучний інтелект як інноваційний інструмент корупційної превенції в судовій владі: переваги.....960

Мунтян Лілія

Державна політика як форма цілеспрямованої активності держави.....989

Смельянов Володимир, Левченко Наталія, Равлюк Віталій

Державне регулювання видобутку критичних мінералів як домінантна компонента досягнення цілей сталого розвитку та посилення економічної безпеки держави.....1009

Гордієнко Віталій

Сучасні виклики та перспективи правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України.....1030

Дакал Алла, Драган Ірина, Антонова Людмила

Реформування системи стандартизації та сертифікації України в контексті імплементації європейського досвіду.....1055

Ларін Станіслав

Імплементація міжнародного досвіду державного захисту національних цінностей в Україні.....1067

Дегтярьова Ія, Мороз Володимир

Ретроспективний аналіз проєктування антикорупційних актів на різних рівнях міжнародно-правової протидії корупції.....1084

DOI 10.34132/pard2024.25.01

Отримано: 09 березня 2024

Змінено: 12 травня 2024

Прийнято: 30 травня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 09 March 2024

Revised: 12 May 2024

Accepted: 30 May 2024

Published:

25 September 2024

Anastasiia Shulha

LEGAL REGULATION OF THE APPLICATION OF POLITICAL CORRECTNESS IN PUBLIC SERVICE IN UKRAINE

The article analyzes the legal regulation of the use of political correctness in public service in Ukraine under modern conditions. At the beginning of the study, the prerequisites for the emergence and conditions for the implementation of the idea of political correctness are mentioned. The meaning of the concept of «political correctness» is revealed from different angles, taking into account what exactly is included in it and in what context it is used. It is indicated that the use of political correctness in the public service contributes to the establishment of contacts between different categories of persons, the formation of friendly and neutral relations, the strengthening of humanistic attitudes in society and the strengthening of the public's trust in the government (official apparatus). The main part of the article is devoted to the analysis of the normative consolidation of the idea of political correctness in international and domestic legal acts. It is found out, that the provisions of the studied international documents contain norms that indirectly regulate the issue of ensuring political correctness in the sphere of public administration and in other social spheres. There is no clear normative definition of the concept of «political correctness» in their provisions. It is established that the national legislation also does not contain a normative definition of the concept of «political correctness», but only establishes the principles of «discrimination-free barriers». These principles are laid down in Art. 24

of the Constitution of Ukraine. On the basis of the specified constitutional norm, legal acts detailing the application of political correctness in public service in Ukraine were adopted at different time intervals. At the end of the article, it is concluded that political correctness in the modern world is an important element of everyday communication, especially in the field of public administration. Political correctness is a standard of socially permissible and acceptable behavior of public officials when communicating with different groups (age, ethnic, sexual, etc.) of the population with the aim of preventing any oppression or humiliation of human honor and dignity, by using stylistically neutral vocabulary and non-verbal communication.

Key words: *political correctness, impartiality, inequality, behavior pattern, discrimination, gender approach.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні питання політкоректності в умовах війни набуло особливого «забарвлення» та є чи найбільш гострим у суспільстві. Оскільки суттєво змінилися норми комунікативної поведінки (наприклад, використання ненормативної лексики у засобах масової комунікації, в організаціях); у зв'язку з активними військовими діями з'явилась велика кількість людей, які мають фізичні вади різного ступеню (відсутність кінцівок чи інших органів, порушення роботи опорно-рухового апарату, рубцеві сліди на тілі тощо); все більше жінок, через посилення мобілізаційних заходів, освоюють «чоловічі професії», збільшується гендерний (гендерна нерівність) та віковий розрив у трудових відносинах; незважаючи на масову міграцію людей за межі України, значний відсоток представників різних етнічних груп досі залишаються на території держави, котрі відповідно мають неоднаковий колір шкіри, сповідують різну релігію. Все це вимагає більш відповідального ставлення до комунікативного процесу, що полягає, насамперед, в уникненні будь-яких висловлювань, які можуть певним чином зачіпати чи принижувати честь і гідність людей. Адже кожна особистість заслуговує на рівне, неупереджене та поважливе ставлення до себе та до власних переконань.

Не є винятком у цьому контексті й сфера публічного управління, котра вже не один рік зазнає демократично-реформаторських змін. Публічні службовці, котрі представляють державу/громаду повинні належним чином комунікувати з громадськістю та з власними колегами, використовуючи «коректні» вербальні й невербальні засоби комунікації. Мова йде безпосередньо про дотримання публічними службовцями у процесі здійснення ними своєї професійної діяльності такого принципу як принцип політичної коректності (політкоректності).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження політкоректності зробили як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, серед яких можна назвати: Д. Бородіну, О. Завадську, І. Лощенову, Г. Лурі, В. Нікішину, В. Реймонда, С. Савойську, В. Тарасову та ін. Безпосередньо питання політкоректності на публічній службі досліджували: В. Андріяш, Н. Євтушенко, В. Ємельянов.

Проте, незважаючи на багаторічний досвід та значну кількість наукових праць вітчизняних й іноземних дослідників, питання правового регулювання і дотримання принципу політкоректності на публічній службі, особливо в умовах війни та у післявоєнний період, потребує додаткових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Метою статті є аналіз правового регулювання застосування політкоректності на публічній службі в Україні за сучасних умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «політкоректність» активно почали використовувати відносно нещодавно – з 80-х років минулого століття у США. У той час консервативні представники американських університетів застосовували даний термін для позначення різних соціальних рухів з питань культурного плюралізму, захисту прав сексуальних меншин, гендерної рівності (особливо на керівних посадах, зокрема, у сфері публічного управління), обмеження проявів неприйнятних форм поведінки, таких як расизму, сексизму, гомофобії тощо [27].

Водночас деякі науковці стверджують, що термін «політкоректність» з'явився набагато раніше, як відповідь на

соціально-економічні системи 1930-х (капіталізм, фашизм, комунізм). Так, наприклад, у 1929 р. була створена Франкфуртська наукова школа, представники якої (Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фромм) жорстко критикували капіталізм та марксизм-ленінізм як негнучкі системи суспільної організації, що сповненні антигуманності, соціальної упередженості і стереотипності.

Свого часу один із прибічників Франкфуртської школи (Г. Маркузе) сказав, що: «Захід здійснив геноцид проти всіх цивілізацій та культур, з якими стикався. США та західна цивілізація – найбільше у світі місце зосередження расизму, сексизму, ксенофобії, антисемітизму, фашизму та нарцисизму. Американське суспільство – гнітюче і порочне, таке, яке не заслуговує на відданість йому» [5]. Відповідно вся діяльність цієї наукової школи була спрямована на завоювання та знищення Західної цивілізації, шляхом використання контркультури 60-х років минулого століття, прогресивізму, мультикультуралізму, а також політкоректності.

Таким чином, ідея політкоректності з кожним десятиліттям XX століття набувала все більшого поширення, при цьому не лише на території США, а й в інших країнах світу і вже у 90-х роках стала невід'ємною частиною сфери публічного управління.

Наприкінці XX століття – на початку XXI століття боротьба за політкоректність перетворилась у гостру політичну проблему, вирішення якої призвело до вагомих змін у комунікативному процесі, шляхом очищення мови від ознак «расизму», «сексизму», «ксенофобії», дискримінації за матеріальним, соціальним і фізичним станом, віросповіданням тощо. У результаті політкоректність стала нормою соціокультурної і мовної поведінки, поступово перетворившись в ідеологію сучасної західної демократії, яка «ґрунтується на концептах справедливості, рівноправ'я, дотримання прав людини» [8].

Сьогодні політкоректність, як норма соціально-прийнятної поведінки, є атрибутом сучасного громадянського суспільства демократичних країн, в яких особливу роль відведено публічно-владним інститутам й публічній службі, зокрема, що «задають тренд» правомірної поведінки.

Досліджуване поняття можна трактувати по-різному, зважаючи на те, що саме вкладається у нього та в якому контексті його застосовують. Деякі вчені (наприклад, В. Реймонт) стверджують, що політкоректність – це «ідеологічно-політичний рух 1980–1990 рр. що сформувався і був поширений ліберальними групами у США, які виступали за дотримання норм нейтральної мови щодо статі, віку та ін.» [33]. Інші вчені (наприклад, Г. Лоурі) переконані, що це виключно «угода щодо обмеження суспільної думки, яка діє у певних колах» [32]. У свою чергу, є дослідники (наприклад, І. Лощенова, В. Нікішина), котрі розуміють політкоректність як гасло, що ілюструє ліберальний вектор розвитку сучасної політики [18]. Ці позиції, ми не поділяємо, погоджуючись із більшістю науковців (наприклад, Р. Белл, В. Базилев, О. Завадська), котрі тлумачить політкоректність як норму певної поведінки (соціокультурної чи мовної) [8] або як ідеологію сучасної західної демократії – побудови соціальної згуртованості в групі [2], під якою розуміється «здатність забезпечити доброзичливі взаємостосунки між всіма членами суспільства» [1].

Також можна погодитись із вітчизняними дослідниками (наприклад, Д. Бородіна), які вважають, що політкоректність виникла, як «культурно-поведінкова і мовна тенденція, націлена на заміну сталих термінів, здатних зачепити почуття і гідність тієї або іншої особи» (рис. 1) [3]. У цьому контексті цікавою на наш погляд, є позиція В. Ємельянова та Н. Євтушенко, котрі безпосередньо вважають, що «політкоректність, накладає свій відбиток на лексику, на синтаксис, морфологію і словотвори, призводить до зміни у культурній сфері, а соціальна реальність відтворюється людьми під впливом її інтерпретації і знань про неї за допомогою мови, яка має центральне значення для конструювання соціальної реальності, яка втілюється в соціально організованих актах інтерпретації» [7].

Узагальнюючи наведене можна сказати, що політкоректність – це певна модель поведінки (спосіб життя), направлена на згладжування «гострих кутів» при спілкуванні з різними верствами та групами (віковими, етнічними, статевими тощо) населення з

метою недопущення будь-яких утисків чи приниження честі й гідності людини, шляхом використання стилістично-неутральної лексики і невербальної комунікації. Вважаємо, що це одночасно й інструмент, який використовується у комунікативному процесі для встановлення меж на морально-ціннісному рівні, порушувати які не може незалежно від обставин. Відповідно застосування політкоректності на публічній службі сприяє налагоджуванню контактів між різними категоріями осіб, формуванню доброзичливо-нейтральних стосунків, укріплення гуманістичних настроїв у суспільстві та посилення довіри громадськості до влади (чиновницького апарату).

Рис. 1. Різновекторність тлумачення поняття «політкоректність».
Джерело: сформовано автором на основі [3]

Ідея політкоректності закріплена у численних міжнародних нормативно-правових актах, набуваючи все більшого світового визнання. Цікаво, що сам термін «політкоректність» у текстах міжнародних документів не згадується, а здебільшого застосовується

таке поняття як «дискримінація», що вказує на рівне і толерантне ставлення та максимально безбар'єрну реалізацію загальнолюдських прав і свобод. Серед таких документів можна виокремити:

– Загальну декларацію прав людини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1948 р., положення якої лягли в основу наступних міжнародних актів, регіональних документів, національних конституцій і законів щодо забезпечення прав і свобод людини. В ст. 7 цієї Декларації закріплено, що «всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації» [9]. Відповідно враховуючи зазначене можна сказати, що у цьому документі, котрий прийнятий більше ніж півстоліття тому закладено передумови до встановлення політкоректної поведінки в суспільстві;

– Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, що була прийнята 4 листопада 1950 р., стала тією міжнародною угодою, завдяки якій держави-члени Ради Європи і сьогодні намагаються забезпечити кожній людині, яка перебуває під їхньою юрисдикцією, дотримання відповідних прав і свобод. Ухвалення цієї Конвенції стало відправною точкою для створення таких публічно-владних інституцій як Європейська комісія з прав людини (1954 р.) та Європейський суд з прав людини (1959 р.). Ключовою особливістю цього міжнародного документу є те, що він забезпечує дотримання прав і основоположних свобод людини на національному рівні та водночас гарантує дієву й ефективну систему їх захисту на міжнародному рівні. Україна, як член Ради Європи, ратифікувала Конвенцію лише в середині 1997 р., у результаті чого наша держава взяла на себе зобов'язання гарантувати та захищати передбачені цим документом відповідні права і свободи [31]. Дотримання політкоректності відображено безпосередньо у ст. 14 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод шляхом закріплення заборони дискримінації. Така заборонна означає, що «користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без

дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою» [6];

– Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, прийняту 25 грудня 1965 р., яка є зобов'язуючим документом для держав-учасниць щодо вжиття заходів для ліквідації всіх форм расової дискримінації, запобігання расизму в усіх його формах, зокрема расової сегрегації і, особливо, апартеїду. Адже такого роду дискримінації є посяганням на гідність особистості та проявом неполіткоректної поведінки, окрім того, порушують положення Загальної декларації прав людини та суперечать закладеним у Статуті ООН принципам. Відповідно з метою встановлення і дотримування дружніх і мирних відносин між країнами, в ч. 1 ст. 2 цього документи закріплено, що «держави-учасниці осуджують расову дискримінацію і зобов'язуються невідкладно всіма можливими способами проводити політику ліквідації всіх форм расової дискримінації і сприяти взаєморозумінню між усіма расами» [19];

– Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Це юридично обов'язкові документи, прийняті у грудні 1966 р. на основі положень Загальної декларації прав людини. У цих двох пактах максимально повно закріплено перелік та зміст основних прав людини, за порушення яких державами-підписантами буде притягнуто до різного рівня відповідальності. Щодо політкоректного ставлення до людини, то безпосередньо в ст. 26 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права проголошено, що «... закон повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, як-от: раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інші обставини» [20]. У свою чергу, в ч. 2 ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права визначено, що «... права, проголошені в цьому Пакті, здійснюватимуться без будь-

якої дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини» [21];

– Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнятої 18 грудня 1979 р., яка спрямована на подолання будь-яких форм відмінностей чи обмежень жінок у порівнянні з чоловіками у політичному та суспільному житті країни, у тому числі представляти свої уряди на міжнародному рівні і брати участь у роботі міжнародних організацій, у сфері освіти, охорони здоров'я, зайнятості та в інших сферах економічного і соціального життя, а також в усіх питаннях, що стосуються шлюбу та сімейних стосунків [15]. Відповідно реалізація положень цього документу передбачає політкоректне ставлення до жінок як з боку самих чоловіків, так й інших жінок у різних суспільних сферах та життєвих ситуаціях.

– Конвенцію про права осіб з інвалідністю, прийнятої 13 грудня 2006 р., яка зобов'язує держави, котрі її підписали сприяти, захищати та гарантувати повну реалізацію прав людьми з обмеженими можливостями та забезпечувати їх рівність перед законом й іншими особами, а також виявляти й усувати бар'єри, що перешкоджають їм користуватися своїми правами і свободами. Тобто всі люди з обмеженими можливостями є повноправними та рівноправними членами суспільства, відповідно, будь-які обмеження, утиск чи приниження їх честі й гідності або інший вияв неполіткоректної поведінки має каратися згідно з національним законодавством держав-підписантів цієї Конвенції [16];

– Декларацію ООН про сексуальну орієнтацію і гендерну приналежність, схвалену Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 2008 р. Цей документ, аналогічно як і Загальна декларація прав людини, має рекомендаційний характер і направлений на залучення країн до боротьби з будь-якими проявами неполіткоректної поведінки у різних її контекстах по відношенню до представників ЛГБТ-спільноти. Безпосередньо у цьому документі міститься заклик адресований державам-підписантам – «...забезпечити прийняття та ефективне втілення у життя законодавчих та інших засобів, спрямованих на

боротьбу із дискримінацією за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, гарантувати повагу прав людини ЛГБТ» [30].

Окрім зазначених міжнародно-правових документів також можна назвати: Конвенцію про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100 (1951 р.); Конвенцію про дискримінацію в галузі праці та занять № 111 (1958 р.); Європейську соціальну хартію (1996 р.); Директиву Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р. про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. У положеннях цих документів містяться норми, котрі опосередковано врегульовують питання забезпечення політкоректності у трудових відносинах та інших видах зайнятості у різних суспільствах.

У вітчизняному законодавстві, зважаючи на міжнародно-правову практику, також не міститься нормативного визначення поняття «політкоректність», а лише закріплено принципи «дискримінаційної безбар'єрності». Так, у ст. 24 Основного Закону України проголошено, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [17]. Положення цієї статті свідчить про вияв політкоректності по відношенню до різної категорії осіб, не зважаючи на відмінності у їх світогляді, віці, статті, матеріальному чи фізичному стані тощо.

На основі вказаної конституційної норми у різні часові проміжки були прийняті правові акти, що деталізують застосування політкоректності на публічній службі в Україні, з-поміж яких можна виокремити (в хронологічному порядку за датою їх прийняття):

– Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 р. № 875-XII, який визначає основи соціальної захищеності відповідної категорії осіб в Україні, гарантує їм рівні можливості для участі в усіх суспільних сферах, створення необхідних умов для ефективної реалізації прав і

свобод, а також ведення повноцінного способу життя відповідно до їх індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів. Цей Закон став одним із перших нормативних актів, в якому було закріплено і гарантовано політкоректне ставлення до людей з інвалідністю, причому як з боку інших людей, так і з боку органів влади та їх посадових осіб. Безпосередньо в ч. 2 ст. 2 даного Закону визначено, що будь-який вияв дискримінації за ознакою інвалідності забороняється [13];

– Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 26 липня 2005 р. № 1135/2005, виданий з метою підвищення рівня ефективності політики держави та узгодженої співпраці органів виконавчої влади щодо забезпечення однакового становища і можливостей усіх людей незалежно від їх статті. У даному документі містяться доручення голови держави щодо:

1. Організації роботи державних органів виконавчої влади на основі гендерних підходів з урахуванням досвіду зарубіжних країн;
2. Проведення науково-просвітницьких і виховних заходів, спрямованих на формування гендерно-нейтральної культури населення, а також провадження відповідної інформаційно-пропагандистської діяльності;
3. Організації і здійснення навчання державних службовців на постійній основі з питань гендерного нейтралітету в сфері публічного управління та ін. [28].

У зв'язку із підписанням зазначеного Указу на офіційному рівні був закріплений обов'язок публічних службовців поводити себе в органах влади політкоректно, за невиконання якого на них, відповідно до чинного законодавства, покладається персональна відповідальність;

– Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV, який став одним із перших фундаментальних законодавчих актів, спрямованих на забезпечення рівноправного становища усіх людей незалежно від їх статті, заклавши підвалини ідеї політкоректності не

лише на публічній службі, а в цілому, в українському суспільстві. У положеннях даного Закону визначено особливу роль і ступінь участі держави у формуванні толерантного ставлення людей один до одного у сфері освіти та медіа, у громадсько-політичній, соціально-економічній та інших суспільних сферах. У цьому контексті, важливою на наш погляд, є норма Закону, в якій прописано, що публічно-владні інституції та неурядові організації повинні сприяти збалансованому представництву статей (чоловіків і жінок) в управлінні та прийнятті рішень, для досягнення чого вони можуть у своїй діяльності застосовувати позитивні дії (ч. 2 ст. 7) [11]. Такими діями є заходи зі збільшення представництва тієї групи людей, яка є дискримінованою за певною ознакою (в даному випадку за ознакою статі) (наприклад, обов'язкова присутність певного відсотку жінок у складі уряду). Безпосередньо в ст. 7 вказаного Закону закріплено перелік органів, установ й організацій, наділених повноваженнями у сфері забезпечення паритетного становища як жінок, так і чоловіків та, які можуть вчиняти відповідні позитивні дії (рис. 2) [11]. Переконавшись, що такі законодавчі нововведення, прийняті майже двадцять років тому, слугували формуванню в Україні гендерно нейтральної лексики та уникненню мовного вираження гендерних стереотипів;

– Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від вересня 2012 р. № 5207-VI, який «визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина» [12]. У ст. 7 цього Закону закріплено напрями державної політики щодо запобігання та протидії дискримінації, які, на наш погляд, мають реалізовуватись комплексно та одночасно для досягнення максимального ефекту – формування усталеного антидискримінаційного ставлення людей один до одного та політкоректної поведінки (рис. 3) [12]. При цьому саме на публічних службовців як представників держави/громад, насамперед, покладено обов'язок стосовно реалізації законодавчо закріплених напрямів державної політики щодо запобігання та протидії будь-якої форми дискримінації;

Рис. 2. Органи, установи та організації, наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.
Джерело: сформовано автором на основі [11]

Рис. 3. Напрями державної політики щодо запобігання та протидії дискримінації.

Джерело: сформовано автором на основі [12]

– Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII, в якому визначено принципи й організаційно-правові засади функціонування державної служби, орієнтованої на забезпечення інтересів держави і суспільства. У ст. 4 цього Закону закладено ідеї політкоректності на державній службі, що виражаються у рівному доступі громадян України до такої служби, з урахуванням виключно їх особистих якостей і досягнень, а також у політичній неупередженості (утримання службовцями від демонстрації власних політичних поглядів і уподобань під час виконання ними посадових обов'язків). В іншій нормі Закону (ч. 4 ст. 19) закріплено, що «... не допускаються будь-які форми дискримінації, визначені законодавством». Окрім того, в Законі чітко прописано, що усі державні службовці зобов'язані дотримуватись правил етичної поведінки (ст. 8), за порушення яких їх буде притягнуто до дисциплінарної відповідальності (ст. 64) [10]. На наш погляд, наведені норми є свідченням визнання державою на законодавчому рівні політкоректності у сфері публічного управління та гарантування дотримання толерантного ставлення на державній службі;

– Постанова Кабінету Міністрів України «Питання проведення гендерно-правової експертизи» від 28 листопада 2018 р. № 997, якою затверджено Порядок проведення гендерно-правової експертизи вітчизняної нормативно-правової бази (як діючих правових актів, так і проєктів). Проведення такої експертизи має подвійну мету, спрямовану на забезпечення політкоректного змісту усіх нормативно-правових актів України (рис. 4) [23].

– Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722/2019, який був виданий «з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина». У цьому документі з-поміж численних цілей, закріплено дві цілі, що містять політкоректний зміст – забезпечення гендерної рівності та скорочення нерівності [29];

Рис. 4. Мета проведення гендерно-правової експертизи нормативно-правової бази.

Джерело: сформовано автором на основі [23]

– Наказ Міністерства соціальної політики «Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів» від 7 лютого 2020 р. № 86. Затверджена Інструкція містить перелік вимог, що висуваються до усіх нормативно-правових актів щодо застосування гендерних підходів під час їх розробки. Такими підходами є стратегії, котрі забезпечують врахування інтересів, можливостей, знань й умінь усіх людей незалежно від їх статті для отримання ними рівних благ та надання рівноправного становища в суспільстві (рис. 5) [22];

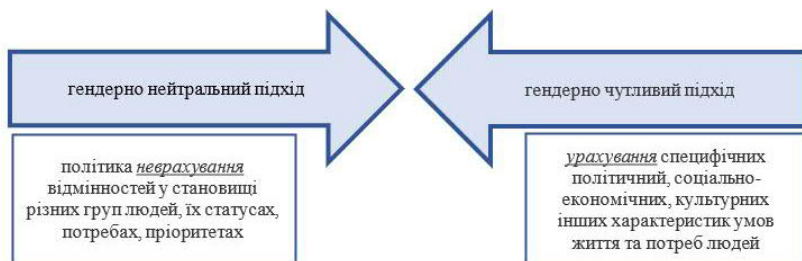

Рис. 5. Гендерні підходи, які застосовуються під час розроблення нормативних актів.

Джерело: сформовано автором на основі [22]

– Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» від 16 вересня 2020 року № 1128, яка спрямована на створення майбутнього, в якому кожна людина незалежно від статті, котра мешкає в Україні, може користуватися рівними правами і можливостями, що є необхідними для повноцінної і повноправної участі в усіх суспільних сферах. Відповідно очікуваними результатами від реалізації положень даної Концепції є сприйняття абсолютної рівності усіх людей, популяризація серед населення країни нетерпимості до будь-яких можливих форм дискримінації, подолання усталених стереотипів, у тому числі гендерних, та формування політкоректної поведінки [24]. Окрім того, вважаємо, що виконання положень вказаної Концепції є важливим кроком на шляху до побудови України як держави з високим рівнем політкоректності та її якнайшвидшого вступу до Європейського Союзу;

– Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 14 квітня 2021 р. № 366-р, прийняття яко було ініційовано першою леді України. Дана Стратегія стала першим, комплексним документом покликаним «стерти» усі перешкоди на шляху реалізації прав і свобод людей, задоволення їх потреб й інтересів, а також забезпечення рівних можливостей кожного у поліетнічному суспільстві нашої держави [26]. Ця мета має

бути досягнута шляхом реалізації шістьох взаємопов'язаних між собою напрямів безбар'єрності у всіх сферах публічної політики й управління, котрі витікають один із одного та ґрунтуються на основі принципів гендерної рівності, доступності і політкоректності (рис. 6) [25].

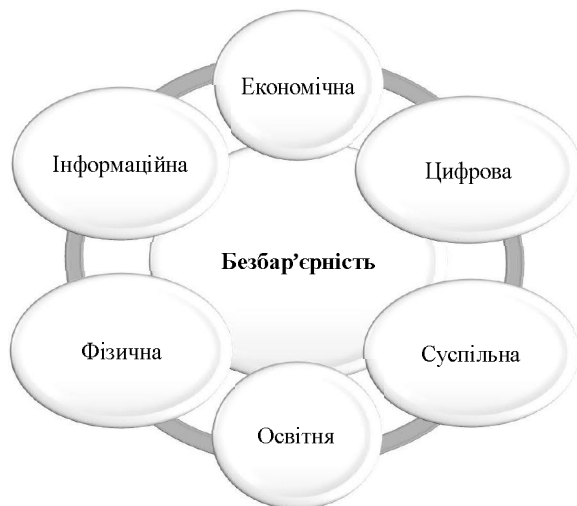

Рис. 6. Напрями безбар'єрного простору в Україні.
Джерело: сформовано автором на основі [25]

На наш погляд, ці напрями не лише про забезпечення безперешкодного і рівноправного доступу всіх груп населення країни (незалежно від їх віку, статті, матеріального становища чи фізичного стану тощо) до різних сфер життєдіяльності та здійснення «гнучкого» публічного управління, а, насамперед, про формування у суспільстві культури політкоректності й політики терпимості та толерантного ставлення один до одного. Це, зокрема, про мову, адже те, як ми спілкуємось із людьми, котрі чимось від нас відрізняються, має колосальний вплив на них (при цьому не менше ніж наші дії). У цілому, це про внутрішню готовність кожного створити таке середовище (у тому числі мовне), в якому буде максимально комфортно всім;

– Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 2 травня 2023 р. № 3077-IX, текст якого написаний аналогічно до тексту Закону України «Про державну службу» з урахуванням специфіки служби в самоврядних органах влади, є одним із наймасштабніших документів у сфері місцевого самоврядування за останні п'ять років. Він передбачає збільшення прозорості й підвищення рівня ефективності служби в органах місцевого самоврядування та наближення такої служби до стандартів і вимог Європейського Союзу [4]. Цей Закон ще не набув чинності, оскільки наприкінці його положень прописано, що він стає діючим «не раніше, ніж через шість місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні» [14]. Враховуючи те, що наразі в Україні триває воєнний стан, ми продовжуємо керуватися нормами Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», прийнятого у 2001 р.

Закон № 3077-IX визначає принципи й організаційно-правові засади функціонування служби в органах місцевого самоврядування, орієнтованої на забезпечення інтересів територіальних громад та держави, зокрема. У нормах цього Закону також закладено ідеї політкоректності, що виражаються у «забороні всіх форм та проявів дискримінації, відсутності необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на службу в органи місцевого самоврядування та її проходження; утриманні від демонстрації службовцями власних політичних поглядів і уподобань під час виконання ними посадових обов'язків» (ч. 1 ст. 4, ч. 4 ст. 18). Окрім того, в документі закріплено обов'язок посадових осіб органів місцевого самоврядування дотримуватись правил етичної поведінки (п. 2 ч. 1 ст. 10), за порушення яких їх буде притягнуто до дисциплінарної відповідальності (ч. 1 ст. 57) [14].

Наведені норми нового Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», на наш погляд, так само як і аналогічні норми Закону України «Про державну службу», свідчать про визнання на законодавчому рівні ідеї політкоректності у сфері публічного управління та гарантування дотримання

толерантного ставлення на службі в самоврядних органах влади, унеможливаючи будь-які форми і прояви дискримінації з боку посадових осіб по відношенню до своїх колег чи відвідувачів. До речі, діючий на сьогодні Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» подібних норм взагалі не містить. Враховуючи це, можна говорити про відсутність правового закріплення ідеї політкоректності на відповідній службі, що, на наше переконання, негативно відображається на рівні прозорості, якості й ефективності роботи самоврядних органів влади та їх посадових осіб.

Висновки. Політкоректність у сучасному світі є важливим елементом повсякденного спілкування, особливо, у сфері публічного управління. Сьогодні політкоректність – це еталон соціально допустимої і прийнятної поведінки публічних службовців при спілкуванні з різними верствами та групами (віковими, етнічними, статевими тощо) населення з метою недопущення будь-яких утисків чи приниження честі й гідності людини, шляхом використання стилістично-нетральної лексики та невербальної комунікації.

Ідея політкоректності закріплена у численних міжнародних нормативно-правових актах, проте безпосередньо визначення даного поняття в їх положеннях не міститься. Переважно превалює таке поняття як «дискримінація», що вказує на рівне і толерантне ставлення та максимально безбар'єрну реалізацію загальнолюдських прав і свобод. У вітчизняному законодавстві також не міститься визначення поняття «політкоректність», а лише закріплено принципи й ідеї «дискримінаційної безбар'єрності». Враховуючи інтенсивний процес євроінтеграції України та наслідки від повномасштабної війни, сподіваємось, що політкоректність, як принцип й модель поведінки на публічній службі та в інших суспільних сферах буде закріплена на законодавчому рівні у найближчий час. Оскільки політкоректне спілкування – це вже не виняток, а комунікативна норма.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТКОРЕКТНОСТІ НА ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано правове регулювання застосування політкоректності на публічній службі в Україні за сучасних умов. На початку дослідження зазначено про передумови виникнення та умови втілення ідеї політкоректності. Розкрито зміст поняття «політкоректність» з різних сторін, зважаючи на те, що саме вкладається у нього та в якому контексті його застосовують. Вказано, що застосування політкоректності на публічній службі сприяє налагоджуванню контактів між різними категоріями осіб, формуванню доброзичливо-нейтральних стосунків, укріплення гуманістичних настроїв у суспільстві та посилення довіри громадськості до влади (чиновницького апарату). Основна частина статті присвячена аналізу нормативного закріплення ідеї політкоректності у численних міжнародних і вітчизняних правових актах. З'ясовано, що у положеннях досліджуваних міжнародних документів містяться норми, котрі опосередковано врегульовують питання забезпечення політкоректності у сфері публічного управління та і в інших суспільних сферах, проте чітке нормативне визначення самого поняття «політкоректність» відсутнє. Встановлено, що у вітчизняному законодавстві також не міститься нормативного визначення поняття «політкоректність», а лише закріплено принципи «дискримінаційної безбар'єрності». Безпосередньо ці принципи закладені в ст. 24 Конституції України. На основі вказаної конституційної норми у різні часові проміжки були прийняті правові акти, що деталізують застосування політкоректності на публічній службі в Україні. Наприкінці статті зроблено висновок, що політкоректність у сучасному світі є важливим елементом повсякденного спілкування, особливо, у сфері публічного управління. Політкоректність – це еталон соціально допустимої і прийнятної поведінки публічних службовців при спілкуванні з різними верствами та групами (віковими, етнічними, статевими тощо) населення з метою недопущення будь-яких утисків чи приниження честі й гідності людини, шляхом

використання стилістично-неутральної лексики та невербальної комунікації.

Ключові слова: політкоректність, неупередженість, нерівність, модель поведінки, дискримінація, гендерний підхід.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Andriyash, V.I., & Yevtushenko, N.O. (2022). Politychna korektnist' yak suspil'nyy fenomen: geneza ta kontseptualizatsiya [Political correctness as a social phenomenon: genesis and conceptualization]. *Pravo ta derzhavne upravlinnya – Law and public administration*, 1, (pp. 144-150) [in Ukrainian].

2. Bazylyev, V.N. (2007). Linhvistychni imperatyvy politkorektnosti [Linguistic imperatives of political correctness]. *Politychna linhvistyka – Political Linguistics*, 3(23), (pp. 8-10) [in Ukrainian].

3. Borodina, D.L. (2014) Koncepcija socialjnogho konstruiuvannya realnosti P. Berghera i T. Lukmana yak interpretacijna skhema doslidzhennja imidzhu mista [The concept of social construction of reality by P. Berger and T. Lukman as an interpretative scheme for achieving the image of the place]. *Ghrani – Grani*, 10(114), (pp. 80-84) [in Ukrainian].

4. Verkhovna Rada ukhvalyla novyy Zakon «Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovryaduvannya» [The Verkhovna Rada adopted a new Law «On service in local self-government bodies»]. (n.d.). *socsprava.com.ua*. Retrieved from: <https://socsprava.com.ua/verhovna-rada-uhvalyla-novyj-zakon-pro-slu-zhbu-v-organah-miscevogo-samovryaduvannya/> [in Ukrainian].

5. Horinetskyi, O.Y. Shcho take politkorektnist [What is political correctness]. (n.d.). *politteo.online*. Retrieved from: <https://politteo.online/materialy/shho-take-politkorektnist/> [in Ukrainian].

6. Yevropeiska konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod [The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. (1950). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

7. Yemelyanov, V.M., & Yevtushenko, N.O. (2022). Politychna korektnist – sotsialnyi konstrukt suchasnoho movnoho prostoru publichnoho upravlinnya [Political correctness is a social construct of the modern linguistic space of public administration]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, 17, (pp. 698-717) [in Ukrainian].

8. Zavadska, O.R. (2011). Peyoratyvnyi aspekt politkorektnosti [The pejorative aspect of political correctness]. *Studiia Linhvistik – Studia Linguistic*, 6, (pp. 350-356) [in Ukrainian].

9. Zahalna deklaratsiya prav lyudyny [Universal Declaration of Human Rights]. (1948). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 [in Ukrainian].

10. Zakon Ukrayiny «Pro derzhavnu sluzhbu» No. 889-VIII vid 10 hrudnya 2015 r. [Law of Ukraine «On Civil Service» No. 889-VIII of December 10, 2015]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> [in Ukrainian].

11. Zakon Ukrayiny «Pro zabezpechennya rivnykh prav ta mozhlyvostey zhinok i cholovikiv» No. 2866-IV vid 15 veresnya 2005 r. [Law of Ukraine «On Ensuring Equal Rights and Opportunities of Women and Men» No. 2866-IV of September 15, 2005]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> [in Ukrainian].

12. Zakon Ukrayiny «Pro zasady zapobihannya ta protydyi dyskryminatsiyi v Ukrayini» No. 5207-VI vid veresnya 2012 r. [Law of Ukraine «On Principles of Prevention and Counteraction of Discrimination in Ukraine» No. 5207-VI of September 6, 2012]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> [in Ukrainian].

13. Zakon Ukrayiny «Pro osnovy sotsial'noyi zakhyshchenosti osib z invalidnistyu v Ukrayini» No. 875-XII vid 21 bereznya 1991 r. [Law of Ukraine «On the Basics of Social Protection of Persons with Disabilities in Ukraine» No. 875-XII of March 21, 1991]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12> [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy «Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovvryaduvannya» No. 3077-IX vid 2 travnya 2023 r. [Law of Ukraine «On service in local self-government bodies» No. 3077-IX of May 2, 2023]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3077-20#Text> [in Ukrainian].

15. Konventsia pro likvidatsiyu vsikh form dyskryminatsiyi shchodo zhinok [Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women]. (1979). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 [in Ukrainian].

16. Konventsia pro prava osib z invalidnistyu [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. (2006). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g_71#Text [in Ukrainian].

17. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. (1996). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

18. Loshchenova, I.F., & Nikishyna, V.V. (2014). Perekladatski transformatsiyi yak efektyvnyy zasib dosyahnennya adekvatnosti perekladu [Translation transformations as an effective means of achieving translation adequacy]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholya – Scientific notes of the Nizhyn State University named after Mykola Gogol*, 3, (pp. 102-105) [in Ukrainian].

19. Mizhnarodna konventsia pro likvidatsiyu vsikh form rasovoyi dyskryminatsiyi [International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination]. (1965). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text [in Ukrainian].

20. Mizhnarodnyy pakt pro hromadyanski ta politychni prava [International Covenant on Civil and Political Rights]. (1966). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukrainian].

21. Mizhnarodnyy pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights]. (1966). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text [in Ukrainian].

22. Nakaz Ministerstva sotsialnoyi polityky «Pro zatverdzhennya Instruktсийi shchodo intehtratsiyi hendernykh pidkhodiv pid chas rozroblennya normatyvno-pravovykh aktiv» No. 86 vid 7 lyutoho 2020 r. [Order of the Ministry of Social Policy «On Approval of the Instructions on the Integration of Gender Approaches in the Development of Regulatory Acts» No. 86 of February 7, 2020]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-20#Text> [in Ukrainian].

23. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pytannya provedennya henderno-pravovoyi ekspertyzy» No. 997 vid 28 lystopada 2018 r. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Issues of conducting gender-legal expertise» No. 997 of November 28, 2018]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

24. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennya Kontseptsii komunikatsiyi u sferi gendernoyi rivnosti» No. 1128 vid 16 veresnya 2020 r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Concept of Communication in the Field of Gender Equality» No. 1128 of September 16, 2020]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

25. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennya Natsional'noyi stratehii iz stvorennya bezbar'yerneho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku» No. 366-r vid 14 kvitnya 2021 r. [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the approval of the National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine for the period until 2030» No. 366-r of April 14, 2021]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

26. Savoiska, S.V. (2016). Ukrayinske suspilstvo polietnichne chy bahatonatsionalne? [Is Ukrainian society polyethnic or multinational?]. Proceedings from TEPRE '16: *Druha Pivdenoukrayins'ka konventa Mizhnarodnoyi asotsiatsiyi studentiv politychnoyi nauky «Stykhiya polityky: revolyutsiya ta evolyutsiya» – The Second South Ukrainian Convention of the International Association of Political Science Students «Elements of Politics: Revolution and Evolution»*. (pp. 44-47). Odesa: Natsionalnyy universytet «Odes'ka yurydychna akademiya» [in Ukrainian].

27. Tarasova, V.V. (2019). Evolyutsiya politkorektnosti (na materialakhlo-movnoho mas-mediynoho dyskursu) [The evolution of political correctness (on the material of the English-language mass media discourse)]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, (Vol. 1), 38, (pp. 205-208) [in Ukrainian].

28. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro vdoskonalennya roboty tsentral'nykh i mistsevykh orhaniv vykonavchoyi vlady shchodo zabezpechennya rivnykh prav ta mozhlyvostey zhinok i cholovikiv» No. 1135/2005 vid 26 lypnya 2005 r. [Decree of the President of Ukraine «On improving the work of central and local executive bodies to ensure equal rights and opportunities for women and men» No. 1135/2005 of July 26, 2005]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135/2005#Text> [in Ukrainian].

29. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku» No. 722/2019 vid 30 veresnya 2019 r. [Decree of the President of Ukraine «On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030» No. 722/2019 of September 30, 2019]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian].

30. Ukrayina ne maye mizhnarodnykh zoboviazan shchodo SOHI (pravova ekspertyza) [Ukraine has no international obligations regarding SOGI (legal expertise)]. (n.d.). *vsirazom.ua*. Retrieved from: <https://vsirazom.ua/article/ukrayina-ne-maye-mizhnarodnyh-zobovyazan-shhodo-sogi-pravova-ekspertyza#:~:text=2> [in Ukrainian].

31. Shcho take Yevropeiska konventsiiya pro zakhyst prav lyudyny i yaki prava ta svobody vona harantuye [What is the European Convention on the Protection of Human Rights and what rights and freedoms does it guarantee]. (n.d.). *pzmrujust.gov.ua*. Retrieved from: <https://pzmrujust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/776-shcho-take-yevropeiska-konventsiiya-pro-zakhyst-prav-liudyny-i-ia-ki-prava-ta-svobody-vona-harantuie-17102017> [in Ukrainian].

32. Loury, G.C. (1994). Self-censorship. *Our Country, Our Culture: The Politics of Political Correctness*, (pp. 133-142). New-York: A Partisan Review Press. [in English].

33. Raymond, W. (1995). *Dictionary of Politics*. Virginia: Brunswick Publishing Co. [in English]

Відомості про автора / Information about the Author

Анастасія Шульга, к.н.держ.упр., доцент кафедри публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: ondain2009@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8528-8722>.

Anastasiia Shulha, Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor of the Department of Public Administration and Management of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration of the Black Sea National University

named after Peter Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: ondain2009@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8528-8722>.

Shulha, A. (2024). Legal regulation of the application of political correctness in public service in Ukraine. *Public Administration and Regional Development*, 25, 725-750. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.01>

DOI 10.34132/pard2024.25.02

Отримано: 15 березня 2024

Змінено: 22 травня 2024

Прийнято: 01 червня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 09 March 2024

Revised: 12 May 2024

Accepted: 30 June 2024

Published:

25 September 2024

**Olena Faichuk
Kostiantyn Selikhov**

THE ROLE OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN PROVIDING SOCIAL ASSISTANCE TO INTERNALLY DISPLACED PERSONS (ON THE EXAMPLE OF ODESSA REGION)

The article presents the results of a study on determining the role of public organizations in providing social assistance to internally displaced persons on the example of Odesa region. The concepts of «social assistance» and «social assistance to internally displaced persons» are defined. A diagnostic cross-section was carried out on the basis of administrative service centers during monitoring visits to communities, which covered IDPs of Zatyshansk, Bolgradsk, Znamyansk and Sergiivsk communities of Odessa region. Also, the survey was conducted directly among social workers of the public organization «Tenth of April».

The purpose of the article is to conduct research on determining the role of public organizations in providing social assistance to internally displaced persons on the example of Odesa region.

The research used questionnaire and semi-structured interview methods. The results of the survey showed that: a large part of respondents (78%) experience financial difficulties; 65% are satisfied with their level of adaptation to life in the host community, although they do not rule out that the situation could have been better; the most acute security problem in the respondents' previous places of residence was the destruction of property due to military actions (78%); respondents' most important needs are access to housing and employment, as well as basic needs such as food and clothing; the main types of assistance that

public organizations can provide are assistance in finding a job, filing documents, receiving social benefits, care for the elderly and people with disabilities, support for families with children, psychological support, etc. Also, the majority of respondents (52%) experience difficulties in obtaining assistance due to a lack of information about available services, the procedure for obtaining them, contacts of public organizations, etc.

Based on the results of the research, the authors developed a number of conclusions and recommendations addressed to state authorities, local self-government and civil society organizations.

Key words: *social assistance, internally displaced persons, public organizations, social protection of the population, civil society.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження ролі громадських організацій у наданні підтримки внутрішньо переміщеним особам є надзвичайно важливим з погляду розуміння та вирішення глибоких соціальних, економічних і політичних викликів, які виникають у зв'язку з цими активностями. Громадські організації відіграють важливу роль у наданні як соціальної так і гуманітарної допомоги, та забезпечення основних потреб внутрішньо переміщеним особам, таким як житло, харчування, медична допомога та освіта. Дослідження цих зусиль дозволяє визначити ефективність програм та ідентифікувати можливості для їх поліпшення. Важливо вивчити, як громадські організації сприяють соціальній адаптації ВПО, допомагаючи їм інтегруватися в нове оточення та знаходити нові можливості для самореалізації. Це особливо важливо в контексті довгострокового впливу на соціальну структуру.

Внутрішньо переміщені особи є однією з найбільш уразливих груп населення в Україні. Вони були змушені покинути свої домівки через війну, і нерідко стикаються з труднощами у забезпеченні своїх основних потреб. Громадські організації, у свою чергу, відіграють значну роль у наданні соціальної допомоги ВПО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані із визначенням сутності та розумінням соціальної

допомоги, залишаються актуальними в дослідженнях Л. Штефана, І. Прокопенко, В. Лозової та інших. Теоретично-методологічні підходи до проблематики соціального захисту розробляють та розвивають вчені з усього світу, включаючи А. Томпсона та Дж. Швейцера, Т. Ганслі, Х. Ламперта та інших. Проблеми в галузі соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб дослідженнями займаються такі вчені, як В. Антонюк, О. Балакірєв, І. Козинець, О. Снігова, В. Устименко та інші. Публікації Л. Беззубко і Б. Беззубко спрямовані на вирішення проблем житла ВПО. Міжнародні конференції та круглі столи регулярно обговорюють питання соціального забезпечення ВПО та їхньої подальшої інтеграції, цим питанням займалися такі вчені, як Е. Лібанова, О. Балакірєва, У. Садова, Є. Бершеда та інші.

Формулювання цілей статті (постановка проблеми). Метою статті є проведення дослідження щодо визначення ролі громадських організацій у наданні соціальної допомоги внутрішньопереміщеним особам на прикладі Одеської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність та розуміння соціальної допомоги може варіюватися в залежності від контексту і підходу. Деякі з причин, які призводять до «понятійної розірваності», включають: мультидисциплінарність; соціокультурний контекст; економічні та політичні фактори.

Соціальна допомога включає в себе елементи з різних галузей, включаючи соціальну педагогіку, соціальне забезпечення, соціальну медицину та інші. Це може створювати непорозуміння щодо того, яка галузь має визначальний вплив на сутність соціальної допомоги. Визначення цього поняття може залежати від соціокультурного контексту кожної країни або регіону.

Соціальна допомога, також відома як соціальний захист або соціальне забезпечення, може включати в себе виплати пенсій, надання допомоги, матеріальну підтримку, обслуговування хворих та літніх громадян, а також турботу про дітей. Отже, у широкому розумінні, соціальна допомога є складовою системи державного соціального забезпечення громадян [2].

У вузькому розумінні соціальна допомога обмежується лише грошовими виплатами, які призначаються конкретним категоріям громадян у встановленому законодавством порядку і зазначених розмірах [1].

Соціальна допомога, як важлива складова соціального забезпечення, охоплює різні аспекти, спрямовані на полегшення життя та підтримку осіб у складних життєвих ситуаціях. Перший аспект полягає у забезпеченні основних потреб. Це включає надання матеріальної допомоги для забезпечення житла, харчування, медичної допомоги, освіти та інших життєво важливих ресурсів для осіб, які не можуть самостійно забезпечити ці потреби [7].

Соціальна допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО) – це система заходів та підтримки, яка надається особам, які були змушені залишити своє місце проживання через конфлікти, насильство, природні катастрофи або інші надзвичайні обставини та стали внутрішньо переміщеними в межах своєї країни. Соціальна допомога для ВПО має на меті забезпечити їм необхідні ресурси та підтримку для подолання складнощів та покращення їхнього соціального стану [3].

В Україні є низка нормативно-правових актів, які регулюють питання надання соціальної допомоги населенню: Постанови КМУ «Про затвердження Порядку надання соціальних послуг», яка визначає правила та процедури надання соціальних послуг в Україні [4], «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» [5], «Про облік внутрішньо переміщених осіб» [6]; Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року» [8]; Закони України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [11], «Про соціальні послуги» [13], «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [14], «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [14], «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [16].

Громадські організації відіграють надзвичайно важливу роль в суспільстві, багатоаспектну та різноманітну. Вони діють як посередники між громадянами та державою, сприяючи взаємодії та впливу на політику та соціальні процеси. Громадські організації є агентами громадянського суспільства, що допомагають громадянам виразити свої потреби та інтереси, а також сприяють розвитку громадської участі в управлінні справами суспільства [9; 12].

З метою визначення ролі громадських організацій у наданні соціальної допомоги ВПО було проведено діагностичний зріз на базі центрів надання адміністративних послуг під час моніторингових візитів у громади, та охоплював ВПО таких громад в Одеській області, як: Затишанська, Болградська, Знам'янська, Сергіївська. Також опитування проводилось безпосередньо серед соціальних працівників громадської організації «Десяте квітня».

Респонденти серед ВПО підібрані таким чином, щоб забезпечити порівняння результатів діяльності громадських організацій серед ВПО з різними характеристиками, такими як вік, стать, освіта, рівень доходу та місце проживання. У дослідженні взяли участь ВПО, які проживають у різних громадах Одеської області – це дозволило порівняти результати діяльності громадських організацій у різних куточках регіону.

Опитування соціальних працівників ГО відбувалось з метою оцінки їх діяльності у наданні допомоги ВПО, та отримання інформації про потреби і виклики у сфері соціальної допомоги ВПО. Таке обрання груп респондентів дозволило отримати більш об'єктивні результати дослідження та зробити висновки про роль громадських організацій у наданні соціальної допомоги ВПО.

Для отримання об'єктивних результатів дослідження під час опитування ВПО використовувалась комбінація двох методів. Досліджуючи масштаби діяльності громадських організацій у наданні соціальної допомоги ВПО передбачалось анкетування, а для дослідження думки ВПО про діяльність громадських організацій використовувалось інтерв'ю.

1. Першочерговий збір даних відбувався шляхом опитування респондентів за допомогою анкети, яку вони заповнювали

самостійно. Дотримувалась вимога анонімності відповідей, що підвищувало їх достовірність.

2. Напівструктуроване інтерв'ю включало певний план, але змінювалось в залежності від відповідей респондента. Інтерв'ю проводилось заради отримання інформації, яку неможливо отримати за допомогою анкетування, про думки, настрої та досвід респондента.

Відповідно з метою визначення ролі та оцінки діяльності громадських організацій у наданні соціальної допомоги ВПО було сформовано дві анкети. Перше опитування призначалось для ВПО, які оселились в громадах Одеської області. Друге – для соціальних працівників ГО «Десяте Квітня». Після проведеного опитування для поглибленого розуміння ситуації представників ВПО було запрошено на інтерв'ю. У розробці анкет та під час інтерв'ю було дотримано принцип анонімності відповідей та результатів анкетування, тому прізвища та імена не використовуються у представлених результатах.

Опитування проводилось у період з 1 листопада по 31 грудня 2023 року, шляхом проведення 70 опитувань та 20 інтерв'ю ключових респондентів у 4 громадах Одеської області, та структурному підрозділі соціальної роботи ГО «Десяте Квітня». Кількість респондентів опитування серед ВПО становила 40 осіб (з них 10 осіб – ВПО Затишанської громади, 15 осіб – ВПО Болградської громади, 7 осіб – ВПО Знам'янської громади, 8 осіб – ВПО Сергіївської громади). Під час проведення анкетування першої категорії, найбільша кількість респондентів які брали участь в опитуванні стали особи віком від 35 до 50 років. За гендерним розподілом, більшість опитуваних серед ВПО становили жінки (68%). Іноді цей фактор пояснювався небажанням чоловіків (32%) брати участь в анкетуванні.

Відповіді на питання про рівень доходу респондентів свідчать про те, що значна частина респондентів (78%) відчувають фінансові труднощі (рис. 1). Значною мірою це пояснюється відсутністю можливостей знайти роботу у сільській місцевості, в тому числі, з гідним рівнем заробітної плати. Соціальних виплат ВПО недостатньо

щоб покрити основні потреби, не кажучи про те, що такі виплати збираються припинити для певних груп ВПО. Ця проблема стає особливо гострою для людей похилого віку та людей з низьким рівнем освіти. Також до цієї проблеми можна віднести високі ціни на товари та послуги. Результати опитування підкреслюють важливість вирішення проблем, пов'язаних з низьким рівнем життя та нерівністю в розподілі доходів. Необхідні комплексні заходи з боку урядових та громадських організацій, спрямовані на підвищення добробуту населення.

Рівень доходу

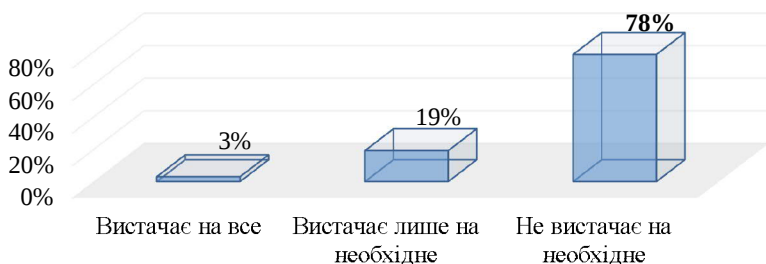

Рис. 1. Результати відповіді респондентів на запитання
«Як ви оцінюєте Ваш рівень доходу:...».

Джерело: сформовано авторами

Більшість респондентів (65%) задоволені своїм рівнем адаптації до життя у приймаючій громаді, хоча не виключають що ситуація могла бути краще. Проте 12% респондентів відчують значні труднощі, що потребує уваги з боку урядових та громадських організацій (рис. 2). Ці труднощі зазвичай пов'язані з фінансовою складовою, труднощами з встановленням нових соціальних зв'язків, відсутністю доступу до спеціалізованих послуг. Найкраще адаптувалися до життя у приймаючій громаді молоді люди, найбільше труднощів відчують люди похилого віку та люди з інвалідністю. Результати опитування підкреслюють важливість програм та заходів, спрямованих на допомогу людям, які адаптуються до життя

у новому середовищі. Ці програми можуть включати пошук роботи, налагодження соціальних зв'язків та інтеграцію у приймаючу громаду, психологічну підтримку.

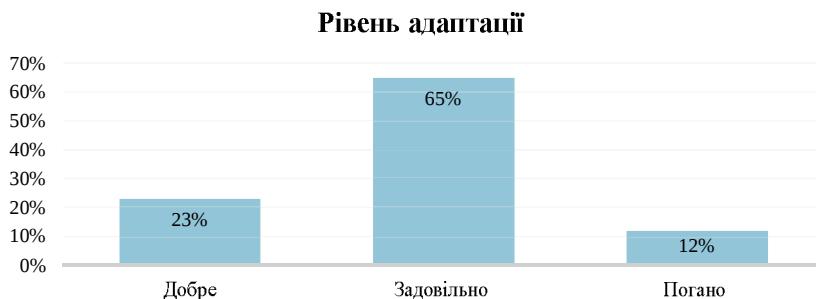

Рис. 2. Результати відповіді респондентів на запитання
«Як Ви адаптувалися до життя у приймаючій громаді?».

Джерело: сформовано авторами

Для покращення умов життя ВПО, підвищення рівня їх безпеки, психологічної підтримки та лобіювання їх інтересів у суспільстві, було поставлено питання з визначення безпекових проблем у місцях їх минулого проживання. Найгострішою безпековою проблемою у попередніх місцях проживання респондентів було руйнування майна через воєнні дії (78%). 59% респондентів стали свідками руйнуванням цивільної інфраструктури, 37% – мали досвід життя на замінованих територіях (рис. 3). Все зазначене, в свою чергу, стало ризиком загибелі або поранення. Дані діаграми з безпекових проблем свідчать про те, що найгострішими проблемами є руйнування майна та цивільної інфраструктури, а також ризик загибелі або поранення. Результати опитування підкреслюють необхідність негайного вжиття заходів для захисту людей, які досі проживають на територіях з безпековими ризиками. Це включає розмінування територій, відновлення цивільної інфраструктури та надання допомоги постраждалим.

Безпекові проблеми минулих місць проживання

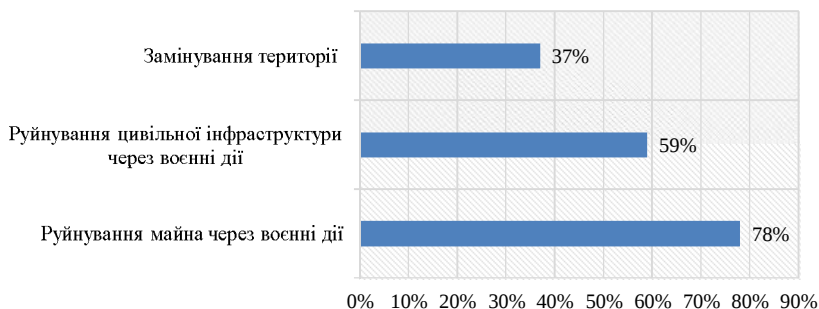

Рис. 3. Результати відповіді респондентів на запитання «Найгостріша безпекова проблема у місці де Ви жили?».

Джерело: сформовано авторами

Дані діаграми про потреби свідчать про те, що найважливішими потребами респондентів є доступ до житла та працевлаштування, а також базові потреби, такі як їжа та одяг (рис. 4). Результати опитування підкреслюють необхідність надання комплексної допомоги ВПО. Ця допомога може включати: надання житла або допомоги в його пошуку, сприяння працевлаштуванню та перекваліфікації, надання продовольчих наборів та одягу, соціальна адаптація та інтеграція.

Потреби

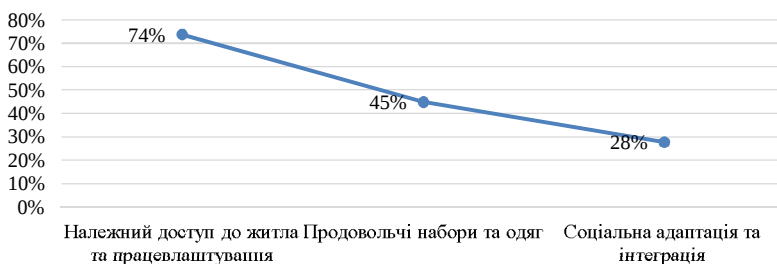

Рис. 4. Результати відповіді респондентів на запитання «Які потреби є для Вас найбільш важливими на цей час?».

Джерело: сформовано авторами

Згідно з результатами опитування, державні органи є основним джерелом послуг для ВПО в Україні (рис. 5). Це пов'язано з тим, що держава має значні ресурси, які вона може мобілізувати для допомоги постраждалим від війни. Громадські організації, з іншого боку, відіграють важливу роль у наданні більш спеціалізованих послуг, таких як соціальна, психологічна та юридична допомога.

Надавачі допомоги

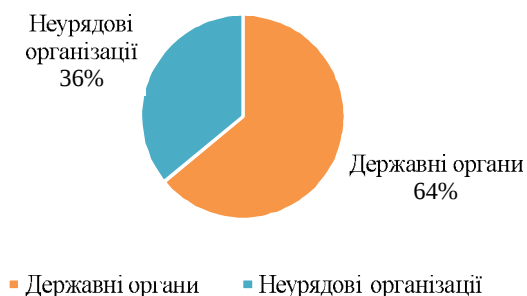

Рис. 5. Результати відповіді респондентів на запитання «До кого Ви звертаєтесь для отримання соціальної допомоги?».

Джерело: сформовано авторами

Результати наступного питання підкреслюють важливу роль громадських організацій у наданні допомоги ВПО. Дані діаграми свідчать про те, що гуманітарна допомога, соціальна допомога – включає допомогу у працевлаштуванні, оформленні документів, отриманні соціальних виплат, догляд за людьми похилого віку та людьми з інвалідністю, підтримку сімей з дітьми – та психологічна допомога є найпоширенішими послугами, які надають громадські організації (рис. 6).

Більшість респондентів (52%) відчують труднощі з отриманням допомоги через нестачу інформації про доступні послуги, порядок їх отримання, контакти громадських організацій тощо. Це може бути пов'язано з низькою обізнаністю людей про діяльність ГО, відсутністю доступних каналів інформації, складністю навігації

в системі допомоги. 43% респондентів стикаються з проблемою нестачі ресурсів у громадських організацій. Це може призводити до черг, обмежень у доступі до певних видів допомоги, зниження якості послуги. 31% респондентів відчувають психологічні бар'єри та стигматизацію, які заважають їм звертатися за допомогою до ГО (рис. 7). Це може включати страх осуду, сором, невпевненість у собі, відчуття залежності, стереотипи щодо людей, які потребують допомоги. Результати опитування підкреслюють необхідність покращення інформування людей про діяльність громадських організацій, доступні послуги та порядок їх отримання. Найбільше від нестачі інформації, ресурсів та стигматизації страждають люди, які не мають доступу до інтернету, живуть у віддалених населених пунктах, мають низький рівень соціального статусу.

Рис. 6. Результати відповіді респондентів на запитання «За якими послугами Ви зазвичай звертаєтесь до громадських організацій?».

Джерело: сформовано авторами

Дані наступної діаграми свідчать про те, що переважна більшість людей (76%) задоволені отриманими послугами від ГО. Це говорить про те, що ГО надають якісні послуги, які відповідають потребам людей, є доступними та зручними. 20% респондентів частково задоволені отриманими послугами (рис. 8). Це може бути пов'язано з деякими недоліками у роботі ГО, такими як нестача інформації, черги, обмеження у доступі до певних видів допомоги.

Також не виключені поодинокі випадки неякісного надання допомоги, нехтування потребами людей та грубого ставлення соціальних працівників до запитів ВПО.

Рис. 7. Результати відповіді респондентів на запитання «Які труднощі Ви переживаєте у отриманні допомоги від ГО?».
Джерело: сформовано авторами

Рис. 8. Результати відповіді респондентів на запитання «Як Ви оцінюєте ефективність отриманих послуг від громадських організацій?».
Джерело: сформовано авторами

Серед другої категорії респондентів, кількість учасників опитування якими були соціальні працівники ГО «Десяте Квітня»,

становила 10 осіб. За результатами опитування, ГО «Донбас СОС» є найвідомішою організацією, яка надає підтримку ВПО в Одеській області. ГО «Право на захист» є другою за знанням організацією, що надає допомогу ВПО. Найбільше від нестачі інформації про ГО страждають люди, які нещодавно переїхали до Одеської області, або живуть у віддалених населених пунктах (рис. 9).

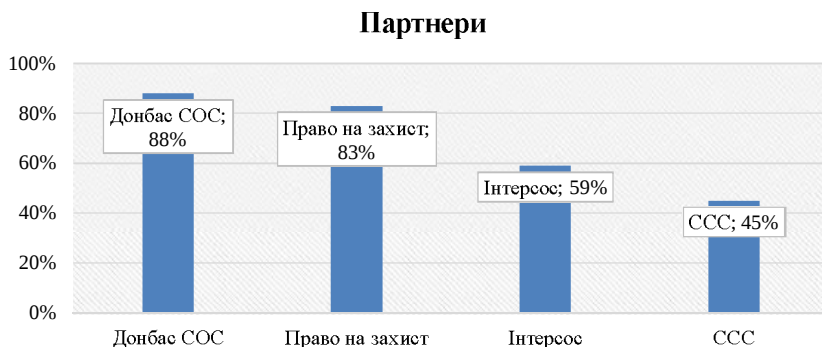

Рис. 9. Результати відповіді респондентів на запитання «Назвіть ГО окрім «Десяте Квітня», які співпрацюють в Одеській області у сфері надання соціальної підтримки ВПО?»

Джерело: сформовано авторами

ГО «Десяте Квітня» активно співпрацює з міжнародними донорами, органами місцевого самоврядування та неприбутковими організаціями для надання допомоги ВПО. Ця співпраця дозволяє ГО отримувати гранти на реалізацію проектів, закуповувати необхідні товари та послуги, залучати експертів. Співпраця з органами місцевого самоврядування дає можливість координувати зусилля з надання допомоги ВПО, обмінюватися інформацією, використовувати ресурси та інфраструктуру. Співпраця з іншими неприбутковими організаціями дає можливість реалізувати спільні проекти, обмінюватися досвідом, координувати зусилля та надавати більш комплексну допомогу ВПО.

ГО Десяте Квітня» надає широкий спектр соціальних послуг у сфері захисту ВПО. До них, зокрема, належать: супровід у

відновленні документів що підтверджують громадянство та оформленні довідки ВПО, натуральна допомога, надання притулку, підтримане проживання, соціальна адаптація та реінтеграція, консультування (рис. 10).

Рис. 10. Результати відповіді респондентів на запитання «Які соціальні послуги надає ГО «Десяте Квітня» у сфері захисту ВПО?».

Джерело: сформовано авторами

На наступній діаграмі представлені результати опитування респондентів щодо найбільш вразливих категорій людей з урахуванням різних соціальних груп. Результати дослідження дають унікальний вигляд на сприйняття вразливості серед різних сегментів населення. Числові дані вказують на те, що діти та діти сироти мають найвищий рівень сприйняття як вразлива категорія, через їхню залежність від дорослих та відсутність самостійності. За ними слідують люди похилого віку, які можуть потребувати додаткового піклування, медичної допомоги та підтримки через фізичні та психологічні зміни, що відбуваються у старості. Люди з інвалідністю та жінки включають тих, хто має фізичні або психічні обмеження, що ускладнюють повсякденне життя та можуть потребувати спеціалізованої допомоги, доступу та умов для повноцінного функціонування, та жінок, які можуть бути піддані насильству, дискримінації та іншим формам негативного впливу (рис. 11).

Вразливі категорії

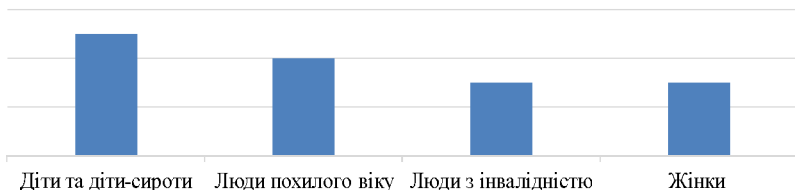

Рис. 11. Результати відповіді респондентів на запитання «На Вашу думку, які категорії ВПО є найбільш вразливими?».

Джерело: сформовано авторами

Діаграма «Найчастіші проблеми» показує результати опитування респондентів з приводу проблем, з якими вони найчастіше зіштовхуються. На основі даних, наданих респондентами, можна зробити наступні висновки: стовпець «Труднощі з відновленням документів» є найвищим, що свідчить про те, що це найактуальніша проблема для ВПО. Здебільшого це є наслідком втрати документів під час евакуації. Труднощів у відновленні необхідних документів впливають на отримання допомоги та забезпечення прав і привілеїв. Другою за поширеністю проблемою є відсутність житла – 67%. Це пов'язано з руйнуванням житла внаслідок бойових дій та нестачею доступного житла в місцях переміщення. Третьою за поширеністю проблемою є нестача коштів – 42% (рис. 12). Це пов'язано з втратою роботи та джерел доходу під час переміщення, а також з високими цінами на житло та необхідні товари.

Найпоширенішим видом співпраці між організаціями громадського сектору є обмін інформацією та ресурсами (82%). Це включає обмін доступних даних про ВПО, також спільне використання ресурсів, таких як транспорт, працівники та приміщення.

Другим за поширеністю видом співпраці є координація заради уникнення дублювання зусиль (78%). Це включає спільне планування програм допомоги, а також розподіл відповідальностей між різними організаціями. Це означає, що громадські організації розуміють важливість взаємодії та виробляють механізми спільної

діяльності для ефективного вирішення проблем ВПО, уникнення перекриття ініціатив та максимізації впливу.

Найчастіші проблеми

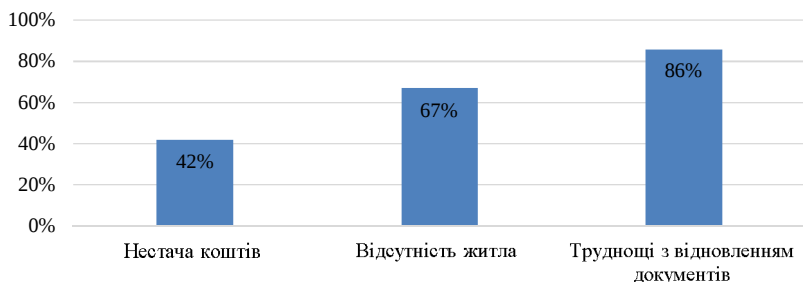

Рис. 12. Результати відповіді респондентів на запитання «З якими проблемами ВПО ви найчастіше стикаєтесь?».

Джерело: сформовано авторами

Більшість респондентів зазначили, що однією з основних проблем є недостатність фінансування та обмеженість ресурсів, які можуть бути виділені для надання соціальної допомоги ВПО. Це може обмежувати обсяг та якість послуг, які можуть бути надані.

Окрім цього, було виокремлено, що у багатьох випадках різні громадські організації, урядові агентства та міжнародні організації працюють над наданням допомоги ВПО, але відсутня ефективна система координації між ними. Це може призводити до дублювання зусиль, перекриття служб та неефективного використання ресурсів.

Також, важливою проблемою є недостатній рівень впливу громадських організацій на процеси розроблення та впровадження політик щодо ВПО. Це може призвести до того, що програми та послуги не відповідають реальним потребам та унікальним ситуаціям ВПО.

Не менш важливим є розуміння того, що надання соціальної допомоги ВПО вимагає від працівників громадських організацій певних професійних знань і навичок. Однак, не всі громадські організації мають можливість залучити кваліфікований персонал (рис. 13).

Основні проблеми ГО

Рис. 13. Результати відповіді респондентів на запитання «Які труднощі виникають у ГО в процесі надання допомоги ВПО?».

Джерело: сформовано авторами

Після анкетування було проведено інтерв'ю, метою якого, було розуміння складних та суб'єктивних аспектів ролі ГО у наданні соціальної допомоги, які не можуть бути виміряні або оцінені за допомогою стандартних методів анкетування. Інтерв'ю дозволило врахувати думки респондентів та розуміти їхні власні перспективи, думки, почуття та досвід. Це дало можливість отримати глибше розуміння контексту та внутрішнього світу учасників. Розглянемо відповіді на найважливіші питання:

1. Що було найважчим для вас під час переміщення?

Більшість респондентів зазначило, що найважчим для них під час переміщення було відчуття втрати стабільності та звичних, налагоджених зв'язків. Раптова зміна середовища, відсутність зв'язків та ресурсів створили великий стрес та неспокій. Розлука з рідними та друзями вкрай негативно сказалась на психоемоційному стані багатьох респондентів. Турботу та занепокоєння викликала необхідність адаптуватися до нового життя в незнайомому місці, що включало труднощі з пошуком роботи та житла. У багатьох респондентів присутнє відчуття невизначеності та страху за майбутнє.

2. Які ваші очікування щодо повернення додому?

Ті респонденти, чиї домівки вціліли мріють повернутися додому, коли це буде безпечно. Вони очікують знову жити в своєму домі,

відновити втрачені соціальні зв'язки та звичне життя. Деякі також зазначили, що бажають зробити свій внесок у відбудову країни. Всі опитувані розуміють, що процес повернення може бути складним та триватиме час.

З приводу тих, хто не зможе повернутись до дому через руйнування житла, погляди розійшлись. Меншість ВПО працюють над тим, щоб переїхати до іншої країни і почати будувати нове життя там. В свою чергу, більша частина переселенців планує остаточно оселитись у громадах де вони мешкають зараз.

3. З якими труднощами ви стикаєтесь у повсякденному житті?

На початку переселення у повсякденному житті люди стикались з труднощами адаптації до нового середовища, відсутністю доступу до необхідних ресурсів та послуг, а також відчуттям відірваності від рідних та звичних місць. Однією з найчастіше згадуваних проблем була нестача коштів, що корелює з труднощами у працевлаштуванні. Навіть, якщо людина освічена та має досвід роботи, вона не завжди може знайти гідно оплачувану роботу за спеціальністю через брак робочих місць. В інших випадках, люди покидали власні оселі і брали лише вкрай необхідні речі, залишаючи документи про освіту та трудові книжки – через що наразі вони не можуть претендувати на освіту за фахом і вимушені погоджуватись на мінімальні заробітні плати. Для людей з інвалідністю та людей похилого віку серйозну проблему становить відсутність доступу до медичних та соціальних послуг. Часто, люди мешкають у громадах де відсутні фельдшерські пункти та ЦНСП, а транспортні сполучення між громадами недоступні через брак коштів, або не пристосовані для людей з обмеженими можливостями. Повідомлялись випадки упередженого ставлення до ВПО, що викликало соціальні конфлікти з мешканцями громади. Упереджені погляди були через те, що ВПО надавалось багато гуманітарної допомоги, в той час, коли мешканці громади не виступали отримувачами подібної допомоги.

4. Як ГО можуть допомогти вам задовольнити ваші потреби?

ВПО зазначили, що ГО можуть надавати інформаційну підтримку. Це може включати розповсюдження інформації про доступ-

ні ресурси та послуги, права ВПО та способи їх захисту. ГО також можуть організовувати інформаційні семінари та тренінги для ВПО.

Окрім цього, ГО можуть надавати психологічну та матеріальну підтримку. Психологічна підтримка може включати допомогу психологів, консультування та організацію груп підтримки. Матеріальна підтримка може включати надання продуктових наборів, одягу, предметів гігієни, а також допомогу з оплатою житла та інших витрат.

Респонденти також розуміють, що важливу роль ГО відіграють в соціальній адаптації ВПО. Вони можуть допомогти з працевлаштуванням, навчанням, організацією культурних та спортивних заходів, а також сприяти спілкуванню та інтеграції ВПО з місцевою громадою. ВПО бажають бути залученими до прийняття рішень, які стосуються їх життя.

Окрім цього, ГО можуть допомогти ВПО у відновленні втрачених або пошкоджених документів, а також сприяти їхньому поверненню додому, надаючи інформацію про ситуацію в місцях походження та допомагаючи у плануванні та підготовці до повернення.

5. Які послуги ГО вам здались корисними?

Деякі послуги громадських організацій, які здались надзвичайно корисними, включали матеріальну допомогу, таку як надання їжі та необхідних речей для щоденного використання. Ця допомога дозволила забезпечити себе базовими потребами в перші дні після втрати житла та переміщення. Крім того, психологічна підтримка, яку надали деякі ГО, допомогла зрозуміти та впоратися з емоційними труднощами, які виникли внаслідок стресу та травм.

Також дуже корисною була правова та соціально підтримка, яка допомогла відновити втрачені документи, захистити мої права та отримати доступ до потрібних послуг та ресурсів. Деякі ГО також надали можливості для навчання та професійного розвитку, що дозволило здобути нові навички та знайти роботу або заняття, що відповідає потребам та здібностям. Через тренінги, розмовні клуби та спортивні активності, ГО сприяють спілкуванню та інтеграції ВПО з місцевою громадою, це допомагає ВПО адаптуватися до нового життя.

Загалом, послуги, надані громадськими організаціями, виявилися надзвичайно корисними, допомагаючи впоратися зі складнощами та відновити своє життя після кризової ситуації. Більшість опитуваних вдячні ГО за їхню підтримку та допомогу у важкі часи.

6. Як ГО може краще відповідати вашим потребам?

Люди повідомляли, що громадські організації можуть краще відповідати потребам, забезпечуючи індивідуальні підходи до підтримки, сприяючи соціальній інклюзії, а також посиленням співпраці з місцевими органами влади та урядовими агентствами для забезпечення комплексної підтримки. Більше уваги треба приділяти потребам ВПО при розробці своїх програм, залучаючи ВПО до прийняття рішень.

Всі ГО повинні мати чітку та ефективну комунікацію з ВПО. Це може включати створення веб-сайтів та сторінок у соціальних мережах, де ВПО можуть отримати інформацію про доступні послуги, а також організацію регулярних зустрічей та консультацій з ВПО.

ГО повинні підтримувати адвокацію прав ВПО. Це може включати лобіювання уряду для прийняття законів та політик, які захищають права ВПО, а також підвищення обізнаності громадськості про проблеми ВПО. Також, здійснення регулярного моніторингу та оцінки потреб сприятиме адаптації програм та послуг ГО до змінних умов та потреб внутрішньо переміщених осіб.

Висновки. Отже, одержані дані дають підстави зробити висновок, що ГО відіграють важливу роль у наданні соціальних послуг ВПО. Вони пропонують широкий спектр допомоги, включаючи інформаційну, психологічну, матеріальну, допомогу в соціальній адаптації, захисті прав, відновленні документів та сприянні поверненню додому. Однак, робота ГО не позбавлена недоліків. Їм часто не вистачає коштів, координації, прозорості та підзвітності. Незважаючи на це, ГО роблять значний внесок у життя ВПО. Важливо, щоб ГО й надалі надавали допомогу ВПО, а також співпрацювали з іншими організаціями, щоб зробити цю допомогу більш ефективною.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальші наукові пошуки можуть бути пов'язані з розробкою рекомендацій щодо удосконалення процесу надання соціальної допомоги ВПО.

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НАДАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті представлено результати дослідження щодо визначення ролі громадських організацій у наданні соціальної допомоги внутрішньопереміщеним особам на прикладі Одеської області. Визначено поняття «соціальної допомоги» та «соціальної допомоги внутрішньопереміщеним особам». Здійснено діагностичний зріз на базі центрів надання адміністративних послуг під час моніторингових візитів у громади, який охоплював ВПО Затишанської, Болградської, Знаменської та Сергіївської громад Одеської області. Також опитування проводилось безпосередньо серед соціальних працівників громадської організації «Десяте квітня».

Результати опитування показали, що: значна частина респондентів (78%) відчують фінансові труднощі; 65% задоволені своїм рівнем адаптації до життя у приймаючій громаді, хоча не виключають що ситуація могла бути краще; найгострішою безпековою проблемою у попередніх місяцях проживання респондентів було руйнування майна через воєнні дії (78%); найважливішими потребами респондентів є доступ до житла та працевлаштування, а також базові потреби, такі як їжа та одяг; основними видами допомоги, які можуть надавати громадські організації визначено сприяння у працевлаштуванні, оформленні документів, отриманні соціальних виплат, догляд за людьми похилого віку та людьми з інвалідністю, підтримку сімей з дітьми, психологічна підтримка тощо.

За результатами дослідження авторами розроблено низку висновків та рекомендацій, адресованих органам державної влади, місцевого самоврядування та організаціям громадянського суспільства.

Ключові слова: соціальна допомога, внутрішньопереміщені особи, громадські організації, соціальний захист населення, громадянське суспільство.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

References

1. Dikhtiarenko, A. (2016). Potreby ta problemy vnutrishno peremishchenykh osib [Needs and problems of internally displaced persons]. *www.khpg.org*. Retrieved from: <http://www.khpg.org/en/pda/index.php?id=1451930074> [in Ukrainian].
2. Faichuk, O. (2023). Suchasni napriamky sotsialnoi roboty z VPO [Modern directions of social work with IDPs]. Proceedings from OF '23: XVII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Olviyskyi forum – 2023: stratehii krain Chornomorskoho rehionu v heopolitychnomu prostori» - XVII International Scientific and Practical Conference «Olbia Forum - 2023: strategies of the countries of the Black Sea region in the geopolitical space». Mykolayiv: Vyd-vo CHNU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].
3. Mendzhul, M. (2016). Poniattia «vnutrishno peremishchena osoba»: porivnialnyi analiz zakonodavstva Ukrainy ta zarubizhnykh krain [The concept of «internally displaced person»: a comparative analysis of the legislation of

Ukraine and foreign countries]. *Porivnialne ta analitychne pravo – Comparative and analytical law*, 4, (pp. 293-297) [in Ukrainian].

4. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Poriadku naddannia sotsialnykh posluh vid 26.06.2019 No. 576 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the approval of the Procedure for the provision of social services of dated 06.26.2019 No. 576]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Deiaki pytannia zdiisnennia sotsialnykh vyplat vnutrishno peremishchenym osobam vid 08.06.2016 No 365. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine Some issues of implementation of social payments to internally displaced persons dated June 8, 2016 r. No. 365]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro oblik vnutrishno peremishchenykh osib vid 01.10.2014. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On registration of internally displaced persons dated October 01, 2014.]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

7. Rohacha, O.Ya., Savchyna, M.V., & Mendzhul, M.V. (2018). *Zakhyst prav vnutrishno peremishchenykh osib [Protection of the rights of internally displaced persons]*. Uzhhorod: RIK-U [in Ukrainian].

8. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy na period do 2025 r. vid 12.07.2017 No 482-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the State Migration Policy Strategy of Ukraine for the period until 2025 dated July 12, 2017 No 482-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> [in Ukrainian].

9. Yevtushenko, A. (2023). Migrantsiini protsesy v krainakh yes ta ukraini v umovakh hlobalizatsii ta viiny [Migration processes in eu countries and ukraine in the conditions of globalization and war]. *Publichne upravlinnia i rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, 20, (pp. 423-444). Retrieved from: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1664/1/%D0%84%D0%B2%D1%82%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E..pdf> [in Ukrainian].

10. Antonova, L. Shtyrov O., (2020). Komunikatyvni tekhnolohii v protsesi vzaємodii orhaniv publichnoi vlady z instytutamy hromadianskoho suspilstva [Communicative technologies in the process of interaction of public authorities with institutions of civil society], *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya*

ta rozvytok – State management: improvement and development, (vol. 6), Retrieved from www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1899. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.6.1 [in Ukrainian].

11. Zakon Ukrainy Pro bizhentsiv ta osib, yaki potrebuiut dodatkovoho abo tymchasovoho zakhystu vid 08.07.2011 No. 3671-V. [Law of Ukraine On Refugees and Persons in Need of Additional or Temporary Protection dated July 08, 2011 No. 3671-V]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> [in Ukrainian].

12. Zakon Ukrainy Pro hromadski obiednannia vid 22.03.2012 No. 4572-VI. [Law of Ukraine On Public Associations dated March 22, 2012 No. 4572-VI]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> [in Ukrainian].

13. Zakon Ukrainy Pro sotsialni posluhy vid 17.01.2019 No. 2671-VIII [Law of Ukraine On Social Services dated January 17, 2019 No. 2671-VIII]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].

14. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo posylennia harantii prav i svobod vnutrishno premishchenykh osib vid 24.12.2015 No. 921-VIII [Law of Ukraine On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Strengthening Guarantees of Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons dated 12.24.2015 No. 921-VIII]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921-19#Text> [in Ukrainian].

15. Zakon Ukrainy Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy vid 15.04.2014 No. 1207-VII . [Law of Ukraine On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine dated April 15, 2014 No. 1207-VII]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> [in Ukrainian].

16. Zakon Ukrainy Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno premishchenykh osib vid 20.10.2014 No. 1706-VII [Law of Ukraine On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons dated October 20, 2014 No. 1706-VII]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Олена Файчук, к.пед.н., доцент Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: e.l.fajchuk@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6663-3287>.

Olena Faichuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: e.l.fajchuk@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6663-3287>.

Костянтин Селіхов, магістр соціальної роботи Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: konstantinum94@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0009-5801-8178>.

Kostiantyn Selikhov, Master of Social Work of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after Peter Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: konstantinum94@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0009-5801-8178>.

Faichuk, O., & Selikhov, K. (2024). The role of public organizations in providing social assistance to internally displaced persons (on the example of Odessa region). Public Administration and Regional Development, 25, 751-775 <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.02>

DOI 10.34132/pard2024.25.03

Отримано: 2 квітня 2024

Змінено: 22 травня 2024

Прийнято: 3 червня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 2 April 2024

Revised: 22 May 2024

Accepted: 3 June 2024

Published:

25 September 2024

Nazar Diakiv

STATE POLICY ON THE PROTECTION OF NATIONAL INTERESTS OF UKRAINE IN THE INTERNET ENVIRONMENT

The article deals with the problem of protecting Ukraine's national interests in the context of the Russian-Ukrainian war. The Internet is seen as a space for free expression of opinions, but often turns into a battlefield in the information war. The article analyses the processes of informatisation of society and the increase in the number of Internet users. The impact of the Russian-Ukrainian war on the leading Internet providers and their political position is analysed. Today, Ukraine enjoys great support from leading campaigns in this area, but the aggressor country is heavily funding war propaganda. Attention is drawn to the results of statistics on cyberattacks on state institutions and the public by the Russian Federation. It is emphasised that today state institutions, business and society in Ukraine have united to counteract the negative information influence of Russia. The structure of Ukraine's national interests, priorities and directions of their protection are defined.

Attention is focused on the fact that the Russian Federation attracts teenagers to extremist and radical activities on the Internet. This additionally threatens the national interests of Ukraine. Prevention of extremism is based on raising the legal, political and general culture of citizens, and shaping a positive image of the state. Therefore, it is justified to take effective measures to develop a powerful ideological corpus, a national idea and to adhere to the state's strategy for European integration.

It is important to establish systematic training of specialists in the field of protecting national interests in the Internet space, enhancing the preventive role of the media and institutional support for analytical, educational, propaganda and information work. The author proposes to develop a powerful system of countering manipulations on the Internet, which will include technological developments, methodology, ideological component, legal and educational measures. The author substantiates the necessity of Ukraine's integration into the global and regional European information space; integration into international information and telecommunication systems and organisations; modernisation and certain changes in the information policy; improvement of legislation on harmonisation of national legislation with international standards; introduction of modern information and communication technologies into public administration processes, etc.

Key words: *national interests, national security, state policy, state strategy, Internet threat, disinformation, information security, information warfare.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Захист національних інтересів є вельми важливим в умовах розвитку інформаційного суспільства. Це питання стосується як національної безпеки, так і життєдіяльності конкретного суспільства загалом. Йдеться, з одного боку, про створення державними інституціями сприятливих умов для реалізації та захисту національних інтересів, могутності, процвітання, всебічного розвитку України для максимального задоволення потреб та інтересів українців відповідно до загальновизнаних норм життєдіяльності, які необхідні для їх самозбереження, самовідтворення і самовдосконалення [1]. Інтернет є тим простором, який дозволяє державним інституціям швидко надавати громадянам інформацію, обмінюватись ідеями, дізнаватись думку населення тощо. Іншими словами, сприяє демократизації суспільства та обміну практиками з країнами Європейського Союзу.

З іншого боку, такі можливості інтернету можуть використовувати (й використовують) певні політичні гравці для

маніпуляцій громадською думкою та для проведення інформаційної війни. Такий вплив може мати довгострокові негативні наслідки для національних інтересів та мати певний руйнівний вплив у сфері ідеології та державного устрою.

Тому актуальним є дослідження ризиків та потенціалу інтернет-середовища, яке є платформою для розповсюдження різноманітної інформації, яка може загрожувати національній безпеці. Тут державна політика повинна допомогти сформуванню правильного ставлення як до сутності захисту національних інтересів, так і до практичної реалізації наміченої стратегії. Тому державна політика України у статті буде розглядатись в аспекті забезпечення безпеки саме національних інтересів і досягнення національної мети в інформаційному просторі.

Нині, в умовах розвитку інформаційного суспільства, спостерігається активізація таких двох взаємопов'язаних тенденцій, як необмежені можливості в отриманні інформації, так і у використанні її у протиправних цілях. Особливо в умовах воєнного конфлікту, а саме, широкомасштабної російсько-української війни (в тому числі, інформаційної) питання захисту національних інтересів та, одночасно, дотримання курсу держави на демократизацію відносин і євроінтеграцію є вельми затребуваними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями національної безпеки, захисту національних інтересів, аналізу сучасних загроз, пошуком механізмів ефективної державної політики у цьому напрямку, розробкою інформаційно-комунікативних технологій займались як науковці з різних галузей знань, так і політики, активні громадські діячі. Зокрема, Н. Петрецька, П. Ставичний аналізували категорію «національні інтереси» крізь призму забезпечення прав людини (індивідуальних та колективних); Р. Ковалюк досліджував національні інтереси України в новій геополітичній ситуації; В. Андріяш розглядав цей феномен в умовах глобалізації, а саме, гуманітарний, етнічний аспекти цієї проблематики. Інформаційній безпеці суспільства присвячені праці Г. Ситник, М. Орел, В. Смолянук та роботи багатьох інших науковців.

Сучасні дослідники займаються розробкою різних аспектів державної політики. Проте запропонована тема залишається актуальною як з наукової точки зору, так і у площині державного управління під час російсько-української війни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення сучасних технологій (конструктивного та деструктивного) впливу на національні інтереси України в просторі інтернету, моніторинг інформації в інтернет-просторі, яка може загрожувати (шкодити) національним інтересам України в умовах російсько-української війни та пошук методів протидії у сфері державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Почнемо з того, що державна політика та управління щодо захисту національних інтересів України є свідомим цілеспрямованим впливом певного суб'єкта управління на безпеку та загрози (реальні чи потенційні), коли дії інституцій (державних і недержавних), а також окремих громадян створюють сприятливі умови для реалізації таких національних інтересів: існування і стійкий розвиток українського нації; територіальна цілісність держави, суверенітет, національна самобутність, прогрес, що містить духовну, матеріальну та фізичні складові; збереження духовного і матеріального потенціалу, соціального капіталу, забезпечення особистої безпеки, конституційних прав та свобод людини і громадянина, науково обґрунтований та гарантований державою мінімум матеріальних і духовних умов існування; забезпечення державного суверенітету, подолання конфронтації в суспільстві, поглиблення консолідації українського суспільства, розв'язання кризових ситуацій у відповідних сферах; підвищення творчої активності населення; політична незалежність, територіальна цілісність, недоторканність державних кордонів; конституційний лад, розвиток цінностей та інтересів народу, законні права й інтереси громадянина; розвиток ефективної системи міжнародних зв'язків на основі партнерства і співробітництва; створення системи забезпечення національної безпеки для ефективної реалізації національних інтересів, участь у системах безпеки різного рівня [2].

Стосовно національних інтересів, то вони являють собою реалізацію природного права народу, нації на гідне життя, є важливими детермінантами та атрибутами національного відродження України. Це питання стає актуальним тоді, коли виникає нагальна потреба задовольнити національні сподівання та ефективно використати всі національні ресурси та соціальний капітал [3].

Проте, як забезпечити безпечну реалізацію та захист національних інтересів в умовах воєнного конфлікту? Інформаційний простір є досить демократичною платформою, де різні політичні актори, групи впливу, громадяни мають можливість оприлюднювати будь-яку інформацію. З іншого боку, потужний масив неперевіреної чи заздалегідь сформованої неправди здатний провокувати і підтримувати масштабні конфлікти та розбрат на національному та міжнародному рівнях.

Звернемось до сутності поняття «інформаційна безпека держави», яку розуміють як стан її захищеності, коли спеціальні інформаційні дії, операції, акти зовнішніх інформаційних агресій, тероризму, комп'ютерні злочини, незаконне зняття інформації за допомоги спеціальних технічних засобів та інший деструктивний інформаційно-комунікативний вплив не завдають істотної шкоди національним інтересам [4].

Тому можна додати, що в інформаційній сфері національні інтереси України містять такі життєво важливі моменти, як недопущення: інформаційної експансії з боку інших держав та різних міжнародних структур; інформаційної залежності; інформаційної блокади України, ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства під час формування, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері; побудова та розвиток інформаційного суспільства; забезпечення економічного та науково-технологічного розвитку України; формування позитивного іміджу України; інтеграція України у світовий інформаційний простір тощо [5].

Зважаючи на той факт, що свідомість, психіка людей, інформаційні системи різного масштабу та призначення є

об'єктами інформаційної безпеки, можна розглядати об'єктами державної політики забезпечення інформаційної безпеки держави в інформаційній сфері: національні цінності; національні інтереси та національні цілі. Можна погодитись з військовими дослідниками Дж. Барбером та Я. Річардом, що в цій системі національні цінності визначають як стабільний елемент системи. Цінності формуються тривалий період часу в процесі історії, розвитку культури суспільства, і, звісно, відповідають геополітичному спрямуванню держави. Національні інтереси є елементом досить динамічним, що формується на ґрунті національних цінностей під впливом суспільного розвитку. Національні цілі є найбільш рухомим елементом [6].

За умов певних загроз, держава відчуває нагальну потребу в отриманні інформаційного суверенітету, але це є неможливим. Зрозуміло, що така ідея, як правило, негативно сприймається представниками ліберальних режимів, адже вона суперечить принципам свободи інформації та зводиться, переважно, до контролю. Зазначимо тут, що свобода інформації є поняттям, що позначає права і свободи людини, включаючи право й на інформацію, свободу вираження власної думки, поглядів і переконань, свободу обміну інформацією [7].

Варто відмітити, що нині державна політика України у сфері захисту національних інтересів в інтернет-середовищі базується на кількох ключових стратегіях та відповідно нормативних актах. Головними такими напрямками є: інформаційна безпека на всіх рівнях, боротьба з дезінформацією, захист критичної інфраструктури та забезпечення кібербезпеки, виявлення загроз з боку держави-агресора (рф). Саме у Стратегії національної безпеки України (затверджена Указом Президента № 392/2020 від 14 вересня 2020 року) визначено пріоритети національних інтересів України, включаючи інформаційну безпеку та захист від кіберзагроз. У Стратегії йдеться про необхідність розвитку технологічної спроможності для протидії інформаційним загрозам [6].

Доктрина інформаційної безпеки України визначає лише національні інтереси в сфері інформації. Логічно, що у цій площині

доцільно виділити такі головні складові національних інтересів України:

Дотримання конституційних прав і свобод людини та громадянина в галузі отримання інформації, її використання, забезпечення розвитку України, збереження і зміцнення моральних цінностей суспільства, традицій патріотизму, культурного і наукового потенціалу держави, гуманізму.

Інформаційне забезпечення державної політики України, яке сприяє поширенню достовірної інформації про суспільно-політичне життя країни, державну політику України, її офіційну позицію на міжнародній арені, коли забезпечується доступ громадян до відкритих державних даних, інформаційних ресурсів.

Розвиток сучасних інформаційних технологій (ІТ), вітчизняної індустрії інформації, в тому числі, засобів інформатизації, телекомунікації і зв'язку, забезпечення потреб внутрішнього ринку цієї продукції та вихід її на світовий ринок, а також забезпеченні накопичення, зберігання й використання вітчизняних інформаційних ресурсів. Нині лише на цій основі можна вирішувати проблеми створення наукомістких технологій, технологічного переозброєння промисловості, збільшення досягнень різних галузей української науки і техніки. Україна повинна зайняти гідне місце серед світових лідерів мікроелектронної і комп'ютерної промисловості.

Захист інформаційних ресурсів від технічних розвідок, несанкціонованого доступу, забезпечення безпеки інформаційних і телекомунікаційних систем.

Потік контенту в інтернет-середовищі є найрізноманітнішим й технологічно насиченим. Сучасні технології дозволяють користувачам поширювати інформацію, використовуючи різні платформи і формати, що надає додаткових труднощів у питаннях контролю над інформаційними потоками та притягнення до відповідальності певних осіб, які розповсюджують незаконний або шкідливий контент [6].

Особливо в умовах російсько-української війни потік пропаганди став дуже потужним. Проте існує розвиток конкретних інституцій та механізмів в Україні, спрямованих на відстеження і

протидію загрозам в інтернеті. Йдеться про моніторинг інформаційного простору, створення аналітичних центрів, а також тісну співпрацю між державними органами, приватними компаніями та закладами освіти. Крім того, сьогодні налагоджується співпраця України з іншими державами у сфері інформаційної безпеки.

Слушно акцентує увагу Стратегія інформаційної безпеки України (прийнята у 2021 р.), яка розроблена на період до 2025 року, що акцентувати увагу потрібно на боротьбі та протидії впливу дезінформації, обмеженні доступу до шкідливого контенту та на взаємодії між різними органами державної влади для захисту національних інтересів, зокрема, в інтернеті. Стратегія передбачає низку заходів, зокрема, видалення незаконного контенту з українського сегменту Інтернету, дотримуючись при цьому міжнародних норм і стандартів [7].

Крім того, головними принципами Стратегії інформаційної безпеки України є верховенство права, захист прав і свобод громадян та своєчасне реагування на інформаційні загрози. Важливим є те, що у забезпеченні інформаційної безпеки визначає роль органів державної влади та громадських організацій. Крім того, державні інституції активно співпрацюють з міжнародними організаціями для оптимізації та знаходження нових механізмів контролю та реагування на різноманітні інформаційні загрози. Наприклад, відбулись підписання міжнародних угод щодо участі України у глобальних ініціативах. Це, безумовно, сприятиме посиленню кібербезпеки та захисту національних інтересів України на світовому рівні [8; 9].

Однак зазначимо, що в умовах російсько-української війни має потужну компоненту інформаційна війна. Як відомо, вперше цей термін з'явився наприкінці 80-х рр. XX ст. і став результатом ефективної роботи аналітиків збройних сил США. Його почали широко використовувати після руйнування СРСР. Нині саме інформаційні війни й стали найбільшою небезпекою функціонуванню органів державного управління [4].

Відомі гуманітарний і технічний підходи щодо трактування поняття «інформаційної війни». У гуманітарному розумінні

інформаційна війна являє собою активні методи нав'язування громадянам таких моделей суспільства, які забезпечують бажані типи поведінки, прийняття рішень. А інформаційна війна, як зброя ведення бойових дій у будь-якій сфері життя, містить такі складові: здійснення впливу на інфраструктуру систем життєзабезпечення; промисловий шпіднаж; хакінг – зламування та використання особистих даних, ідентифікаційних номерів, інформації з обмеженим доступом тощо [18].

Крім того, слід додати до цих складових й ідеологічні маніпуляції. Це заклики рф в інтернеті до знищення українців, розповсюдження брехні про історію України та її культуру, заклики до агресії та окупації України тощо. Тому інформаційні війни, інформаційне протиборство є проявами загрози національним інтересам і національній безпеці в інтернет-просторі.

Зрозуміти масштаби впливу інтернет-ресурсів на національні інтереси можна, опираючись на результати дослідження Data Reportal. Так, на початку 2021 р. рівень проникнення інтернету в Україні був 67,6%. Тоді в Україні налічувалося близько 29,47 млн інтернет-користувачів, а 25,7 млн використовували соціальні мережі.

Безпосередньо перед початком повномасштабної війни кількість інтернет-користувачів зросла до 31,1 млн, а кількість користувачів соціальними мережами – до 28 млн. Рівень проникнення Інтернету зріс до 71,8%. У січні 2023 р. в Україні налічувалося 28,57 млн користувачів інтернетом. Тоді як рівень проникнення Інтернету становив вже 79,2%. До того ж, в Україні було 26,7 млн користувачів соціальних мереж, що становило приблизно 74% від чисельності населення. Для порівняння, на початок 2023 р. соціальними мережами користувалися 22,6 млн українців віком від 18 років (76,8% від загальної чисельності дорослого населення). Загалом, 93,5% інтернет-користувачів в Україні використовували соціальні мережі [10].

Звернемось до витоків існування ресурсів в інтернеті. Так, з кінця 1990-х рр. та ранніх 2000 рр. соціальні сервіси й пошукові машини намагались дотримуватися політики нейтральності. В основі

були однакові для всіх результати пошуку чи політика модерації, неупереджені алгоритми штучного інтелекту тощо. Це був певний ідеал, в якому техногіганти вбачали запоруку своєї незалежності до 24 лютого 2021 року. Втім, російсько-українська війна показала, що в інформаційному світі підтримувати нейтралітет апріорі неможливо. Адже однією і тією ж соціальною мережею користуються обидві сторони війни чи конфлікту, громадяни держав, які воюють між собою. Це призвело до того, що корпорації у 2022 році визначились із тим, яку сторону конфлікту підтримувати. Оскільки очевидним був агресор та жертва у війні, то й більшість техногігантів практично одразу обрали бік України. Зрозуміло, що такий вибір їм немало коштував. Так, Facebook, Instagram, Twitter і Google News заблоковані в рф [11].

Війна стала певним тригером, який стимулював усвідомлення того, що інтернет-платформам прийшлося переосмислити своє місце у цьому світі. Можна стверджувати, що більше не існує такого ідеалу як єдиний для всіх демократичний інтернет. Зокрема, Facebook позиціонував себе як відповідальний сервіс, який контролює дезінформацію та загрози демократії. А у Meta заговорили вимушено, лише після розслідування Конгресу щодо впливу російських тролів, технологій на вибори 2016 р. й після викриття діяльності Cambridge Analytica. Тоді компанія створила документ «Стандарти спільноти», який став основою для певних правил, що обґрунтовують публікацію постів та умови їх видалення [11]. Однак така технологія не уможливлює маніпуляції інформацією в інтернеті.

Зрозуміло, що будь-яка держава не може швидко та ефективно розв'язати комплекс проблем у сфері національної безпеки та зберегти й примножити національні цінності. Адже існує об'єктивна обмеженість наявних у неї ресурсів (матеріальних, політичних, людських, воєнних та інших). Тому завжди визначаються пріоритети, на яких мають бути зосереджені основні зусилля держави в конкретний період часу. Тому практичні завдання щодо забезпечення національної безпеки в державі зумовлюють необхідність визначення ієрархії національних інтересів.

Отже, визначення ієрархії національних інтересів є істотним чинником реалізації політики держави та прийняття управлінських рішень щодо забезпечення національної безпеки. За відсутності такої ієрархії стає неможливим існування певної комбінації управлінських впливів із питань безпеки, а процес вибору ефективного управлінського рішення не може логічно завершитись. Той чи інший варіант ієрархії національних інтересів є результатом використання конкретного критерію щодо її побудови. Пріоритетність національних цінностей можна визначати, враховуючи величину певних витрат (матеріальних, фінансових, людських тощо), які використовуються для захисту зазначених цінностей.

Звичайно, це можуть бути й витрати, спричинені відсутністю захисту національних інтересів. Йдеться про витрати, які є показником для визначення межі необхідного та достатнього з метою захисту національних інтересів, ресурсів та засобів, які необхідно використати в інтернеті. Але побудувати ієрархію національних цінностей досить складно, оскільки апіорі будь-яка національна цінність є безцінною. Тому одним із підходів, який доцільно використати для побудови ієрархії національних інтересів, є такий підхід, в основі якого лежить ступінь їхньої важливості для забезпечення національної безпеки. У такому випадку цей ступінь є критерієм для визначення пріоритетності тих чи інших інтересів стосовно інших із сукупності, яка розглядається [11].

Відомо, що національні цінності гарантують громадянам безпечне існування та прогресивний розвиток особі, суспільству і державі. Саме вони є концептуальними, ідеологічними основами, консолідуючими чинниками, важливими життєвими орієнтирами на шляху ефективного суспільного розвитку. Для людей характерні цінності, як об'єктивні параметри внутрішнього середовища, чітке дотримання яких є домінантою їхнього успішного розвитку.

Проте в інтернеті кожного дня не лише національні інтереси України потерпають від країни-агресора. Спотворення свободи Інтернету стає все більш очевидною, причому Китай і рф придушенні інакомислення та обмежують доступ своїм громадянам

до Інтернету. Оскільки ці авторитарні режими контролюють кіберпростір, то наслідки для демократії, свободи слова, приватного життя та доступу до інформації викликають сумніви.

Сьогодні є досить багато пріоритетних національних інтересів через російську агресію. Визначати їх ієрархію ми не будемо, але права і свободи, життя людини, суверенітет держави знаходяться у небезпеці. Так, відома інформація від команди (CERT-UA) реагування на надзвичайні ситуації, які пов'язані з інтернетом в Україні. Вона зафіксувала у період з січня 2022 року по вересень 2023 року майже 4000 різних кіберінцидентів, що втричі більше, ніж у довоєнний період. Росія координувала численні кібератаки, спрямовані проти України та країн, які є союзники України. Йшлося про проникнення в мережу, шпигунство, а також кібервплив на людей у всьому світі. У цю кількість, звичайно, не увійшли матеріали, які містять маніпулятивну складову, неправдиву інформацію про події в нашій країні [12].

Одразу після повномасштабного вторгнення рф з'явилися поради від Міністерства цифрової трансформації про методи протидії маніпуляціям, механізми боротьби з російською пропагандою в Інтернеті. Зокрема, оприлюднені поради як ідентифікувати неправдиву інформацію та що з нею робити. Упродовж воєнного часу негативний маніпулятивний контент, який публікує рф, виявляють та аналізують такі відомі медійні сайти й антифейкові проєкти, як «StopFake», «Брехунець», «НотаСнота», «Детектор медіа» та «Інститут масової інформації». Антифейковий проєкт «Брехунець» бориться з дезінформацією на Волинщині та Рівненщині. На сайті «Детектор медіа» стартував подкаст, який називається «Русский фейк, іді на...». Автори цього інформаційного ресурсу підбирають та спростовують фейки, вчать самостійно визначати шахрайство, маніпулювання, дезінформацію. Нажаль дотепер ще відсутні комплексні наукові розробки, у яких би досліджували б детально маніпулятивний контент у медіа [13].

Російські засоби пропаганди в інтернеті активно поширюють маніпулятивні новини, які найчастіше стосуються війни та військових, внутрішньо переміщених осіб в Україні. Російські

ЗМІ у своїх текстах намагаються виставити Збройні сили України в негативному світлі та дискредитувати їх в очах громадськості. Якщо ж сприймати інформацію критично й перевіряти дані в офіційних джерелах, то нескладно зрозуміти, що це неправда. Але вплив рф здійснюється й на громадян росії. Тому доцільно в інтернеті публікувати правдиві матеріали про культурне, суспільно-політичне життя українського суспільства російською мовою мовами Європейського Союзу. Це стосується і ресурсів фейсбуку, Instagram тощо, адже найкраще сприймається інформація від пересічних громадян, яким більше довіряють ніж офіційним ЗМІ [11].

Розглядаючи цю проблему з різних сторін, зазначимо, що до загроз національній безпеці в сфері інформації також варто віднести й обмеження свободи слова та доступу громадян до політично-важливої інформації; спотворення, блокування, викривлення фактів, замовчування, упереджене висвітлення конкретної інформації; несанкціоноване її поширення; інформаційну експансію з боку конкретних держав та руйнівне інформаційне вторгнення у національний інформаційний простір (коли держави з потужнішим інформаційним потенціалом отримали можливість розширити свій вплив через ЗМІ на населення і громадськість менш впливової держави); відкрити дезінформацію; функціонування у національному інформаційному просторі держави не підконтрольних інформаційних потоків; поширення жорстокості та насильства; повільність входження України у світовий інформаційний простір тощо [14].

Війна створила певні умови, які потрібно враховувати при розповсюдженні інформації. Окремих особливих професійних, або етичних стандартів, які повинні регламентувати діяльність журналістів та ЗМІ під час воєнних дій, не існує. Зрозуміло, що потрібно отримувати інформацію про факти, перевіряти їх та говорити чи публікувати правду. Звичайно потрібно пам'ятати, що всі ці матеріали отримує і країна-агресор. Будь-яке слово чи відео сюжет може бути використаний з маніпулятивних метою.

Але варто звернути увагу на способи застосування методів отримання інформації та реалії життя. Захищаючи цілісність і незалежність України, потрібно дотримуватись певних вимог, обмежень й особливостей застосування стандартів. Логічно, що діє заборона чи обмеження на поширення важливої інформації, яка може містити елементи таємності. Такі обмеження запроваджені військовим командуванням відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (2015 р.). Перелік заборон є в додатку № 2 до наказу головнокомандувача Збройних сил України від 3 березня 2022 року № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану», який і надалі кілька разів розширювався. Зокрема, заборонено розповсюджувати інформацію про результати ракетних ударів; переміщення озброєння і боєприпасів; розташування підрозділів сил оборони; розташування протиповітряної оборони тощо [16].

Про такі заборони повинні пам'ятати і пересічні громадяни, які публікують інформацію про певні військові дії, події. Для цього, на нашу думку, мають систематично організовуватись курси, семінари з питань медіаграмотності. Сьогодні однією із загроз для національних інтересів є залучення через інтернет підлітків спецслужбами РФ для створення конфліктів в інтернеті, публікацій негативної інформації про українське суспільство. Проте такі дії агресора є передбачуваними та стимулюють створення механізмів протидії.

Важливо займатись профілактикою екстремізму, що потужно фінансується РФ не лише в Україні, але і за кордоном. Тут потрібні спільні зусилля державних органів та громадськості, спрямовані на підвищення правової, політичної і загальної культури громадян, формування позитивного іміджу держави. Враховуючи це, необхідно вжити дієвих заходів для розробки потужного ідеологічного корпусу, національної ідеї та дотримання стратегії держави на євроінтеграцію. Сьогодні у світі загалом почастишали прояви радикалізації й екстремізму, тому важливо налагодити систематичну підготовку фахівців у цій сфері щодо інформаційної

протидії тероризму й екстремізму, підвищення профілактичної ролі медіа та інституційного забезпечення аналітичної, просвітницької, пропагандистської й інформаційної роботи.

Отже, питання забезпечення кібербезпеки, проблеми зовнішньої та внутрішньої загрози і протидії інформації, де пропагують національно-екстремістські та терористичні ідеї, звучать заклики до агресії, є одними з найактуальніших завдань українського суспільства й уряду держави на найближчу перспективу. Нині радикальна ідеологія активніша, ніж будь-коли, і створює серйозну загрозу конституційному ладу України [17].

Можна впевнено стверджувати, що виникнення нових засобів інформації і комунікації та їхнє розповсюдження у світі є одним із ризиків та, одночасно, найвагомішим чинником процесу глобалізації. Стрімке розширення інтернету зблизило людей, надало можливості швидко реагувати на інформацію в різних куточках нашої планети. Щоб уявити всю повноту і глибину інформаційної трансформації, яка нині відбувається, і зрозуміти динаміку цього процесу, необхідно усвідомити головну думку: в умовах глобальної інформатизації географія трансформується, змінюються межі між зовнішньою та внутрішньою політикою, що деформує як «національну», так й «соціальну» ідентичності, що може нести певні ризики. Глобальна інформатизація відкриває широкі можливості для транснаціональної взаємодії людей. Проте це і є ризиком під час воєнних конфліктів. Така ситуація, що містить протиріччя, повинна бути врахована у процесі формування державної політики. Ця проблематика сприяє веденню дискусій на міжнародному рівні, створенню асоціацій між новими акторами, учасниками політичної комунікації [15].

Протистояння України у війні стимулювало розвиток сильних сторін як держави, так і суспільства, що мало відображення й в просторі інтернету. Йдеться про єдність щодо демократичних цінностей та національних інтересів. Це дозволило усунути деякі ризики, передусім, проблеми у сфері інформаційної політики держави й слабкість стратегічної комунікації. Завдяки ефективній координації та об'єднанню зусиль державних інституцій, суспільства та бізнесу

Україна отримала певні переваги в інформаційній війні та забезпечила поширення правдивої інформації про війну та загалом події в країні [9].

Співпраця різних організацій, державних інституцій та громадянського суспільства сприяла консолідації суспільства, але й допомогла на практиці мінімізувати ризики від пропаганди рф. Звичайно, питання забезпечення національних інтересів і національної безпеки в інтернет-просторі продовжує розробляться. Інформаційна безпека забезпечується проведенням лише єдиної державної політики національної безпеки в інформаційній сфері, чітко продуманою системою заходів управлінського, економічного, політичного й організаційного характеру, які адекватно реагують на небезпеки національних інтересів всіх рівнів (особи, суспільства та держави в інформаційній сфері).

Для створення й підтримки належного рівня безпеки в інформаційній сфері розробляється система правових норм, що регулюють відносини в цій сфері, визначаються основні напрями діяльності органів державного управління, створюються або модернізуються органи забезпечення інформаційної безпеки та механізм контролю та нагляду за їх діяльністю. Хоча зауважимо, що функціонування системи забезпечення безпеки національних інтересів не обмежується лише значною кількістю нормативно-правових актів. Так, створення основних елементів системи забезпечення інформаційної безпеки національних інтересів в інтернеті ще не остаточно сформоване. А така недосконалість регулювання цих процесів негативно позначається і на державному управлінні у цій сфері.

Необхідно звернути увагу на те, що має постійно відбуватись моніторинг ризиків та загроз національним інтересам. Можна припустити, що після завершення війни безпекове середовище України буде суттєво змінено. Зазнають змін й пріоритетні потреби у сфері захисту національних інтересів та подальшого розвитку держави. Отже, після війни має бути розроблений новий цикл стратегічного планування, що вплине на зміст Стратегії національної безпеки України.

Висновки. Отже, різноманітність і швидкий розвиток технологій ускладнили контроль за контентом в інтернеті. Російсько-українська війна показала впливовість різних технологій, які можуть нести загрози національним інтересам України. Сьогодні наша держава розробляє та впроваджує комплексні стратегії та механізми для захисту своїх національних інтересів. Поширення дезінформації, кібернапади та інші форми інформаційних атак вимагають від держави високого рівня адаптивності та інноваційності у підходах до інформаційної безпеки.

За останні роки Україна стала прогресивною у питанні швидкого реагування на інциденти дезінформації в інформаційному просторі. Відповідь на виклики сучасного інформаційного середовища стала пріоритетом для держави, що призвело до впровадження ефективних стратегій захисту. Співпраця державних інституцій з громадськістю показала високу ефективність, консолідувала націю та сприяла швидкому реагуванню на ризики в інтернет-середовищі.

Крім того, Україна постійно вдосконалює своє законодавство у сфері інформаційної безпеки, приймаючи нові закони та нормативні акти, що регулюють відповідальність за порушення та визначають механізми захисту інформаційного простору. Міжнародна співпраця також відіграє ключову роль, адже обмін досвідом з іншими країнами та участь у глобальних ініціативах сприяє підвищенню ефективності захисту від інформаційних загроз. Ці заходи дозволяють Україні забезпечити захист своїх національних інтересів у складних умовах сучасного інформаційного середовища, де технології постійно змінюються і розвиваються.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ В ІНТЕРНЕТ СЕРЕДОВИЩІ

У статті розглядається проблема захисту національних інтересів України в умовах російсько-української війни. Інтернет розглядається як простір для вільного висловлювання своєї думки, який часто перетворюється на поле бою в інформаційній війні.

Аналізуються процеси інформатизації суспільства, збільшення кількості інтернет користувачів. У дослідженні проаналізовано вплив російсько-української війни на провідних провайдерів в інтернеті та їх політичну позицію. Автором зазначено, що на сьогодні Україна має велику підтримку з боку провідних кампаній в цій галузі, але країна-агресор потужно фінансує пропаганду війни. Звертається увага на результати статистики щодо кібератак з боку рф на державні інституції та громадськість. Акцентується увага на тому, що сьогодні в Україні об'єдналися державні інституції, бізнес і суспільство для протидії негативним інформаційним впливам рф. Визначено структуру національних інтересів України, пріоритетність та напрямків їх захисту.

У роботі також акцентовано увагу на те, що рф залучає підлітків до екстремістської та радикальної діяльності в інтернеті. Це додатково несе загрозу національним інтересам України. Профілактика екстремізму базується на підвищенні правової, політичної і загальної культури громадян, формуванні позитивного іміджу держави. Тому обґрунтовано вживання дієвих заходів для розробки потужного ідеологічного корпусу, національної ідеї та дотримання стратегії держави на євроінтеграцію. Важливо налагодити систематичну підготовку фахівців у сфері захисту національних інтересів в інтернет-просторі, підвищенні профілактичної ролі медіа та інституційного забезпечення аналітичної, просвітницької, пропагандистської й інформаційної роботи. Пропонується розробка потужної системи протидії маніпуляціям в інтернеті, яка включатиме технологічні розробки, методологію, ідеологічну компоненту, правові та просвітницькі заходи. Обґрунтовується необхідність інтеграції України до світового та регіонального європейського інформаційного простору; інтеграція у міжнародні інформаційно-телекомунікаційні системи та організації; модернізація та певні зміни в інформаційній політиці; удосконалення законодавства з питань узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами; впровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій у процеси державного управління тощо.

Ключові слова: національні інтереси, національна безпека, державна політика, стратегія держави, інтернет-загроза, дезінформація, інформаційна безпека, інформаційна війна.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Medvid, F. (2017). Natsionalna bezpeka i natsionalni interesy Ukrainy v hlobalizovanomu sviti [National security and national interests of Ukraine in the globalized world]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna – Bulletin of Lviv University. The series is historical*, (pp. 781-789). [in Ukrainian].
2. Vlasiuk, O., & Kononenko, S. (2017). *Kremlivska ahresiia proty Ukrainy: rozdumy v konteksti viiny* [Kremlin aggression against Ukraine: reflections in the context of the war]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
3. Medvid, F. (2016). Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy yak funktsiia suchasnoi derzhavy: filosofsko-pravovi zasady [Ensuring the national security of Ukraine as a function of the modern state: philosophical and legal foundations]. *Proceedings from AIRLS' 16: XIII Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia «Aktualni pytannia reformuvannia pravovoi systemy» – XIII International scientific and practical conference «Actual issues of reforming the legal system»*. (pp. 46-48) [in Ukrainian].
4. Chudinova, N.V., & Hrytsiuk, Yu.I. Informatsiina bezpeka Ukrainy ta vydy dzherel zahroz i nebezpek [Information security of Ukraine and types of sources of threats and dangers]. (n.d.). moodle.znu.edu.ua. Retrieved from: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/470922/mod_resource/content/1 [in Ukrainian].

5. Dovhan, O.D., & Tkachuk, T.Yu. (2018). Pravove zabezpechennia informatsiinoi bezpeky derzhavy yak pidhaluz informatsiinoho prava: teoretychnyi dyskurs [Legal provision of information security of the state as a sub-branch of information law: theoretical discourse]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 2(25), (pp. 73-86) [in Ukrainian].

6. Yarger, R., & Barber, G. (1997). *The U.S. Army War College Mehtodology for Determining Interests and Levels of Intensity*. Carlisle: Carlisle Barracs, U.S. Army War College. Retrieved from: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/natinte.htm> [in English]

7. Solodka, O.M. (2020). Svoboda informatsii yak osnova zabezpechennia informatsiinoho suverenitetu Ukrainy [Freedom of information as a basis for ensuring information sovereignty of Ukraine]. Proceedings from PHRFSSIMC' 20: *Druha naukovo-praktychna konferentsiia «Zakhyst prav, svobod i bezpeky liudyny v informatsiinii sferi v suchasnykh umovakh materialy» – The second scientific and practical conference «Protection of human rights, freedoms and security in the information sphere in modern conditions»*. (pp. 54-58). Kyiv [in Ukrainian].

8. Ukaz Prezidenta Ukrainy Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro Stratehiuu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» vid 14 veresnia 2020 roku No. 392/2020 [Decree of the President of Ukraine On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine «On the National Security Strategy of Ukraine» dated September 14, 2020 No. 392/2020]. www.president.gov.ua. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].

9. Stratehiia informatsiinoi bezpeky – 2025: shcho zminytsia u sferi tsyfrovyykh prav [Information security strategy – 2025: what will change in the field of digital rights]. (2021). *dslua.org*. Retrieved from: <https://dslua.org/publications/stratehiia-informatsiynoi-bezpeky-2025-shcho-zminytsia-u-sferi-tsyfrovyykh-prav/> [in Ukrainian].

10. Yak povnomasshtabna viina vidobrazylasia na kilkosti internet-korystuvachiv v Ukraini [How the full-scale war affected the number of Internet users in Ukraine]. (2024). www.slovovidilo.ua. Retrieved from: <https://www.slovovidilo.ua/2024/04/15/infografika/suspilstvo/yak-povnomasshtabna-vijna-vidobrazylasya-kilkosti-internet-korystuvachiv-ukrayini> [in Ukrainian].

11. Balovsiak, N. Yak rosiiska ahresiia zminyla poshukovi servisy ta sotsialni merezhi [How Russian aggression changed search services and social networks]. (2022). *chas.news*. Retrieved from: <https://chas.news/current/viina-v-ukraini-pokazala-scho-neitralitetu-zaraz-ne-mozhe-isnuvati-tehnogigantam-takozh-dovelosya-vibrati-odnu-zi-storin-konfliktu> [in Ukrainian].

12. Svyrydiuk, Yu. (2023). V Ukraini zafiksuvaly maizhe 4 000 kiberatak z boku RF. *suspilne.media*. Retrieved from: <https://suspilne.media/619941-v-ukraini-zafiksuvali-majze-4-000-kiberatak-z-boku-rf/> [in Ukrainian].

13. Shulska, N.M., & Zinchuk, R.S. (2022). Mediamanipuliatsii v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny (na prykladi lokalnykh ZMI) [Media manipulation in the conditions of the Russian-Ukrainian war (on the example of local mass media)]. *Pivdennyi arkhiv – Southern archive*, (pp. 68-77) [in Ukrainian].

14. Ilnytska, U. (2016). Informatsiina bezpeka Ukrainy: suchasni vyklyky, zahrozy ta mekhanizmy protyдии nehatyvnyhm informatsiino-psykholohichnym vplyvam [Information security of Ukraine: modern challenges, threats and countermeasures against negative information and psychological influences]. *Politychni nauky – Political sciences*, 1, (pp. 27-32) [in Ukrainian].

15. Yemelyanov, V., & Bondar, H. (2019). Kiberbezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky ta kiberzakhyst krytychnoi infrastruktury Ukrainy [Cyber security as a component of national security and cyber protection of critical infrastructure of Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, (5), (pp. 493-523). Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2019.05.02> [in Ukrainian].

16. Dombrovska, S., Antonova, L., Shtyrov, O., & Kosse, A. (2023). Sotsialna vidpovidalnist derzhavy yak antykryzova komponenta publichnoho upravlinnia [Social responsibility of the state as an anti-crisis component of public administration]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, (21), (pp. 624-641). Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2023.21.01> [in Ukrainian].

17. Dovzhenko, O., Yehorova, A., Ivanova, T., Miskyi, V., Potapova, V., & Yurychko, A. (2023). *Mediahramotnist pid chas viiny: teoriia, metodyka, interaktyv* [Media literacy during the war: theory, methodology, interactive]. O. Volosheniuk, V. Ivanova (Eds.). Kyiv: Akademiia ukrainskoi presy, Tsentr vilnoi presy [in Ukrainian].

18. Reznikova, O.O. (2020). Stratehichnyi analiz bezpekovoho seredovyshcha Ukrainy. *niss.gov.ua*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyy-analiz-bezpekovoho-seredovyshcha-ukrayiny> [in Ukrainian].

Відомості про автора / Information about the Author

Назар Дяків, аспірант Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна. E-mail: nazard221@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0004-5625-4007>.

Nazar Diakiv, PhD-student of Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine. E-mail: nazard221@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0004-5625-4007>.

Diakiv, N. (2024). State policy on the protection of national interests of Ukraine in the internet environment. Public Administration and Regional Development, 25, 776-797. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.03>

DOI 10.34132/pard2024.25.04

Отримано: 5 квітня 2024

Змінено: 12 травня 2024

Прийнято: 9 червня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 5 April 2024

Revised: 12 May 2024

Accepted: 9 June 2024

Published:

25 September 2024

Iryna Zghara

LEGAL ENSURING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

The article defines the main normative legal acts to ensure the transformation of the government agrarian policy of Ukraine after the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union, which will allow further legislative changes to be made in the construction of the government mechanism for the sustainable development of the agricultural sector of Ukraine in the conditions of European integration. The purpose of the article is to research the regulatory and legal support of the agricultural sector of Ukraine in order to justify further changes in the government sectoral policy of Ukraine in the conditions of European integration. A number of basic legal acts regarding the development of government agrarian policy and various mechanisms of government regulation of individual sectors of the agrarian complex were analyzed, the main of which are: Concept of the development of rural areas for the period until 2025, Concept of the development of farms and agricultural cooperation for the period of 2018-2020, Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On the Functioning of the Government Agrarian Register», Law of Ukraine «On State Assistance to Business Entities», Government Regional Development Strategy for 2021-2027, Draft Concept of Rural Development until 2030, UN Transitional Framework Program 2022- 2023, resolution «On Amendments to the Procedure for the Use

of Funds Provided in the Government Budget for Providing Support to Farms and Other Producers of Agricultural Products». The principles of government support for agriculture in Ukraine, the key goals of the development of rural areas and agricultural activity, the key vectors of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine on the way to European integration have been determined. Based on the analysis of the regulatory framework, conclusions were made regarding the long-term prospects of the agrarian policy of Ukraine.

Key words: sustainable development, legal acts, agricultural sector, agricultural activity, European integration, state agrarian policy, rural areas.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Цілі сталого розвитку України до 2030 року виступають важливими орієнтирами для розроблення різноманітних проєктів, включаючи прогностичні та програмні документи, а також нормативно-правові акти. Головною метою цих проєктів є забезпечення гармонії між економічним, соціальним та екологічним вимірами сталого розвитку країни. Формування та вдосконалення нормативно-правового поля розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції є важливим аспектом для забезпечення ефективного функціонування галузі. Це передбачає не лише наявність цілей, систематизацію завдань та відповідність принципам сталого розвитку, а також пріоритетів у законотворчості щодо забезпечення гармонізації національного законодавства з вимогами та стандартами Європейського Союзу у цієї сфері. Необхідність визначення основних напрямів державного управління у реалізації цілей сталого розвитку агропромислового сектору України в умовах євроінтеграції обумовлена пріоритетом держави у відновленні економіки та подолання наслідків війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що сучасні науковці Андрюшина К., Гадзало Я., Жовнірчик Я., Лузан Ю., Мончак Ф., Чечель А. дуже ретельно вивчають напрями сталого розвитку аграрного сектору України та приділяють увагу земельній реформі та окремим організаційним, економічним, інституційним

механізмам регулювання даної галузі. Окремі науковці з державного управління Мірко Н., Орлова, Н., Сіденко Ю. визначають стратегічні цілі та завдання аграрної політики країни та визначають фокус євроінтеграційної політики у подальших змінах державного регулювання аграрного сектору України. Доречним залишаються дослідження нормативно-правових механізмів сталого розвитку аграрного сектору за умов євроінтеграції України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідити нормативно-правове забезпечення аграрного сектору України та визначити ключові вектори його сталого розвитку для обґрунтування подальших змін у державній секторальній політиці України в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначальним фактором актуалізації досліджень правового регулювання аграрної сфери є досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, які були визначені в Указі Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019, що є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів [6].

Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року №1877-IV визначив основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення. Розвиток сільських територій та сільськогосподарської діяльності в Україні стало пріоритетом державної аграрної політики країни [7].

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» від 2020 р. закріпив фундаментальні принципи державної підтримки сільського господарства в Україні та визначається такими фундаментальними принципами, як прозорість, публічність, прогнозованість, послідовність, справедливість та ефективність, цільове спрямування державної підтримки (рис.1).

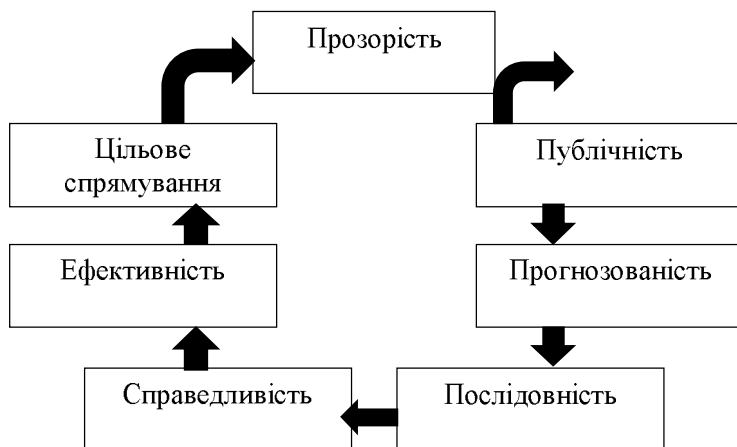

Рис. 1. Принципи державної підтримки сільського господарства в Україні.

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Прозорість та публічність забезпечуються шляхом формування, ведення та надання відкритого доступу до державних реєстрів. Прогнозованість та послідовність забезпечуються через стабільну законодавчу та нормативно-правову базу для стимулювання розвитку агропромислового комплексу.

Справедливість забезпечується шляхом пропорційного розподілу державної підтримки та обмеження максимального розміру підтримки на одного виробника сільськогосподарської продукції [1].

Ефективність державної підтримки господарства забезпечується створенням сприятливих умов для здійснення сільськогосподарської діяльності та підвищення якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції з метою мінімізації ризиків та гарантування продовольчої безпеки.

Цільове спрямування державної підтримки здійснюється через пріоритетне надання підтримки малим фермерським господарствам, зокрема, сімейним фермерським господарствам з обмеженою земельною площею та обсягом доходу [2; 3].

Даним законом, а також у відповідності до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» та постанови Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 № 573 «Про функціонування Державного аграрного реєстру», був створений Державний аграрний реєстр (ДАР). Його функціонування фінансується з коштів державного бюджету з метою системного об'єднання даних про виробників сільськогосподарської продукції, їхніх майнових, земельних, екологічних, трудових, фінансово-кредитних та інших прав та характеристик. Виробники сільськогосподарської продукції мають можливість добровільно внести достовірні відомості про себе у ДАР та оновлювати актуальну інформацію в порядку електронної взаємодії реєстру з іншими державними реєстрами та кадастрами [9].

Згаданий реєстр є автоматизованою електронною системою, створеною Міністерством аграрної політики та продовольства України з метою ефективного та прозорого залучення та розподілу усіх видів підтримки для українських аграріїв, як за кошти державного бюджету, так і у вигляді пільгових кредитів, міжнародних грантів або технічної допомоги.

Він використовується для електронної взаємодії між фізичними та юридичними особами, державними органами, органами місцевого самоврядування, центрами надання адміністративних послуг з метою реалізації державної аграрної політики, зокрема у частині надання державної підтримки виробникам сільськогосподарської продукції. ДАР є державною власністю, входить до складу Національного архівного фонду і підлягає довічному зберіганню.

На сьогодні ДАР вже інтегрований з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, Державним земельним кадастром, Державним реєстром речових прав, а також з Єдиним державним реєстром тварин. Кожен раз, коли користувач увійде в Кабінет, інформація з реєстрів автоматично оновлюється. Впровадження даної автоматизованої системи відбувається за підтримки Європейського Союзу та Світового банку [4].

Станом на початок 2023 року на електронному порталі ДАР було оприлюднено понад 95 000 аграріїв. Зазначено, що найбільша частка – 73% зареєстрованих осіб є селянами-одноосібниками, у той час як 27% складають фізичні особи-підприємці та юридичні особи. Також, майже 32 тис. агровиробників, які обробляють від 1 до 120 гектарів землі або утримують від 3 до 100 корів, отримали завдяки функціонуванню ДАР допомогу в рамках програми підтримки малих агровиробників, що фінансувалася за рахунок коштів Європейського Союзу та державного бюджету. Загальна сума до виплати за цією програмою становила 1,645 млрд. грн.: 1,316 млрд. грн. було виділено на «субсидію на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення», а 329 млн. грн. - на «дотацію на утримання ВРХ (корів) усіх напрямів продуктивності». Крім того, за допомогою платформи ДАР було розподілено 31 000 рукавів для тимчасового зберігання зерна в рамках програми міжнародної гуманітарної допомоги, яку реалізує Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО).

Проте, слід зазначити, що законодавство, яке регулює надання державної підтримки в аграрній сфері, потребує удосконалення з урахуванням євроінтеграційних тенденцій. Це важливо з метою забезпечення доступу громадськості до повної та прозорої інформації про державну підтримку сільськогосподарським виробникам. Такий підхід сприятиме максимально ефективному використанню державних ресурсів, включаючи міжнародну грантову та фінансову допомогу. Забезпечення прозорості та публічності при наданні інформації про використання державних ресурсів, зокрема, у сфері державної підтримки сільськогосподарського сектору, є ключовим аспектом адаптації до міжнародного законодавства Європейського Союзу [5].

Відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», державна допомога суб'єктам господарювання включає в себе будь-яку форму підтримки, яка надається за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів і може призводити до спотворення економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва певних товарів або видів господарської діяльності.

Така допомога підлягає моніторингу та контролю, інформація про неї фіксується у реєстрі державної допомоги суб'єктам господарювання, який веде Антимонопольний комітет України на основі результатів моніторингу та інших наданих даних [10]. Проте, слід зауважити, що згідно з частиною 2 статті 3 даного Закону, його дія не поширюється на підтримку в сфері сільськогосподарського виробництва та рибальства. Це означає, що державна підтримка для вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції наразі регулюється іншими нормативно-правовими актами і не підлягає моніторингу та контролю згідно з законодавством про державну допомогу суб'єктам господарювання. Таке виключення даного сектору зі сфери правового регулювання державної підтримки суб'єктам господарювання зумовлене відсутністю застосування правил Спільної сільськогосподарської політики Європейського Союзу в Україні до моменту її приєднання до ЄС.

Головні пріоритети розвитку сільських територій та механізм підготовки аграрного та сільського сектору України до функціонування в умовах зони вільної торгівлі з ЄС окреслено в Концепції розвитку сільських територій, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р., яка розрахована у реалізації завдань до 2025 року [11].

Впровадження даної Концепції реалізується шляхом міжсекторного підходу, реформування системи управління, удосконалення державної аграрної політики, зміни інституційного середовища, оптимізації організаційно-економічного механізму, поліпшення фінансового та інформаційного забезпечення, а також забезпечення державної підтримки розвитку сільських територій. Згаданий підхід забезпечується виконанням заходів за чотирма ключовими напрямками (рис.2).

Рис.2. Ключові цілі розвитку сільських територій та сільськогосподарської діяльності.

Джерело: сформовано автором на основі [11]

План заходів Концепції розвитку сільських територій на період до 2025р., затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р, розглядає сільський розвиток через: диверсифікацію економічної діяльності; збільшення рівня реальних доходів на селі; досягнення соціальних стандартів і покращення умов проживання сільського населення; охорону навколишнього природного середовища; збереження сільського населення; створення умов для розширення можливостей територіальних громад для розв'язання існуючих в них проблем; приведення законодавства у сфері сільського розвитку відповідно до стандартів ЄС [12]. У Законі України «Про сільськогосподарський перепис» розширено перелік категорій виробників сільськогосподарської продукції, до яких належать юридичні особи усіх організаційно-правових форм господарювання та їх відокремлені підрозділи, а також фізичні особи (включаючи фізичних осіб - підприємців та домогосподарства), які здійснюють сільськогосподарську діяльність, що відповідає класифікації видів економічної діяльності, і мають у володінні, користуванні або розпорядженні землю сільськогосподарського призначення чи сільськогосподарськими тваринами [13]. Вказаний Закон України встановлює юридичні, організаційні та економічні засади підготовки й проведення сільськогосподарського перепису, а також визначає порядок оброблення, узагальнення, розповсюдження та використання

його результатів. Крім того, він регулює взаємовідносини між суб'єктами сільськогосподарського перепису, встановлює їх права, обов'язки та відповідальність, а також забезпечує державні гарантії стосовно захисту конфіденційної інформації, що надходить у ході проведення сільськогосподарського перепису.

На сьогодні діє низка концептуальних нормативно-правових актів, що стосуються розвитку та оптимізації агропромислової політики України і є чинними. Пріоритети розвитку сільського господарства України були наведені ще у положеннях Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 р., затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2020 р. № 1133-р. [14]. Даний документ передбачав наступні заходи: проведення земельної реформи, що включає запуск ринку землі за моделлю, яка буде прийнятна для громадян; оптимізацію правового регулювання у сфері здійснення державного контролю за використанням та охороною земель; формування та упорядкування баз даних Державного земельного кадастру; удосконалення механізмів стимулювання розвитку агропромислового комплексу шляхом розроблення та запровадження нових інструментів державної підтримки сільськогосподарського виробника. Ці механізми повинні були спрямовати управлінський процес на забезпечення продовольчої безпеки, прогнозованості та стабільності товарних ринків через підвищення конкурентоспроможності малих і середніх сільськогосподарських виробників, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю та диверсифікацію бізнес-можливостей в агропромисловому секторі.

Так, прийнята Урядом Концепція розвитку фермерських господарств і сільськогосподарської кооперації на період 2018-2020 років була спрямована на: створення необхідних організаційних, правових і фінансових умов для розвитку фермерських господарств і сільськогосподарської кооперації; покращення матеріально-фінансового становища сільського населення; розширення можливостей для отримання державної фінансової підтримки на програмних засадах; створення прозорих механізмів набуття у власність земельних ділянок і прав на них тощо [15].

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695, визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. №722. У даному документі впроваджено нові підходи до державної регіональної політики на наступний плановий період, зокрема:

- перехід до територіально спрямованої політики розвитку на основі стимулювання використання власного потенціалу територій. Це передбачає активну підтримку розвитку територій на основі їхніх унікальних можливостей та ресурсів;

- надання підтримки окремим територіям, які мають особливі проблеми соціально-економічного розвитку. Це включає в себе здійснення цілеспрямованих заходів для покращення економічної ситуації та соціального становища на цих територіях.

- звернення уваги до екологічних умов та потреби охорони навколишнього природного середовища на територіях. Це включає в себе розробку та впровадження екологічно спрямованих програм та проєктів, спрямованих на збереження та відновлення природних ресурсів та довкілля тощо [16].

У березні 2024 року Уряд розширив напрями підтримки для фермерських господарств, прийнявши постанову «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції» від 15 березня 2024 р. № 300. Новий документ розширює можливості державної підтримки аграріїв, зареєстрованих у ДАР, визначені Порядком, що був затверджений у 2022 році постановою № 918, та збільшуються суми виплат [17]. Зокрема, бюджетні кошти надаватимуться за такими напрямками та у такому розмірі:

- бюджетна субсидія на 1 га аграріям, які обробляють до 120 га земель сільськогосподарського призначення. Розмір збільшено з 3,1 тис. грн. до 4 тис. грн. на 1 га;

- окрема бюджетна субсидія на 1 га для аграріїв з деокупованих територій та тих територій, на яких завершені бойові дії. Розмір підтримки – 8 тис. грн. на 1 га;

- спеціальна бюджетна дотація для утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності. Фермери, що утримують від 3 до 100 корів, зможуть отримати 7 тис. грн. на одну голову;

- спеціальна бюджетна дотація для утримання маточного поголів'я кіз та/або овець. Розмір підтримки – 2 тис. грн. на одну голову для тих, хто утримує від 5 до 500 голів кіз та овець.

Треба зазначити, що збалансований розвиток сільських територій передбачає також рівноцінний тривекторний напрям узгоджених дій місцевих, регіональних та загальнодержавних органів влади. Цей напрям охоплює соціальний, природний і економічний аспекти, що забезпечуються відповідними ресурсами та скоординовані у часі.

Завдяки законодавчим ініціативам, впровадженям впровадженям впровадженям минулих років, були створені умови для добровільної трансформації особистих селянських господарств у суб'єктів підприємницької діяльності. Поступово такі господарства перетворюються у сімейні фермерські господарства без набуття статусу юридичної особи. За даними Міністерства юстиції України та інформації від ДП «Національні інформаційні системи» станом на 13.12.2023 внесено до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань 1215 сімейних фермерських господарств без набуття статусу юридичної особи. Одночасно, близько 4 млн. особистих селянських господарств також є учасниками аграрного ринку, проте вони не є суб'єктами підприємницької діяльності і реалізують надлишки виробленої (вирощеної, переробленої) продукції поза межами організованого аграрного ринку. Вони є потенційними сімейними фермерськими господарствами. Спільно фермерські та особисті селянські господарства виробляють більше 44% валової продукції сільського господарства [20].

Проект Концепції сільського розвитку до 2030 р. передбачає національні пріоритети на довгостроковий період, включаючи стандарти екології та стійкість до змін клімату, а також важливість сільського господарства для розвитку сільських територій: гармонізація української політики в секторі сільського господарства та розвитку сільських територій з новою спільною аграрною політикою ЄС; інституційне зміцнення та розбудова спроможності для розроблення необхідних систем; прискорення процесу узгодження правових актів у секторі сільського господарства та санітарного і фітосанітарного контролю зі стандартами ЄС; запровадження системи обліку даних сільськогосподарських підприємств за принципом Farm Sustainability Data Network (FSDN), яка дозволить сільським господарствам ефективніше використовувати ресурси та вдосконалювати свою діяльність.

Стратегічним завданням сучасної державної аграрної політики України є перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави. Цілі сталого розвитку України 2030 року відображали поступовий рух України до реалізації стратегії сталого розвитку. З початком воєнних дій в Україні була прийнята перехідна рамкова програма (ПРП) 2022-2023 рр., яка стала стратегічним документом Організації Об'єднаних Націй (ООН) в Україні, розробленим на підтримку реагування уряду України на економічні та соціальні наслідки, викликані вторгненням Росії та війною проти України. В основу ПРП покладено керівні принципи Глобального порядку денного на період до 2030 року, який узгоджується з Національним планом відновлення України. Заходи, передбачені ПРП, відображають тісну міжгалузеву співпрацю та партнерські відносини між ООН і міністерствами та іншими державними органами. ПРП було розроблено Представництвом ООН в Україні у тісній співпраці з урядовими партнерами та ключовими міжнародними партнерами у сфері розвитку. ПРП служить містком між попередньою Рамковою програмою партнерства між Україною та ООН (2018-2022 рр.) та новою Рамковою програмою співробітництва ООН у сфері сталого розвитку (2024-2027 рр.).

Поліпшення системи державного регулювання, ефективне поєднання загальнодержавної та регіональної політик в аграрному секторі, покращення позицій України на міжнародному та європейському рівні включають наступні ключові вектори розвитку аграрного сектору України (рис.3).

К Л Ю Ч О В І В Е К Т О Р И С Т А Л О Г О Р О З В И Т К У	→	Забезпечення стимулюючої та дорадчої державної політики АПК; удосконалення системи оподаткування, введення нових інструментів державної підтримки, підвищення ефективності державних агентів на ринку аграрної продукції
	→	Забезпечення гравців ринку АПК наскрізною інфраструктурою (земля, зрошувальні системи, фінанси, освіта та наука, транспорт, потужності зростання); розбудова програм на основі доказів та зміцнення потужностей з ведення звітності і фінансового контролю, з орієнтацією на надійне фінансове управління
	→	Створення умов для виробників щодо можливості забезпечувати себе доступними матеріально-технічними ресурсами
	→	Збалансування виробництва високо- та низькомаржинальних продуктів для збільшення прибутковості сектору
	→	Сприяння створенню нових потужностей з виробництва та глибокої переробки сільськогосподарської продукції та модернізації існуючих, включаючи виробництво органічної продукції, садівництво, тваринництво, виноградарство, продукцію дитячого харчування
	→	Оптимізація екосистеми збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках
	→	Гармонізація української політики в секторі сільського господарства та розвитку сільських територій з новою спільною аграрною політикою ЄС, узгодження правових актів у секторі сільського господарства та санітарного і фітосанітарного контролю зі стандартами ЄС
	→	Запровадження системи обліку даних сільськогосподарських підприємств за принципом Farm Sustainability Data Network (FSDN)
	→	Забезпечення регулювання та здійснення промислу водних живих ресурсів у сталій спосіб відповідно до науково обґрунтованих лімітів та із застосуванням екосистемного підходу
	→	Зниження забруднення навколишнього природного середовища від надлишку біогенних речовин до рівня, який не завдає шкоди екосистемам та біорізноманіттю

Рис. 3. Ключові вектори сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції.

Джерело: сформовано автором на основі [11, 18, 19]

У подальшому завданнями для держави у розвитку аграрної політики залишаються ряд ключових питань, рішення яких знизить ризики для аграрного сектору та підвищить економічні показники виробництва та профільних підприємств: сприяння аграріям з боку держави; запровадження грантових та донорських програм за сприяння міжнародних партнерів для відновлення тваринництва; збільшення термінів дії зернової ініціативи, контроль за її виконанням; питання імпорту мінеральних добрив [21].

Висновки. Аналіз нормативно-правового забезпечення державної аграрної політики України дозволила виокремити основні завдання розвитку аграрного сектору та відслідкувати особливості реформ, які на сучасному етапі проводяться в Україні стосовно реалізації цілей сталого розвитку та за Угодою про асоціацію з ЄС. Євроінтеграційні процеси у аграрному сектору допоможуть у сформуванні нових детермінантів аграрної політики України сьогодення. Розвиток аграрного сектору в подальшому повинен бути розглянутий в ширшому контексті сталого розвитку сільських територій України, орієнтованому на принципи інклюзивності та спрямований на досягнення довгострокової сталості у розвитку України та на шляху до її членства в ЄС. Отже, у середньотривалій перспективі аграрна політика України має бути зорієнтована на балансування соціальних, економічних та екологічних аспектів розвитку сільського господарства.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті визначено основні нормативно-правові акти забезпечення трансформації державної аграрної політики України після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що дозволить у подальшому зробити фокус законодавчих змін у побудові державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції. Метою статті є дослідження нормативно-правового забезпечення

аграрного сектору України для обґрунтування подальших змін у державній секторальній політиці України в умовах євроінтеграції. Проаналізовано низку базових нормативно-правових актів щодо розвитку державної аграрної політики та різних механізмів державного регулювання окремих секторів аграрного комплексу, основні з яких: Концепція розвитку сільських територій на період до 2025 р., Концепція розвитку фермерських господарств і сільськогосподарської кооперації на період 2018-2020 років, Постанови Кабінету Міністрів України «Про функціонування Державного аграрного реєстру», Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, Проєкт Концепції сільського розвитку до 2030 р., Перехідна рамкова програма ООН 2022-2023 рр., постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції». Визначено принципи державної підтримки сільського господарства в Україні, ключові цілі розвитку сільських територій та сільськогосподарської діяльності, ключові вектори сталого розвитку аграрного сектору України на шляху євроінтеграції. На основі аналізу нормативної бази зроблено висновки щодо довгострокових перспектив аграрної політики України.

Ключові слова: сталий розвиток, правові акти, аграрний сектор, сільськогосподарська діяльність, євроінтеграція, державна аграрна політика, сільські території.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Andriushyna, K., & Chechel, A. (2022). Zemelna polityka suchasnoi derzhavy Ukrainy osoblyvosti ta vyklyky realizatsii [Land policy of the modern state of Ukraine, features and implementation challenges]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, 2(20), (pp. 22-32) [in Ukrainian].
2. Hadzalo, Ya.M., & Luzan, Yu.Ya. (2021). Osnovni superechnosti orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu rozvytku ahrarnoi sfery Ukrainy ta shliakhy yikh vrehuliuvannia [The main contradictions of the organizational and economic mechanism of the development of the agrarian sphere of Ukraine and the ways of their settlement]. *Ekonomika APK – Economy of agro-industrial complex*, 11, (pp. 6-22) [in Ukrainian].
3. Zhovnirchuk, Ya., & Monchak, F. (2023). Investytsiina skladova rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii: problemy ta perspektyvy [investment component of the development of the agrarian sector of the economy of Ukraine in the conditions of European integration: problems and prospects]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, 21, (pp. 810-830) [in Ukrainian].
4. Orlova, N.S., & Mirko, N.V. (2024). Instrumenty derzhavnoho rehuliuvannia ta finansovoho kontroliu spilnoi ahrarnoi polityky krain YeS [Instruments of state regulation and financial control of the common agrarian policy of the EU countries]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 4. Retrieved from: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.4.4> [in Ukrainian].
5. Orlova, N., & Sidenko, Yu. (2024). Vyklyky staloho rozvytku ahrarnoho sektoru Ukrainy: stratehichni priorytety uriadu [Challenges of sustainable development of the agricultural sector of Ukraine: strategic priorities of the government]. *Publichne upravlinnia: kontseptsii, paradyhma, rozvytok, udoskonalennia – Public administration: concepts, paradigm, development, improvement*, 8, (pp. 91-97) [in Ukrainian].
6. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: pryiniaty 30 veresnia 2019 roku No. 722/2019 [Decree of the President of Ukraine On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030 from September 30, No 722/2019]. *president.gov.ua*.

Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy: pryiniaty 24 chervnia 2004 roku No. 1877-IV [Law of Ukraine On state support for agriculture of Ukraine from June 24, 2004, No. 1877-IV]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo funktsionuvannia Derzhavnogo ahrarnoho reiestru ta udoskonalennia derzhavnoi pidtrymky vyrobnykiv silskohospodarskoi produktsii: pryiniaty 5 lystopada 2020 roku No. 985-IX [Law of Ukraine amendments to some laws of Ukraine regarding the functioning of the State Agrarian Register and improvement of state support for producers of agricultural products from November 5, 2020, No. 985-IX]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985-20#Text> [in Ukrainian].

9. Derzhavnyi ahrarnyi reiestr [State agrarian register]. (n.d.). *dar.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.dar.gov.ua/> [in Ukrainian].

10. Zakon Ukrainy Pro derzhavnu dopomohu subiektam hospodariuvannia: pryiniaty 1 lypnia 2014 roku No. 1555-VII [Law of Ukraine On state aid to business entities from July 1, 2014, No. 1555-VII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> [in Ukrainian].

11. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku silskykh terytorii: pryiniate 23 veresnia 2015 roku No. 995-r [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Concept for the Development of Rural Areas from September 23, 2015, No. 995-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

12. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontseptsii rozvytku silskykh terytorii: pryiniate 19 lypnia 2017 r. No. 489-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the plan of measures for the implementation of the Concept for the Development of Rural Territories from July 19, 2017, No. 489-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

13. Zakon Ukrainy Pro silskohospodarskyi perepys: pryiniaty vid 23 veresnia 2008 roku No. 575-VI [Law of Ukraine On the agricultural census from September 23, 2008, No. 575-VI]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-17#Text> [in Ukrainian].

14. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia planu priorytetnykh dii Uriadu na 2020 rik: pryiniate 9 veresnia 2020 r. No. 1133-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Government's priority action plan for 2020 from September 9, 2020, No. 1133-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

15. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku fermerskykh hospodarstv ta silskohospodarskoi kooperatsii na 2018-2020 roky: pryiniate 13 veresnia 2017 r. No. 664-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Concept for the development of farms and agricultural cooperation for 2018-2020 from September 13, 2017, No. 664-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

16. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky: pryiniata 5 serpnia 2020 r. No. 695 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the State Regional Development Strategy for 2021-2027 from August 5, 2020, No. 695]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

17. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro vnesennia zmin do Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia nadannia pidtrymky fermerskym hospodarstvam ta inshym vyrobnykam silskohospodarskoi produktsii: pryiniata 15 bereznia 2024 r. No. 300 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On making changes to the Procedure for the use of funds provided in the state budget for providing support to farms and other producers of agricultural products from March 15, 2024, No. 300]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

18. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy 2030 [Sustainable Development Strategy of Ukraine 2030]. (n.d.). *www.undp.org*. Retrieved from: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06optimized.pdf [in Ukrainian].

19. Natsionalna ekonomichna stratehiia 2030 [National Economic Strategy 2030]. (n.d.). *nes2030.org.ua*. Retrieved from: <https://nes2030.org.ua> [in Ukrainian].

20. Nazarenko, O., Bazyka, S., & Shtyrov, O. (2024). Upravlinnia zminyamy yak vazhlyva antykrizova komponenta rozvytku publichnoho upravlinnia. [Change management as an important anti-crisis component of the devel-

opment of public administration]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, (24), (pp. 589-609). Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2024.24.12> [in Ukrainian].

21. Ahropromyslovyyi kompleks Ukrainy, ohliad nishi ta realii sohodennia [The agro-industrial complex of Ukraine, an overview of the niche and today's realities]. (n.d) *blog.youcontrol.market*. Retrieved from: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-komplieks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-riealiyi-soghodiennia/> [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Ірина Згара, аспірантка кафедри публічного управління та адміністрування, Маріупольського державного університету, м. Київ, Україна. E-mail: irenzgara@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0005-8645-260X>.

Iryna Zghara, PhD-student of the Department of Public Management and Administration, Mariupol State University, Kyiv, Ukraine. E-mail: irenzgara@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0005-8645-260X>.

Zghara, I. (2024). Legal ensuring the sustainable development of the agricultural sector of Ukraine under the conditions of european integration. *Public Administration and Regional Development*, 25, 798-816. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.04>

DOI 10.34132/pard2024.25.05

Отримано: 12 травня 2024

Змінено: 5 липня 2024

Прийнято: 22 липня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 12 May 2024

Revised: 5 July 2024

Accepted: 22 July 2024

Published:

25 September 2024

**Svitlana Surgova
Yelyzaveta Titova**

SOCIAL CONTROL OF STATE AUTHORITY BODIES OVER WOMEN OF COMMERCIAL SEX IN MYKOLAYOVSHICHINA IN IN THE NINETEENTH CENTURY

The article analyses the effectiveness of the experience of organizing social control over women of commercial sex in Mykolaiv region in the 19th century. An analysis of the historical basis of the phenomenon of commercial sex was carried out, the concept, essence and content of social control over women of commercial sex were determined, the activity of state authorities in the direction of social control over women of commercial sex in the Mykolaiv region in the 19th century was analysed, and the cause-and-effect relationships of social control over the phenomenon of commercial sex in modern Ukraine. The basis of the research methodology is the principle of historicism, which made it possible to consider the phenomenon of prostitution in accordance with historical stages and events, in their interconnection and interdependence. As part of the toolkit of the proposed article, a set of methods is used, namely: theoretical - content analysis, historical-systemic and historical-typological method, as well as systematization, generalization, detection of contradictions, comparison, descriptive method; empirical – interviewing method. The authors came to the conclusion that social control can be defined as a state mechanism, the purpose of which is to maintain social order, norms of individual behaviour in society. The peculiarities of formal and informal social control over women

of commercial sex in the 19th century are determined. The analysis of the activities of state authorities over women of commercial sex in the Mykolaiv region in the 19th century made it possible to investigate formal social control, for its implementation, the authorities and local managers of the Mykolaiv region established rules and laws regarding brothels, their owners, and women of commercial sex directly. Cause-and-effect relationships with social control of commercial sex in modern Ukraine were established. The analysis of the state of commercial sex in Ukraine indicated the need for social prevention, as a method of social control, over persons from the risk group.

Key words: *social control, state authorities, women of commercial sex, formal and informal social control, agents of social control, prostitution, functions of social control.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження історичного аспекту комерційного сексу вказує на його багатовікове існування. Сучасний комерційний секс виник з явища проституції, яка існувала ще до нашої ери та в різні історичні періоди мала певні форми та види. В часи Античності, Середньовіччя, Нового Часу та подальших періодів, ставлення до проституції було неоднозначним, час від часу приймалися закони щодо заборони або навпаки, легалізації проституції, відбувається зміна підходу до розуміння комерційного сексу як явища суспільства, а саме, від храмової проституції в угоду богам, до великого бізнесу секс індустрії. Проте у всі часи, спостерігається спільна тенденція до спроб регулювати та впорядковувати діяльність жінок комерційного сексу. Соціальний контроль є регулятором суспільства, адже він здійснюється через різноманітні соціальні інститути: церкву, школу, сім'ю, державу та інші. Протягом XIX століття відбуваються певні зміни в законодавстві, які напряду впливали на діяльність органів державної влади на Миколаївщині у XIX столітті в напрямку соціального контролю над жінками комерційного сексу. Проблема легалізації комерційного сексу неодноразово порушувалась українським суспільством, до Верховної Ради України було внесені

законопроекти про її легалізацію. Зважаючи на це, дослідження історії соціального контролю над жінками комерційного сексу на території сучасної України, зокрема на теренах Миколаївщини, набуває актуальності сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дозволив констатувати, що дослідженням проблеми історії виникнення комерційного сексу, науковці почали займатися ще декілька століть тому. У 1858 р. було опубліковано роботу Вільяма В. Сенгера. «Історія проституції: її поширення, причини та наслідки у всьому світі», де автор докладно описує історичні подробиці явища комерційного сексу, починаючи від часів античності, і до середини 19 століття. Ґрунтовним та змістовним дослідженням психологічних особливостей жінок комерційного сексу є праця італійських дослідників та публіцистів Чезаре Ломброзо та Гульєльмо Ферреро «Жінка, злочинниця і повія» 1893 року, в якому автори виокремлюють вроджену та випадкову проституцію та особливості кожної з них. З інших дослідників можна визначити Д. Бородіна, Є. Дюпуї, А. Дж. Енгеля, які розглядали історію проституції та погляд на неї з боку держави, суспільства та різноманітних соціальних інститутів. Проблематика проституції як соціального явища представлена у роботах: Benoit C., Smith M., Jansson M., Healey P., Magnuson D., Brewer D.; Potterat J.; Muth S.; Roberts J., Dudek J.; Woodhouse D., Scott M., Dedel K., Греченка В., Холода Ю., Юрія І., Щукіна В., Шиделко А. та інших. Проблеми проституції та її легалізації присвячені праці: Неппи J., Львової О., Савельєва М. В рамках нашого дослідження, нам цікава праця І. Баркова, який вивчав явище проституції на теренах південної України та її морально-етичне сприйняття мешканцями міста Миколаєва другої половини XIX ст.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проаналізувати досвід організації соціального контролю органами державної влади над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у XIX столітті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «комерційний секс» з'явилося відносно нещодавно, та визначається як:

практика добровільного вступу за домовленістю у стосунки двох повнолітніх дієздатних осіб щодо надання сексуальних послуг за обумовлену матеріальну винагороду [12]. Прототипом цього явища була «проституція» – заняття сексуальними діями з кимось за будь-яку оплату. Тих, хто займався проституцією називали повіями, з давньогрецької «повія» означає продажна любов, блуд. Історія комерційного сексу сягає коренями у найдавніші часи. Найдавніші згадки про проституцію можна знайти ще у 2400 році до н.е. в Месопотамії, а згадки про легалізовану проституцію можна знайти у законах Солона, давньогрецького законодавця, який у 630–560 роках до н.е. купував жінок та виставляв їх «у спільне користування, готових до надання послуг за внесення одного обома (давньогрецька монета)» [4].

Важливість розгляду проституції через призму соціального контролю полягає в тому, що це явище є проявом девіантної поведінки, тобто такої, що вступає в суперечність до суспільно прийнятих правових, моральних, соціальних норм та правил [14]. Закономірно, що така поведінка викликає реакцію суспільства, яка проявляється в соціальному контролі.

Попри те, що теорія соціального контролю сформульована у другій половині XX століття, цей механізм завжди був присутній на всіх рівнях та галузях життєдіяльності людей.

Основними функціями соціального контролю є:

- регулятивна: полягає в регуляції соціальних процесів у суспільстві;
- стабілізуюча: дозволяє підтримувати соціальний порядок;
- превентивна: запобігає конфліктам в суспільстві або, за необхідності, вирішувати їх;
- охоронна: стимулює дотримання визначених норм та карає за їх порушення;
- стримуюча: запобігає проявам девіантної поведінки [11].
- Соціальний контроль має формальний та неформальний види (рис. 1).

Рис. 1. Види соціального контролю.

Джерело: сформовано авторами

Формальний соціальний контроль полягає у встановленні законів, прийнятті нормативно-правових актів, а також застосуванні конкретних, визначених владою, санкцій за ці порушення, наприклад, штраф, ув'язнення, конфіскація майна тощо. Неформальний же контроль здійснюється різноманітними соціальними інститутами – агентами соціального контролю. В контексті нашого дослідження нам важливо було з'ясувати які неформальні правила поведінки існують в суспільстві і якими санкціями з боку держави вони забезпечуються.

Отже, соціальні норми – це неформальні правила та стандарти поведінки, які керують поведінкою і взаємодією людей у суспільстві. Ці норми забезпечуються неформальними соціальними санкціями, включаючи схвалення, засудження, похвалу або ж стигматизацію. Саме вони і є основою неформального контролю. Агентам соціального контролю можна описати як будь-яку особу чи спільноту, що намагається вплинути або безпосередньо створює вплив на поведінку інших осіб за допомогою офіційних чи неофіційних покарань або стимулів у суспільстві. Здійснюється він через усталені звичаї, моральні норми й цінності та правила життя в суспільстві. Вони можуть відрізнятись в різних регіонах та суспільствах, адже

породжуються безпосередньо культурою та менталітетом окремої соціальної групи. Тобто це є наслідком первинної та вторинної соціалізації особистості [6].

Агенти соціально контролю є дуже різноманітними та супроводжують людину протягом всього її життя, а найважливішим, на нашу думку, є сім'я. Ще з дитинства особі прищеплюються правила та норми поведінки, необхідні для її сприйняття в суспільстві. Враховуючи дослідження вчених, стосовно психологічного портрету жінок комерційного сексу, ми з'ясували, що поведінка батьків майбутніх повій часто була девіантною, з дитинства їм могли навіюватися спотворені соціальні норми, адже спосіб життя сімей здебільшого був негативним (розповсюджене пияцтво, відсутність любові батьків, брак часу на належне виховання дітей і т.п.). Одним з агентів неформального соціального контролю є школа, яка у складі учнів, викладачів, інших спеціалістів, також має надавати розуміння про життя в суспільстві, поняття хорошого та поганого, проводити профілактику девіантної поведінки. З іншого боку, школа має оберігати учнів від участі у різноманітних правопорушеннях, зокрема й від користування послугами жінок комерційного сексу. Архівні документи Канцелярії Миколаївського військового губернатора 1805-1901 років містять Листування з директором Миколаївського Олександрівського реального училища про заборону учням училища відвідувати публічні будинки, ресторани, буфети, шинки та підписки утримувачів цих закладів про недопущення у них учнів [1]. Це свідчить про те, що адміністрація закладу освіти дбала про недопущення своїх учнів до будинків розпусти, аби їх нічого не відволікало від навчання та задля запобігання морально неприпустимих у той час інтересів та видів діяльності.

Аналізуючи науково-історичну літературу, ми дійшли висновку, що церква також була вагомим соціальним інститутом, який впливав на діяльність досліджуваної категорії жінок. Релігія протягом всієї історії свого існування була чинником, що забезпечував моральний вплив на суспільство та на кожного індивіда зокрема, забезпечуючи внутрішній контроль кожної людини, та, формуючи ставлення людей один до одного [15]. У XIX столітті на Миколаївщині релі-

гійні установи ставилися до будинків розпусти терпимо, хоча повії сприймалися як такі, що зріклися Бога. Збереглися звернення тогочасного духовенства до управління міста, із зауваженнями щодо розташування будинків розпусти дорогою від церкви до кладовища, адже у процесі траурної ходи учасники час від часу мали б зупинятися, аби перепочити. Відбувалось це все під вікнами борделю, крізь які було видно повій, що йшло в перекір із церковними законами, адже в процесі траурної ходи люди звертались до Бога й ніби привертали його увагу до розпусти [2]. Попри це, самі повії відвідували церкву, ходили на сповіді та просили додаткові вихідні у свята, аби мати змогу святкувати їх із усіма іншими. Акцентували увагу, також на необхідності поважати релігійні звичаї, зокрема утримувачкам будинків толерантності заборонялося у неділю та святкові дні приймати відвідувачів до закінчення обідні (духовної трапези, яка йшла до полудня). Слід відзначити, що жінки комерційного сексу могли відвідувати релігійні установи, якщо там вони поводити себе відповідно до встановлених правил.

В архівах Миколаївщини збереглися багато скарг на будинки терпимості, які заважали суспільному спокою. Одним з найвідоміших публічних будинків Миколаєва XIX століття був будинок Мінди Квартирмейстер, місцева поліція отримувала чимало скарг на його діяльність. В старих поліцейських архівах містяться десятки скарг на те, що в закладі цієї утримувачки постійні гармидери та крики, а оголені дівчата виглядали з вікон та закликали клієнтів. Ці скарги свідчать про те, що суспільство намагалось боротися з будинками розпусти всіма можливими методами [1].

Окрім встановлення правил та норм, соціальний контроль передбачає й певні санкції за їх порушення. Неформальні способи соціального контролю жінок комерційного сексу у XIX столітті могли передбачати:

- ігнорування: проблеми повій могли не сприйматися громадою;
- уникання: часто повій обходили стороною, адже вони порушували моральний устрій, а також вважали розповсюдниками різноманітних захворювань;

– стигматизація: більшістю громадян жінки комерційного сексу сприймалися як аморальні люди, часто їх вважали злочинницями та крадійками, навіть якщо вони ні разу не вчиняли протизаконних дій;

– заохочення: релігійні організації обіцяли допомогу повіям, які матимуть бажання закінчити роботу в будинках розпусти, у вигляді прихистку, навчання і можливості працевлаштування.

Окремо варто звернути увагу на стигматизацію жінок комерційного сексу дев'ятнадцятого століття. Окрім того, що їх вважали аморальними жінками, які спричиняли деморалізацію соціуму, за ними закріпилася думка, що саме вони головні розповсюджувачки венеричних захворювань. Такі упередження побутували і серед більшості суспільства, і у міської влади, незважаючи на те, що жінки проходили регулярний медичний огляд. Проте, частка істини в таких думках була, адже існували десятки повій-одиначок та таємних притонів, які ухилялися від обов'язкових відвідин лікаря та реєстрації в поліції [18].

Отже, соціальний контроль є важливим механізмом життєдіяльності суспільства, оскільки він зосереджує увагу на трьох основних аспектах: підтримка соціального порядку, норм та профілактика девіацій. Кожна соціальна система або соціальний інститут (окрема група, сім'я, школа, лікарня, церква, громада та суспільство загалом) як агенти соціального контролю у XIX столітті на Миколаївщині застосовували необхідні санкції задля мінімізації негативного впливу діяльності жінок комерційного сексу на місцеве населення.

Звернемо увагу на діяльність органів державної влади в напрямку соціального контролю над жінками комерційного сексу. Як свідчать історичні документи, органи державної влади здійснювали формальний соціальний контроль, приймаючи закони та нормативно-правові акти, а також застосовували формальні санкції – покарання, чітко визначені у законодавстві, наприклад, штрафи, ув'язнення, виправні роботи та т.п.. Агентами соціального контролю в цьому випадку можуть бути представники правоохоронних органів, адміністрації міста, міністерств, судів тощо. Варто зазначити, що формальний та неформальний соціальний контроль не можуть іс-

нувати порізно, вони завжди пов'язані, а агенти постійно перетинаються.

У першій половині XIX століття проституція була суворо заборонена на території Російської імперії, у склад якої на той час входила Миколаївщина. Незважаючи на це, діяло багато таємних борделів та були випадки насильницького залучення дівчат до комерційного сексу. Згідно зі збірником законів Російської імперії від 1832 року проституція каралася штрафами або ув'язненням.

Важливим кроком в цьому напрямку було створення окремого підрозділу, який опікувався питаннями проституції. Лікарсько-поліцейський комітет було засновано у 1843 році з метою реєстрації всіх публічних жінок та контролю розповсюдження венеричних захворювань. Він знаходився у відомстві медичного департаменту МВС Російської імперії. Проте, на Миколаївщині подібний комітет з'явився наприкінці XIX-початку XX століття, до цього ж обов'язки розподілялись й у співпраці діяли місцева поліція (займалась питаннями реєстрації та обліку) та міський лікар (обстеження, видача довідок тощо) [1].

За сприяння тогочасного міністра внутрішніх справ Перовського Л. у 1843 році проституцію було частково легалізовано. Першопричиною була необхідність контролювати будинки розпусти та жінок, які там працювали, з причини розповсюдження венеричних захворювань. Через рік прийняли й «Правила для повій» та «Правила утримувачкам борделю», які встановлювали чіткі обов'язки, обмеження та зобов'язання для жінок комерційного сексу, їх утримувачок та діяльності борделів загалом. Ці правила час від часу змінювались та вдосконалювались у процесі виявлення все нових проблем у діяльності повій. 29 травня 1844 року були прийняті «Правила для утримувачок борделів». В контексті формального соціального контролю це був важливий документ, адже у ньому містилися правила, спрямовані на регулювання різноманітних аспектів, пов'язаних із діяльністю будинків терпимості. Ці норми стосувалися санітарно-гігієнічного контролю, особливостей розташування самих борделів, особливості документообігу, вимоги до особистості управительок та їх поводження з жінками, що там працювали і т.п..

Загалом на початковому етапі налічувалось 32 правила, які діяли по території всієї тогочасної Російської імперії [1].

СПИСОКЪ					
Публичныя женщины, находящияся у содержательницы заведенія					
Анонсъ Сметановой Виноградовой					
заведеніе помещается въ участка по Немецкой улицѣ аз					
домъ Сметановой Матвеевны подл. № 26					
Мартъ 31 дня 1871 года.					
№ по порядку.	Фамилія, или отчество и фамилія.	По какому до- кументу проши- насть и на ка- кой срокъ	Сколько отъ року летъ.	Время поступленія въ заведеніе и въ публичныя домъ	Когда и куда выбыли изъ заведенія.
Содержательница заведенія					
	Виноградова Ана- стасія Сметановна на Сметановна Ви- ноградова	Поступила отъ Сметанов- ны Виногра- довой въ заведеніе въ 1871 году	32		
Публичныя женщины.					
	Матвеевны Сметановны Виноградовы на Сметановны Виноградовы	Матвеевны Сметановны Виноградовы на Сметановны Виноградовы	24	31 1871	Въ 1871 году въ заведеніе

Рис. 2. Приклад списку публічних жінок які знаходились в закладі.
Джерело: сформовано авторами на основі [4]

Перше правило наголошувало на тому, що бордель можна заснувати та відкрити лише з дозволу місцевої поліції. Людина, яка прагнула відкрити будинок терпимості, мусила звернутися до пристава міста та подати прохання. У ньому вказувалась інформація про жінку, яка хоче заснувати свій заклад, адресу розміщення будинку, особливості діяльності майбутнього будинку толерантності і т.п. Поліцейські досліджували особистість потенційної утримувачки, минулу діяльність, її образ життя, і, в залежності від отриманих даних, приймалося остаточне рішення. Також вивчалась густота та склад населення у кварталі, де утримувачка хотіла відкрити заклад, адже публічний будинок можна було відкрити лише за умови його розташування на відстані 150 сажнів (приблизно 320 метрів) від шкіл, церков, училищ та т.п. В Державному архіві Миколаївської області знаходимо документи, які підтверджують дію цього правила. Справа фонду 230 № 11231 містить переписку з Миколаївською міською поліцією про заборону міщанці Гершмановій Хаї відкрити будинок терпимості. Це було пов'язано із неофіційними даними щодо порушень у діяльності міщанки в місті Одеса, де вона проживала до переїзду в Миколаїв [1].

Бордель мала право відкрити лише жінка віком від 30 до 60 років. Час від часу вік можливої утримувачки міг змінюватися, незмінним залишалося лише те, що володіти будинком толерантності могла тільки особа жіночої статі. Утримувачка, яка мала дітей, не мала права приводити їх у заклад. Тут можна побачити конкретний спосіб дії соціального контролю – сегрегація або відокремлення від клієнтів та повій, що, на нашу думку, може бути пов'язаним із спробами убезпечення дітей від негативного морального-етичного впливу. Правилами також було заборонено здавати в оренду житлові приміщення будинку толерантності звичайним містянами. Публічні будинки нижчого та середнього рівня часто перебували в одній будівлі з шинками або недорогими готелями, що було недопустимим. Одразу декілька правил були пов'язані зі списками повій, які мала вести управителька (рис. 3). Списки мали заповнюватись відповідно до форми, перелічувати всіх жінок, що там працювали. У списках зазначалась дата прибуття та вибуття жінок до/з публічного

будинку, вік жінки, хвороби, якими вона хворіла та інші важливі відомості. Документ мали вести вправно та утримувати в чистоті. За необхідності, утримувачка була зобов'язана пред'явити його поліцейському. Особи, що не зазначені в списку не мали права надавати послуги комерційного сексу в закладі, так само як і працювати у декількох публічних будинках одночасно.

Так як запобігання поширенню венеричних захворювань було першопричиною легалізації комерційного сексу на теренах Російської імперії, правила містили інформацію про обов'язковий санітарно-медичний контроль. Публічні жінки підлягали регулярному медичному огляду місцевим лікарем та жінкам видавався спеціальний документ, у якому спеціаліст ставив відмітку про результати огляду. «Жовтий квиток» або «медичний білет» отримав свою назву через колір, тому що у більшості регіонів він виглядав як книжечка жовтого кольору (рис. 4). Видавався документ після вилучення посвідок/видів на проживання при постановці на обов'язковий облік у поліції. Документ мав інформацію про особу, відмітки про відвідування лікаря, наприкінці містились правила для самих повій, пізніше до них почали додавати й фотокартку. На Миколаївщині цей квиток виглядав як маленька книжечка формату А-6 та мав тверду палітурку, за наповненням він був ідентичним до тих, що були в інших областях.

Для контролю жінок комерційного сексу та видачі медичних білетів у 1871 році було створено спеціальний Комітет із вжиття заходів щодо викорінення сифілітичної хвороби, який очолював міський лікар. За даними Миколаївського обласного архіву, в 1863 році на огляд приходило 104-106 жінок, у відомостях за цей же рік зазначається, що в лікарні щоденно знаходилося 9-15 людей хворих венеричними захворюваннями [18]. Ведення обліку, відстеження хворих та їх сегрегація свідчать про цілеспрямований та впорядкований нагляд над жінками комерційного сексу у XIX столітті на Миколаївщині.

«Правила публічним жінкам» від травня 29 травня 1874 року встановлювали для повій вимоги, які в більшості стосувались гігієни та здоров'я (рис. 5). Наприклад:

- регулярно відвідувати баню (2 рази на тиждень);
- обов'язково оглядатися у лікаря, зокрема, жінки, які прожили в будинках терпимості, могли оглядатися там, а повії-одиначки у встановлені дні мали прибути в лікарню;
- звертатися до лікаря у випадку підозр захворювання;
- візуально оглядати своїх клієнтів;
- за можливості, змінювати білизну між клієнтами;
- обов'язково сповіщати лікаря при підозрах вагітності;
- заражені венеричними хвороби жінки мають лягти в спеціальну лікарню, уточняється, що жінка може отримати безоплатну допомогу в особливій жіночій лікарні, а якщо вона туди потрапить через іншу лікарню – має сплатити певну суму;

– «Як можна менше вживати білила, рум'яна, надто душистої помади, мазей та притираній (косметичні засоби)».

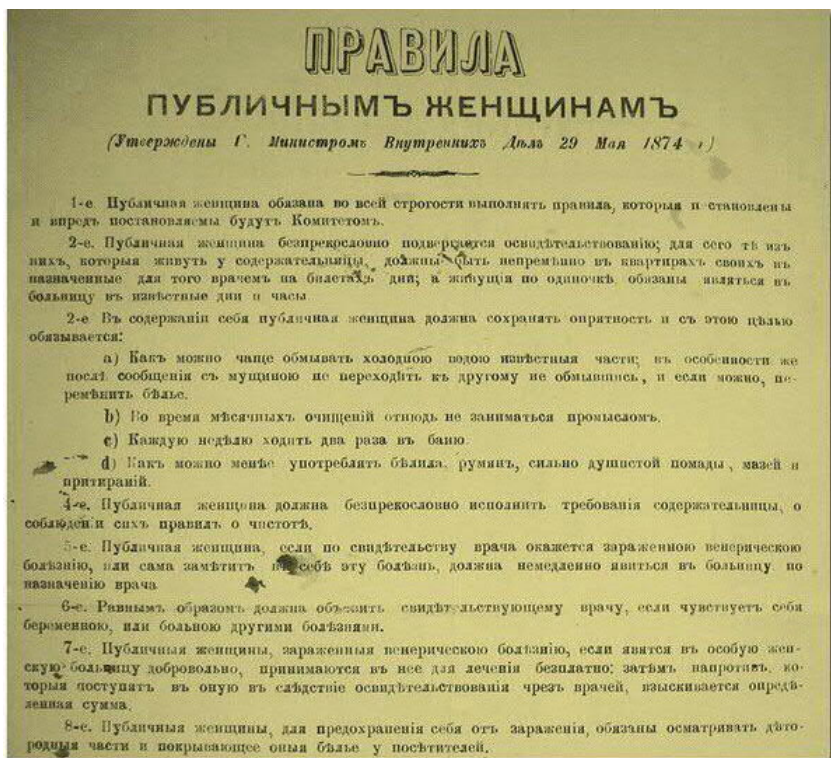

Рис. 4. «Правила публічним жінкам» 1874 р.

Джерело: сформовано авторами на основі [1]

За дотриманням жінками комерційного сексу цих правил повинні були стежити утримувачки публічних будинків, адже, якщо хтось із зареєстрованих у конкретному борделі повій порушував правила, це ставало приводом для перевірки всього закладу та утримувачки.

Особливим способом контролю з боку держави була профілактика та обстеження захворювань, що розповсюджували жінки комерційного сексу. З дослідження історії Миколаївської лікарні

№1, стає відомо, що міські повії відвідували заклад регулярно з двох причин: обов'язковий огляд та лікування. При виявленні у них будь-яких захворювань, вони мали обов'язково пройти лікування та отримати спеціальну медичну довідку. Оплата послуг лікарні покладалась на утримувачок публічних будинків. Часто власниці намагались уникнути сплати коштів за надані послуги, про що свідчать листи, якими обмінювались лікарня, Дума та міська канцелярія. На лікуванні жінок комерційного сексу лікарня заробляла чимало коштів, до прикладу, в 1867 році від утримувачок будинків толерантності було отримано 199 руб. 55 коп., а вже за 1893 рік від будинків терпимості було отримано 526 рублів, ще 489 рублів не було сплачено і залишилось боргом на наступний рік [18].

Про активне втручання органів державної влади в діяльність публічних будинків свідчать й регулярні переписки із утримувачками. У зв'язку із скаргами громадян місцеві управлінці мали наміри закрити деякі будинки терпимості на території Миколаєва. У відповідь на це утримувачки об'єднувались та надсилали прохання на закривати їх будинки, про що свідчать архівні записи Державного архіву Миколаївської області, наприклад, «Прохання утримувачок публічних будинків не закривати їх заклади», що датуються 1884 роком.

Окремим напрямом роботи органів державної влади щодо діяльності жінок комерційного сексу на Миколаївщині та в інших південних регіонах у XIX столітті була протидія примусовій проституції та торгівлі людьми. Молодих дівчат з Херсонської губернії (куди входила Миколаївщина, Одещина, Кіровоградщина та ін.) запрошували на пристойну високооплачувану роботу закордоном або ж просто зваблювали та переправляли в інші країни, найчастіше в Туреччину, для примусової діяльності в будинках толерантності. Задля запобігання таким випадкам влада контролювала законність перебування на території губернії іноземців, наявність у них відповідних документів та т.п. (рис. 6). Також проводились дії щодо повернення молодих дівчат на рідні землі. Про ретельний контроль з боку держави свідчить й ведення детальної статистики щодо діяльності жінок комерційного сексу. Про це свідчать архівні документи

Міської канцелярії, датовані різними роками. Зазвичай це були річні звіти, які описували статистичні відомості про діяльність повій на території Миколаївщини. Прикладом є документ «Ведомости о движении проституции в г. Николаеве», який описує період з 5 січня 1884 до 11 січня 1885 року.

Рис. 5. Позитивні заходи соціального контролю ХІХ століття.

Джерело: сформовано авторами

Отже, органи державної влади здійснювали формальний соціальний контроль над жінками комерційного сексу у ХІХ столітті на Миколаївщині. Було створено спеціальний лікарсько-поліцейський Комітет задля контролю, прийнято чимало правил та законодавчих норм для діяльності повій, публічних будинків, в яких вони працювали, та їх утримувачок.

В сучасній Україні явище комерційного сексу залишається досить розповсюдженим. Формальний соціальний контроль явища проституції здійснюється органами державної влади. На травень 2024 року заняття проституцією на території нашої країни декриміналізовано, проте можна отримати адміністративне покарання, визначене статтею 181¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення [9]. Статті 302 та 303 Кримінального кодексу України передбачають кримінальну відповідальність за створення місць розпусти та звідництво, а також за сутенерство або втягнення в проституцію. Кількість

випадків сутенерства (зведення жінок комерційного сексу з клієнтами та отримання прибутку) та безпосередньо проституції останніми роками залишається незмінними, а в деяких регіонах зростає. На нашу думку, це пов'язано зі збройним конфліктом на сході України після 2014 року та з повномасштабним вторгненням Росії на територію України у 2022 році. Ці події призвели до великої кількості внутрішньо переміщених осіб, проблем на ринку праці, неможливості знайти прибуткову роботу на прифронтових та окупованих територіях, відсутність житла в містах, куди евакуювали людей, низький рівень соціального забезпечення людей тощо.

Неформальний соціальний контроль в сучасній Україні так само продовжує функціонувати. Наприклад, церква, як агент соціального контролю, виступає рішуче проти діяльності секс-бізнесу. У своєму зверненні Отець та Глава Української греко-католицької церкви Блажніший Святослав закликав відмовитись від комерціалізації людського тіла та зауважив, що під час війни все ще точаться дивні дискусії щодо легалізації проституції та порнографії, що на думку представників УГКЦ є недоречним, адже це зневага до людського тіла й порушення Святого Писання. Порівнюючи досвід XIX століття та сьогодення, можна помітити – в обох періодах церква засуджувала комерційний секс, проте якщо в минулому віряни ставились терпимо до публічних будинків та жінок комерційного сексу, зараз же виступають рішуче проти та не допускають їх існування.

Одним з важливих напрямів діяльності багатьох державних та громадських інституцій є соціальна профілактика проституції. Відповідно до державного стандарту соціальної послуги профілактики, соціальна профілактика визначається як комплекс заходів, що здійснюється з метою попередження та припинення негативних соціальних й особистісних поведінкових явищ та їх наслідків. Підхід є міждисциплінарним та застосовуються соціальні, педагогічні, юридичні та психологічні засоби.

На різних рівнях соціальна профілактика комерційного сексу має окремі завдання:

- запобігання залучення молоді до надання послуг комерційного сексу;
- просвітницька робота щодо убезпечення від примусової проституції;
- пропаганда здорових статевих стосунків;
- формування у групи ризику позитивних цінностей;
- розповсюдження інформації про хвороби, що передаються статевим шляхом та методів контрацепції;
- проведення роботи із жінками, щодо небезпек, що можуть бути спричиненні таємним наданням послуг комерційного сексу (насилення, пограбування, торгівля людьми тощо).

Окрім цього, наразі Міністерством освіти і науки України та громадськістю обговорюється можливість введення у навчальну програму закладів середньої освіти предмета «Статеве виховання» або «Сексуальна освіта». На нашу думку, впровадження такої дисципліни сприятиме формуванню в учнівської молоді здорових моделей поведінки щодо власної статевої поведінки, що запобігатиме їх втягненню в заняття комерційним сексом.

Окрім первинної профілактики, що проводиться, зазвичай, з підлітками та молоддю, важливою є і третинна профілактика, зокрема з жінками, що вже залучені до комерційного сексу. Діяльність пов'язана з профілактикою ВІЛ/СНІДу, алкоголізму, вживання наркотиків тощо. Досліджуючи Миколаївщину, варто зазначити, що подібні заходи здійснюються здебільшого громадськими організаціями та благодійними фондами. Наприклад, Миколаївський місцевий благодійний фонд «Вихід», який спеціалізується на попередженні ВІЛ-інфекції, наркоманії та інших соціально небезпечних захворювань, має окремий напрямок роботи саме з жінками комерційного сексу. Надаються послуги швидкого тестування на ВІЛ, гепатити, інші захворювання, що передаються статевим шляхом та консультування.

Питання соціальної профілактики проституції нерозривно пов'язане з проблемою торгівлі людьми. Органи державної влади України у співробітництві з різноманітними громадськими організаціями проводять регулярні інформаційні кампанії, поширюють

інфографіки та пам'ятки з інформацією щодо запобігання торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації та примусової проституції. Особливу увагу останнім часом надають безпеці жінок-біженок, адже тисячі українок опинились закордоном у зв'язку із повномасштабним вторгненням Росії на територію України. До прикладу, дослідження, опубліковані британським благодійним фондом Thomson Reuters, свідчать, що після поширення збройного конфлікту по всій території України, зацікавленість українськими жінками, у контексті секс-послуг, зросла на сотні відсотків:

- на 600% у різних країнах зросла кількість запитів до Google із формулюванням «українки ескорт»;
- на 250% стала більшою зацікавленість в українках на найбільшому ірландському ескорт-вебсайті;
- майже 80% чоловіків, заарештованих при спробі купити послуги комерційного сексу у Швеції, були зацікавлені саме українськими жінками.

У зв'язку з цим, існує необхідність розробки й проведення різноманітних форумів та тренінгів для українок закордоном щодо ризиків та небезпек надання послуг комерційного сексу та втягнення в проституцію насильницькими методами.

В суспільстві побутують різні думки щодо ставлення до проституції та доцільності легалізації комерційного сексу. Після 2019 року це питання викликало чимало дискусій у громадськості. За результатами опитування соціологічної групи «Рейтинг», проведеного у квітні 2020 року (рис. 7), більшість громадян України проти запровадження для комерційного сексу легального статусу. Дослідження показало, що люди з усіх регіонів, різних вікових категорій та матеріального забезпечення солідарні у своїй думці, так само як й тодішні політичні партії [3].

Проаналізувавши ставлення до комерційного сексу з боку суспільства та держави, законопроекти про його легалізацію, розповсюдженість явища тощо, можна звернутися до минулого досвіду. У випадку легалізації комерційного сексу, можна впровадити такі методи контролю, що були розповсюдженими в XIX столітті на теренах Миколаївщини: обов'язкова реєстрація всіх жінок комерційно-

го сексу; укладення документів, що регламентуватимуть їх роботу; зобов'язання регулярно проходити медичний огляд; контролювати недопущення неповнолітніх людей до закладів де надаються послуги комерційного сексу.

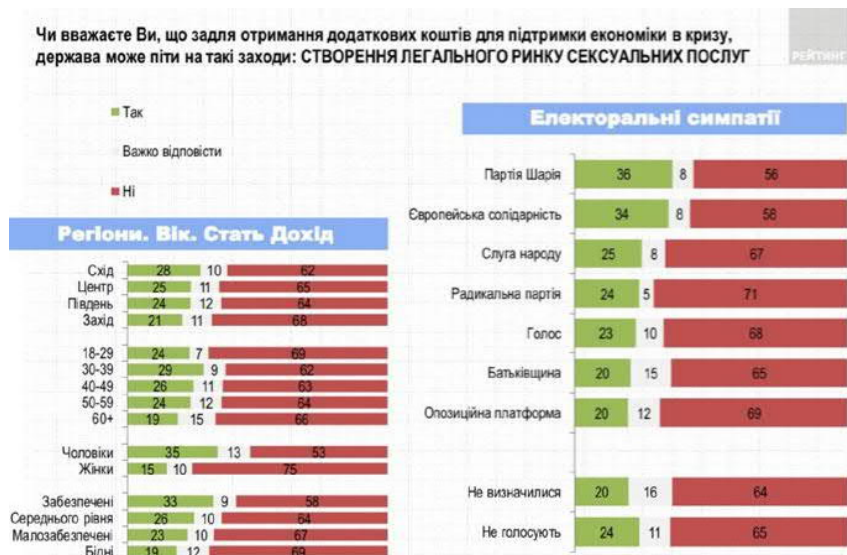

Рис. 6. Створення легального ринку сексуальних послуг.
 Джерело: сформовано авторами на основі [3]

На нашу думку, можливими наслідками таких дій можуть стати: можливість для держави отримувати податок з діяльності жінок комерційного сексу, регламентувати правила їх роботи та обмежувати місця надання послуг. Проте, є багато негативних потенційних наслідків: деморалізація суспільства, знецінення морального устрою шлюбно-сімейних стосунків, збільшення кількості жінок, які можуть піддаватися фізичному та сексуальному насильству, посилення явища торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації тощо.

Проаналізувавши досвід організації соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у XIX столітті, ми дійшли висновку, що соціальний контроль можна визначити як механізм, мета якого полягає в підтримці соціального порядку та

норм поведінки, на основі чого члени суспільства будують своє повсякденне життя. Дослідивши поняття соціального контролю було визначено його функції, а саме, регулятивну, стабілізуючу, превентивну, охоронну, стримуючу. За результатами дослідження з'ясовано особливості формального та неформального соціального контролю щодо жінок комерційного сексу у XIX столітті. Неформальний контроль здійснювався різноманітними соціальними інститутами: сім'я (як агент первинної соціалізації впливає на засвоєння норм та правил суспільства); школа (оберігала своїх учнів від аморального впливу, вимагаючи від утримувачок публічних будинків не впускати школярів та інших неповнолітніх); церква (орієнтуючись на мораль та підтримку соціально-морального образу суспільства, засуджувала діяльність жінок комерційного сексу, але ставилась терпимо до існування будинків толерантності); громадяни міста (підтримували порядок шляхом скарг градоначальнику, вимог перенести або закрити той чи інший публічний будинок через шум та непристойну поведінку) та т.п.. Ці та інші агенти соціального контролю різноманітними способами намагалися підтримувати устрій суспільства та мінімізувати вплив проституції на громадськість.

Аналіз діяльності органів державної влади щодо жінок комерційного сексу на Миколаївщині у XIX столітті дозволив дослідити формальний соціальний контроль. Задля його здійснення органи місцевої влади Миколаївщини встановлювала правила й закони щодо публічних будинків, їх утримувачок та безпосередньо жінок комерційного сексу. З-поміж конкретних дій можна визначити: часткову легалізацію проституції на території імперії (1843 рік); створення спеціального лікарсько-поліцейського комітету, метою якого був облік та контроль повій; прийняття Правил для утримувачок борделів (1844 р.), які містили докладну інформацію про функціонування публічних будинків та обов'язків утримувачок; затвердження Правил публічним жінкам, які регулювали їх права та обов'язки; введення «жовтих квитків», які були основними документами жінок комерційного сексу та мали інформацію про жінку та відмітки про стан її здоров'я тощо. Було встановлено причинно-наслідкові зв'язки із соціальним контролем комерційного сексу в сучасній Україні.

Законодавство передбачає адміністративну й кримінальну відповідальність за надання секс-послуг та втягнення в проституцію відповідно. Аналіз стану комерційного сексу в Україні вказав на необхідність соціальної профілактики, як методу соціального контролю, як з особами з групи ризику, так й з іншими категоріями населення.

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НАД ЖІНКАМИ КОМЕРЦІЙНОГО СЕКСУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У ХІХ СТ.

У статті проаналізовано ефективність досвіду організації соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті. Здійснено аналіз історичного підґрунтя виникнення явища комерційного сексу, визначено поняття, сутність і зміст соціального контролю над жінками комерційного сексу, проаналізовано діяльність органів державної влади в напрямку соціального контролю над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті, та встановлено причинно-наслідкові зв'язки соціального контролю над явищем комерційного сексу в сучасній Україні. В основу методології дослідження покладено принцип історизму, що дозволило розглянути явище проституції відповідно до історичних етапів та подій, в їх взаємозв'язку та взаємообумовленості. У складі інструментарію запропонованої статті застосовано комплекс методів, а саме: теоретичні – контент-аналіз, історико-системний і історико-типологічний метод, а також систематизація, узагальнення, виявлення суперечностей, порівняння, описовий метод; емпіричний – метод інтерв'ювання. Автори дійшли висновку, що соціальний контроль можна визначити як державний механізм, мета якого полягає в підтримці соціального порядку, норм поведінки індивіда в суспільстві. Визначено особливості формального та неформального соціального контролю над жінками комерційного сексу у ХІХ столітті. Аналіз діяльності органів державної влади над жінками комерційного сексу на Миколаївщині у ХІХ столітті дозволить дослідити формальний соціальний контроль, задля його здійснення

влада та місцеві управлінці Миколаївщини встановлювали правила й закони щодо публічних будинків, їх утримувачок та безпосередньо жінок комерційного сексу. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки із соціальним контролем комерційного сексу в сучасній Україні. Аналіз стану комерційного сексу в Україні вказав на необхідність соціальної профілактики, як методу соціального контролю, над особами з групи ризику,

Ключові слова: соціальний контроль, органи державної влади, жінки комерційного сексу, формальний і неформальний соціальний контроль, агенти соціального контролю, проституція, функції соціального контролю.

Authors Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

References

1. Barkov, I.V. (2018). Instytut prostytutsii v mistakh pivdennoi Ukrainy v 1843 – 1914 rr.. [The Institute of Prostitution in the cities of Southern Ukraine in 1843 – 1914]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
2. Benoit, C., Smith, M., Jansson, M., Healey, P., & Magnuson, D. (2019). The Prostitution Problem: Claims, Evidence, and Policy Outcomes. *Archives of Sexual Behavior*, 48, (pp. 1905-1923). Retrieved from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10508-018-1276-6> [in English].
3. Bilshist ukrainsiv proty lehalizatsii prostytutsii i kazino [A rallying cry of Ukrainians against the legalization of prostitution and casinos]. (2020). (n.d.). www.pravda.com.ua. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/>

news/2020/04/14/7247855/. [in Ukrainian].

4. Bloch, I. (2018). *Die Prostitution (Classic Reprint)*. German: Forgotten Books [in German].

5. Brewer, D.D., Potterat, J.J., Muth, S.Q., Roberts, J.M., Dudek, J.A., & Woodhouse, D.E. (2007). *Final report Clients of Prostitute Women: Deterrence, Prevalence, Characteristics, and Violence*. National Institute of Justice research. Retrieved from: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/218253.pdf> [in English].

6. Groff, E.R. (2014). Informal Social Control and Crime Events. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/1043986214552619> [in English].

7. Hennu, J. (2022). Ukraine's Ticking Time Bomb: Women, War and HIV. *msmagazine.com*. Retrieved from: <https://msmagazine.com/2022/03/16/ukraine-women-war-hiv-sex-work-prostitution/> [in English].

8. Hurova, O. (2020). Zhinochyi portret kryminalnoho mynuloho: Mykolaiv [Female portrait of the criminal past of Mykolaiv]. *mykolayivski.info*. Retrieved from: <https://mykolayivski.info/uk/eternal-919-zhinochyj-portret-kryminalnogo-mynulogo-mykolayiv>. [in Ukrainian].

9. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (statti 1 – 212-24) vid 07.12.1984 [Code of Ukraine on Administrative Offenses (Articles 1 – 212-24) dated 07.12.1984]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].

10. Lvova, O. (2021). U chomu poliahaie nebezpeka lehalizatsii prostytutsii v Ukraini? [What is the danger of legalization of prostitution in Ukraine?]. *vsirazom.ua*. Retrieved from: <https://vsirazom.ua/cabinet/u-chomu-polyagaye-nebezpeka-legalizaci%D1%97-prostituci%D1%97-v-ukra%D1%97ni/> [in Ukrainian].

11. Nickerson, C. (2024). What is informal social control? What are some examples? *www.simplypsychology.org*. Retrieved from: <https://www.simplypsychology.org/informal-social-control.html> [in English].

12. Pavlik, Yu., & Plotnikov, O. (2019). *Vplyv zbroinoho konfliktu na Skhodi Ukrainy na pratsivnyts komertsiiinoho seksu [The impact of the armed conflict in the East of Ukraine on commercial sex workers]*. Kyiv: HO «Ukr. Hels. spilka z prav liudyny», HO «Desiate kvit.», BO «LEHALAIF-UKRAINA». Retrieved from: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/BOOK_07.pdf [in Ukrainian].

13. Prostitution: Pathways, Problems and Prevention. National Institute of Justice. (2009). (n.d.). *nij.ojp.gov*. Retrieved from: <https://nij.ojp.gov/topics/>

articles/prostitution-pathways-problems-and-prevention [in English].

14. Protopov, A., & Savelieva, N. (2009). *Prostytutsiia yak sotsialno-pedahohichna problema [Prostitution as a socio-pedagogical problem]*. Poltava : PDPU [in Ukrainian].

15. Sanger, W.W. (1913). *History of prostitution*. New York: The medical publishing co. [in English].

16. Saveliev, M. (2020). Lehalizatsiia prostytutsii v Ukraini: erehovane pytannia [Legalization of prostitution in Ukraine: an erected question]. *ratusha.lviv.ua*. Retrieved from: <https://ratusha.lviv.ua/legalizacziyaprostytucziiyi-v-ukrayini-eregovane-pytannya/> [in Ukrainian].

17. Scott, M., & Dedel, K. (2006). *Street Prostitution*, 2nd Edition. www.ojp.gov. Retrieved from: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/street-prostitution-2nd-edition> [in English].

18. Shchukin, V., Zamlynskyi, N., & Kokoshko, A. (2018). *Z istorii pershoi likarni v Mykolaievi [From the history of the first hospital in Nikolaev]*. Mykolaiv: vyd-vo Iryny Hudym [in Ukrainian].

19. The encyclopedia of world problems & human potential. (n.d.). *encyclopedia.uia.org*. Retrieved from: <http://encyclopedia.uia.org/en/problem/133427> [in English].

20. Yurii, I.A. (2013). *Orhanizatsiia protydii torhivli zhinkamy na pivdni Rosiiskoi Imperii v XIX st. [The organization of combating trafficking in women in the south of the Russian Empire in the 19th century]*. ODUVS. [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Світлана Сургова, к.пед.н., доцент Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: surgova.svetlana@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3840-2924>.

Svitlana Surgova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: surgova.svetlana@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3840-2924>.

Єлизавета Тітова, магістр соціальної роботи Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: et71149@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0007-3378-6045>.

Yelyzaveta Titova, Master of Social Work of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: et71149@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0007-3378-6045>.

Surgova, S., & Titova, Ye. (2024). Social control of state authority bodies over women of commercial sex in Mykolayovshichina in in the nineteenth century. *Public Administration and Regional Development*, 25, 817-842. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.05>

DOI 10.34132/pard2024.25.06

Отримано: 15 травня 2024
Змінено: 22 червня 2024
Прийнято: 12 липня 2024
Опубліковано:
25 вересня 2024

Received: 15 May 2024
Revised: 22 June 2024
Accepted: 12 July 2024
Published:
25 September 2024

Wang Hong

CONCEPT OF CRISIS IN SCIENTIFIC DISCOURSE

The article examines the main approaches to the concept and content of crisis in scientific literature. The main trends in the development of the crisis and its contradictions are analyzed. It is emphasized that most crises and their understanding are the result of a combination of human errors, institutional «failures» and constant changes in the sphere of functioning of society and states. The main stages of the development of theoretical approaches regarding the concept and content of the crisis and its main derivatives are considered. It has been proven that he does not have a clear understanding of the concept and essence of the crisis; there are three main approaches to understanding the concept and content of crisis; there are several stages of development and formation of the concept and content of the crisis; for the most part, researchers give this phenomenon a positive or negative character. This is explained by the complex nature of these phenomena and insufficient attention for a long time.

It is indicated that analyzing the existing definitions of the concept of «crisis», we can talk about three main approaches: a crisis is a stage of the life cycle of any system, that is, a form of its development; crisis is a turning point in the functioning of the system, which provokes any changes, regardless of the result; a crisis is a deterioration of one or more parameters of the system's functioning, which can even lead to its final disappearance. It is emphasized that the crisis is not a separate

phenomenon, but a process unfolding as various factors and forces interact in an unpredictable manner; disruption of the usual daily rhythm of life; the emergence and increase of anxiety and stress in the population; potential and real threats to basic values and structural social systems. It has been proven that all views on the concept and meaning of «crisis» and related concepts are determined by the established framework of their interpretation, as well as by the theoretical and spatiotemporal relationship in which they are interpreted. The conducted research shows that in modern scientific literature there are many approaches to understanding the concepts of crisis and risk, sometimes they are even opposite to each other.

In this regard, it is appropriate to generalize the existing approaches to these concepts. This will provide an opportunity to more comprehensively reveal the essence of the concepts and will help during the formation of crisis and risk management policy. The modern world is quite complex and dynamic, which leads to the appearance of an increasing number of various crises and risks. Only a thorough understanding and perception of the crisis will allow, if not to avoid them, then to get out of them with the least losses.

Key words: *crisis, risk, threat, danger, strategic risk, uncertainty.*

Statement of the problem in a general form. Human history is evidence of constant conflicts, crises and emergency situations. Not a single continent and not a single country managed to escape dramatic events that brought danger, troubles, grief and despair. Wars, emergencies, various disasters and crisis situations are only a small number of examples that have common features of crisis and risks. Under such conditions, risk is an integral part of business activity in any field. It is faced not only when making relevant management decisions, but also in the case of inaction, which is associated with the risk of not using opportunities. Modern living conditions dictate new rules. The changes taking place around make it difficult to make bold decisions, and sometimes even take risks. In addition, the riskier the decision, the more likely it is to get the desired result. However, the probability of losing is quite high. However,

not taking risks does not mean not taking action. The result of the absence of risk is the absence of a desired or necessary outcome. The task of every field of human activity today is not to avoid risk altogether, but to try to predict, evaluate and reduce risk and its negative consequences to a minimum. To perform such a task, you need to clearly understand the concept and meaning of the crisis.

Analysis and research of publications. The term «crisis» comes from the Greek. The word κρίσις, which is translated as output, ending, today is used to denote a turning point that separates one qualitative state of the environment or system from another [5]. The spread of the concept of crisis became possible thanks to medicine, which used this concept to denote a short period in the course of the disease, during which the question of whether the patient would survive or not was decided. In parallel with this, this concept began to be used to reflect political situations and military clashes. In the XVII-XVIII centuries there is a further spread of the concept of «crisis» in the sense of a complex decisive thesis regarding the politics and war of those times. According to R. Kozellek, precisely during the French Revolution, the crisis becomes a central interpretive tool of political and social history, turning into a significant historical concept with a complex meaning. In the 19th century more specific concepts of crisis, tied to one or another sphere of activity of society and the state – political, economic, social, etc., begin to emerge and spread [17].

Currently, there is no generally accepted definition of crisis in the scientific literature. However, in most encyclopedic and explanatory dictionaries, the definition of crisis is practically universal. Most of such dictionaries define a crisis as «a sharp, steep turn in the development of events, a difficult transitional state; an acute complication of some situation, a difficult situation» [26]. This interpretation does not foresee the direct occurrence of unequivocally negative consequences of such events. However, this concept carries a negative connotation, foreshadowing the undesirability of the crises themselves [15]. It is indicative of the interpretation of the crisis as «a serious threat to the main structures or basic values or norms of the social system, which forces a cardinal decision to be made in conditions of limited time and significant uncertainty» [23]. This definition reconciles two groups of classical Western

theories: theories of development and theories of choice. The theory of development considers the crisis as a «discontinuity» or interruption of the development of society. The theory of choice interprets the crisis as a serious threat, the danger of human death or economic damage, typical of accidents, disasters, catastrophes and armed conflicts [20]. Other proponents of the theory consider crises to be situations without visible mass destruction and victims, which, however, are characterized by implicit and indirect social and psychological dangers [10]. The possible consequences of such materially imperceptible events for the functioning of society can be no less serious than accidents and disasters. With this approach, it is possible to define a crisis as a general stress [7]. Such interpretations lead to an understanding of the crisis as a factor that threatens the integrity and stability of society as a whole as a system or specific social groups and individuals. In our opinion, a crisis is an aggravation of contradictions in a certain system, which creates risks and threats to its existence and normal functioning – from a supercritical state to complete disappearance.

The complexity of this concept logically led to several stages of searching for its optimal interpretation. In particular, at the end of the 50s and 60s of the 20th century, the interpretation of the crisis as external in relation to such elements, subsystems and systems of threats, which were mostly of a natural nature, began to prevail in the scientific literature. Later, crises begin to be interpreted as natural, military-political threats and crises that bring death and destruction to humanity, and can even lead to the destruction of an entire nation [22].

The beginning of the 70s led to the interpretation of the crisis as a threat and their realization in the form of accidents and disasters, the source of which were engineering systems, the violation of which led to dangerous consequences for society and the environment. In this period, a gradual rejection of the perception of the crisis as «God's providence» begins [19].

At the turn of the 1980s and 1990s, a steady tendency to move away from the former understanding of the crisis, which had become too narrow for a world that was changing its borders, rapidly developing and technologically progressing, began to form in scientific literature. Un-

der such conditions, crises were no longer considered exclusively as an external factor, they turned into an integral part of the way of life of mankind.

As for modern researches devoted to crises, attention should first be paid to the works that consider the conceptualization of the concept of crisis, the methodology of its research, as well as the evolution of scientific reflection on this issue. Thus, the American researcher C. Flanagan defines a crisis as «a challenge to the current government, a threat to its authority, reaching a level at which the power structures are no longer able to maintain the stability of the existing system» [11]. The Danish political scientist P. Svensson distinguishes between the concepts of «crisis» and «breakdown»: in his opinion, a crisis in democratic systems is possible without the destruction of the foundations. As an example, the scientist cited the transformation of the parliamentary Weimar Republic into a semi-presidential one in 1930-1932 [24]. Researchers Y. Rosenthal and B. Pijnenburg emphasized that crisis situations are characterized by «a state of uncertainty, high danger, a sense of urgency» [21]. Instead, P. Green defined a crisis as «loss of control over the situation» [13]. According to T. Grenz, a crisis is «an unplanned and undesirable, time-limited process, that can significantly interfere with and even make the functioning of the system impossible» [14]. Researcher L. Barton defines a crisis as «a large-scale, unforeseen event that leads to potentially negative results. This event and its consequences can cause significant damage and losses to the entire enterprise: employees, finances, and reputation» [8]. Most modern researchers, defining the crisis as an aggravation of contradictions, emphasize the cyclical nature of its occurrence. However, as noted by A. Bass, cyclicity does not follow from the presence of contradictions at all [2]. The crisis is only a reflection of the essence and nature of contradictions that have accumulated to a critical level within a certain economic system [2].

Analyzing the existing definitions of the concept of «crisis», we can talk about three main approaches. First, a crisis is a stage of the life cycle of any system, that is, a form of its development. Secondly, a crisis is a turning point in the functioning of the system, which provokes any

changes, regardless of the result. Thirdly, a crisis is a deterioration of one or more parameters of the system's functioning, which can even lead to its final disappearance. It should be noted that recently, when speaking about a crisis, most researchers mean the spontaneous process of an avalanche-like destruction of the system, and the patterns of this process are absolutely the same for different systems, whether it is a human body, a family, an organization, or a country [25].

The main function of the crisis is to eliminate those elements that are unsustainable and least stable. In modern science, it is generally recognized that crises contribute to the elimination of weak elements or components with outdated ways of functioning and forms of organizing their activities. Every modern system (country, industry, region, enterprise) experiences crisis situations during its existence. And each solves the problem of getting out of the crisis. As a result, some disappear quickly, while others exist for tens and hundreds of years. As a result, today the crisis is not a separate phenomenon, but a process unfolding as various factors and forces interact in an unpredictable way; disruption of the usual daily rhythm of life; occurrence and increase of anxiety and stress in the population; potential and real threats to basic values and structural social systems. Complexity, interdependence and politicization are the main characteristics of the modern concept of crisis.

In addition, the modern understanding and perception of the crisis is mostly positive or negative, and only some researchers try to find the «golden mean» of this phenomenon [5]. With a negative approach, the crisis is perceived exclusively as a destructive force and a threat to the existence of any system. A positive attitude to the crisis is reflected in the form of a gradual movement that leads to the optimization of the system or its complete destruction in case of failure to develop and adapt to the conditions of the changing environment. Differences in interpretation are explained by the fact that researchers who give the crisis a positive or negative assessment rely on the presence or absence of system stability and various reasons for the emergence of the crisis (fig. 1).

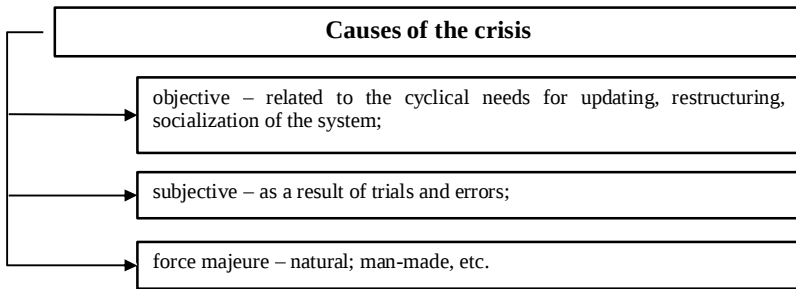

Fig. 1. The main causes of the crisis.

Source: generated by the author

In our opinion, it is optimal to treat the crisis as an objective process that leads to the optimization of the system or to its destruction in case of inability to adapt to new conditions and develop. This approach is justified because it is based on the dialectical unity of the main tendencies in the existence of the system – sustainable functioning and development, which gradually replace each other.

If the system functions stably, the crisis can be relatively easily overcome due to the stability of the external environment. It is worth pointing out that at the current stage there is a whole series of destabilizing factors, both internal and external environment of the system, which are quite difficult to predict. This state of affairs forces us to consider the crisis not as an opportunity, but as a threat. In addition, each new crisis is unique, special and unpredictable (fig. 2). Note that, despite its uniqueness, any crisis will necessarily have a social, economic, technical or political character.

Given the complex nature of the crisis and its consequences, it is important to understand the role of the threat as an important indicator of the crisis. Let us emphasize that the degree of danger shows the seriousness of damages, including threats to people's lives and health, their material and spiritual values. The scale of damage reflects different levels of vulnerability – the system as a whole (society), its subsystems (social groups), and individual elements (personality).

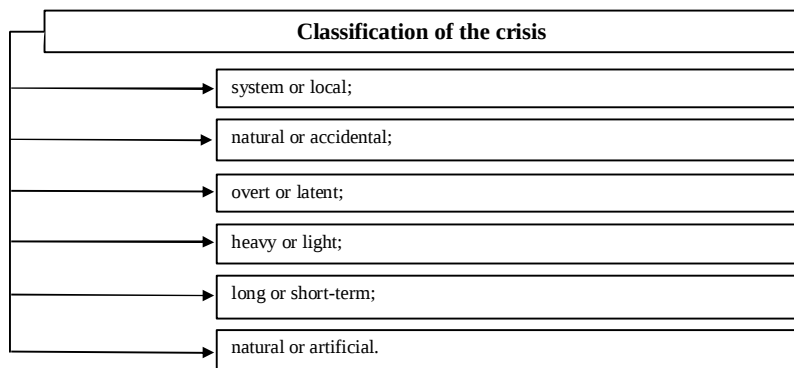

Fig. 2. Classification of the crisis.

Source: generated by the author

The degree of danger of threats and vulnerabilities that arise or increase during a crisis is a reflection of the level of risk for the socio-economic system and its components. It is the category of risk, under which we understand the degree of possible danger and the consequences of its implementation, expressed in quantitative form that integrates the concepts of danger and vulnerability into a single whole. The concept of «crisis» is closely related to the concept of «risk», which to one degree or another affects the methodology of developing any management decision. If you exclude the crisis from the risk, then the acuteness of risk perception will also disappear. Both crisis situations and ordinary mistakes will become unexpected, and because of this, even more difficult and dangerous. It is worth emphasizing that the derivation of risk from danger was constantly emphasized by various researchers. In particular, M. Luhmann believed that «modern society considers danger only as a risk and perceives it only as a risk» [18]. This point of view was shared by U. Beck, developing the ideas of the concept of «risk society» [9; 28; 29; 30]. In particular, U. Beck formulated the thesis that modern industrial society produces, as an unconscious consequence of its economic growth and technical development, such a risk that exceeds the level of tolerance and becomes a self-destructive excitement [9]. The

British sociologist E. Giddens stated that the concept of risk originates in the insurance system, which was born in connection with sea voyages of the 16th and 17th centuries. A risk is a potential danger, it is something that may, but not necessarily should occur [12]. Initially, this concept referred to the danger associated with overcoming significant distances in space. Later, it was applied to banking operations and investment activities, which are related to time and the possible consequences of certain economic decisions. Note that the organic interrelationship of risk with vulnerability, which characterizes the object's (subject's) loss of resistance (protection) to the adverse impact exerted on it, is not always and not recognized by everyone. We emphasize that the risk for a specific object (subject) arises only in the presence of a source of any danger; its influence on a given object or susceptibility to influence is measured by the level of protection or vulnerability of this object to such influence. Similarly, there is a risk of a certain action, but under conditions, if there is a danger of harm to the subject or the object of decision implementation. At the same time, the solution may or may not provide sufficient protection against this danger.

Therefore, it is the presence of danger and vulnerability that is a necessary and sufficient condition for the occurrence of risk; it is this condition that is an important characteristic of risk. Another important characteristic is measurability, which also allows us to separate the concepts of risk and uncertainty. It was F. Knight, who was one of the first to emphasize the difference between the specified categories, emphasizing the fundamental difference of risk, characterizing it as «measurable uncertainty» [16]. In situations of risk, we can use objective values of probabilities for statistical forecasting (probability can be determined based on the previous period), while in situations with uncertainty, probability is used as a subjective assessment of possible consequences [6]. In particular, a decision is made under conditions of uncertainty, when it is impossible to estimate the probability of potential outcomes. Quite often, such a situation arises during the use of innovative ideas and new technologies, which is always accompanied by risk, and attempts to avoid innovations can stop the progress of social development [3]. Uncertainty is also characteristic of some decisions that have to be

made under conditions of rapid changes in the situation. Under such conditions, the degree of precisely such uncertainty or the probability of the occurrence of a certain adverse event can be quantified, in contrast to the actual uncertainty, which implies the impossibility of measurement, in particular, regarding possible future events. The proposed approach is quite universal. He proposes to combine the main known interpretations of the risk category within the framework of both a statistical (rationalist) approach and a behavioral (social-psychological) approach. Within the framework of the rationalistic approach prevailing in science, risk is considered as the possibility (probability) of the occurrence of a dangerous or adverse event and/or the quantitative measure of such an event (damage). At the same time, the risk itself will be calculated by the level of probability of such an event and the scale of damage it can cause.

In contrast to the rationalist approach, when human behavior is considered predictable, the result of all events and actions predictable, namely, the problem of risk is reduced to finding a way to more or less accurately establish the most unfavorable event and the damage associated with it, the social-psychological approach is based on the characteristics of a person's attitude or people to risk. Under this approach, risk is mostly interpreted as a behavioral category, as the attitude of a specific person or group of people to expected events, taking into account their capabilities, and automatically implies the uncertainty of the situation and decision-making. We emphasize that the proposed interpretation of risk and its relationship with crises allows us to talk about the need to use such a concept as strategic risk.

In a broad sense, strategic risk is a threat to national security and sustainable development of the country, caused by the vulnerability of the population, economic facilities and the environment to the destructive influence of various sources and factors of danger. This approach is based on the concepts of «national security» and «sustainable development» [4].

In a narrow sense, as a management category, strategic risk is a measure of the possibility of negative consequences for national security and sustainable development of the country during the adoption of ineffective or unacceptable strategic decisions in the field of public administration [4].

In addition, strategic risk is an event that can reduce the effectiveness of the process of developing and implementing the developed strategy. This definition emphasizes the main difference between strategic risk and other types of risk, when a high level and probability of risk is interconnected with a high return. As far as strategic risks are concerned, it is obvious that reduced risks will lead to higher returns. And it is not at all a fact that by exposing oneself to a high strategic risk, any system is more likely to get a high result. We should also note that strategic risks are often not allocated to a separate class of risks, but are a dynamic component of certain types of risks. Depending on the stage of the life cycle, the accumulated potential, industry specifics and other external conditions, each system faces a unique set of strategic risks, the components of which are periodically included and excluded from it (then the risks acquire a current character). Nevertheless, the question of the development of a classification of strategic risks and the selection of certain types of risks in this category is relevant and practically significant.

In this context, it is appropriate to outline the fundamental features of strategic risk that distinguish it from other concepts used in this field of activity. First, the probabilistic (scholastic) nature of threats caused both by existing and potential sources and factors of danger, and by the vulnerability (insufficient level of protection or resilience) of society and the surrounding environment to their dangerous influence. The specific combination of such threats is an exclusively random variable. Secondly, the features of measurement and quantitative comparison of the specified threats, which can be evaluated and compared based on the use of expert and analytical methods and procedures. Third, the identification of dangers that poses a threat to national security and sustainable development of the country in the future. The last circumstance emphasizes the highest level and priority of strategic risks among other threats, which can be presented in the form of a peculiar pyramid of risks.

At the same time, among the strategic risks themselves, levels corresponding to the scale of threat realization can be allocated, which is one of the classification criteria. Other reasons include:

- localization of threat sources (regarding a certain socio-economic system);

- mechanisms for the implementation of threats;
- spheres and sources of emergence and implementation of threats.

Let us emphasize that against the background of war or acute conflict, risks can be divided into a number of types or classes. For example, these may be risks associated with the adoption of ineffective or non-adoption of strategic decisions regarding the priority aspects of the development of the modern state: political, military, social, economic, scientific and technological, environmental, etc. Identification and analysis of risk factors is complicated by the fact that the significance and influence of certain factors on risk depends on various conditions and may manifest itself in different ways. Hence, the significance (or insignificance) of this or that factor from the point of view of its riskiness is quite conditional. However, identifying risk factors and understanding their impact on risk will allow organizing the subject's activities in such a way as to minimize the negative consequences of risks and a possible crisis [1].

Therefore, all views on the concept and content of «crisis» and related concepts are determined by the established framework of their interpretation, as well as by the theoretical and spatiotemporal relationship in which they are interpreted. Risk and risk awareness cannot be said to be unique to modern phenomena, and it is difficult to say whether modern society has more or less risk than ancient society. The only thing that can be said for sure is that risk is an inevitable accompaniment of human society, whether in the past or in the future [28]. The way in which the problem of change itself is considered and interpreted in the context of different concepts largely determines and differentiates the way of perception and use of these concepts of crisis and risk. These concepts can be included in the general concept of modern global changes.

Conclusion. Thus, we can say that today there does no clear understand of the concept and essence of crisis and risk. This is explained by the complex nature of these phenomena and insufficient attention to the specified phenomena in management activities for a long time. In our opinion, risk is an integral condition for the implementation of an action (event) with probable adverse consequences, which will be manifested in the possibility of obtaining a negative or undesirable result. That is why risk is a universal category that applies to all types of activities at all

levels. The conducted research shows that in modern scientific literature there are many approaches to understanding the concepts of crisis and risk, sometimes they are even opposite to each other. In this regard, it is appropriate to generalize the existing approaches to these concepts. This will provide an opportunity to more comprehensively reveal the essence of the concepts and will help during the formation of crisis and risk management policy.

First, the concept of crisis is based on the understanding of the disruption of the course of any development, the general or partial disorder of the entire development system, which finds expression in the disturbed balance of some subsystems, the exacerbation of contradictions, etc.

Secondly, the crisis state of any system does not arise contrary to the conditions of development and functioning, namely as a result of the influence of such conditions acting on the system both from the outside and from the inside. It is internal and external factors that disrupt the «normal» conditions of system development, leading to the emergence of crises and risks.

Thirdly, despite the negative perception of the crisis, such a state can play a positive role in the development of any system. On the one hand, the crisis weakens and eradicates outdated elements of the system; on the other hand, it creates conditions for the emergence and development of new elements. As a result, any system is not only unable to avoid and resist the crisis, but is also stimulated by it for further development.

Fourthly, any system is a set of all processes taking place in society and the state, based on historically formed relationships. That is why the crisis is, first of all, a crisis of mutual relations. And such crises can arise at any stage of development of any system – birth, development, stabilization and even decline. And the probability of such a crisis leads to the mobilization of resources, which are aimed at eliminating the causes of the crisis and overthrowing the vitality of any system.

Fifth, the emergence of a crisis can lead to both negative and positive consequences. This depends on the capabilities and features of the environment or system. An important role is also played by the ability to respond to crises, which depends on understanding the concept and content of a crisis.

Therefore, the modern world is quite complex and dynamic, which leads to the appearance of an increasing number of various crises and risks. Only a thorough understanding and perception of the crisis will allow, if not to avoid them, then to get out of them with the least losses.

ПОНЯТТЯ КРИЗИ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

В статті розглядаються основні підходи щодо поняття та змісту кризи в науковій літературі. Аналізуються основні тенденції в розвитку кризи та її протиріч. Наголошується, що більшість криз та їх розуміння являються результатом поєднання помилок людини, інституційних «провалів» та постійної зміни сфери функціонування суспільства та держав. Розглянуто основні етапи розвитку теоретичних підходів щодо поняття та змісту кризи та її основних похідних. Доведено, що не має однозначного розуміння поняття та сутності кризи; існують три основні підходи щодо розуміння поняття та змісту кризи; існує декілька етапів розвитку та становлення поняття та змісту кризи; здебільшого дослідники надають вказаному феномену позитивного або негативного характеру. Це пояснюється складною природою цих явищ та недостатньою увагою протягом тривалого часу.

Вказано, що аналізуючи існуючі визначення поняття «кризи», можемо говорити про три основні підходи: криза – є етапом життєвого циклу будь-якої системи, тобто формою її розвитку; криза – є переломним моментом функціонування системи, яка провокує будь-які зміни, незалежно від результату; криза – є погіршенням одного або декількох параметрів функціонування системи, яке може призвести навіть до її остаточного зникнення. Наголошено, що криза – не є окремим явищем, а процесом, що розгортається в міру того, як різноманітні фактори й сили взаємодіють непередбачуваним чином; порушенням звичного щоденного ритму життя; виникненням та посиленням тривоги й стресу в населення; потенційними та реальними загрозами основним цінностям й структурним соціальним системам. Доведено, що всі погляд на поняття та зміст «кризи» та взаємопов'язаних понять,

обумовлені тим, які встановлені рамки їхнього тлумачення, а також тим, у якому теоретичному та просторово-часовому взаємозв'язку їх інтерпретують.

Проведене дослідження свідчить, що в сучасній науковій літературі існує безліч підходів до розуміння понять кризи та ризику, деколи вони навіть протилежні одне одному. В зв'язку з цим доречним є узагальнення існуючих підходів до вказаних понять. Вказане надасть змогу більш всесторонньо розкрити сутність понять й допоможе під час формування політики управління кризами та ризиками. Сучасний світ доволі складний та динамічний, що призводить до появи все більшої кількості різноманітних криз та ризиків. Лише ґрунтовне розуміння та сприйняття кризи дозволить якщо не уникнути їх, то вийти з них з найменшими втратами.

Ключові слова: кризи, ризик, загроза, небезпека, стратегічний ризик, невизначеність.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Velykanova, M.M. (2017). Poniattia ta strukturni elementy ryzyku: tsyvilno-pravovyi aspekt [Concept and structural elements of risk: civil-legal aspect]. *Universytetski naukovy zapysky – University scientific notes*, 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2017_3_9 [in Ukrainian].

2. Hrynchyshyn, Ya.M. (2014). Osnovni pidkhody do vyznachennia poniattia «kryza pidpriemstva» [Basic approaches to defining the concept of «enterprise crisis»]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of National Technical University of Ukraine*, 24 (4), (pp. 277-283) [in Ukrainian].
3. Kutashenko, M.V. (2009). Sutnist ryzyku i prychny yoho vynyknennia [The essence of risk and its causes]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 6. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2009_6_13 [in Ukrainian].
4. Stratehichniy ryzyk. Narizhnyi kamin transformatsii ryzykiv [Strategic risk. The cornerstone of risk transformation]. (2023). (n.d.). www2.deloitte.com. Retrieved from: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/risk/articles/implementing-risk-transformation-in-organizations.html> [in Ukrainian].
5. Tlumachnyi slovnyk [Dictionary]. (2020). (n.d.). lcorp.ulif.org.ua. Retrieved from: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> [in Ukrainian].
6. Yakos, I.S. (2023). *Ryzhyk yak mira nevyznachenosti [Risk as a measure of uncertainty]*. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/haYakos.pdf> [in Ukrainian].
7. Barton, A.H. (1969). *Communities in disaster: A sociological analysis of collective stress situations*. New York, Doubleday [in English].
8. Barton, L. (1993). *Crisis in organizations: Managing and communicating in the Heat of Chaos*. Ohio: SouthWestern [in English].
9. Beck, U. (1992). *Risk society: Toward a new modernity*. London, Sage [in English].
10. Erikson, E.H. (1994). *Identity and the Life Cycle*. New York: W.W. Norton & Company [in English].
11. Flanagan, S., & Almond, G. (1973). Models and Methods of Analysis. *Crisis, Choice and Change*, (pp. 43-102). Boston [in English].
12. Giddens, A. (2000). *Jedinečný svět: Jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství [in Czech].
13. Green, P. (1994). *Winning PR Tactics: Effective Techniques to Boost Your Sales*. *Financial Times Prentice Hall* [in English].
14. Grenz, T. (1987). *Deminsionen und Typen der Unternehmenskrise*. Frankfurt am Main [in English].
15. Hewitt, K. (Ed.). (1983). *Interpretations of calamity: From the viewpoint of human ecology*. Boston, Allen and Unwin [in English].
16. Knight, F. (1991). *Risk, Uncertainty and Profit*. Boston, Houghton Mifflin Company [in English].

17. Koselleck, R. (1992). «Některé otázky spojené s historií pojmu «krize»». In: *Pojem krize v dnešním myšlení*, (pp. 47-57). Praha: Filosofický ústav ČSAV [in Czech].
18. Luhmann, N. (1991). *Sociologie des Risikos*. Berlin, New York, Walter de Gruyter [in English].
19. Quarantelli, E.L. (1996). The future is not the past repeated: Projecting disasters in the 21st century from current trends. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, (Vol. 4), 4, (pp. 228-240) [in English].
20. Raphael, B. (1986). *When disaster strikes: A handbook for the caring professions*. London, Unwin Hyman [in English].
21. Rosenthal, U., & Pijnenburg, B. (1991). «Simulation – oriented scenarios». *Crisis Management and Decision Making: Simulation Oriented Scenarios*, 3. Dordrecht: Kluwer [in English].
22. Rosenthal, U., & Quarantelli, E.L. (1998). Future disasters, future definitions. *What is a disaster? Perspectives of the question*, (pp. 146-160). London, Routledge [in English].
23. Rosenthal, U., Charles, M., & t'Hart, P. (Eds.). (1989). *Coping with crises: The management of disasters, riots and terrorism*. Springfield, Charles C. Thomas [in English].
24. Svensson, P. (1986). Stability, Crisis and Breakdown: Some Notes on the Concept of Crisis in Political Analysis. *Scandinavian Political Studies*, (Vol. 9), 2, (pp. 129-139) [in English].
25. Valackiene, A. (2011) Theoretical Substation of the Model for Crisis Management in Organization. *Inžinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 22(1), (pp. 78-90) [in English].
26. Websster, M. (1828). Crisis. Dictionary. www.merriamwebster.com. Retrieved from: <https://www.merriamwebster.com/dictionary/crisis> [in English].
27. Nazarenko, O., Bazyka, S., & Shtyrov, O. (2024). Upravlinnia zminamy yak vazhlyva antykrizova komponenta rozvytku publichnoho upravlinnia. [Change management as an important anti-crisis component of the development of public administration]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, (24), (pp. 589-609). Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2024.24.12> [in Ukrainian].
28. 张文霞, 赵延东 (2011). 风险社会: 概念的提出及研究进展. *科学与社会* 1(2), (pp. 53-63) [in Chinese].
29. 赵延东 (2007). 解读风险社会. *自然辩证法研究*, 6, (pp. 81-83) [in Chinese]
30. 陈磊 (2005). 风险社会理论与和谐社会建设. *南京社会科学*, 2, (pp. 43-48) [in Chinese].

Відомості про автора / Information about the Author

Ван Хун, аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв – Пекін, Україна – Китай. E-mail: 271568446@qq.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0001-1771-9703>.

Wang Hong, PhD-student of the Department of Public Management and Administration, Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolaiv – Beijing, Ukraine – China. E-mail: 271568446@qq.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0001-1771-9703>.

Hong, W. (2024). Concept of crisis in scientific discourse. *Public Administration and Regional Development*, 25, 843-860. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.06>

DOI 10.34132/pard2024.25.07

Отримано: 22 квітня 2024
Змінено: 19 травня 2024
Прийнято: 8 липня 2024
Опубліковано:
25 вересня 2024

Received: 22 April 2024
Revised: 19 May 2024
Accepted: 8 July 2024
Published:
25 September 2024

Wang Hongyan

FEATURES OF STATE ADMINISTRATION IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The article reveals the concept and content of globalization. It is emphasized that in modern conditions, the concept of «globalization» has entered scientific circulation along with the key categories of modern science and has become the subject of wide discussions.

The article is devoted to the peculiarities of state administration under the conditions of globalization. It is indicated that the sphere of public administration is affected by several processes at once – adaptation, transformation and modernization. Adaptation is a forced process of adjustment, adaptation and arrangement of the state administration system of the national state to the qualitatively new processes of globalization. Transformation is a mechanism for reflecting the radical changes that the world and each national system of public administration are undergoing in the context of globalization. Modernization is one of the options for social development, which simultaneously improves and accumulates quantitative and qualitative changes in the state administration system in the context of globalization. These processes are the main basic factors of the transformation of the modern world, according to them the national state and its system of public administration are changing. It is emphasized that the factor of public administration is an indicator of the extent to which the modern national state is able to resist or adapt to the processes of globalization.

The main problems of globalization in modern conditions and their impact on the sphere of public administration are revealed. It is emphasized that globalization puts forward new requirements, which should become effective and efficient means of solving complex contradictions that arise in the course of the joint functioning of national states in the world space.

The influence of governmental and non-governmental organizations on management processes is shown. It is indicated that the main mechanism of activity of international non-governmental organizations in the period of globalization is the mobilization of the opinion of the world community.

It has been proven that at the current stage, globalization leads to a kind of «updating» of the structure of the world, and as a result – corrects national systems of state administration. In addition, it changes the strategies of economic, political and cultural development, creating a complete interdependence of the world, which is the basis of its functioning. The growing rates of interdependence unify and standardize the conditions and factors of the development of individual states, acting as peculiar indicators of determining the level of sustainability of the development of national states.

Key words: globalization, governance, TNC, national state, management decisions, global issues.

Statement of the problem in a general form. Today, globalization processes cover all spheres of human life and activity without exception. These processes are determined by historical prerequisites that were formed during the development of civilization. Various phenomena are observed in the modern world, which allow us to assert that the world is entering a fundamentally new phase of its development. In the conditions of globalization, changes are taking place in the structure of the world economic and political system, the role of international organizations of regional and global significance is growing. The division of the world into separate economic systems is a thing of the past, and the market economy is becoming a kind of mainstay of globalization. One of the

forms of manifestation of globalization are changes in management activities and the emergence of new management functions, in addition, previously existing management functions are also gradually changing. In particular, politics in the sphere of public administration feels a significant influence of globalization processes. This process, the active phase of which began in the 90s of the 20th century, manifests itself not only in the economy, but also in politics, culture and other social spheres. In addition, there is a contradiction in this process, which boils down to the fact that globalization processes in some areas, for example, economic development, are carried out at a fast pace, which leads to various conflicts. This, in our opinion, is at the root of the emergence of a new global crisis. Even the opponents of such a point of view cannot deny that in recent years, various rates of transformation exert an increasingly tangible influence on the system of public administration. Under such conditions, the effect of objective economic laws is not denied, since we are talking about changing the functioning of the national and world management system.

Analysis and research of publications. In modern conditions, the concept of «globalization» has entered the scientific circulation along with the key categories of modern science and has become the subject of wide discussions. The very concept of «globalization» began to be actively used since the end of the 20th century, but the very process of interaction between states at the global level has existed for more than one century. The very term «globalization» appeared in the 1980s of the XX century, at the Harvard Business School and is associated with the global activities of multinational corporations (TNCs). The economic basis of the term «globalization» is not accidental. The formation of the global community really begins with dynamic changes in the economic sphere. Activity in this area was so great that globalization is often equated with the formation of the global economy. At the same time, globalization includes many aspects, including international trade, telecommunications, international finance, activities of transnational corporations, technical and scientific cooperation, cultural exchange of new types and scales, migration and refugee flows, relations between poor and rich countries of the world, etc.

In this connection, there are many definitions of globalization. Some researchers believe that globalization is a concept and a phenomenon of the development process of human society. Globalization in the usual sense means the strengthening of global connections, the development of human life on a global scale, and the growth of global consciousness [18]. Globalization can also be explained as a compression of the world and a view of the world as a whole [18]. For example, M. Archer believes that globalization is «a process that leads to the combination of structures, cultures and institutions around the world» [11]. According to M. Waters, globalization should be perceived as «a social process in which the restrictions imposed by geography on the socio-cultural system are weakening and in which people are increasingly aware of this weakening» [18]. Researchers D. Geld and E. McGrew understand globalization as «the process of acceleration and improvement of various international flows of goods and information in the general context of social development» [4].

From the point of view of scientists, the main thing in the perception of globalization is the concept of global changes, which involves a significant transformation of the organization of the principles of social life and the world order. A similar interpretation of globalization as «a special type of social transformation, the content of which is the transition from one type of society to another» is shared by many other scientists. Within such an approach, globalization «appears not so much in the form of a specific historical phenomenon that has certain economic, social, communication and other parameters, but as a certain generalization of those changes that have taken place in recent decades in Western society» [6].

According to U. Beck, globalization «is marked by those processes in which national states and their sovereignty are woven into the webs of transnational actors and submit to their power capabilities, orientations and identities, and those processes that create transnational social connections and spaces, devalue local cultures and contribute to the emergence of new cultures» [7]. According to some researchers, globalization is, in fact, a fundamental change in «space-time relations», that is, the disappearance of «space-time distance» due to the emergence of new technologies, such as the Internet [19]. As for Ukrainian researchers, some of

them define globalization as a worldwide social process that unites flows of ideas, capital, goods, scientific and technical achievements, political norms and standards, legislation that determine the development of the world as a whole economic, international legal, political, socio-cultural super system [9].

According to Ukrainian scientists, globalization should be considered as «an objective process that creates such a level of unity of humanity, under which, on the one hand, the existence and successful development of each country, people is directly dependent on the state and transformation of the world in general, and on the other on the other hand, success in solving humanity's problems depends on the situation in each country, on the activity and coordination of actions of all countries and peoples of the world» [9]. In addition, some of them believe that globalization is «a natural result of previous development and one of the main trends of modern world development, which affects the emergence of a new system of international economic and political relations» [1].

We can talk about a large number of the most diverse studies on this topic, but most of them concern the changes that globalization brings to the future existence of humanity (fig. 1).

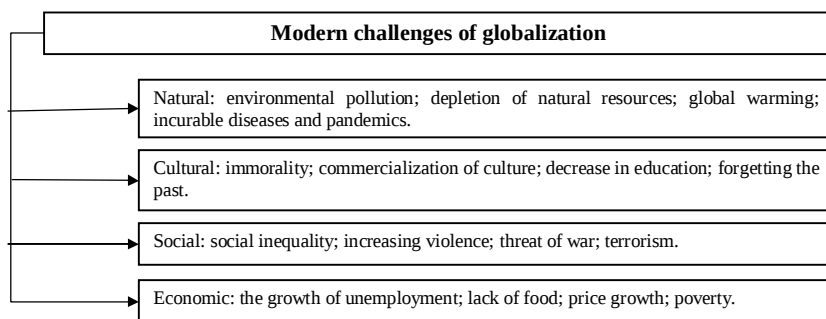

Fig. 1. Modern challenges of globalization.

Source: generated by the author

No less important are the issues related to individual states – their role and place in globalization, their management system, implementation of state functions, features of domestic policy, etc. (fig. 2).

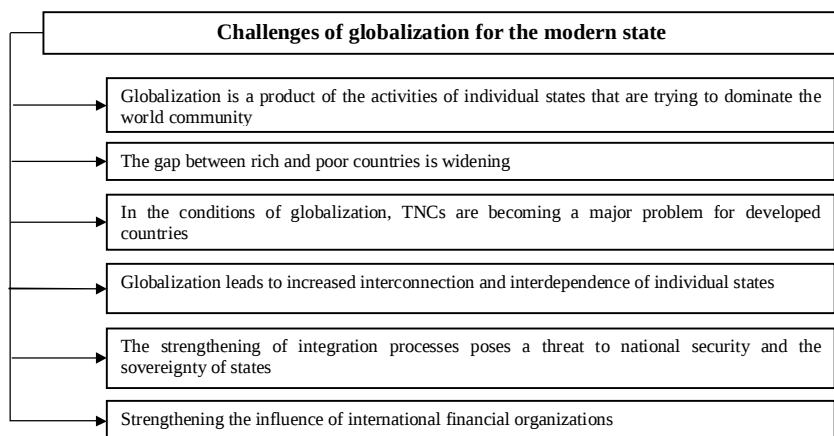

Fig. 2. The main challenges of globalization for the modern state.
Source: generated by the author

In relation to the management system, globalization makes new demands. They should become an effective and effective means of solving complex contradictions that arise in the process of the joint functioning of national states in the world space. As a result, national states must coordinate relations between states and establish effective forms of interaction, which to some extent can contribute to ensuring the openness and transparency of the sphere of public administration. As for the place and role, among researchers there is a prevailing opinion that the processes of economic integration, globalization of the financial market lead to the «erasure» of state borders, the weakening of state sovereignty in the field of finance [3].

However, despite the relative independence of the state from the largest market subjects – transnational structures, the latter are unable to regulate the spontaneous processes of the world market, which are becoming more and more unpredictable, and are forced to enlist the support of the state. It is worth agreeing with some researchers that under such conditions, the role and place of the state in the processes of globalization only increases [1]. In addition, in the conditions of globalization,

modern society experiences growing overloads, which are caused by the weakening or rupture of traditional socio-economic relationships, social stratification, inter-ethnic and inter-confessional conflicts. As a result, the strengthening of the historical role of the state as a guarantor of social stability, designed primarily to provide the necessary assistance to the poorest categories of the population and to protect society from the wave of violence, crime and terror, which is gaining global proportions [3]. In addition, the nation-state still continues to shape the competitive environment by using taxes to provide public support for education and health care. The nation-state is still the guarantor of the state's infrastructure. However, the ability of public administration to confront the dangers and threats of the global world community, caused by the interconnectedness of states and growing vulnerability, is gaining special relevance. In addition, the state must successfully manage technological changes and form a new information infrastructure. Considering the above, the question arises of the quality of public administration (responsibility, professionalism, ability to forecast), as well as the degree of development of civil society institutions and local self-government. Some researchers believe that the indicated indicators are most dependent on the rates of economic development, the material condition of citizens, the condition of the state and the entire society as a whole [13].

As a result, the role of such components as the professionalism of the political elite, the effectiveness of the interaction between the institutions of the state and society, and the creation of conditions for the development of public organizations and local self-government are strengthened. In the field of politics, improving the quality of public administration involves increasing the professionalism and responsibility of the political elite; increasing the efficiency of the state apparatus; accelerating the development of institutions of civil society and local self-government. Some researchers believe that the task of improving the efficiency of the state apparatus due to its qualitative renewal is more important than compensating for low investments, paying off foreign debt, etc. [13].

The main components of the quality of public administration at the new stage of development of the national state in the conditions of globalization are three main indicators: professionalism, responsibility, and

the ability to think strategically. The issue of the quality of the political and economic leadership of the state, which acquires crucial importance in the conditions of globalization, becomes relevant. The quality of such guidance will be ensured subject to compliance with the following conditions:

- first, the existence of a worldview position, agreed principles and ideas regarding the state national strategy, the state's place in the world, the mechanism for ensuring national interests;
- secondly, the formation of a class of political elite, officials, and managers with the necessary professional training and experience on the basis of such a worldview;
- thirdly, the «ruling class» has a sense of responsibility for their own actions, which is characteristic of the activities of the national elite.

In other words, society today desperately needs professional, responsible and nationally oriented elite [10].

It is worth pointing out that in the coming years, the main condition for the competitiveness of one or another society will be not only effective public administration, but the preservation and deepening of public and personal identity. A special role will be played by the improvement and support of a stable system of public values, motivating society to achieve success in global competition. The society and the state, which do not realize their special integrity and participate in fierce competition in the conditions of globalization, are doomed to defeat, and even to complete disappearance.

Considering the above, we can say that globalization leads to a qualitatively new level of management and cooperation of different states. In addition, it is worth pointing out that globalization permeates all spheres of human activity. All of the above to one degree or another relates to the problems of public administration. Let us emphasize that the rejection of barriers leads to the use of the best of what humanity has been able to create and develop. However, the unification of the world leads to a decrease in the level of diversity in it. Under such conditions, one should not forget about the possibility of state dependence (political, economic, etc.) on events in other states and regions. National states have traditionally been considered the main subject of globalization, which in

the course of their development achieve a certain level of cooperation among themselves, which allows reaching a higher level of integration and interaction.

The creation of intergovernmental organizations, which have become another subject of this process, at the same time, indicates that the states «give» a part of their sovereignty to them. Therefore, we have a situation where international relations are closely connected with national ones, when globalization significantly affects national states (fig. 3). In addition, there are a number of problems that cannot be solved by an individual nation state. These are primarily global problems: problems of war and peace, environmental problems, the fight against organized crime, terrorism, drug trafficking, ensuring human rights at the international level and within individual states. This involves the inevitable transfer by national states of a certain part of their functions to new supranational bodies (for example, the European Union, the Customs Union, international financial organizations, the WTO). At the same time, states do not want to share their sovereignty. But they are forced to «play» by the rules of these new supranational bodies and build their state management system within the limits of their decisions and activities.

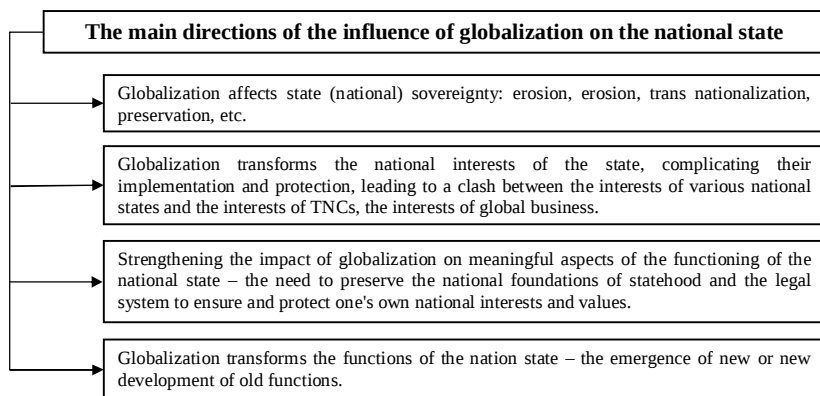

Fig. 3. The main directions of the influence of globalization on the national state.

Source: generated by the author

For example, solving global problems requires the presence of appropriate mechanisms for their solution and prevention, an example of which is close cooperation between states in the field of public administration. The basis of such cooperation is the need to coordinate positions between states in order to develop «possible development scenarios», «probable development scenarios», «scenario models of the future» [10], which will ensure the effective solution of global problems of social development on a global scale. Under the conditions of globalization, each state must form its own tools for solving global problems, relying on the mutual support of other states. This is due to the fact that the global problems of our time are of a deterministic nature – one problem does not have time to be solved, another one arises. Under such conditions, if the state is not ready to resolve the situation in time, a crisis of public administration and social development may begin or worsen. In this regard, the COVID-19 epidemic has become indicative, which highlighted two main topics: globalization and nation-states. On the one hand, the epidemic raged all over the world. Never in history has there been such a rapid epidemic as this time. On the other hand, there are national states that fought the epidemic. Nation-states are undoubtedly the most important players in the global fight against the epidemic, and so far no individual or other organization has been able to replace them. The fight against the COVID-19 epidemic not only demonstrates the power and problematic nature of globalization, but also demonstrates the resistance and resilience of nation-states, providing an opportunity to think about the relationship between globalization and nation-states [19].

In the conditions of globalization, national states are also forced to actively interact with transnational corporations (TNCs). Transnational corporations are companies that operate in several countries at once and do not have a centralized management system or a central office in one country that makes all global decisions. Instead, corporations have parent companies and foreign branches operating in many countries [13; 14]. The basis of such management is a decision-making mechanism that makes it possible to implement a coordinated policy and general strategy, allocating resources, technologies and responsibility to achieve the result – making a profit [8]. The power of TNCs is especially clearly

manifested in the influence on the national economic system, the growth of mutual economic dependence of countries, certain restrictions on the sovereignty of states, especially in the foreign policy sphere. TNCs operating on the territory of countries exert an increasing influence on their economy and politics, penetrating into the sphere of public administration. According to some researchers, «global market forces form a strong and independent influence of TNCs on societies and states. They operate internationally with minimal restrictions. They lead to the strengthening of local and transnational initiatives of individual groups of citizens on any issues of local importance – from the construction of a dam to opposition to government repression. The international order formed by the specified forces represents a transition from the world of sovereign territorial states to the emergence of a world village» [12]. In addition, TNCs influence the production process, sales and distribution of products, which inevitably leads to the development of contradictions between the economic interests of the country and the interests of TNCs. These contradictions are especially noticeable in moments of political aggravation, domestic and international crises. In such periods, state governments withdraw support from TNCs and direct their efforts to protect the interests of national companies. Based on this, we can talk about the cyclical negative impact of TNCs on the economy of industrialized countries, while their positive impact is permanent (fig. 4).

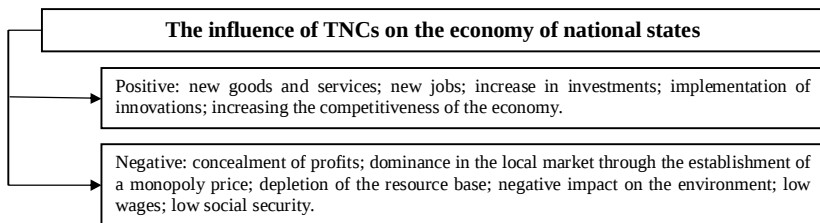

Fig. 4. The influence of TNCs on the economy of national states.
Source: generated by the author

That is, the system of relations between the national state and TNCs represents a dialectical unity of disputes. On the one hand, TNC is an

important tool of external economic and political influence, and the state can use it in the interests of strengthening its own position on the world stage. On the other hand, the unity of interests does not include the presence of disputes, the main of which is the contradiction between the international global nature of TNC operations and the territorially limited jurisdiction of the national state [5].

As a result, macroeconomic and financial stability, openness of the economy, transparency, and proper state management are of crucial importance for states that are participants in global world markets. But, at the same time, this does not lead to the abolition of state rules and restrictions regulating economic activity. The role of state management of the economy in the context of globalization is becoming more important from the point of view of creating favorable conditions for the private sector and carrying out the controlling activities of governments in a more effective way. In addition, public administration and the economy must be interconnected, or ensure a high level of competitiveness of the nation. The existence of a gap between the efficiency of public administration and the state of the economy in the conditions of globalization will be evidence of the existence of difficulties in the state's competitiveness.

Globalization has a serious impact on political processes and the sphere of state decision-making. For example, in modern conditions, the EU is not only an economic union, but also a complex political entity. Today it is something more than an international organization. But at the same time, in its framework, along with the activities of supranational bodies, national management structures also function quite normally. It can be said that the governing bodies of most states participating in the process of globalization face contradictions in their policy related to the need to resolve the issue of how not to lose independence in the process of globalization and preserve their identity. In particular, the sphere of public administration is affected by several processes at once – adaptation, transformation and modernization [10]. Adaptation is a forced process of adjustment, adaptation and arrangement of the state administration system of the national state to the qualitatively new processes of globalization. Transformation is a mechanism for reflecting the radical

changes that the world and each national system of public administration are undergoing in the context of globalization. Modernization is one of the options for social development, which simultaneously improves and accumulates quantitative and qualitative changes in the state administration system in the context of globalization. These processes are the main basic factors of the transformation of the modern world, according to which the national state and its system of public administration are changing.

The fact that in modern conditions wider prospects have opened up for non-governmental organizations that have reached the international level is considered universally recognized. The main mechanism of activity of international non-governmental organizations in the period of globalization is the mobilization of the opinion of the world community. In order to achieve the set goals and objectives, international non-governmental organizations apply pressure on intergovernmental organizations and directly on the governments of certain countries. They achieve their main goal by solving issues at the intergovernmental level, where international legal norms are created, and outside traditional intergovernmental channels, in self-created arenas in cooperation with other non-governmental organizations [2]. However, this does not mean that nation-states have no future. Reality shows that in the conditions of globalization, they have broad prospects, not only for preserving their sovereignty, but also for active participation in solving world problems.

In the conditions of globalization and changes in the geopolitical situation in the world, most states have become weaker in their ability to act unilaterally through domestic legislation, but stronger – using various multilateral international forms and agreements. However, it is precisely this that imposes on state bodies an increasing responsibility to their peoples regarding which powers of a sovereign state to entrust to international organizations.

In these conditions, it is impossible to talk about the creation of a world government, neither from the point of view of political expediency, nor from the point of view of administrative efficiency. Despite the fact that all states recognize the collective interests of the international community and even allow certain voluntary limitations in their external

and internal functions, no state today is ready to give up its sovereignty in the conduct of its state policy.

It can be recognized that for states with stable political systems, globalization creates certain advantages when making decisions on the most important issues of international politics. Possible manifestations of imbalance in relations between countries with different levels of development pose a certain threat to the world system of relations, but are not yet critical. Based on this, it is quite possible to say that globalization brings new threats and challenges to public administration. But at the same time, it is the global system of international relations that opens up wide opportunities for the formation of a new system of state administration.

Conclusion. Thus, at the current stage, globalization leads to a kind of «updating» of the world structure, and as a result – corrects national systems of state administration. In addition, it changes the strategies of economic, political and cultural development, creating a complete interdependence of the world, which is the basis of its functioning. The growing rates of interdependence unify and standardize the conditions and factors of the development of individual states, acting as peculiar indicators of determining the level of sustainability of the development of national states. As a result, states face the challenges of globalization, which are today the main criteria for unifying states into relevant global or regional structures. Only a state that has an effective system of public administration, implements its own geopolitical development strategy, protects its own sovereignty as much as possible, orients itself in the global space is capable of resisting such challenges. And most importantly, it has the necessary effective mechanisms of influence and even their management at the national and global levels.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В статті розкривається поняття та зміст глобалізації. Наголошено, що в сучасних умовах поняття «глобалізації» ввійшло до наукового обігу на ряду з ключовими категоріями сучасної науки та стало предметом широких дискусій.

Стаття присвячена особливостям державного управління за умов глобалізації. Вказано, що сфера державного управління відчуває вплив відразу декількох процесів – адаптації, трансформації та модернізації. Адаптація – є вимушеним процесом прилаштування, пристосування й облаштування системи державного управління національної держави до якісно нових процесів глобалізації. Трансформація є механізмом відображення радикальних змін, яких зазнає світ та кожна національна система державного управління в умовах глобалізації. Модернізація виступає одним із варіантів суспільного розвитку, який одночасно вдосконалює та накопичує кількісні та якісні зміни системи державного управління в умовах глобалізації. Вказані процеси є основними базовими факторами трансформації сучасного світу, відповідно до якої змінюється національна держава та її система державного управління. Наголошено, що саме фактор державного управління є показником тієї міри, в якій сучасна національна держава здатна протистояти або пристосуватися до процесів глобалізації.

Розкриваються основні проблеми глобалізації у сучасних умовах та їх вплив на сферу державного управління. Наголошено, що глобалізація висуває нові вимоги, які повинні стати дієвими й ефективним засобами вирішення складних суперечностей, що виникають в ході спільного функціонування національних держав в світовому просторі.

Показано вплив урядових та неурядових організацій на процеси управління. Вказано, що основним механізмом діяльності міжнародних неурядових організацій в період глобалізації є мобілізація думки світової спільноти.

Доведено, що на сучасному етапі глобалізація приводить своєрідне «оновлення» структури світу, й як наслідок – коригує

національні системи державного управління. Крім того змінює стратегії економічного, політичного та культурного розвитку, породжуючи суцільну взаємозалежність світу, яка й складає основу його функціонування. Зростаючі темпи взаємозалежності уніфікують та стандартизують умови й фактори розвитку окремих держав, виступаючи своєрідними індикаторами визначення рівня сталості розвитку національних держав.

Ключові слова: глобалізація, державне управління, ТНК, національна держава, управлінські рішення, глобальні проблеми.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Andriiash, V.I. (2013). *Derzhavna etnopolityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [State ethnopolitics of Ukraine in the conditions of globalization]. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].
2. Baluta, I.V. (2017). Analiz diialnosti mizhnarodnykh neuriadovykh orhanizatsii v umovakh hlobalizatsii [Analysis of the activities of international non-governmental organizations in the conditions of globalization]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Actual problems of public administration*, 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2017_1_18 [in Ukrainian].
3. Bezrukova, N.V. (2015). Rol derzhavy v umovakh hlobalizatsii [The role of the state in the conditions of globalization]. Proceedings from SETEH '15: VI Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia «Sotsialno-ekonomichni transformatsii v epokhu hlobalizatsii» – The Six All-Ukrainian Scientific And

Practical Conference «Socio-Economic Transformations In The Era Of Globalization». (pp. 114-117). Poltava, PNPU im. V.H. Korolenka [in Ukrainian].

4. Held, D., & Mak-Griu, E. (2004). *Globalizatsiia-antyglobalizatsiia [Globalization-antiglobalization]*. (I. Andrushchenko, Trans). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].

5. Manoilenko, D.V. (2014). Derzhavy ta transnatsionalni korporatsii: problema vzaiemovidnosyn (mizhnarodno-pravovyi aspekt) [States and transnational corporations: the problem of mutual relations (international legal aspect)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Pravo – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*, 29(2), (pp. 258-261) [in Ukrainian].

6. Naumkina, S., & Tkachuk, Yu. (2005). Hlobalizatsiia: tendentsii intehtatsii, universalizatsii ta poliaryzatsii suchasnoho svitu [Globalization: trends of integration, universalization and polarization of the modern world]. *Politychnyi menedzhment – Political management*, 6, (pp. 121-128) [in Ukrainian].

7. Pampura, M.V. (2016). Poniattia ta osnovni vymiry hlobalizatsii yak spetsyfichnoi formy suchasnoho transformatsiinoho protsesu [Concept and main dimensions of globalization as a specific form of modern transformational process]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vntrishnikh sprav – Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs*, 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnucs_2016_3_10 [in Ukrainian].

8. Rokocha, V., Plotnikov, O., & Novytskyi, V. (2001). *Transnatsionalni korporatsii [Transnational corporations]*. Kyiv: Takson [in Ukrainian].

9. Soldatenko, V., Bezv, T., & Horbatenko, V. (et al.). (2009). *Suspilno-politychni transformatsii v Ukraini: vid zadumiv do realii [Socio-political transformations in Ukraine: from ideas to realities]*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].

10. Voitovych, R.V. (2013). *Vplyv hlobalizatsii na rozvytok suchasnoho svitu [The influence of globalization on the development of the modern world]*. Retrieved from: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2013/06/blog-post.html> [in Ukrainian].

11. Archer, M.S. (1991). Sociology for One World: Unity and Diversity. *International Sociology*, (Vol. 6), 2, (pp. 131-147) [in English].

12. Falk, R. (1999). World Orders, Old and New. *Current History*, (pp. 31-33) [in English].

13. Frances, E., David, M., Fisher M., Anafi, J., Freudenberg, N., & Frie, Sh. (et al.). (2016). Assessing the health impact of transnational corporations: its importance and a framework. *globalizationandhealth.biomedcentral.com*.

Retrieved from <http://globalizationandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12992-016-0164-x> [in English].

14. Transnational Corporations (2020). (n.d.). www.studysmarter.us. Retrieved from: www.studysmarter.us [in English].

15. Nazarenko, O., Bazyka, S., & Shtyrov, O. (2024). Upravlinnia zminyamy yak vazhlyva antykryzova komponenta rozvytku publichnoho upravlinnia. [Change management as an important anti-crisis component of the development of public administration]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, (24), (pp. 589-609). Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2024.24.12> [in Ukrainian].

16. Waters, M. (1995). *Globalization*. New York: Routledge [in English].

17. 全球化. (2021). (n.d.). baike.baidu.com. Retrieved from: <https://baike.baidu.com/item/%E5%85%A8%E7%90%83%E5%8C%96/489841> [in Chinese].

18. 全球化和国际化有什么区别? (2021). (n.d.). Retrieved from: <https://www.motaword.com/zh/blog/globalization-vs-internationalization> [in Chinese].

19. 全球化与民族国家：关系再思考. (2022). (n.d.). Retrieved from: https://theory.gmw.cn/2021-12/22/content_35399683.htm [in Chinese].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Ван Хунянь, аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв – Пекін, Україна – Китай. E-mail: uscec@163.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0007-2033-4656>.

Wang Hongyan, PhD-student of the Department of Public Management and Administration, Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolaiv – Beijing, Ukraine – China. E-mail: uscec@163.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0007-2033-4656>.

Hongyan, W. (2024). Features of state administration in the conditions of globalization. *Public Administration and Regional Development*, 25, 861-878. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.07>

DOI 10.34132/pard2024.25.08

Отримано: 7 березня 2024
Змінено: 18 травня 2024
Прийнято: 23 липня 2024
Опубліковано:
25 вересня 2024

Received: 7 March 2024
Revised: 18 May 2024
Accepted: 23 July 2024
Published:
25 September 2024

Wang Zhengyang

MARKETING IN THE SPHERE OF PUBLIC ADMINISTRATION

The article reveals the relevance of using marketing tools in the field of public administration. The concept of «marketing» is analyzed, the approaches of modern scientists to this concept are considered. Today, there are about 2,000 definitions of the concept of «marketing», in which the main tasks, processes and concepts of marketing are reflected in various combinations. A significant impact on the variety of definitions of marketing was made by the variety of points of view on the goals, objectives and content of marketing and marketing activities. Quite often, definitions of marketing are based on concepts of an economic nature (for example, profit maximization, increasing income, market, competitiveness, etc.), on management concepts (planning, regulation, organization, etc.). Emphasis is placed on a large number of derivative concepts of marketing, including «state marketing», «territorial marketing», «regional marketing», etc.

It is indicated that marketing in the field of public administration is, first of all, an approach in public administration that puts the satisfaction of consumers and producers of public services in a prominent place, which acts as a specific form of marketing implementation. More specifically, this is the marketing activity of management bodies and/or their representatives who act as producers, consumers or intermediaries (suppliers) in the processes of exchange of goods, services, ideas and other values.

The tools of state marketing were proposed, and the results of the use of the tools were analyzed. An analysis of the main types of marketing in the field of public administration was carried out: macro-marketing; direct state marketing; state internet marketing; de-marketing. This classification is generally correct, as it takes into account the subject composition and various goals of marketing in the field of public administration.

It has been proven that marketing in the field of public administration is based on real mechanisms of market functioning, and is also focused on achieving the maximum social effect from increasing the degree of satisfaction of the needs of the country's population. It is proven that the state uses marketing tools in its policy. However, so far it has a single character, and the use of such tools should be systematic. The application of marketing in the field of public administration and the activities of public bodies can be a means of achieving and increasing the competitiveness of both the national economy and the entire national state.

Key words: *marketing, public administration, state marketing, de-marketing, macro marketing, internet marketing.*

Statement of the problem in a general form. The main criterion for the activity of any state is the level of well-being of citizens. In this regard, one of the main functions of the state is the provision of public services that are important for the entire population, including those services that neither the private nor the non-commercial sector is willing or able to provide to the population, for example, due to the lack of sufficient resources. The state as a subject of economic activity, on the one hand, and state institutions acting as producers of goods and services, on the other hand, should use similar methods when working with the population. Modern socio-economic processes in society are quite complex and contradictory. Decisions made by state bodies without objective and reliable information, broad discussion and consultation in society often cause significant resonance and dissatisfaction of certain social groups. These processes push for reforming and modernization of the sphere of public administration, namely the provision of public services, increas-

ing importance of a client-oriented approach and ensuring a high level of services provided. This can be confirmed by transformational processes in the sphere of public administration in most modern states. This is a prerequisite for the introduction of a marketing approach in the field of public administration, which has already proven its effectiveness and efficiency in the private sector. Such a circumstance actualizes the need for adaptation of marketing tools in the field of public administration, since in order to effectively solve various complex tasks facing the state, it is necessary to combine the application of the obtained achievements of all branches of science, where a special place is given to marketing. In addition, the effective use of marketing in the field of public administration will contribute to the improvement of the results of the activities of state institutions, especially in the conditions of the military crisis and the pandemic, which significantly affected all spheres of social activity. It is during this period that the actions of state authorities to overcome crisis phenomena become particularly important. As a result, the state government with the help of state marketing can promote the development of the sphere of public administration.

The existing experience of using marketing in the public administration of foreign countries shows its high efficiency, which justifies the need to use marketing in the field of public administration. Thus, according to the positive experience of highly developed countries, marketing occupies an important place in the field of public administration. However, for most modern states, the use of marketing in the field of public administration is quite new. Accordingly, from a theoretical point of view, the concept of marketing in the field of public administration is underused or insufficiently developed, which emphasizes the relevance of the study. Therefore, there is a real need to determine the prospects for the use of marketing in the field of public administration.

Analysis and research of publications. Marketing, as a science, is somewhat young, since its formation in an independent direction of research took place in the USA at the beginning of the 20th century, with the beginning of focusing on such tasks as the organization of sales, trade and advertising. The American Marketing Association provided the following official definition: «marketing is the activity and system of cre-

ation, distribution, delivery and exchange based on market prices of supplies for customers, employees and society as a whole» [27]. Interest in marketing is actively gaining momentum, and in 1948, its definition began to be considered as «business activity, which in turn is directly related to the promotion of goods or services from the producer to the buyer». The next step, already in the late 1960s, began to change the approach to marketing as a distribution system. The marketing process begins to represent a system in which the basis of economic decision-making is market information, and its validity is checked during the sale of goods. Marketing begins to form the attitude of identifying the customer's need, this activity allows the organization to understand, create and imagine the product or service it needs. Already in the 1970s, trade turnover began to grow actively. And it is at this moment that interest in the analysis of the company's relationship with the market begins to increase, and, as a result, the role of strategic planning increases. Here, the function of marketing management begins to emerge, through strategic planning, which is still perceived as a separate direction of company management. «Marketing is a social process aimed at satisfying the needs and desires of individuals and groups through the creation and offering of goods and services that have value and their free exchange», this definition was proposed by leading marketer F. Kotler [13]. It defines marketing as an activity aimed at satisfying customer needs through the production and exchange of goods. The client's interest is the leading link in the company's activities.

In order to achieve the desired results in the company, a regular analysis of competitors is necessary. In general, the issue of competition is considered the main driving force of marketing. Thus, in the 1980s, the theory of competition was presented in detail in the works of M. Porter. He influenced the reorientation of the essence of marketing in achieving competitive advantages, highlighting the main difference is the independence of the enterprise under the conditions of a market economy. In this case, under constantly changing conditions, the organization aims to obtain a positive effect due to its foresight and flexibility [19].

Since the 1990s, marketing has been viewed as a market-oriented management theory. At the stage of formation of marketing, financial,

socio-demographic, technological, ecological trends of its further development are formed. Therefore, many authors, in their definitions of marketing, indicate its organizational and technical, managerial, financial and social aspects. Today, there are different approaches to defining marketing. For example, according to some researchers, marketing is the process of matching the company's capabilities and consumer requests. Marketing (in a broad sense) is a social-management process by which individuals and groups of people, through the creation of products and their exchange, get what they need [19]. With this approach, the main focus is also on satisfying the client's needs. A similar definition was presented by the author J. Lamben, in his opinion, «marketing is a social process aimed at satisfying the needs and desires of people and organizations by ensuring a free competitive exchange of goods and services that are of value to the buyer» [2].

It is worth mentioning the value-oriented marketing concept proposed by P. Doyle. In his opinion, «marketing is a management process, the purpose of which is to maximize shareholder income by developing and implementing strategies for building trusting relationships with customers valuable to the company and creating sustainable distinctive advantages» [22]. Based on his point of view, this concept plays a key role in marketing management. The basis of the concept is the maximization of return on shareholders' investments, to which business management should lead. Business growth is directly related to marketing strategies, which in turn are aimed at creating sustainable competitive advantages [23].

Other researchers believe that marketing is «the formulation of appropriate marketing strategies by enterprises or individuals based on market demand and competition through market research, market analysis, and market forecasting, as well as through product research and development, brand building, channel expansion, and advertising» [26]. In addition, marketing can be «business behavior and management activities that use other means to achieve the marketing goals of an enterprise or an individual» [26]. According to some researchers, marketing is «identification and satisfaction of human and social needs», and the most concise definition of marketing is «cost-effective satisfaction of

needs» [27]. Having considered the above concepts, we can come to the conclusion that different variations of the definition of marketing have the same key points, namely: the management process, the possibility of exchanging goods and services, forecasting and meeting the needs of the client, making a profit.

It should also be noted that the definition of «marketing» is very closely related to the definition of «marketing activity» [19]. For example, the definition presented by some authors says that «the marketing activity of an enterprise is a creative management activity, the task of which is to develop the market for goods, services and labor by assessing the needs of consumers, as well as to carry out practical measures to meet these needs. With the help of this activity, the possibilities of production and distribution of goods and services are coordinated, and it is also determined what steps need to be taken in order to sell the product or service to the end consumer» [6]. Marketing activity is presented here as a type of management activity. This gives an accurate understanding in whose interests the marketing activity is carried out.

In addition to marketing activities, in modern science more and more attention is paid to such tools of policy regulation as «state marketing», «territorial marketing», «regional marketing» [1]. For example, some researchers believe that «regional marketing», acting as a component of regional economic policy (including regional industrial policy), is aimed at solving the problems of the region and its territorial entities; includes the development and implementation of a long-term concept of comprehensive development of the economy (including industry) and the social sphere of the territory, the gradual elimination of negative phenomena and the solution of complex socio-economic problems. Other researchers operate with the concept of «regional marketing», that is, marketing for the benefit of the region, its internal and external subjects who are interested in the region. Researcher F. Kotler understands territorial marketing (or, as he calls it, «place marketing») to design a place (territory) to meet the needs of target markets. It takes place successfully when residents and business entities of the territory meet the needs of the local community, and the expectations of visitors and investors are met [2]. In other words, we can talk about regional marketing as the practice

of applying marketing theories and methods in regional development.

Currently, more and more often in publications, we can observe a growing interest in public marketing or the use of a marketing approach in the field of public administration [16]. State marketing, as a type of non-commercial or social marketing, is considered as «marketing activity with the help of exchange, which is carried out by a state administration body and is aimed at meeting the needs of creating favorable external conditions for the formation of competitive advantages of legal entities and improving the quality of life of the population» [4]. His task is to satisfy interests:

1. consumers (increasing the competitiveness of business entities and the quality of life of the population);
2. state administration body (increase of revenues in the revenue part of the relevant budget);
3. society (neutralization of negative consequences of economic activity).

The complex of state marketing is understood as a set of such controlled factors as structural policy, tax policy, assistance in the formation of sales channels of economic entities, communication [4].

Analysis of the opinions of specialists regarding the use of marketing approaches in public administration allows us to distinguish three approaches in understanding this issue:

- state marketing as a concept of the state, which is a service organization and focused on the consumer;
- state marketing, as a market approach to modern administrative modernization of the state [24];

state marketing is considered as the implementation of marketing approaches to the regulation of relations between the state and the population, the state and business at the modern scientific and practical level, that is, with the use of marketing research and technologies, etc. [25].

As a result, most researchers realize that increasing the effectiveness of public administration without the use of such a science as marketing is unlikely. The variety, sometimes contradictory, of market processes taking place requires the intervention of the state, therefore, in marketing, it

is necessary to single out «state marketing». Some scientists believe that state marketing should be perceived as one or more auxiliary functions in the practical activities of executive authorities (analytical, prognostic, image, etc.), which is practically unacceptable, since at the same time the problem of a comprehensive analysis of the inter-conceptual basis of state marketing is ignored. According to other researchers, the basis of state marketing is the adaptation of the marketing paradigm for the management needs of state authorities. This interpretation, firstly, ignores subject-object relationships in state administration; secondly, it actually says nothing about the social orientation of the use of marketing tools in public administration [15]. The point of view of some researchers who believe that public marketing is one of the types of non-commercial marketing is appropriate, in which the nature of the relationship between its object and its object is based on the free exchange of intangible, moreover, non-commercial resources, provided that the most important principles are observed of marketing and which sets the main goals of its activities:

- formation of behavioral models of citizens' behavior that will contribute to the implementation of national goals to the greatest extent;
- achievement of harmony (or at least balance, or interconnection) between the needs of citizens and the results of the activities of state authorities regarding their satisfaction;
- minimization of negative attitudes and resistance in society, which prevent the realization of the goals of state administration subjects, etc. [18].

The main achievement of this definition is the optimal degree of ordering of all its components by establishing interrelated provisions for general and multiple use in solving actual or possible tasks in the state administration system [15], and the state occupies a special place in market processes as an intermediary between the seller and the consumer. As a result of the action of supply and demand mechanisms, the needs of the population are met, at the same time, the state, without directly interfering in these processes, should regulate this process and contribute to the most effective achievement of the agreement of interests with the least costs to society. At the same time, one of the main goals of the

state is the effective functioning of the entire national economy as a whole and every economic agent on the market, every citizen, providing public goods and services of a non-economic nature. That is, the state must achieve a balance both in the development of the economy and in the social sphere. Achieving such a balance is the main problem of all countries. The above circumstances indicate the need to ensure a marketing approach to public administration both in general and during individual events, regardless of their scale.

Marketing in public administration is determined by the specifics of the object, which is usually represented by public services provided by a given sector and subject, i.e. public administration bodies. Thus, according to some researchers, marketing in public administration is, «first of all, an approach in public administration that puts satisfaction of consumers and producers of public services as a basis, which acts as a specific form of marketing implementation» [5].

The following are also marketing objects in the state administration:

- goods and services necessary for the functioning of organizations and industries financed from the state budget, as well as goods and services for the needs of state administration bodies, enterprises, organizations and institutions that are state-owned for the performance of tasks financed from the state budget;

- social institutions important for the state;
- rights, duties and functions of citizens and organizations, significant for the existence and development of the state and society, processes of consumption of public services, payment of taxes, participation in elections, performance of military, judicial and other civil duties and functions.

- Public norms and rules of behavior, values, ideas, programs, measures, and information occupy a special place in the composition of marketing objects.

The goal of state marketing should be first and foremost the maximum satisfaction of citizens' needs (material and spiritual) within the limits of allocated and possible public costs. State marketing should study needs and interests, that is, their essence, structure, priority, factors and development trends. According to F. Kotler, in the public sector, the

basis of marketing is value for the population and satisfaction of societies needs [20]. Marketing involves the use of a client (citizen)-oriented approach, that is, an approach that helps to respond to a client's complaint, change his perception of the state, and improve work results.

The main tasks to be solved by marketing in public administration are also:

- market analysis, its structuring, analysis and forecasting of public demand for goods and services;
- increasing the competitiveness of own producers and protecting the domestic market;
- formation of a positive image of the state;
- assistance to domestic enterprises to enter foreign markets;
- conducting advertising events at the state level (social advertising), etc. [10].

The use of state marketing tools is also connected with globalization processes taking place all over the world. The most important policy direction in the development of the national economy is the development and support of competition and ensuring a high level of competitiveness of national producers. The enterprise does not have sufficient resources and capabilities to solve such complex tasks on its own. As a result, this function is taken over by the state. The state has effective tools at its disposal to ensure the necessary level of competition. They can be divided into indirect and direct, aimed at regulating the volume of production, export and import of goods, etc. It is the marketing approach in public administration that will ensure high-quality and effective identification, formation and satisfaction of the needs of the population. Considering the above, we can talk about the division of marketing in public administration into several types, namely:

- macro marketing;
- direct state marketing;
- state internet marketing;
- de-marketing.

These types differ among themselves primarily in the objects to which marketing mechanisms are directed and the tasks that the management entity sets before itself. It is worth considering each type in more detail.

As for macro-marketing, it is an economic instrument of state regulation that creates a favorable external environment for enterprise management [7]. Speaking about macro-marketing as a tool of state regulation, first of all, it is worth highlighting the creation of marketing centers as state institutions performing functions related to the provision of marketing services, including in the field of the market for industrial and technical goods, as well as the improvement of marketing education. Thus, in the state universities of individual countries, marketing in the field of consumer goods is studied in most cases, while in the context of industrial policy, it is necessary to eliminate the shortage of qualified marketing managers not only in the market of consumer goods, but also in the market of production and technical products. The use, in fact, of marketing measures by the authorities at all levels of management helps to increase the competitiveness of the industries in relation to which they are conducted. Thus, there are many examples of the use of marketing tools by state authorities for the purpose of developing certain branches of industry: advertising of certain enterprises and types of production, lobbying for their interests at the international, state, regional, and municipal levels. There are known facts when representatives of state authorities used this tool for the purpose of development, creating the image of individual companies, etc. Similarly, support (promotion) can be provided to other types of production. Evidence of the influence of such actions on the part of the state can be an indicator of the stock market – the value of shares of corporation's changes depending on the effectiveness of the state's measures regarding their advertising, as well as the trust given to them. In addition, the state protects during the conclusion of international agreements and attraction of investments in domestic industry. It is known that state authorities can facilitate the conclusion of many international agreements, which provide for significant investment infusions into the domestic industry. Various international exhibitions and presentations of domestic and foreign industrial products, etc., can also be used.

If we talk about macro-marketing as an activity in the field of public administration, we can consider it in several aspects:

- from an economic point of view, macro marketing is a mechanism of economic interest in curtailing the production of some goods and

increasing the production of others (definition of policy, formation of programs at the level of the national economy);

- from a socio-political point of view – it is a mechanism for establishing standards of social behavior, forming the representation of political parties in the structure of various branches of government (political technologies, election campaigning, helping the needy, charity, etc.);

- ideological – promotes the spread of a certain ideology (the spread of ideas, concepts, programs, doctrines, etc.);

- from educational and educational – promotes the dissemination of new knowledge, inculcates various practical skills (changes in behavior and attitude to certain phenomena and processes);

- from a psychological point of view, the role of macro-marketing consists in the formation of psychological attitudes, self-esteem, nature of reaction, psychological climate, etc. [7].

So, macro-marketing is a whole set of controlled factors that can change, the totality of which can be used to develop and make a decision based on marketing in the field of public administration.

The next type is direct government marketing. According to some researchers, state marketing is a type of non-commercial marketing, which is defined as the integral activity of its subjects (state authorities) in the context of their interaction with subjects of the national market, aimed at meeting the needs of the management object based on the identification, creation and changes in the national product in order to ensure the sustainable development of society and the quality of life of the population [16]. Direct marketing is any marketing that relies on direct communication or distribution to individual consumers rather than through a third party such as the mass media [9]. Direct marketing generally eliminates intermediaries such as advertising media. The direct influence of the state on consumer demand is carried out through state procurement, state orders, use of state property, etc. [12]. There are known examples when representatives of state authorities conduct direct negotiations with potential consumers of domestic products. The specifics of this approach is that sometimes the state can own part of the property of one or another company, that is, in fact, it pursues the interests of the seller.

State Internet marketing. According to some researchers, Internet marketing is «a new type of marketing that involves the use of traditional and innovative tools and technologies on the Internet to determine and satisfy the needs and demands of consumers through exchange or other benefits» [8]. In general, we can implement Internet marketing with the help of its tools: advertising, content marketing, social media marketing, email marketing, SEO search engine optimization, etc. [11]. It is known that modern official Internet resources of state authorities are created not only in state, but also in some foreign languages (mainly English). By posting links to measures in the field of one or another type of industrial production, not only direct, but also indirect information about the enterprise, holding, which can improve their image, the state increases the competitiveness of selected objects of industrial policy. Regarding the listed examples, it is worth talking about the use of separate marketing tools (advertising, direct marketing) at the state (or municipal) level [16]. It is worth emphasizing that the use of Internet marketing requires increased attention, as it allows authorities and public organizations to interact with the public, inform citizens about decisions and services, attract citizens to participate in various programs and initiatives, as well as improve access to information, increase the level of citizen participation in the management process. However, it is necessary to take into account the transparency and security of data processing of citizens when using digital tools in public administration [11].

Finally, the last type of marketing is de-marketing. De-marketing is a strategic approach aimed at reducing or limiting the demand for a certain product, service or resource [21]. While marketing seeks to stimulate demand and create a positive perception of a product, de-marketing goes in the opposite direction and purposefully reduces interest in it. When it comes to de-marketing, critics condemn the tool for many reasons. They argue that de-marketing can limit consumer choice, and this can lead to a shift from a market economy to a regulated one. Often the state intervenes in the regulation, and sometimes this intervention is too strong. At both the government and business levels, de-marketing creates opportunities for corruption. However, just like marketing. So, in any case, there is a risk of limiting certain sections of the population. For example, re-

strictions and price increases for certain goods can harm low-income citizens. If we speak from the side of marketers, then de-marketing is quite difficult to predict the effects. The results may be unexpected. De-marketing may be less effective than expected if consumers find ways around the restrictions. In addition, this is a full-fledged marketing intervention in the market. It requires no less expenditure of resources.

The general perception of de-marketing depends on context and specific goals. It can be a useful tool for solving a range of social and environmental problems, but it can also be controversial and cause resistance from those who see it as an unnecessary intervention.

De-marketing helps to fight social problems, reduce negative impact on the environment and improve the quality of life. However, its use should be carried out carefully and taking into account all possible consequences. In addition, the purpose of de-marketing is to advise or persuade target groups not to use former government programs, organizations, etc. For example, as part of the reform of the housing services market, the government is conducting a marketing program in which it calls for rejecting the use of housing and operating offices, instead creating an association of co-owners of an apartment building or using the services of private companies in this market [14].

Based on the above examples, it can be concluded that the state uses marketing tools in its policy. However, so far it has a single character, and the use of such tools should be systematic. The application of marketing in the field of public administration and the activities of public bodies can be a means of achieving and increasing the competitiveness of both the national economy and the entire national state. When used in its activities, the state will be able to solve the following tasks:

- effectively set goals and objectives for the development of society and achieve them;
- to form a positive image of the state and achieve high authority among the world community;
- analyze the market, carry out its structuring, forecast its development and conjuncture;
- regulate import-export with the help of marketing tools, track the state and take timely measures to change the state of foreign and domestic markets;

- provide assistance in achieving the competitiveness of national producers, while protecting the domestic market;
- to achieve optimal cross-industry and regional proportions, development of competition, etc.

Conclusion. Thus, marketing in the field of public administration is a specific form of marketing implementation, one of the tools of public management, which sets the main task of satisfying the interests and needs of citizens. Marketing in the field of public administration has a number of significant differences from classical marketing as a result of the specificity of objects and subjects of implementation. Ambiguous theoretical approaches to the concept and content of marketing also play an important role in this. Common to the concepts is a change in conceptual approaches to them, associated with the features of the transformation of the state and the sphere of administration, the development of civil society, and changes in the interests and needs of citizens. Conceptual changes lead to the emergence of new derivatives (state marketing, territorial marketing, regional marketing) and new types of marketing and marketing activities (macro marketing; direct state marketing; state Internet marketing; de-marketing), which gradually affects the sphere of public administration. These derivatives do not exist separately; they are interconnected and interdependent, complementing each other.

From the above, it can be concluded that marketing in the field of public administration is a set of state measures aimed at creating the necessary conditions for the development and functioning of all spheres of life in society and the country, identifying and forming certain needs of the population, as well as implementing measures for their effective implementation and increasing competitiveness national economy. State marketing is an integral part of the sphere of state management of socio-economic and political processes of the country under market conditions.

МАРКЕТИНГ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті виявлено актуальність застосування інструментів маркетингу в сфері державного управління. Проаналізовано поняття «маркетинг», розглянуто підходи сучасних вчених до цього поняття. На сьогодні існує близько 2000 визначень поняття «маркетинг», в яких у різних комбінаціях знаходять відображення основні завдання, процеси та концепції маркетингу. Суттєвий вплив на різноманітність визначень маркетингу справило різноманіття точок зору цілей, завдання й змісту маркетингу та маркетингової діяльності. Досить часто визначення маркетингу, засновані на поняттях економічного характеру (наприклад, максимізація прибутку, збільшення доходу, ринок, конкурентоспроможність тощо), на управлінських поняттях (планування, регулювання, організація тощо). Наголошено на великій кількості похідних понять маркетингу, зокрема «державний маркетинг», «територіальний маркетинг», «маркетинг регіону» тощо.

Вказано, що маркетинг у сфері державного управління – це, перш за все, підхід у державному управлінні, що ставить на чільне місце задоволення споживачів і виробників державних послуг, що виступає як специфічна форма реалізації маркетингу. Більш конкретно, це маркетингова діяльність органів управління та/або їх представників, які виступають виробниками, споживачами чи посередниками (постачальниками) у процесах обміну товарами, послугами, ідеями та іншими цінностями.

Запропоновано інструменти державного маркетингу, проведено аналіз результатів застосування інструментів. Здійснено аналіз основних видів маркетингу в сфері державного управління: макро-маркетинг; прямий державний маркетинг; державний інтернет-маркетинг; демаркетинг. Така класифікація в цілому є слушною, оскільки враховує суб'єктний склад та різні цілі маркетингу в сфері державного управління.

Доведено, що маркетинг у сфері державного управління ґрунтується на реальних механізмах функціонування ринку, а також орієнтований на досягнення максимального соціального ефекту від

збільшення ступеня задоволеності потреб населення країни. Доведено, що держава використовує маркетингові інструменти в своїй політиці. Однак поки це має одиничний характер, а використання таких інструментів має відбуватися системно. Застосування маркетингу в сфері державного управління та діяльності державних органів може бути засобом досягнення та підвищення конкурентоспроможності як національної економіки, і всієї національної держави.

Ключові слова: маркетинг, публічне управління, державний маркетинг, демаркетинг, макромаркетинг, інтернет-маркетинг.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Arzhenovskyi, I.V. (2007). *Marketynh rehioniv* [Marketing of regions]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 3, (pp. 124-127) [in Ukrainian].
2. Aronova, V., & Dibnis T. (2010). *Sytuatsiino-protsesna diahnostryka stanu marketynhovoi diialnosti na pidpriemstvi* [Situational and process diagnosis of the state of marketing activity at the enterprise]. Luhansk: vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukrainian].
3. Voronko, T.V. (2012). *Sutnist i holovni tsili rehionalnoho marketynhu yak skladovoi rehionalnoi polityky* [The essence and main goals of regional marketing as a component of regional policy]. *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii – Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy*, 1, (pp. 164-167) [in Ukrainian].

4. Deineha, O., & Deineha, I. (2020). Marketynh yak instrument rozvytku potentsialu posluhovoï diïalnosti terytorialnykh hromad [Marketing as a tool for developing the potential of service activities of territorial communities]. *Mizhnarodnyi naukoviï elektronnyi zhurnal AOHOΣ*. ONLINE – *International scientific electronic journal AOHOΣ*. ONLINE, 12. Retrieved from: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139> [in Ukrainian].

5. Deineha, O.V., & Deineha, I.O. (2017). Derzhavnyi marketynh u systemi publicnogo upravlinnia [State marketing in the system of public administration]. Proceedings from FSOTH '17: *Mizhnarodna naukoïo-praktychna konferentsiia «Finanova spromozhnist obiednanykh terytorialnykh hromad: ochikuvannia ta realii» – International scientific and practical conference «Financial capacity of united territorial communities: expectations and realities»*. (pp. 64-65). Rivne-Luts'k, Ukraina [in Ukrainian].

6. Dibnis, H.I., & Aronova, V.V. (2008). Marketynhova diïalnist yak ob'iekt tsilespriamovanoho rozvytku [Marketing activity as an object of purposeful development]. *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva – Project management and production development*, 1(25), (pp. 136-140). Luhansk: vyd-vo SNU im. V.Dalia [in Ukrainian].

7. Zakhochai, V., & Bratus, H. (2017). Osoblyvosti pryiniattia upravlinskykh rishen u makromarketynhu na osnovi analizu marketynhovoï informatsii [Peculiarities of managerial decision-making in macro-marketing based on the analysis of marketing information]. *Universytetski naukovy zapysky – University scientific notes*, 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2017_1_11 [in Ukrainian].

8. Illiashenko, S.M. (2011). Suchasni tendentsii zastosuvannia internet-tekhnologii u marketynhu [Modern trends in the use of Internet technologies in marketing]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and innovation management*, 4, (Vol. 2), (pp. 64-74). Sumy : SumDU [in Ukrainian].

9. Ilchenko, T.V. (2021). Priamyi marketynh yak interaktyvna marketynhova systema rozpodilu turystychnykh posluh [Direct marketing as an interactive marketing system for the distribution of tourist services]. *Ekonomika ta suspilstvo. Seriia: Marketynh – Economy and society. Series: Marketing*, 31. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/691/664> [in Ukrainian].

10. Likarchuk, N. (2015). Derzhavnyi marketynh: faktory stanovlennia [State marketing: formation factors]. *Sotsialni ta humanitarni nauky – Social and Human Sciences*, 3(07), (pp. 65-78) [in Ukrainian].

11. Mazii, N. (2023). Osnovni instrumenty internet-marketynhu v publicnomu upravlinni v umovakh hlobalnoi tsyfrovizatsii [The main tools of public administration in the conditions of global digitalization].

Internet marketing in public administration in the conditions of global digitalization]. *Demokratychnе vriaduvannia – Democratic arrangement*, 2(32), (pp. 91-102) [in Ukrainian].

12. Nikishyna, O.V., Tarakanov M.L., & Zerkina, O.O. (2022). Instrumenty derzhavnoho marketynhu, yak skladova selektyvnoho rehuliuвання tovarnykh rynkiv v umovakh nestabilnosti [State marketing tools as a component of selective regulation of commodity markets in conditions of instability]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti – Economics of the food industry*, (Vol. 14), 3, (pp. 44-57) [in Ukrainian].

13. Pavlenko, I.I., & Dashevskа, T.Sh. (2015). Poniattia ta sut marketynhu v diialnosti pidpryiemstv [The concept and essence of marketing in the activities of enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and world economy*, 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2015_3_23 [in Ukrainian].

14. Podolchak, N.Yu., Bilyk, O.I., & Khanyk, Yu.-B.R. (2020). Poniattia publichnoho marketynhu ta pryklady yoho zastosuvannia v Ukraini [Concept of public marketing and examples of its application in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 1, (pp. 155-160) [in Ukrainian].

15. Romanenko, Ye.O., & Chaplai, I.V. (2016). Marketynh u derzhavnomu upravlinni: (arkhetypnyi pidkhid) [Marketing in public administration: (archetypal approach)]. *Publichne uriaduvannia – Public arrangement*, 2, (pp. 217-225) [in Ukrainian].

16. Romanenko, K.M. (2010). Derzhavnyi marketynh yak mekhanizm maksymizatsii sotsialnoi efektyvnosti derzhavnoho upravlinnia [State marketing as a mechanism for maximizing the social efficiency of public administration]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 10, (pp. 85-88) [in Ukrainian].

17. Romat, Ye.V. (2003). Marketynh u derzhavnomu upravlinni [Marketing in public administration]. *Marketynh v Ukraini – Marketing in Ukraine*, 4, (pp. 32-35) [in Ukrainian].

18. Strapchuk, S.I. (2015). Osnovni pidkhody shchodo vyznachennia poniattia marketynhu ta marketynhovoї diialnosti [Basic approaches to defining the concept of marketing and marketing activity]. *Molodyi vchenyi – A young scientist*, 2(6). Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(6\)_347](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(6)_347) [in Ukrainian].

19. Shatun, V.T., & Zosimova, I.O. (2016). Marketynh v publichnomu upravlinni: sutnist, spetsyfika, klasyfikatsiia [Marketing in public administration: essence, specificity, classification]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. Serii : Derzhavne upravlinnia – Scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy complex. Series: Public administration, (Vol. 267), 255. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2016_267_255_30 [in Ukrainian].

20. Shcho take demarketynh i navishcho vin potribnyi? [What is demarketing and why is it needed?]. (2024). (n.d.). *affhub.media*. Retrieved from: <https://affhub.media/ua/shho-take-demarketing-i-navishho-vin-potribnij/> [in Ukrainian].

21. Yadin, D. (2007). *Mizhnarodnyi slovnyk marketynhovykh terminiv [International Dictionary of Marketing Terms]*. (V.M. Savenko, Ye.Ie. Kozlova, Trans). Dnipropetrovsk: Balans Biznes Bruks [in Ukrainian].

22. Yakymchuk, K.D. (2020). Marketynhova lohistyka ta yii znachennia v stratehii staloho rozvytku sotsiumu [Marketing logistics and its importance in the strategy of sustainable development of society]. *www.info-library.com.ua*. Retrieved from: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/40-stattya> [in Ukrainian].

23. Langer, R. (2001). Place images and place marketing. *openarchive.cbs.dk*. Retrieved from: http://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/7721/langer_place.pdf?sequence [in English].

24. Robin, D.P. & Reidenbach, R.E. (1994). Social responsibility, ethics and marketing strategy: closing the gap between concept and application. *Journal of Marketing*, 51, (pp. 44-58) [in English].

25. 什么叫营销,什么叫营销?它和销售有什么区别?(2020). *www.xyjxk.com*. Retrieved from: <https://www.xyjxk.com/1636.html/> [in Chinese].

26. 什么是市场营销?它是怎么运作的,由谁来执行,以及营销什么?(2022). *www.sohu.com*. Retrieved from: https://www.sohu.com/a/593146355_121061382 [in Chinese].

Відомості про автора / Information about the Author

Ван Чженьян, аспірант Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв – Пекін, Україна – Китай. E-mail: phdstudy_zywang@163.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0003-6061-5787>.

Wang Zhengyang, PhD-student of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration of the Black Sea National University named after Peter Mohyla, Mykolaiv – Beijing, Ukraine – China. E-mail: phdstudy_zywang@163.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0003-6061-5787>.

Zhengyang, W. (2024). Marketing in the sphere of public administration. *Public Administration and Regional Development*, 25, 879-899. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.08>

DOI 10.34132/pard2024.25.09

Отримано: 12 квітня 2024

Змінено: 22 червня 2024

Прийнято: 8 серпня 2024

**Опубліковано:
25 вересня 2024**

Received: 12 April 2024

Revised: 22 June 2024

Accepted: 8 August 2024

**Published:
25 September 2024**

Meng Xia

FEATURES OF THE MODERN HEALTHCARE MANAGEMENT SYSTEM

The article examines different approaches to the essence of the concepts of «management», «health care management», etc., based on which the interpretation of the concept of «health care management» is proposed. Conceptualization of the content of the terms «management» and «administration» is of great importance for the development of the conceptual and categorical apparatus not only of the theory of management and science in general, but also of modern branch theories. The variety of approaches is caused by the conditions of functioning of modern management systems in the field of health care, which is caused by the continuation of the reformation of the management system of the industry, the addition of the legal framework, the search for sources of financing, personnel support, and the development of infrastructure in most modern states.

The article analyzes the object and subject of health care management as mandatory components of the structure of the health care system. The content of the main functions and methods of management in the field of health care is revealed. The interrelationship of functions and methods depending on the level of management and the applied model of organization of the health care system is analyzed. It is emphasized that the presence of different types of health care models depends not only on the method of financing and management, but also on the conformity of this model to the cultural, economic and social characteristics of the na-

tion and the state. It is indicated that modern states, which continue the process of reforming the health care sector, can use the best practices of each of the presented models to create an effective and accessible system of medical care, capable of responding to modern challenges, with an effective management system. It has been established that the management system of the health care sector should be based on a number of scientific approaches that will allow taking into account all factors of the internal and external environment.

It has been proven that the need to form an optimal management system is an important element of transformational processes in the field of health care. Today, the field of health care should be aimed at developing the capacity of health care institutions to meet the established quality standards, offer a favorable environment for the activities of medical workers, and meet the existing needs of citizens.

Key words: *health care management, health care management system, effectiveness of the health care sector, levels of health care management.*

Statement of the problem in a general form. The modern field of health care is an extremely dynamic field in which various changes are taking place all the time: the practice of the health care system is being modernized; the range of opportunities and challenges is expanding. As a result, the field of health care must possess not only the appropriate techniques to overcome the problems of disease prevention and health promotion, but also the methods and means necessary to adapt to changes and challenges. Taking into account the internal and external challenges, the healthcare management system must be able to radically restructure and reorganize the management system, practice and mechanisms of its functioning.

In today's world, the field of health care is forced to adapt to various challenges, in particular, the aging of the population, changing needs of patients, advances in technology, etc. These problems continue to spread in various health care systems. The biggest problem is the inability of managers and decision-makers to reach a consensus on the resolution of

the main health care problems that most modern states face. This trend is a global problem. In addition, the lack of consideration of global issues related to health care can lead to fragmented implementation of health care management. It is generally recognized that despite the existing differences in management systems in the field of health care, the problems of the specified field demonstrate the need to identify common characteristics and related ways of solving them.

Features of modern management of the sphere of health care are due to the fact that it is special and significantly different from other spheres and types of activity. The field of health care has special characteristics that require modification of general principles of management or change of main emphases:

- first, the result of the activity of a medical institution is a service that determines the nature of interaction with consumers – direct contact and their involvement in the process of service provision. This, in turn, is expressed in the multivariate management methods used in the health care sector;

- secondly, medical services belong to social services. Determining the essence and content of management of the health care system, it is customary to distinguish the following structural elements: content of management, goal, task, and object, levels of management, functions and methods of management.

The need for the formation of an optimal management system is an important element of the transformation of the health care sector, which determines the relevance of the chosen research topic.

Analysis and research of publications. When studying management issues, we cannot bypass such concepts as «management» and «administration». These concepts have many similarities and differences. What they have in common is that the object of management and control is the organization, in which they perform the same social function – increasing the efficiency of activities to achieve organizational goals. Moreover, both concepts mean a way of organizing processes, a certain organizational culture of society. The difference in the content of these concepts is determined by the fact that the object of management is not only the organization, but also the organization's communications with

the external environment. In management, a person (along with his important quality – being an employee) is considered as a complete system, that is, as a function and result of habits, needs, views, beliefs, etc.

The analysis of scientific research shows that the conceptualization of the content of the terms «management» and «administration» remains debatable and does not fully reflect the real situation of the development of modern science and social-management practice. According to the researchers, this leads to a loose interpretation of these key categories when explaining complex social-management phenomena and processes in modern society [18]. These concepts play an important role in the field of health care. In our opinion, the use of the concept of management in the field of health care is more successful. We note that management in the field of health care is a system with a large set of interrelated elements that interact to ensure its effective functioning and the achievement of set goals in the field of health care. Health care management is a complex process that ensures the operation of a multi-level system, including intra-industry specificities and contextual conditions of the industry's functioning.

Researchers consider the essence of management in the field of health care from three positions:

1) as a synonym of management – the science of management, regulation and control of financial, labor and material resources by bodies and institutions in the field of health care [20];

2) as an influence on people, processes and objects – a system of directed influences on the organizational structure (its intellectual, financial, raw, material resources) with the aim of its most effective functioning [3];

3) as a process that includes interpersonal and technical aspects, with the help of which the goals of organizations in the field of health care are determined and fulfilled through the use of human and material resources, as well as various technologies [1].

The variety of approaches is caused by the conditions of functioning of modern management systems in the field of health care, which is caused by the continuation of the reformation of the management system of the industry, the addition of the legal framework, the search for sources

of financing, personnel support, and the development of infrastructure in most modern states.

As the goal of health care management, some authors indicate mainly the reduction of morbidity and mortality of the population [14], however, there is another point of view that perceives the objective function of health care management as maintaining and strengthening the health of the population, reducing morbidity, increase in life expectancy [21], which, in our opinion, more accurately reflects the orientations of the modern social state [29].

The division of the target function of health care management depending on the form of ownership of the managing entity, proposed by some researchers, seems interesting:

- the goal of public sector management is to provide the population with public services in the field of health care on the basis of their general availability;
- the goal of managing the non-state sector is to meet the needs of the solvent part of the population, reduce the burden on the state sector while simultaneously achieving break-even and regulatory profitability of business organizations [15].

It should be noted that not all authors distinguish the goal of health care management, and accordingly, the tasks, among which the majority note the improvement of the quality and availability of health care services, the increase of the rationality of the use of resources [2].

As objects of health care management, treatment and preventive institutions are called, which, in our opinion, seems incomplete, since manufacturers of medical drugs and equipment, entrepreneurs, resources of the health care sector should also be taken into account [16]. This more fully reflects the structure of the health care system.

The levels of the health care management system are determined by the authors according to the temporal principle: strategic, tactical, and operational, but there is also a division by subjects within the management process: subjects of the first, second, and third hierarchical levels [17]. Let us emphasize that the levels depend on national characteristics: in China there are four, and in Ukraine – three.

According to the classification of the World Health Organization, three basic types of health care models are distinguished: the Beveridge

system, the Bismarck system, and the market system (table 1) [11; 19]. In such countries as Ukraine, the Beveridge and Bismarck models are used in the organization and management of the health care system, which is implemented in mandatory health insurance and paternalistic orientation of public spending on health care. It is important to realize that the existence of different types of health care models depends not only on the way of financing and management, but also on the conformity of this model to the cultural, economic and social characteristics of the nation and the state. In particular, Ukraine, which continues the process of reforming the health care sector, can use the best practices of each of the presented models to create an effective and affordable health care system capable of responding to modern challenges, with an effective management system.

Despite significant differences in the organization of health care management systems, in the management process methods are used that are characteristic of the classical theory of management, as well as due to the functions of management in the field of health care [28].

*Table 1.***Features of health care system models**

Country	Features	Model
Bismarck Model	Financing: contributions from employers and employees. Compulsory insurance. Multiple insurance organizations.	Germany, Japan, France, and other countries of Western Europe
Beveridge Model	Central element: government as single payer. Funding through taxes. Provision of services: State medical institutions.	Great Britain, Ireland, New Zealand, Sweden and other Northern European countries
National Health Model	Hybrid model (Beveridge and Bismarck elements). Financing: Taxes and insurance contributions. May contain private and public healthcare facilities.	Canada, Taiwan, Australia

continuation of the table 1

Direct payment model	No insurance system. Payment of services directly by patients. A high share of costs is borne by the patient	Common in many developing economies where there are no widely available health insurance systems or public health financing
----------------------	--	---

Source: generated by the author based on [11; 19]

Many authors distinguish four classic functions of management: planning; the organization; motivation; control, to which some researchers add analysis and coordination functions (fig. 1) [4].

However, in our opinion, such a unified consideration of management functions in the field of health care entails ignoring the specifics of the industry, its functional differences from other spheres of activity, although it allows for the full implementation of the management process. It is expedient, in our opinion, to divide the functions of health care management into general and private. A similar approach can be found in the works of most researchers [24; 26]. In addition, in the works of some of them, management functions are distributed in accordance with the previously considered management levels, which is the most systematized vision of the health care management system.

Regarding management methods, the opinions of most scientists coincide. Almost all authors who pay attention to management methods distinguish three groups of methods:

- organizational-administrative (administrative) are methods of direct influence that have a directive, mandatory nature and are based on discipline, responsibility, power and coercion. The essence of organizational and administrative regulation in the field of health care consists, mainly, in the establishment of special rules that are mandatory for implementation and determine the content and order of the organization of the provision of medical care – standards of the resource base of medical and preventive institutions, standards of the process of diagnosis and treatment, treatment outcome standards;

– socio-psychological – are of particular importance for the field of health care in connection with the clear social orientation of this system and a high share of human participation. These methods are represented by moral encouragement, social planning, persuasion, suggestion, personal example, regulation of interpersonal and intergroup relations, creation and maintenance of a moral climate in the team, etc.;

– economic – a system of techniques and methods for performers with the help of a specific comparison of costs and results (material incentives and sanctions, financing and lending, salary, cost price, profit, price) [4].

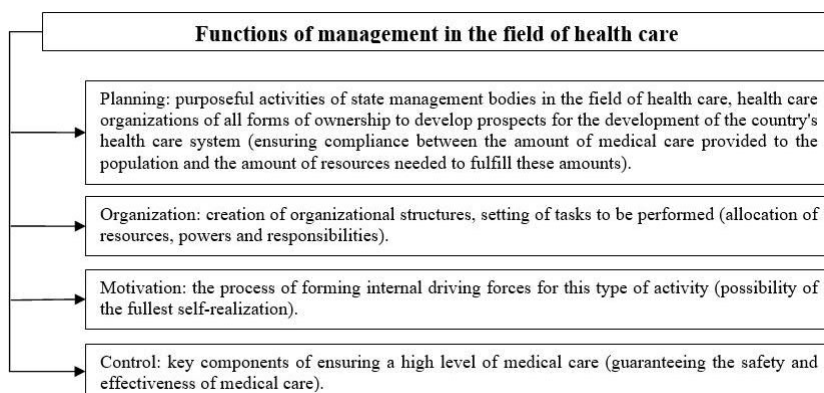

Fig. 1. Functions of management in the field of health care.

Source: generated by the author based on [4]

An exception is the selection of legal methods in the work of some researchers, which, in our opinion, is justified, since one of the methods used by the subject of management is regulatory and legal regulation of various levels, which regulates the content of all other methods [25].

Taking into account the models of the organization of the health care system, which are based on the degree of state participation in providing the population with medical services, and the approaches of some authors in the field of studying the theoretical foundations of health care management, the following conclusions can be formulated:

- firstly, the purpose and tasks of management are not clearly defined in the existing definitions;
- secondly, there is no unified approach to the composition of objects and subjects of health care management;
- thirdly, the functions and methods of management are debatable [25].

In the classical sense, management is «a conscious purposeful influence on the part of subjects, bodies on people and economic objects, which is carried out in order to direct their actions and obtain the desired results» [4].

As some researchers note, «the purpose of health care management in modern society includes:

- improving the health of the population;
- development of a healthy lifestyle of citizens;
- prevention of diseases and injuries that can be avoided if there is a modern state of knowledge;
- the development of a health care system capable of functioning within real financial constraints and using resources in the most efficient way to achieve health care goals» [27].

Thus, health care management should be subordinated to the main goal – increasing the life expectancy of the population. The variety of tasks that are highlighted is due to the coverage of medical, social and economic indicators that underlie the level of functioning of the health care sector (table 2) [22].

Table 2.

Rating of healthcare systems

Rank	Country	Infras- tructure	Availability and cost	Overall index
1	Taiwan	87.16	83.59	78.72
2	South Korea	79.05	78.39	77.7
3	Australia	90.75	82.59	74.11
4	Canada	86.18	78.99	71.32

continuation of the table 2

5	Sweden	78.77	74.88	70.73
6	Ireland	92.58	96.22	67.99
7	Nether-lands	77.86	71.82	65.38
8	Germany	86.28	75.81	64.66
9	Norway	72.48	68.68	64.63
10	Israel	88.63	75.61	61.73

Source: generated by the author based on [22]

It is worth noting that the ranking of countries was formed on the basis of such factors as medical infrastructure, abilities and qualifications of medical personnel, as well as the cost and availability of drugs. Additional indicators include concern for the environment, access to clean water, sanitation, and government action to combat tobacco use and obesity. That is, the tasks of health care management should contain medical, social and economic components (fig. 2) [12].

We emphasize that the peculiarity of the health care sphere is that quite often medical measures of a curative and preventive nature may turn out to be economically unprofitable, but the medical and social effect requires their implementation.

For example, when treating the elderly, the medical and social effects may be negative. But with the use of modern medical drugs, intensive therapy and intensive care, it is possible to achieve a medical and social effect – to save a person's life. How comprehensive it will be is another question. As for economic efficiency, it cannot be decisive when choosing certain means of prevention, treatment, organizational forms of providing medical care. Human life is priceless. However, along with medical and social efficiency, economic efficiency can help in establishing the sequence of carrying out certain measures under conditions of limited resources [22].

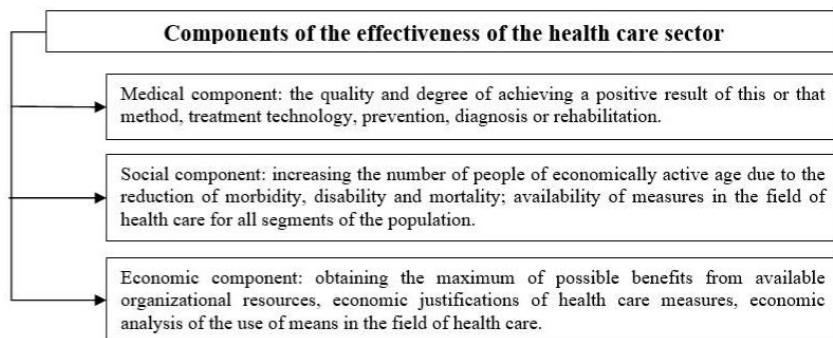

Fig. 2. The main components of the effectiveness of the health care sector.

Source: generated by the author based on [12]

The issue of efficiency plays a significant role in the development of the healthcare management system, since it is the efficiency indicators that demonstrate how effectively the system uses its own capabilities, and makes it possible to develop a strategy for its development and improvement [10]. The experience of China is indicative in this respect.

It should be noted that in 2000, according to official WHO data, the Chinese health care system ranked 144th in the world. Further down the list were countries whose GDP per capita was much lower than China's [8]. And already in 2020, China took 52nd place in the ranking among 195 countries of the world [23]. The reason for the mentioned dynamics in China can rightly be considered the success of health care reforms. In particular, China managed to significantly reduce the child mortality rate; increase the level of life expectancy; increase the welfare of the population and the amount of health care financing: 4.55% of GDP in 2008, 6.67% in 2018 and 7.12% in 2020 [13].

In addition, the state mechanism for managing the social sphere in the countries of state capitalism, which is China, has certain differences from the approaches used to regulate, for example, the production spheres. The mechanism of regulation of the health care sector is characterized by a significant presence of the state in the relationship

between providers of medical services and their consumers. Taking into account the peculiarities of China's national characteristics, the sphere of health care is a sphere of significant social risks, the action of which can have a significant impact not only on the socio-economic relations within the state, but can even lead to a global world crisis [8]. Countries such as Ukraine could use China's practice to improve the efficiency of functioning and management of various spheres, and the sphere of health care in particular.

As for the management system, the objects of management in the field of health care are both the process of formation and distribution of funds of the industry, as well as mutual relations (interaction) between management subjects regarding the creation, distribution and consumption of medical services. Subjects of management in the field of health care are state, municipal and private health care systems with medical institutions included in them, as well as individuals and legal entities that consume health services through general health insurance, state health insurance and in the market of medical services. We can agree with the opinion of some authors who believe that the health care management system organically combines: subject and object of management; the entire set of various relationships that arise in accordance with the goal and tasks of the system (fig. 3) [9].

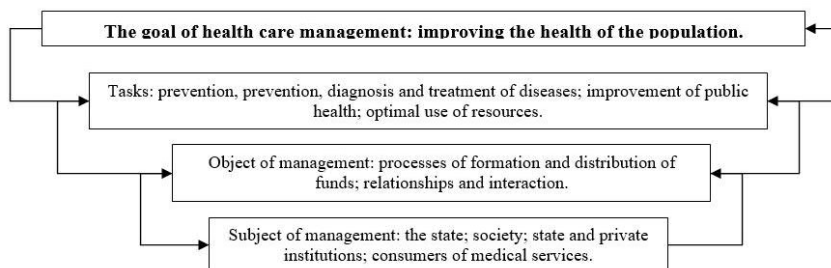

Fig. 3. The main components of the modern health care management system.
Source: generated by the author based on [9]

On the basis of the above, the most accurate is the perception of management as a process that allows you to reflect the target direction,

the sequence of management actions and is based on the subject-object approach.

Thus, health care management can be defined as a process of purposeful influence on the part of management subjects on the creation, distribution and consumption of health services by solving interrelated medical, social and economic health care tasks with the aim of increasing life expectancy population. The conducted analysis of functions and methods of health care management allowed, with a certain degree of convention, to distribute classic management functions, the content of which takes into account the peculiarities of the industry and the methods used in this process by management level.

Thus, strategic management is most characterized by the functions of forecasting and planning, which allow for goal setting and setting forecast (planned) values of indicators, while the main methods at this level will be legal and organizational-administrative.

In the process of tactical management, the functions of organization, coordination and control are carried out, which are implemented with the help of organizational-administrative and economic methods.

Operational management involves the predominant implementation of the motivation function, which consists in encouraging the objects of management to achieve the general goal of management, in this case – preserving and strengthening the health of citizens and increasing their life expectancy. The main ones at this level are methods of economic and social-psychological stimulation.

Regardless of the level, these functions and management methods are used in all models of the organization of the health care management system, since in most cases there are mixed models that involve the use of both paid and free medical care, as well as elements of a competitive market model.

It should be noted that state institutions have been dominating the health care sector of modern states for many years. Through them, the state carries out policy in the field of health protection of citizens. In our opinion, it would be imprudent to consider the state form of providing medical services as something that has survived itself, to define it as the antithesis of the market. The public sector is the most important,

irreplaceable sphere of implementation of a special system of social values inherent in modern society, and is an integral component of the public health care system.

The task today is to develop such approaches to the management of state organizations that will allow this sector in modern conditions to realize its potential and opportunities in achieving the goals that the state sets for the health care sector. In the conditions of the formation of market relations, the growth of costs for the operation of medical institutions in connection with the increase in the scope of their activities and the diversification of the population's requests, on the one hand, and the impossibility of indefinitely increasing state appropriations for health care, on the other hand, inevitably give rise to new forms medical service organizations.

The most demonstrative manifestation of new trends in health care management is private organizations that are financed not by the state, but by the founders. In addition to the source of funding, private organizations differ from public ones in that:

- their management allows greater flexibility, in particular, managers enjoy greater freedom in decision-making, and the management process, accordingly, has a more personalized character;
- the adoption of management decisions is dictated primarily by economic parameters, a special sensitivity to costs is manifested, that is, in private organizations, the principle of a direct relationship between income and expenses is strictly observed.

The municipal health care system includes municipal health care management bodies and municipally owned institutions (medical and preventive and research institutions, pharmaceutical enterprises and organizations, pharmacy institutions, forensic medical examination institutions, educational institutions), which are legal entities and carry out their activities in accordance with the legislative framework on the protection of citizens' health, other legislative and normative legal acts. Financing of the activities of enterprises, institutions and organizations of the municipal health care system is carried out at the expense of funds from budgets of all levels, special funds intended for the health care of citizens, and other sources not prohibited by law.

Therefore, the health care management system should consist of a number of multidisciplinary teams, implement mechanisms to ensure quality and continuous improvement, ensure citizen participation and promote self-care [7]. In addition, this should be implemented in an environment of shared responsibility with other sectors. And in order to achieve the goals of the transformation of the health care sector, it is necessary to strengthen the management potential at all levels and stimulate new management competencies, the use of new methods and tools that will contribute to the effective functioning of the management system of the health care sector.

Conclusion. Thus, the article analyzes the concept and content of “health care management”, which is based on the subject-object approach, takes into account the target orientation and integral tasks of the industry’s functioning, and defines health care management as a process of purposeful influence on the part of management entities for the creation, distribution and consumption of medical services by means of the solution of interrelated medical, social and economic tasks of health care in order to increase the life expectancy of the population. In addition, it was emphasized that the need to form an optimal management system is an important element of transformational processes in the field of health care. Today, the field of health care should be aimed at developing the capacity of health care institutions to meet the established quality standards, offer a favorable environment for the activities of medical workers, and meet the existing needs of citizens.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ’Я

У статті розглянуто різні підходи до сутності понять «управління», «менеджмент», «управління охороною здоров’я» тощо, на їх основі запропоновано трактування поняття «управління охороною здоров’я». Концептуалізація змісту понять «менеджмент» і «управління» має велике значення для розвитку понятійно-категоріального апарату не тільки теорії управління й науки в цілому, але й сучасних галузевих теорій. Різноманітність підходів викликана

умовами функціонування сучасних систем управління сферою охорони здоров'я, що зумовлено продовженням реформування системи управління галуззю, доповненням нормативно-правової бази, пошуком джерел фінансування, кадрового забезпечення, розвитку інфраструктури в більшості сучасних держав.

В статті проаналізовано об'єкт та суб'єкт управління сферою охорони здоров'я як обов'язкові складові структури системи охорони здоров'я. Розкрито зміст основних функцій та методів управління в сфері охорони здоров'я. Аналізується взаємозв'язок функцій і методів залежності від рівня управління та застосовуваної моделі організації системи охорони здоров'я. Наголошено, що наявність різних типів моделей охорони здоров'я залежить не лише від способу фінансування й управління, але й від відповідності цієї моделі культурним, економічним і соціальним особливостям нації та держави. Вказано, що сучасні держави, які продовжують процес реформування сфери охорони здоров'я, можуть використовувати кращі практики кожної із представлених моделей для створення ефективної та доступної системи медичного обслуговування, здатної відповідати на сучасні виклики, з ефективною системою управління. Встановлено, що система управління сферою охорони здоров'я повинна ґрунтуватися на цілій низці наукових підходів, які нададуть змогу враховувати всі чинники внутрішнього та зовнішнього середовища.

Доведено, що необхідність формування оптимальної системи управління – є важливим елементом трансформаційних процесів у сфері охорони здоров'я. На сьогодні сфера охорони здоров'я повинна бути спрямована на розвиток спроможності закладів охорони здоров'я, аби відповідати встановленим стандартам якості, пропонувати сприятливе середовище діяльності медичних працівників й відповідати наявним потребам громадян.

Ключові слова: управління сферою охорони здоров'я, система управління охорони здоров'я, ефективність сфери охорони здоров'я, рівні управління сферою охорони здоров'я.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Borshch, V.I. (2019). Suchasna paradyhma systemy upravlinnia personalom zakladu okhorony zdorovia [Modern paradigm of the personnel management system of a health care institution]. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom – Economy and management of the national economy*, 1(69), (pp. 73-79) [in Ukrainian].
2. Hladun, Z.S. (2000). *Derzhavne upravlinnia v haluzi okhorony zdorovia* [Public administration in the field of health care]. Ternopil : Akademknyha [in Ukrainian].
3. Hladun, Z.S. (2007). *Administratyvno-pravove rehuliuвання okhorony zdorovia naseleння v Ukraini* [Administrative and legal regulation of public health protection in Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. Yevtushenko, O.N., & Andriiash, V.I. (2013). *Derzhavne upravlinnia (Osnovy teorii derzhavnogo upravlinnia)* [Public administration (Fundamentals of the theory of public administration)]. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].
5. Ivanchov, P.V. (2021). Metodolohichni zasady otsinky efektyvnosti derzhavnogo upravlinnia transformatsiiei medychnoi systemy Ukrainy [Methodological principles of assessing the effectiveness of state management of the transformation of the medical system of Ukraine]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Pryazovsky Economic Bulletin*, 1(24), (pp. 240-244) [in Ukrainian].
6. Kozlova, L., Malikina, O., & Andriiash, V. (2020). Osoblyvosti derzhavnoi polityky rehuliuвання medychnykh posluh v Ukraini [Peculiarities of the state policy of regulation of medical services in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, 9, (pp. 689-713) [in Ukrainian].

7. Kolisnichenko, N. (2022). Tendentsii rozvytku publichnoho upravlinnia u sferi okhorony zdorovia: hlobalnyi kontekst [Trends in the development of public administration in the field of health care: global context]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia – Scientific Bulletin: State Administration*, 2(12), (pp. 38-52) [in Ukrainian].

8. Kurnosenko, L.V. (2022). Mekhanizm reformuvannia systemy okhorony zdorovia Kytayskoi Narodnoi Respubliky [Mechanism for reforming the health care system of the People's Republic of China]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Effectiveness of public administration*, 1-2. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2022_1-2_7 [in Ukrainian].

9. Lazoryshynets, V.V., Slabkyi, H.O., Yarosh, N.P., Chepelevska, L.A., Shevchenko, M.V., Kutuza, A.S., & Tsiborovskyi, O.M. (et al.). (2014). *Derzhavne upravlinnia okhoronoiu zdorovia Ukrainy [State Health Care Administration of Ukraine]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

10. Lekhan, V.M., Kriachkova, L.V., Borvinko, E.V., Maksymenko, O.P. & Zaiarskyi, M.I. (2012). Dosvid provedennia otsinky diialnosti system okhorony zdorovia [Experience of evaluating the performance of health care systems]. *Ukraina. Zdorovia natsii – Ukraine. Health of the nation*, 2-3, (pp. 92-96) [in Ukrainian].

11. Malikina, O.A., Poliakova, O.A., & Andriiash, V.I. (2019). Mizhnarodnyi dosvid finansuvannia reform u sferi okhorony zdorovia [International experience of financing health care reforms]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, 5, (pp. 474-492) [in Ukrainian].

12. Medianyuk, D.I., & Lypchanskyi, V.O. (2016). Osoblyvosti efektyvnosti upravlinnia zakladamy okhorony zdorovia [Peculiarities of the effectiveness of management of health care facilities]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*, 19, (pp. 23-29). Kirovohrad: KNTU [in Ukrainian].

13. Natsionalnyi komitet okhorony zdorovia Kytayskoi Narodnoi Respubliky. Statystychnyi biuleten pro rozvytok zdorovia ta dobrobutu moiei krainy [National Health Committee of the People's Republic of China. Statistical bulletin on the development of health and well-being of my country]. (2021). (n.d.). [cutt.ly](https://cutt.ly/FOPVGkv). Retrieved from: <https://cutt.ly/FOPVGkv> [in Ukrainian].

14. Petrova, S.V. (2014). Derzhavna polityka Ukrainy u sferi okhorony zdorovia v konteksti reformy medychnoho obsluhovuvannia [State policy of Ukraine in the field of health care in the context of medical service reform]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia – Theory and practice of state administration and city self-government*, 2.

Retrieved from http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2014_2/0-16 [in Ukrainian].

15. Rydzal, Yu.M. (2020). Derzhavne rehuliuвання innovatsiinoho rozvytku sfery okhorony zdorovia Ukrainy [State regulation of innovative development of the healthcare sector of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Chernihiv [in Ukrainian].

16. Rudyi, S.A., & Huk, A.P. (2016). Porivniannia strukturnykh elementiv upravlinnia system okhorony zdorovia okremykh krain Yevropy ta Ukrainy [Comparison of structural elements of management of health care systems of individual countries of Europe and Ukraine]. *Ekonomika i pravo okhorony zdorovia – Economy and health care law*, 2(4), (pp. 89-99) [in Ukrainian].

17. Rusnak, L.M. (2013). Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia diialnosti u sferi okhorony zdorovia [Peculiarities of state management of health care activities]. *Derzhava ta rehiony. Serii : Pravo – State and regions. Series: Law*, 2 (40). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/drp_2013_2_13.pdf [in Ukrainian].

18. Tulenkov, M. (2009). Kontseptualizatsiia poniat «menedzhment» i «upravlinnia» v suchasnomu naukovomu dyskursi [Conceptualization of the concepts of «management» and «administration» in modern scientific discourse]. *Politychnyi menedzhment – Political management*, 3(36), (pp. 101-111) [in Ukrainian].

19. Filipova, N.V., & Levchuk, Yu.M. (2024). Svitovi modeli systemy okhorony zdorovia, adaptatsiia v Ukraini ta vplyv na tryvalist zhyttia [World health care system models, adaptation in Ukraine and impact on life expectancy]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia – Problems of modern transformations. Series: Law, Public Management and Administration*, 11. Retrieved from: https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_11_2024 [in Ukrainian].

20. Shvaika, L.A. (2006). *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of the economy]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

21. Shevchuk, V.V. (2017). Udoskonalennia derzhavnoho rehuliuвання innovatsiinoho rozvytu systemy okhorony zdorovia Ukrainy [Improvement of state regulation of innovative development of the healthcare system of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Mykolaiv [in Ukrainian].

22. Best healthcare in the world: ranking health care systems (2024). (n.d.). www.sevenseasworldwide.com. Retrieved from: <https://www.sevenseasworldwide.com/need-help/best-healthcare-systems-in-the-world/> [in English].

23. Davies, S.E., & Kirk, J. (2021). *The Global Health Security*. Retrieved from: <https://doi.org/10.1093/obo/9780199756797-0204> [in English].

24. Hodgetts, R.M. (1975). *Management: theory-processand-practice*. Philadelphia [in English].
25. Kirkwood, C.W. (2024). *System Dynamics Methods*. Retrieved from: <https://www.public.asu.edu/~kirkwood/sysdyn/SDIntro/SDIntro.htm> [in English].
26. Darr, K., & Nowicki, M. (2021). *Managing Health Services Organizations and Systems*. Health Professions Press, Inc. [in English].
27. Leavitt, M. (2001). Medscape's response to the Institute of Medicine Report: Crossing the quality chasm: a new health system for the 21st century. *Med. Gen. Med.*, 3(2), (pp. 1-2) [in English].
28. Rechel, B., Richardson, E., & McKee, M. (2014). *Trends in health systems in the former Soviet countries*. Denmark: European Observatory on Health Systems and Policies. Retrieved from: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/261271/Trends-in-health-systems-in-the-former-Soviet-countries.pdf?ua=1 [in English].
29. Jing, Z., & Hu-feng, W. (2018). Modern hospital management system in a new era: Evolving pathways and policy linkings. *Chinese Journal of Health Policy*, 11(1), (pp. 37-41) [in English].
30. Havrychenko D. & Shtyrov O. (2024). Dosvid zarubizhnykh krain shchodo funktsionuvannia modelei finansuvannia system okhorony zdorovia ta praktychnoho vprovadzhennia medychnoho strakhuvannia [The experience of foreign countries regarding the functioning of health care system financing models and the practical implementation of health insurance]. *Naukovi perspektyvy - Scientific perspectives*, 4 (46). Retrieved from: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4\(46\)-75-89](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-75-89) [in Ukrainian].

Відомості про автора / Information about the Author

Мен Ся, аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв – Пекін, Україна – Китай. E-mail: mengxia19821007@163.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0009-5307-4736>.

Meng Xia, PhD-student of the Department of Public Management and Administration, Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after

Petro Mohyla, Mykolaiv – Beijing, Ukraine – China. E-mail: mengxia19821007@163.com, [orcid: https://orcid.org/0009-0009-5307-4736](https://orcid.org/0009-0009-5307-4736).

Xia, M. (2024). Features of the modern healthcare management system. *Public Administration and Regional Development*, 25, 900-920. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.09>

DOI 10.34132/pard2024.25.10

Отримано: 5 квітня 2024

Змінено: 12 травня 2024

Прийнято: 9 червня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 5 April 2024

Revised: 12 May 2024

Accepted: 9 June 2024

Published:

25 September 2024

Zhao Zhenyi

INFORMATION TECHNOLOGIES: CONCEPTS, TYPES AND FUNCTIONS

The article analyzes the concepts of «information» and «information technologies», since today the issues of development and improvement of information technologies are particularly relevant. This state of affairs requires a thorough understanding of basic concepts. The article states that information technologies represent a set of methods and ways of obtaining, processing and providing information in the interests of various users and consumers. In the modern conditions of the functioning of society and the state, information technologies are an effective tool for improving management processes in various spheres.

It was emphasized that modern information technologies require the ability to competently work with information and information systems. In addition, the implementation of the specified works requires orientation in the types of information technologies. The main types of information technologies are summarized: information technologies of data processing; management information technologies; information technologies of the automated office; information technologies of expert systems.

The functions of information and information technologies performed by one or another type of information technology are highlighted. This will only help in working with information technology, which does not require complex preparation, large costs and complex equipment.

It has been established that information technologies occupy an important place in the life of a modern person. Today, there are practically no areas in which information technologies are not used. It has been

proven that the active development of information technologies and their implementation have increased the speed of information exchange. This made it possible to carry out complex calculations in a very short time. In addition, information technologies have become one of the modern methods of communication, the main advantages of which are universal accessibility. The development of information technologies made it possible to obtain any necessary information in a short period of time. Modern information technologies have become the personification of the latest achievements of science and technology. The resulting hybrid marked a revolutionary leap in the history of information technologies. It was established that such information saturation not only changes the world, but also creates new problems that could not even be predicted. In particular, modern society is overflowing with various streams of information, as a result of which it will never be able to function normally.

Key words: *information, technology, information technologies, information systems, types of information technologies.*

Statement of the problem in a general form. In the history of mankind, innovations in the field of technology have repeatedly had a revolutionary impact on social, political and economic development. In recent years, thanks to the rapid development of information technologies, the world community has moved to the formation of a new information space, which is created on the basis of computerization and network communications. These objective phenomena of modern reality are accompanied by an increase in the amount of socially significant information used in the management systems of organized systems in order to rationalize their activities. Information accumulated in the process of human development becomes a source of saving time and public labor, that is, an essential factor in accelerating social development.

Today, the level of informatization of management processes is one of the most important indicators of social and economic progress achieved by states and individual societies and organizations. On the qualitative side, the increase in volumes of information used when solving management tasks leads to the rationalization of human labor and

the growth of well-being. In addition, a modern person is surrounded by various information and information flows. Every year, the amount of information needed by a person increases. As a result, new methods and means necessary for its processing and preservation appear – more relevant and improved. Under the influence of these processes, a corresponding group is already beginning to form in society, for which the main professional occupation is working with information.

The economy and business structures also feel the significant impact of information, for which the possession of information is the key to successful development. Any economic structures need information about markets, their segmentation, requests for specific goods and services, promotion opportunities, etc. Consumers of such services also need information about the manufacturer, price, quality, etc. Improvement of the specified structures, under the conditions of the information economy, takes place on the basis of information technologies. Achieving the goals of organizations is based on the awareness of the management staff about new technologies under the conditions of a rapidly changing reality. In addition, information technologies provide a significant opportunity to anticipate the pace of socio-economic development of the modern state. We can say that information is the most important strategic resource for humanity today. As a result, the results of information technologies are a certain toolkit for the exercise of power in any field. A number of issues arise related to the use of information technologies at the current stage of development of society and the state. In order to get answers to them, it is worth familiarizing yourself with the available theoretical achievements regarding the specified questions.

Analysis and research of publications. The peculiarity of information technology is that the subject and product of work in it is information, and the tools of work are means of computing and communication. So, the concept of «information technology» is based on the fundamental concepts of «information» and «technology».

Technology (from the Greek «techne» – art, skill, skill and «logos» – knowledge, science) – a set of methods of processing, manufacturing, measuring the state, properties, and form of products that are carried out in the process of production. The task of technology as a

science is to identify regularities in order to determine and use in practice the most effective and economical production processes [2].

The term «technology» has many interpretations [1; 3; 17]. In a broad sense, technology is understood as the science of the laws of the production of material goods, investing in it three main parts: ideology, i.e. principles of production; tools, i.e. machines, machines, aggregates; personnel with professional skills [24]. For specific production, technology is understood in a narrow sense as a set of techniques and methods determining the sequence of actions for the implementation of the production process.

For any technology, a goal, object and means can be allocated. The goal of technology in production is to increase the quality of products, reduce the time of their production, and even reduce various types of costs. The production of information is aimed at the appropriate use of information resources and their supply of all elements of the organizational structure and is implemented by creating an information system. Information resources are the initial “raw material” for the management system of any organizational structure, and the final product is the adoption of certain management decisions [9]. Technology in general and information technology in particular is primarily a chain of procedures and operations performed sequentially (parallel) in time. It is not just a complex of scientific and technical knowledge. This is a collection of rules regulating technological processes (fig. 1).

As for information technologies, this concept arose relatively recently – in the XX century. For the first time, the term «information technology» was used in 1958 by the authors of an article by H. Levitt and T. Whistler, which was published in the Harvard Business Review. The authors emphasized that this concept does not yet have a single established name and called it «information technology». Information technology, in their opinion, consists of several interconnected parts. One of them includes techniques for rapid processing of large volumes of information, and its embodiment is a high-speed computer. The second part focuses on the application of statistical and mathematical methods to decision-making problems. It is represented by mathematical programming and operations research. The third part consists of modeling higher-order thinking using appropriate computer programs [22].

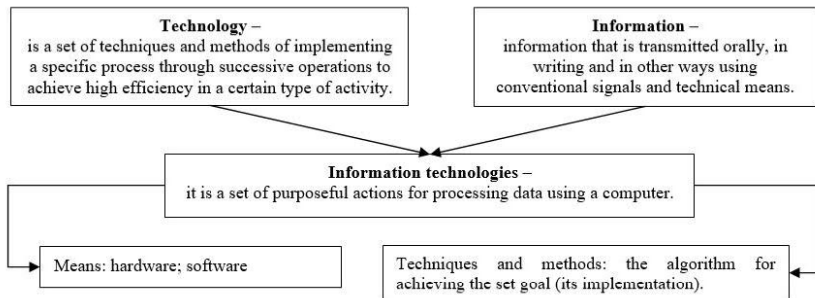

Fig. 1. Information technologies: concept and content.

Source: generated by the author

Information technologies are a set of methods, production processes and software and technical means, united in a technological chain, the implementation of which ensures the collection, storage, processing, output and distribution of information. This is done with the aim of reducing the labor-intensiveness of the processes of using the information resource, increasing their reliability and efficiency.

In view of the above, some researchers believe that information technology is a technology used to receive, store, transmit and/or analyze data [21]. According to some scientists, information and communication technology is a broader term for information technology, which refers to all communication technologies that enable users to access, search, store, transfer and manipulate information in digital form [23]. In addition, researcher N. Carr considers these terms identical, although he notes that the term «information technology» is widely used in the United States, while in other parts of the world the more accurate term «information and communication technology» is preferred [19]. In particular, N. Carr notes that «information technology» is a vague term, and uses it as a designation of technologies used for processing, storing and transporting information in digital form [19].

If we take into account the definition of information technologies in the Ukrainian dictionary of legislative and standardized terminology, then information technology is understood as a technological complex

consisting of software and technical means, methods and production processes. This technological complex should make it possible to collect, create, store, process, accumulate and transfer information [12]. So, information technology is a wide class of disciplines and fields of activity related to the technologies of data management and processing, including, with the use of computer technology.

According to the resolution adopted by UNESCO, information technology is a complex of interrelated scientific, technological, engineering sciences that study methods of effective organization of work of people engaged in processing and storing information using computer equipment and methods of organization and interaction with people and production equipment; peculiarities of their practical application, as well as related social, economic and cultural problems [25]. That is, according to this definition, information technologies unite a large interconnected group, a system of relationships in the sphere of social and cultural life of people, as well as the issue of solving emerging problems with the help of new knowledge. At the same time, H. Poppel defined information technology as the use of computing equipment and communication systems for the creation, collection, transmission, storage, and processing of information for all spheres of social life [20].

Currently, information technologies are most often understood as computer technologies. Specifically, information technology deals with the use of computers and software to store, transform, protect process, transmit, and retrieve information. Specialists in computer engineering and programming are often called IT specialists. Such definitions are too simplified and do not fully give an idea of information technologies, do not fully reflect their essential features [10].

In our opinion, it is worth agreeing with some researchers that modern information technologies, represented by computers, network technologies and modern communication technologies are the dominant field of development of modern science and technology [27]. Today's information technology is developing at a rate that no other technology has ever seen before, and has penetrated all aspects of society with a depth and breadth that no other technology has ever seen (Table 1). It is worth agreeing that the main events of the 20th century, especially after the

Second World War, no matter how short they were, did not ignore the enormous progress of information technologies and their great economic and social impact [28].

Table 1.

Stages of information technology development

Stages	Content of technologies	Purpose of technologies
The 1st stage (up to the second half of the 19th century)	«manual» information technology, the tools of which consisted of: a pen, an inkwell, and a book. Communications were carried out manually by sending letters, packages, and dispatches through the post office.	presentation of information in the required form
The 2nd stage (from the end of the 19th century)	«mechanical» technology, equipped with more advanced means of mail delivery, the tools of which consisted of: a typewriter, a telephone, a voice recorder.	presentation of information in the required form by more convenient means.
The 3rd stage (40-60s of XX century)	«electrical» technology, the tools of which were: large computers and corresponding software, electric typewriters, photocopiers, portable recorders.	The main purpose of information technology begins to shift from the form of information presentation to the formation of its content.
The 4th stage (from the beginning of the 70s)	«electronic» technology, the main tools of which are large computers and automated control systems (ACS) created on their basis and information and search systems equipped with a wide range of basic and specialized software complexes.	technologies are shifting even more to the formation of the meaningful side of information for the management environment of various spheres of life, especially in the organization of analytical work.

continuation of the table 2

The 5th stage (from the mid-80s)	«computer» («new») technology, the main tool of which is a personal computer with a wide range of standard software and products for various purposes.	the process of personalization of ACS, which is manifested in the creation of support systems for decision-making by certain specialists
6th stage – modernity	«network technology» (sometimes it is considered part of computer technologies)	global and local computer networks are widely used in various industries

Source: generated by the author

Information technology is a process that uses a set of means and methods of data collection, processing and transmission to obtain new quality information about the state of an object, process or phenomenon. The goal of information technology is the production of information for human analysis and decision-making on the basis of any action.

The introduction of a personal computer into the information sphere and the use of telecommunication means of communication defined a new stage in the development of information technology. New information technology is information technology with a «friendly» user interface that uses personal computers and telecommunications equipment. The new information technology is based on such basic principles.

- 1) Interactive (dialog) mode of working with a computer.
- 2) Integration of actions with other software products.
- 3) Flexibility of the process of changing data and setting tasks [5].

Common types of software products are used as information technology tools: word processors, publishing systems, spreadsheets, database management systems, electronic calendars, functional information systems, etc. Information technology includes all the resources needed to manage information, including the computers, software, and networks needed to create, store, manage, transmit, and retrieve information.

Information technologies can be characterized by such basic properties as:

- 1) the subject (object) of processing (process) is data;
- 2) the purpose of the process is to obtain information;
- 3) software, hardware, and software-hardware computing complexes are the means of process implementation;
- 4) data processing processes are divided into operations according to the given subject area;
- 5) the choice of controlling influences on the processes should be carried out by persons who make decisions;
- 6) criteria for optimizing the process are timeliness of information delivery to the user, its reliability, reliability and completeness [13].

Like any technology, information technology must meet the following requirements:

- ensuring a high degree of separation of the information processing process into stages, operations, actions;
- inclusion of all necessary elements to achieve the set goal;
- information technology should have a regular character [4].

In order to evaluate and use information technologies in society, it is necessary to classify them (fig. 2).

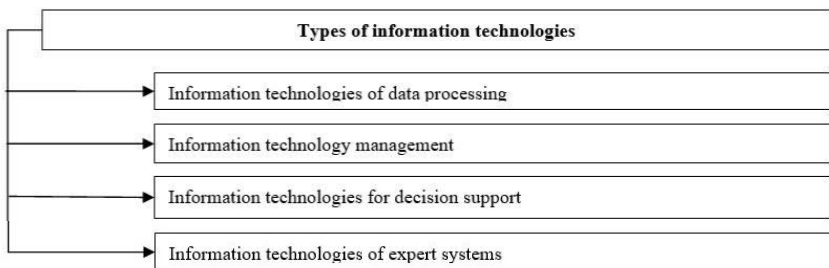

Fig. 2. Types of information technologies.

Source: generated by the author

The main types of information technologies include the following.

- 1) The information technology of data processing is intended for solving well-structured tasks, the algorithms for solving which are well known and for solving which all the necessary input data are available. This technology is used at the level of executive activity of low-skilled

personnel in order to automate some routine operations that are constantly repeated, managerial work.

2) Management information technology is intended for information service of all employees of enterprises related to the adoption of management decisions. Here, information is usually provided in the form of regular or special management reports and contains information about the past, present and possible future of the enterprise.

3) The information technology of the automated office is designed to complement the existing communication system of the company's personnel. Office automation involves the organization and support of communication processes both within the company and with the external environment based on computer networks and other modern means of transmitting and working with information.

4) Information technology for decision-making support is intended for the development of a management decision that occurs as a result of a process in which a decision-making support system (a computing unit and a control object) and a person (a control unit that sets input data and evaluates the result) participate.

5) The information technology of expert systems is based on the use of artificial intelligence. Expert systems enable managers to receive expert advice on any problem that these systems have accumulated knowledge about.

It should be noted that information technologies are used in many areas of human activity, including in the management system. But even in one field, information technology can have several types and variants of use. The following types of information technologies are distinguished in the management system:

- communication systems;
- document flow automation systems;
- accounting automation systems;
- decision-making systems;
- systems for automating banking operations;
- systems of automated workplaces [15].

In addition, regardless of the type of information technology, they all perform a number of functions. The main functions of modern information

technologies include: collection, search, processing, and storage of data, which in a certain way influence management, production of new information and management optimization problems. An important stage is not only the automation of time-consuming routine and regularly repeated operations for processing a large amount of data. Equally important is the processing of data in order to obtain fundamentally new information that will contribute to the adoption of effective management decisions [6]. It is also worth agreeing with some researchers who believe that the main functions of information technology – storage, processing and transportation of data – have become available and affordable to everyone. Information technologies began to transform from potentially strategic resources into raw factors of production [11].

We emphasize that in most cases, different types of information technologies can be used simultaneously or in parallel, that is, they can be transmitted and processed by different information systems. An information system is a system designed for receiving, storing, processing and issuing information, that is, a system whose main subject and product of functioning is information (fig. 3).

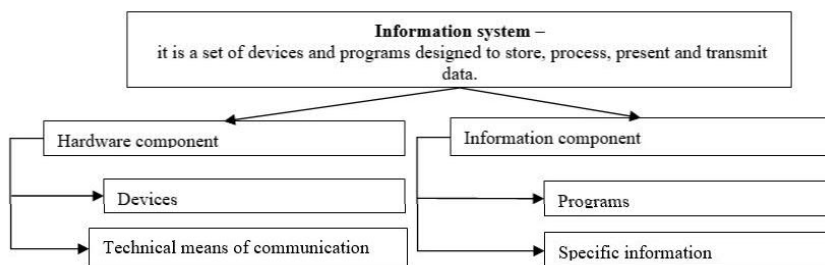

Fig. 3. Concepts and components of the information system.

Source: generated by the author

Information systems are more than just computers. Information systems create value for enterprises and provide organizational and management solutions for responding to environmental challenges. An information system is defined from a technical point of view as a system consisting of a number of interconnected components that collects

processes, stores and issues information to support organizational decision-making and management control [26].

An automated information system is a set of hardware and software for a specific purpose, functioning on the basis of computers, which have passed tests with fixed quality indicators and are provided with a set of documentation sufficient for qualified operation for the intended purpose and use as products of industrial and technical purpose.

In the context of the management process, the following main functions of information systems are distinguished:

- computational – timely and high-quality execution of information processing in all aspects of interest to the management system;
- communication – ensuring prompt transfer of information to specified points;
- information – provision of quick access, search and issuance of necessary information of all kinds;
- memorizing – continuous accumulation, systematization, storage and updating of all necessary information;
- observational – tracking and formation of all external and internal information necessary for management;
- regulatory – the implementation of informational and management influences on the object of control when the parameters of its functioning deviate from the specified (planned) values;
- optimization – provision of optimal planned calculations and recalculations as goals, criteria and conditions of operation of the facility change;
- self-improvement – accumulation and analysis of experience for the purpose of reasoned selection of the best management methods;
- diagnostic – diagnostics of the state of the control object;
- predictive – identifying the main trends, regularities and indicators of the development of the object and the environment [16].

An information system can include various subsystems, the composition and interaction of which allows for the implementation of its functions. The following types of subsystems are distinguished: functional, supply and organizational [18].

Functional subsystems of the information system implement and support models, methods and algorithms for obtaining information.

Support subsystems include the following components:

- information support – is a set of implemented solutions in terms of volumes, placement and forms of organization of information circulating in the management system;
- technical support – a complex of technical means involved in the technological process of information transformation in the system;
- software – includes a set of programs of regular use, necessary for solving functional tasks, and programs that allow the most effective use of computing equipment;
- mathematical support – a set of mathematical methods, models and information processing algorithms used in the system;
- linguistic support is a set of language tools used in the system to improve the quality of its development and facilitate human-machine communication [18].

Organizational subsystems include:

- human resources – the composition of specialists participating in the creation and operation of the system, staff list and functional duties;
- ergonomic support – a set of methods and tools used in the development and functioning of IP, which create optimal conditions for the activities of personnel and the fastest possible mastery of the system;
- legal provision – a set of legal norms regulating the creation and functioning of information technologies, as well as the procedure for obtaining, transforming and using information;
- organizational support – a set of solutions that regulate the processes of creation and functioning of the system as a whole, and its personnel [18].

In most cases, all the types of information subsystems listed above are used simultaneously and sometimes integrated with each other. Data from one subsystem can be transferred and processed in another subsystem.

Considering the above, we can say that the main purpose of the information system is the implementation of information technology (organization of storage, processing, transmission of information, etc.). The

concepts of «information technology» and «information system» are closely related, but at the same time have significant differences. The functioning of the information system is impossible without knowledge of information technology oriented towards it. Information technology can exist outside the environment of the information system, but high efficiency of information technology is achieved only in information systems developed taking into account the specifics of the relevant technological operations. In addition, information technologies and systems are primarily management tools. Like any others, they serve to coordinate and control the progress of all processes during the achievement of established goals. The simple possession of these tools, like any other, does not guarantee success, but their absence can lead to losses and risks [7].

In addition, like any technology, information technologies have advantages and disadvantages [14]. The advantages of information technologies are clear to each of us. On the downside, information technology can lead to job losses in traditional industries such as manufacturing and services. They can lead to social problems such as unemployment and lower living standards. In addition, excessive use of information technology can lead to poor health, including problems with vision, posture and mental health.

It is worth emphasizing that information technologies are and will be both a boon and a threat to the modern world. In order to minimize the negative impact, it is necessary to implement technologies taking into account environmental and social aspects, as well as to educate people about the responsible use of information technologies. Only then will information technologies become a boon for the modern world, and not a threat.

Conclusion. Modern society has moved to a new life stage, where information plays the main role. As a result, the modern development of society is directly interconnected with the need to collect process and transmit large volumes of information and transform it into a product of significant value. This was the reason for the global transition from an industrial to an information society. And the emergence and spread of the Internet led to a large-scale growth of communication in various spheres of human activity.

Therefore, information today is one of the most valuable resources of society along with traditional material types of resources. And we can also perceive information processing processes as a certain technology. Considering such features, there is still no unified understanding of the concept of «information technologies». In our opinion, they should be perceived as a set of means and methods of organizing the interaction of people, society, organizations, and states, as well as the social, political, economic, and cultural problems associated with all of this.

We have emphasized that modern information technologies require the ability to competently work with information and information systems. In addition, the implementation of the specified works requires orientation in the types of information technologies. A detailed understanding of the functions performed by one or another type of information technology will not be superfluous. The above will only help in working with information technology, which does not require complex preparation, large costs and complex equipment.

It has been established that information technologies occupy an important place in the life of a modern person. Until recently, the use of such technologies was rare. Today, they have practically turned into an everyday thing. However, information technologies continue to create new opportunities for life, in many ways facilitating the work and life of a modern person. That is why modern society is practically unimaginable without information technologies.

It became logical to transform information technologies into a vital stimulus for the development of not only the global community, but also other spheres of life. Today, there are practically no areas in which information technologies are not used. In particular, the active development of information technologies and their implementation increased the speed of information exchange. This made it possible to carry out complex calculations in a very short time. In addition, information technologies have become one of the modern methods of communication, the main advantages of which are universal accessibility. The development of information technologies made it possible to obtain any necessary information in a short period of time. Modern information technologies have become

the personification of the latest achievements of science and technology. The resulting hybrid marked a revolutionary leap in the history of information technologies. Today, production and transport, banks and exchanges, mass media and publishing houses, defense systems, social and law enforcement databases, service and health care, educational processes, offices for processing scientific and business information, finally, the Internet – information technologies are everywhere. Such information saturation not only changes the world, but also creates new problems that could not even be predicted. In particular, modern society is overflowing with various streams of information, as a result of which it will never be able to function normally.

Thus, information technology has turned into one of the most profitable and rapidly growing fields. Modern information is an important production and commercial resource. Today, it is practically impossible to find a field in which information technologies are not used. Therefore, we can claim that information technologies have deeply penetrated our lives and modern society, and are changing them in a fundamental way. Humanity will never be the same as it was before the advent of information technology. And it is also practically impossible to predict the possible ways of further development of information technologies. Only one thing is clear – humanity is waiting for something grandiose. And if the pace of development of information technologies does not change, it will happen soon enough.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ

В статті проаналізовано поняття «інформації» та «інформаційних технологій», оскільки на сьогодні питання розвитку та вдосконалення інформаційних технологій є особливо актуальними. Такий стан речей потребує ґрунтовного розуміння основних понять. В статті вказано, що інформаційні технології представляють собою сукупність методів та способів отримання, обробки та надання інформації в інтересах різних користувачів та споживачів. В сучасних умовах функціонування суспільства та держави інфор-

маційні технології є ефективним інструментом вдосконалення процесів управління у різних сферах.

Наголошено, що інформаційні технології сучасного рівня передбачають обов'язкове вміння грамотно працювати з інформацією та інформаційними системами. Крім того, здійснення вказаних робіт передбачає необхідність орієнтуватися у видах інформаційних технологій.

Узагальнено основні види інформаційних технологій: інформаційні технології обробки даних; інформаційні технології управління; інформаційні технології автоматизованого офісу; інформаційні технології підтримки прийняття рішень; інформаційні технології експертних систем.

Висвітлено функції інформації та інформаційних технологій, які виконує той або інший вид інформаційних технологій. Вказане лише допоможе в роботі з інформаційними технологіями, яка вже й так не вимагає складної підготовки, великих затрат та складної техніки.

Встановлено, що інформаційні технології займають вагомe місце в житті сучасної людини. На сьогодні практично відсутні сфери, в яких не використовуються інформаційні технології. Доведено, що активний розвиток інформаційних технологій та їх впровадження, збільшили швидкість обміну інформацією. Вказане дозволило проводити складні розрахунки за дуже короткий час. Крім того, інформаційні технології стали одним із сучасних способів спілкування, головними перевагами якого є загальнодоступність. Розвиток інформаційних технологій дозволив отримувати будь-яку необхідну інформацію за короткий проміжок часу. Сучасні інформаційні технології стали уособленням останніх досягнень науки та техніки. Утворений гібрид ознаменував революційний стрибок в історії інформаційних технологій. Констатовано, що така інформаційна насиченість не лише змінює світ, але й створює нові проблеми, які не можливо було навіть передбачити. Зокрема, сучасне суспільство переповнене різноманітними потоками інформації, внаслідок чого воно вже ніколи не зможе нормально функціонувати.

Ключові слова: інформація, технологія, інформаційні технології, інформаційні системи, види інформаційних технологій.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Adamiuk, D.I. (2015). Poniattia tekhnolohii: vstanovlennia zmistu ta spivvidnoshennia z inshymy sumizhnymy poniattiamy [The concept of technology: establishing the content and relationship with other related concepts]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo – Law and innovative society*, 1, (pp. 34-41) [in Ukrainian].
2. Alfimov, D.V. (2011). Strukturno-zmistovnyi kontent poniattia tekhnolohii [Structural and substantive content of the concept of technology]. *Naukovyi visnyk Donbasu – Scientific Bulletin of Donbass*, 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2011_3_2.pdf [in Ukrainian].
3. Bernaziuk, O.O. (2017). Problema naukovocho vyznachennia poniattia tsyfrovoykh tekhnolohii u pravi [The problem of scientific definition of the concept of digital technologies in law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho universytetu: Serii: Pravo – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University: Series: Law*, (Vol. 2), 47, (pp. 83-86). Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
4. Bezus, A.M., Bezus, P.I., & Shevchun, M.B. (2022). Osoblyvosti vprovadzhennia informatsiinykh tekhnolohii v suchasnykh umovakh [Peculiarities of the implementation of information technologies in modern conditions]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 4. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z> [in Ukrainian].
5. Dubova, D.V., Ozhevan, M.A., Hnatiuk, S.L., & Isakova, T.O. (2011). *Informatsiini tekhnolohii yak faktor suspilnykh peretvoren v Ukraini [Informa-*

tion technologies as a factor of social transformations in Ukraine]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

6. Informatsiini tekhnolohii [Information Technology]. (2024). (n.d.). *stud.com.ua*. Retrieved from: https://stud.com.ua/31842/menedzhment/informatsiyni_tehnologiy [in Ukrainian].

7. Kravets, V.I. & Slisarenko, T.V. (2017). Vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii dlia pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia pidpriemstvom [The use of information technologies to improve the efficiency of enterprise management]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific bulletin of the Uzhhorod National University: Series: International economic relations and world economy*, 13, (Vol. 1), (pp. 136-140). Uzhhorod: Helvetyka [in Ukrainian].

8. Manko, D.H. (2019). Yurydychni tekhnolohii: poniattia y osoblyvosti spivvidnoshennia iz sumizhnymy katehoriiami [Legal technologies: concepts and features of the relationship with related categories]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Seria: Jurisprudence*, 37, (pp. 6-9) [in Ukrainian].

9. Marushchak, A.I., & Petrov, S.H. (2018). Zmist poniattia «derzhavni elektronni informatsiini resursy» [The content of the concept of «state electronic information resources»]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 4(27), (pp. 15-21) [in Ukrainian].

10. Pohorielov, S.M. (2018). Osoblyvosti zastosuvannia informatsiinykh tekhnolohii v menedzhmenti ta ekonomitsi [Peculiarities of the use of information technologies in management and economics]. *Visnyk NTU «KhPI» – Bulletin of NTU «KhPI»*, 19(1295), (pp. 151-155) [in Ukrainian].

11. Poliakov, M.V., & Letser, Yu.O. (2016). Osoblyvosti informatsiinykh tekhnolohii yak produktii it-pidpriemstv [Peculiarities of information technologies as products of IT enterprises]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 8. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6041> [in Ukrainian].

12. Rohova, P.I., Chepurensko, Ya.O., Zozulia, S.M., & Lobanovska, I.H. (2012). Informatsiini resursy. Slovyk zakonodavchoi ta standartyzovanoi terminolohii. [Information resources. Dictionary of statutory and standardized terminology]. *lib.iitta.gov.ua*. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/7909/1/SLOVNYK%2010-12-12.pdf> [in Ukrainian].

13. Suchasni informatsiini tekhnolohii [Modern information technologies]. (2024). (n.d.). *it-tehnolog.com*. Retrieved from <http://it-tehnolog.com> [in Ukrainian].

14. Yevtushenko, N.S., & Tverdokhliebova, A.S. (2017). Vplyv informatsiinykh tekhnolohii na zhyttia liudyny. Bezpeka liudyny v suchasnykh umovakh [The influence of information technologies on human life. Human safety in modern conditions]. Proceedings from HSMC '17: 9a Mizhnarodna naukovo-metodychna konferentsiia ta 121a Mizhnarodna konferentsiia – *The 9th International Scientific Methodological Conference and 121st International Conference EAS*. (pp. 193-196). Kharkiv: NTU «KhPI» [in Ukrainian].

15. Yevtushenko, O.N., & Andriiash, V.I. (2013). *Derzhavne upravlinnia (Osnovy teorii derzhavnoho upravlinnia) [Public administration (Fundamentals of the theory of public administration)]*. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].

16. Yevtushenko, O.N., & Andriiash, V.I. (2014). *Derzhavne upravlinnia (Osnovy vnutrishnoi orhanizatsii derzhavnoho orhanu ta menedzhmentu) [Public administration (Fundamentals of the internal organization of the public body and management)]*. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].

17. Yudkova, K.V. (2015). Osoblyvosti vyznachennia poniattia «informatsiini tekhnolohii» [Peculiarities of defining the concept of «information technologies»]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 1(13). Retrieved from: https://ippi.org.ua/sites/default/files/ykvovpit_13_1_2015_0.pdf [in Ukrainian].

18. Yurchuk, N.P. (2015). Informatsiini systemy v upravlinni diialnistiu pidpriemstva [Information systems in enterprise activity management]. *Ahrosvit – Ahrosvit*, 19, (pp. 53-58) [in Ukrainian].

19. Carr, N.G. (2003). IT Doesn't Matter. *hbr.org*. Harvard Business Review. Retrieved from: <https://hbr.org/2003/05/it-doesnt-matter> [in English].

20. Poppel, H., & Goldstein, B., (1987). *Information technology: the trillion-dollar opportunit*. U.S.A.: Published by McGraw-Hill. Retrieved from: http://books.google.com.ua/books/about/Information_technology.html?id=x-PyiWvj2lAC&redir_esc=y [in English].

21. Kukhareva, P.V., Weir, C., Del Fiol, G., Aarons, G.A., Taft, T.Y., Schlechter, C.R., Reese, T.J., & Curran, R.L. (et al.). (2022). Evaluation in Life Cycle of Information Technology (ELICIT) framework: Supporting the innovation life cycle from business case assessment to summative evaluation. *Journal of Biomedical Informatics*, 127, (pp. 104-114) [in English].

22. Management in the 1980's. (2024). *hbr.org*. Harvard Business Review. Retrieved from: <https://hbr.org/1958/11/management-in-the-1980s> [in English].

23. Nkounmou, N.G.B., & Song, J.S. (2021). Female participation in African labor markets: The role of information and communication technologies. *Telecommunications Policy*, 45(9), (pp. 102-174) [in English].

24. Salomon, J. (1984). What is Technology? The Issue of it's origins and definitions. *History of technology*, (Vol. 1) [in English].

25. UNESCO Institute for Statistics. Guide to Measuring Information and Communication Technologies (ICT) in Education. (2024). (n.d.). *uis.unesco.org*. Retrieved from http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/guide-to-measuring-information-and-communication-technologies-ict-in-education-en_0.pdf [in English].

26. 什么是信息系统？来源：中国建材信息网 发布时间. (2020). *www.cbminfo.com*. Retrieved from: <http://www.cbminfo.com/BMI/xyxxh/xxhwk/6991541/index.html> [in Chinese].

27. 现代信息技术. (n.d.). *baike.baidu.com*. Retrieved from: <https://baike.baidu.com/item/%E7%8E%B0%E4%BB%A3%E4%BF%A1%E6%81%AF%E6%8A%80%E6%9C%AF/2426261> [in Chinese].

28. 谢文蕙、邓卫 《城市经济学》，清华大学出版社，年版 [in Chinese].

Відомості про автора / Information about the Author

Чжао Чженьї, аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Миколаїв – Пекін, Україна – Китай. E-mail: 46542035@qq.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0006-7030-2479>.

Zhao Zhenyi, PhD-student of the Department of Public Management and Administration, Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Black Sea National University named after Petro Mohyla, Mykolaiv – Beijing, Ukraine – China. E-mail: 46542035@qq.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0006-7030-2479>.

Zhenyi, Zh. (2024). Information technologies: concepts, types and functions. *Public Administration and Regional Development*, 25, 921-941. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.10>

DOI 10.34132/pard2024.25.11

Отримано: 24 квітня 2024

Змінено: 9 травня 2024

Принято: 31 червня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 24 April 2024

Revised: 9 May 2024

Accepted: 31 June 2024

Published:

25 September 2024

Roman Ketskalo

ANALYSIS OF INTERNATIONAL LEGISLATION REGARDING REGULATION OF THE MANIFESTATIONS OF CORRUPTION IN PUBLIC ADMINISTRATION

The article is devoted to the analysis of international legislation on the regulation of manifestations of corruption in public administration. The introductory part states that corruption affects all spheres of social life, contributes to the spread of organized crime, creates social tension, creates uncertainty among the population in the ability of the authorities to implement organizational and practical measures to overcome the systemic crisis and revive Ukraine. Various approaches to the interpretation of the concept of «corruption» have been presented, in particular that it is both a «struggle for obtaining the maximum benefit» and «a social evil that spreads a negative image, or public crimes that usually intensively spread a negative image and practices», or «abuse state powers to create personal benefits» etc.

It is noted that developing countries are more susceptible to the influence of corruption for various reasons, including the following: total poverty and low wages in the public sector; the absence of any risk-sharing mechanisms, such as insurance and a developed market; opportunities provided by complex, ill-defined, constantly changing and inadequate rules and regulations; lack of properly established laws and principles.

A number of different international acts (conventions) adopted to combat corruption in a strategically planned manner are analyzed. It

was emphasized that the introduction of changes in the legislative sphere took place on the basis of global surveys.

It was concluded that the process of systematic updating and analysis of the international legal field contributes to the development of capacity, and also establishes benchmarks for the effectiveness of public administration, which can be monitored and measured. In view of global achievements, there is a need to develop and adopt a national system of integrity, which will provide a basis for analyzing both the causes of corruption and the adequacy and effectiveness of anti-corruption reforms.

Key words: *corruption, anti-corruption measures, public administration, forms of corruption, anti-corruption.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Становлення України як незалежної, демократичної, соціально-правової держави, формування основ громадянського суспільства в числі пріоритетів визначають проблему виявлення факторів, що загрожують прогресивним політичним процесам, з'ясування генезису і сутності негативних соціальних явищ, що перешкоджають цьому процесу, і пошуку механізмів їх подолання. В умовах слабких демократичних традицій, недосконалого національного законодавства, неефективної діяльності державних інститутів та недостатнього рівня політико-правової культури сучасного перехідного суспільства одним з найбільш небезпечних негативних явищ є корупція. Вона зачіпає всі сфери суспільного життя, сприяє поширенню організованої злочинності, створює соціальну напруженість, створює невпевненість серед населення у здатності влади реалізувати організаційні та практичні заходи щодо подолання системної кризи та відродження України.

Корупція загрожує національній безпеці, реально протистоїть конституційному і суспільному ладу, є причиною небувалого зростання в Україні «тіньової» економіки, проникає у владні інституції, залучаючи у свої мережі окремих політичних і громадських діячів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у яких започатковано розв'язання зазначеної проблематики вказує на те, що діяльність ефективної системи протидії корупційним виявам можливе за умови належного законодавчого регулювання та діяльності відповідних владних інституцій, що вимагає ґрунтовних теоретичних розвідок. Варто зазначити, що авторитетні міжнародні організації акцентують увагу на реалізації системного підходу до діяльності антикорупційних інституцій, що втілюється у заходах щодо запобігання та дослідження корупції, а також агітаційно-просвітницької діяльності у цьому напрямку. Цим питанням присвячені праці як вітчизняних так і зарубіжних вчених-науковців, зокрема: В. Ємельянова, В. Гошовської, Я. Жовнірчика, Д. Костенко, Н. Зелінської, С. Серьогіна, С. Тимофєєва, Н. Werlin, E. Buscaglia та ін. Однак, незважаючи на актуальність питання протидії корупції в світовому вимірі, актуальним залишається питання аналізу та запровадження наявного досвіду у вітчизняній антикорупційній практики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз міжнародного законодавства щодо регулювання проявів корупції в публічному управлінні для обґрунтування подальших змін та пропозицій у сфері вітчизняного законодавства щодо запобігання та протидії корупції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Торкаючись питання корупції особливо в контексті законодавчого регулювання варто зазначити що багато різних науковців визначають корупцію як «боротьбу за отримання максимальної вигоди».

Дуже часто відсутність перевірки процесів у сфері професійної взаємодії осіб щодо особистих інтересів спричиняє масову корупцію. Однак корупція може виникнути різними способами. Тому неможливо дати абсолютне визначення корупції. Наприклад, її можна визначити як «суспільне зло, яке поширює негативну імідж, або публічні злочини, які зазвичай інтенсивно поширюють негативний імідж та практики» [12]. Крім того, згідно з загальним визначенням, корупція – це «зловживання державними повноваженнями для створення особистих вигод» [8]. Більш детальне визначення не об-

межується терміном «державна влада» і передбачає «зловживання будь-якою посадою для створення особистих вигод» [11].

Вартим уваги є і таке визначення про те що корупція виникає, коли люди, які мають монополію на ресурси, вирішують зловживати своєю владою у власних інтересах у системі, особливо якщо система не має підзвітності. Таку корупцію можна визначити за такою формулою : корупція це наявність монополістичних структур плюс право ухвалювати рішення одноосібно та не бути притягнутим до відповідальності» [6].

Найчастіше під корупцією (у вузькому розумінні цього поняття) розуміють ситуацію, коли посадова особа приймає незаконне рішення (іноді морально неприйнятне для громадської думки), від якого виграє інша сторона (наприклад, організація або компанія, яка отримує публічні контракти через це рішення всупереч встановленому порядку), а сам чиновник отримує від цієї сторони неправомірну винагороду.

Характеризуючи цю ситуацію можемо сформулювати її наступним чином: прийнято рішення, яке порушує закон, обидві сторони діють узгоджено, обидві сторони отримують неправомірні вигоди та переваги, обидві намагаються приховати свої дії [5].

Одже можемо констатувати що корупція символізує будь-яку поведінку чи поведінку по відношенню до осіб, на яких покладено обов'язки на державній посаді, яка порушує їхні обов'язки як публічних службовців по відношенню до інших. В цьому контексті варто наголосити про те що, практично всі країни мають законодавство, яке засуджує вимагання, хабарництво, «швидкі» гроші, шахрайство та розкрадання, відкати, кумівство та інші форми корупційних проявів.

Країни, що розвиваються, більш схильні до впливу корупції з різних причин, у тому числі з таких: тотальна бідність і низький рівень заробітних плат у державному секторі; відсутність будь-яких механізмів розподілу ризиків, таких як страхування та розвинутий ринок; можливості, які надають складні, погано визначені, постійно змінювані та неадекватні правила та норми; відсутність належним чином встановлених законів і принципів або кодексів поведінки, які

застосовуються до державних службовців, і відсутність інституцій для їх дотримання; відсутність наглядових агенцій [3].

Додають складнощів і форми в яких проявляється корупція, серед них можемо виділити головні (рис. 1) які на нашу думку є найбільш актуальними коли їде мова про вираження та ознак корупції. Такими формами є: конфлікт інтересів та хабарництво, здирництво та шахрайство, зловживання повноваженнями та фаворитизм.

Рис. 1. Форми корупції.

Джерело: сформовано автором

На підставі спостережень громадської організації «Центр політико-правових реформ України» було доведено, що звіти авторитетних міжнародних організацій досі свідчать про те, що Україна перебуває під значним негативним впливом корупції починаючи з перших років незалежності. Варто зазначити що з наукової точки зору проблематика боротьби та запобігання корупції, навіть в за-

родковому стані виступає надзвичайно небезпечним деструктивним явищем та становить загрозу для кожного цивілізованого і демократичного суспільства, до якого ми намагаємося відноситись. Важливу теоретичну роль у цьому процесі відіграє створення категоріальної основи в правовій сфері. Слід зазначити, що одним із ефективних шляхів боротьби з корупцією є імплементація відповідних міжнародно – правових норм у сфері вітчизняного законодавства. Водночас, коли ми намагаємося знайти такі стандарти (актів, конвенцій, договорів), дуже часто бракує єдиної термінології та самих стандартів, а також єдності навколо них.

Торкаючись міжнародних антикорупційних конвенції можемо констатувати що нині існує кілька міжнародних конвенцій, прийнятих для боротьби з корупцією стратегічно спланованим способом, а саме:

– Конвенція Організації економічного співробітництва та розвитку про підкуп іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях яка була прийнята 21 листопада 1997 року, щоб визнати необхідність багатостороннього співробітництва та процесів моніторингу для боротьби із корупційними проявами; Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності яка була прийнята 15 листопада 2000 року для розв'язання питань корупції як життєво важливого елемента транснаціональної організованої злочинності; і Конвенція ООН проти корупції яка була ухвалена 31 жовтня 2003 року для виявлення та запобігання корупційним діям. Наступною ланкою у системі міжнародного антикорупційного законодавства є міжрегіональні антикорупційні конвенції. Так 29 березня 1996 року було ухвалено Міжамериканську конвенцію проти корупції з метою запобігання та припинення корупційних дій. В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні Азіатський банк розвитку спільно із Організацією економічного співробітництва розробили План дій та розвитку який був введений у дію у листопаді 2001 року для впровадження антикорупційних практик у державному та приватному секторі, а також на рівні громадянського суспільства. На теренах ЄС 27 листопада 1995 року було розроблено Конвенцію Європейського Союзу про захист

фінансових інтересів співтовариств і боротьбу з корупцією та два протоколи для захисту європейських співтовариств від шахрайства, пов'язаного з доходами та витратами. Перший протокол Ради, ухвалений 19 грудня 1997 року, стосується санкцій за корупційні злочини. Другий протокол Ради, ухвалений 12 березня 1999 року, стосується питань, пов'язаних з відповідальністю юридичних осіб, відмиванням грошей і конфіскацією;

- Конвенція Європейського Союзу про боротьбу з корупцією за участю посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів була введена в дію 26 травня 1997 року з метою посилення судової співпраці стосовно кримінальних справ між державами-членами та розробки стратегій щодо оцінки корупційних дій;

- Конвенція Ради Європи про кримінальне право та Протокол про корупцію були прийняті 4 листопада 1998 року, яка стала додатковим підґрунтя для розгляду стратегії стосовно корупції у сферах криміналізації та міжнародного співробітництва;

- Цивільно-правова конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією була прийнята 4 листопада 1999 року для визначення та узгодження спільних міжнародних норм у сфері цивільного права та корупції. В Африці Конвенція Африканського Союзу про запобігання та боротьбу з корупцією була прийнята 11 липня 2003 року для забезпечення прозорості політичного фінансування та посилення ролі ЗМІ щодо доступу до інформації;

- 14 серпня 2001 р. було прийнято Протокол Співтовариства розвитку Південної Африки проти корупції для зміцнення антикорупційних механізмів і розширення співпраці держав-учасниць;

- Протоколекономічногоспівтовариствазахідноафриканських держав про боротьбу з корупцією був прийнятий 21 грудня 2001 року для боротьби з хабарництвом, тіньовими прибутками та корупцією в державному та приватному секторах.

Досліджуючи практики стосовно питання діяльності антикорупційних інститутів доцільно на нашу думку окреслити стратегії та практики боротьби з корупцією, прийняті різними країнами за допомогою системних та глобальних опитувань.

Перші такі дослідження з питань корупції в державному секторі були зроблені у 1997 р. Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) із застосуванням 12 інструментів які були обрані фахівцями організації як найважливіші та найпроблемніші тобто такі які потребують прискіпливого аналізу та подальшого врегулювання на рівні законодавства країн. Таблиця відображає типи законодавчих інструментів щодо антикорупційних заходів, про які заявили досліджені країни, які є ефективними в їхньому середовищі з огляду на їхні політичні та інші обставини.

Опитування проводилося протягом 1997 року в 15 країнах-членах ОЕСР (Бельгія, Угорщина, Чехія, Німеччина, Японія, Греція, Італія, Мексика, Корея, Польща, Франція, Ірландія, Іспанія, Швеція та Швейцарія) з метою виявлення антикорупційних заходів, які застосовуються в цих країнах. Результати таких досліджень агреговані у таблиці 1.

Таблиця 1.

**Аналіз наявності законодавчих інструментів щодо
забезпечення антикорупційних заходів**

Законодавчі інструменти Країна	Німеччина	Бельгія	Швейцарія	Чехія	Данія	Іспанія	Франція	Греція	Угорщина	Ірландія	Італія	Японія	Корея	Мексика	Польща	Швеція
О с н о в н и й нормативний акт про за- борону ко- рупції та встановлення санкцій	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Інші антико- рупційні нор- мативні акти	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

продовження таблиці 1

Н а я в н і с т ь контролю з боку зако- н о д а в ч о ї влади або парламенту	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
О р г а н и , уповноважені розслідувати корупційні прояви або факти	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
Вищий орган фінансового контролю	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Омбудсмен	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+
Спеціалізовані органи по притягненню до відпові- дальності за корупцію	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-
Процедури управління людськими ресурсами	-	+	-	x	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Фінансовий к о н т р о л ь у сфері управління	+	+	x	x	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Організаційна п о л і т и к а управління та контроль	+	+	-	x	+	+	+	+	+	+	x	+	+	+	+	+	+

продовження таблиці 1

Механізми прозорості	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Практичні рекомендації та навчання для публічних службовців	-	+	-	х	+	+	+	+	+	+	х	+	+	+	+	+
Позначення: + наявні; - відсутні; Х - пропонується або розглядається;																

Джерело: сформовано автором на основі [17]

Важливою віхою у розбудові міжнародного законодавства у сфері запобігання та протидії корупції безумовно можемо назвати Глобальний індекс доброчесності, який вперше був запроваджений у 2006 році і проіснував до 2024 року коли нажаль припинив своє функціонування з різних причин.

Глобальний індекс доброчесності (Global Integrity) 2006, оприлюднений у січні 2007 року, виміряв рівень антикорупційних механізмів у 43 країнах. Індекс доброчесності складається з понад 290 індикаторів доброчесності, які поділяються на шість ключових категорій (глобальна доброчесність, 2007): громадянське суспільство, публічна інформація та ЗМІ (організації громадянського суспільства, ЗМІ та доступ громадськості до інформації); Вибори (голосування та участь громадян, доброчесність виборів і регулювання політичного фінансування); Підзвітність уряду (підзвітність виконавчої, законодавчої та судової гілок влади, а також бюджетного процесу); Адміністрація та державна служба (адміністрація та державна служба нормативні акти, заходи щодо інформування та регулятивні процеси щодо закупівель і приватизації); Механізми нагляду та регулювання (омбудсмен, вищий контрольний орган, податки та митниця, регулювання фінансового сектору та ліцензування бізнесу); і антикорупційні механізми та верховенство права (антикорупційне законодавство, антикорупційний орган країни, верховенство права та доступ до правосуддя) [15].

Загальна оцінка країн на основі їх накопичених балів індикаторів представлена в табл. 2:

Таблиця 2.

Загальна оцінка країн

Global Integrity Index 2006		
Very strong rating 90 +	None in this sample	
Strong rating 80 +	Israel	83
	Romania	86
	South Africa	81
	United States	87
Moderate rating 70 +	Argentina	79
	Benin	79
	Brazil	73
	Bulgaria	80
	Ethiopia	77
	Georgia	78
	Ghana	78
	India	75
	Kenya	71
	Nigeria	70
	Phillipines	73
	Uganda	76

продовження таблиці 2

Weak rating (60 +)	Guatemala	64
	Indonesia	68
	Kyrgyz Republic	64
	Mexico	65
	Mozambique	60
	Pakistan	62
	Russial	69
	Senegal	63
	Serbia	65
	Nicaragua	64
	Zimbabwe	64
Very weak rating (<60)	Armenia	54
	Azerbaijan	60
	Democratic Republic of the Congo	44
	Egypt	57
	Lebanon	58
	Liberia	50
	Montenegro	56
	Nepal	59
	Sierra Leon	50
	Sudan	59
	Tajikistan	50
	Tanzania	59
	Vietnam	47
	Yemen	49
Note: Ratings are calculated before rounding. A score of 79,6 will appear as 80 but be rated as Moderate.		

Джерело: сформовано автором на основі [15]

Ключові висновки (Global Integrity, 2007): було політичне фінансування яке є проблемою номер один у боротьбі з корупцією, з якою зіткнулась проаналізована група країн, слабка законодавча підзвітність загрожує підірвати інші вкрай необхідні довгострокові антикорупційні реформи; В'єтнам, один із найгарячіших ринків Азії, що розвивається, оцінювався тоді як такий, що має другу найслабшу загальну систему боротьби з корупцією з усієї групи країн, про які йдеться у звіті. Деякі пострадянські країни досягли тоді незначного прогресу у створенні та застосуванні ефективних антикорупційних механізмів порівняно з кількома іншими державами-спадкоємцями радянського союзу. Також відзначимо сприяння ефективній боротьбі з корупцією та програмі належного управління в Африці що потребувало тривалого часу та копіткої роботи. Румунія та Болгарія у перший рік перебування в складі Європейського Союзу продемонстрували помірний розрив у загальних антикорупційних механізмах, причому Румунія перевищила показники Болгарії. Щодо питання у сфері захисту інформаторів і слабкий (або відсутній) доступ до інформації то дані звіту свідчили про активізацію механізмів які загрожують підзвітності уряду майже в кожній з країн.

Висновки. Проаналізувавши деякі міжнародні акти у сфері запобігання та протидії корупції можемо зробити висновок що процес системного оновлення та аналізу міжнародного законодавчого поля сприяє розвитку спроможності, а також встановлює орієнтири для ефективності публічного управління, які можна буде контролювати та вимірювати. З огляду на світові досягнення виникає необхідність розробити та прийняти національну систему доброчесності, яка буде передбачати основу для аналізу як причин (природи) корупції, так і адекватності та ефективності антикорупційних реформ в певному національному контексті. Загалом ця система повинна стосуватися всіх тих урядових і неурядових установ, які мають здатність працювати разом для досягнення стійких високих стандартів прозорості та підзвітності та низького рівня корупції та неналежного управління.

В цьому контексті набувають значущості так звані Антикорупційні стратегії (ACS) які за своїм змістом є стратегічними планами дій, розроблені та впроваджені урядами для координації антикорупційних зусиль протягом певного періоду. Розвиток ACS є одним із способів, за допомогою якого уряди та громадянське суспільство загалом можуть організувати свої зусилля по боротьбі з корупцією. Рішення про те, мати чи ні таку стратегію, має бути досягнуто шляхом спільної оцінки потреб із залученням як державних, так і недержавних зацікавлених сторін, включаючи громадянське суспільство та приватний сектор. Документи такого рівня в ідеалі мають оцінити рівень і тип корупції в країні разом із низкою інституційних факторів. Частиною процесу також має бути порівняльний аналіз передової міжнародної практики та досвіду інших країн.

Вважаємо що кожна країна має ретельно розробляти та впроваджувати власну стратегію. Обрана стратегія має залежати від того, наскільки поширеною чи ізольованою є корупція в даній країні; про стан керівних установ, їх здатність брати участь у боротьбі з корупцією і на цілий ряд політичних і економічних факторів. Із проаналізованого нами досвіду незважаючи на важливість обставин в окремих країнах, деякі спільні тенденції та підходи можна успішно зафіксувати та проаналізувати. Антикорупційна стратегія має ґрунтуватися на політичній підзвітності та прозорості та включати такі засоби правового захисту, як повідомлення про викривачів, моніторинг і розслідування, навчання та внутрішні інструкції, політичне керівництво, організаційні заходи, а також інформування ЗМІ та громадськості.

На останок повертаючись до ролі держави в цьому процесі то варто відзначити що в цілому заходи по боротьбі з корупцією будуть успішними, лише якщо в публічних органах влади буде створено відповідний етичний клімат, за яким можна виміряти етичну поведінку публічних службовців. Якщо ті ж самі публічні службовці не будуть поінформовані про етичну поведінку та поведінку, а також про те, що таке корупція та неналежне управління, будь-які заходи (закони, стратегії, конвенції) по боротьбі з корупцією будуть приречені на провал.

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЯВІВ КОРУПЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Стаття присвячена аналізу міжнародного законодавства щодо регулювання проявів корупції в публічному управлінні. У вступній частині зазначено що корупція зачіпає всі сфери суспільного життя, сприяє поширенню організованої злочинності, створює соціальну напруженість, створює невпевненість серед населення у здатності влади реалізувати організаційні та практичні заходи щодо подолання системної кризи та відродження України. Надано різні підходи щодо трактування поняття «корупції», зокрема що це як «боротьба за отримання максимальної вигоди», так і «суспільне зло, яке поширює негативну імідж, або публічні злочини, які зазвичай інтенсивно поширюють негативний імідж та практики», або «зловживання державними повноваженнями для створення особистих вигод» тощо.

Зазначено що країни, що розвиваються, більш схильні до впливу корупції з різних причин, у тому числі з таких: тотальна бідність і низький рівень заробітних плат у державному секторі; відсутність будь-яких механізмів розподілу ризиків, таких як страхування та розвинутий ринок; можливості, які надають складні, погано визначені, постійно змінювані та неадекватні правила та норми; відсутність належним чином встановлених законів і принципів.

Проаналізовано низку різних міжнародних актів (конвенцій) прийнятих для боротьби з корупцією стратегічно спланованим способом. Наголошено що запровадження змін у законодавчій сфері відбувалось на підставі глобальних опитувань.

Зроблено висновок про те що процес системного оновлення та аналізу міжнародного законодавчого поля сприяє розвитку спроможності, а також встановлює орієнтири для ефективності публічного управління, які можна буде контролювати та вимірювати. З огляду на світові досягнення виникає необхідність розробити та прийняти національну систему доброчесності, яка буде передбачати основу для аналізу як причин корупції, так і адекватності та ефективності антикорупційних реформ.

Ключові слова: корупція, антикорупційні заходи, публічне управління, форми корупції, протидія корупції.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Hoshovska, V.A., & Savkova, A.P. (2017). Politychna koruptsiia yak ob'ekt naukovooho doslidzhennia [Political corruption as an object of scientific research]. *Zbirnyk naukovykh prats pry Natsionalnii akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Collection of scientific works under the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 2, (pp. 223-240). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
2. Surmin, Yu.P., Krushelnytska, T.P., & Karlova, V.V. (2008). *Hromadianske suspilstvo: problemy i napriamy instytutsiinoho rozvytku [Civil society: problems and directions of institutional development]*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
3. Zelinska, N.A. (2009). Mizhnarodno-pravovi instrumenty harmonizatsii antykoruptsiinoho zakonodavstva [International legal instruments of harmonization of anti-corruption legislation]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual problems of the state and law*, 46, (pp. 451-456) [in Ukrainian].
4. Kostenko, D.V. (2018). Stanovlennia systemy zapobihannia ta borotby z koruptsiieiu providnykh krain svitu [Formation of the system of prevention and fight against corruption of the leading countries of the world]. *Ekonomika ta derzhava. Seriia: Derzhavne upravlinnia – Economy and the state. Series: Public administration*, 6, (pp. 28-32) [in Ukrainian].
5. Kisilevych-Chomoivan, O.M., & Shashkova-Zhuravel, I.O. (2022). Pravovi aspekty protydii koruptsii na mizhnarodnomu rivni [Legal aspects

of combating corruption at the international level]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 1(1), (pp. 31-42) [in Ukrainian].

6. Myloserdna, I.M. (2019). Uchast hromadianskoho suspilstva u protydii koruptsii: dosvid krain Tsentralno-Skhidnoi Yevropy [Participation of civil society in combating corruption: the experience of the countries of Central and Eastern Europe]. *Politychni instytuty ta protsesy – Political institutions and processes*, 3, (pp. 37-43). Odessa: Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia» [in Ukrainian].

7. Cherniei, V.V., Husariev, S.D., Cherniavskiy, S.S., Shakun, V.I., Striltsiv, O.M., & Korolchuk, V.V. (2022). Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiino polityky v mizhnarodnomu vymiri [Implementation of the state anti-corruption policy in the international dimension]. Proceedings from ISACPID'22: VII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiino polityky v mizhnarodnomu vymiri» – XVII International Scientific and Practical Conference «Implementation of the state anti-corruption policy in the international dimension». Retrieved from: https://www.naiau.kiev.ua/files/antikoruptsia/2022/prohrrama_08_09_22.pdf [in Ukrainian].

8. Serohin, S.S. (2009). Antykoruptsiina derzhavna polityka: mizhnarodnyi dosvid [Anti-corruption state policy: international experience]. *Derzhava ta rehiony – State and regions*, 3, (pp. 226- 230) [in Ukrainian].

9. OECD (2007). *Specialized Anti-Corruption Institutions: A Review of Models*. Retrieved from: <http://www.oecd.org/dataoecd/7/9/39972100.pdf> [in English].

10. Tymofieiev, S.P. (2019). Mistse antykoruptsiinoi kultury u protsesi zapobihannia koruptsii v Ukraini [The place of anti-corruption culture in preventing corruption in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, 6, (pp. 956-978) [in Ukrainian].

11. Chumachenko, D., Yemelyanov, V., Zhovnirchuk, Y., Bandura, I. & Karpeko, N. (2021). Social models for the fight against corruption and corrupt practices in the global and European dimension. *Journal of Research Apuntes Universitarios: University Notes*, (Vol. 11), 3, (pp. 183-196) [in English].

12. Kvitka, S., Borodin, E., Koval, V., Yemelyanov, V., & Ivashova, L. Anticorruption mechanisms of intersectoral interaction between companies and public authorities in conditions of transformation of the information society. *Contemporáneos: Educación, Política y Valores*, (Vol. 7), (pp. 133-143) [in English].

13. Yemelyanov, V., & Plekhanov, D. (2019). Ways of confronting corruption and bribery in the bodies of the state authority. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(1), (pp. 59-67) [in English].
14. Werlin, Herbert H. (1994). Revisiting Corruption: with a New Definition. *International Review of Administrative Sciences*, 60 (4), (pp. 547-558) [in English].
15. Global Corruption Report 2007: Corruption in Judicial Systems. (2007). (n.d.). www.transparency.org. Cambridge : Cambridge University Press. Retrieved from: <https://www.transparency.org/en/publications/global-corruption-report-2007-corruption-and-judicial-systems> [in English].
16. Buscaglia E., & van Dijk J. (2003). Controlling organized crime and corruption in the public sector. *Forum on Crime and Society*, (Vol. 3), (pp. 3-34). Retrieved from: https://www.unodc.org/pdf/crime/forum/forum3_Art1.pdf [in English].
17. Transparency International. (1997). (n.d.). www.transparency.org. Retrieved from: <http://www.transparency.org>. [in English].

Відомості про автора / Information about the Author

Роман Кецкало, здобувач РВО магістр кафедри публічного управління та адміністрування Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: rketskalo@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0006-7601-4689>.

Roman Ketskalo, Recipient of the RVO Master of the Department of Public Management and Administration of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration of the Black Sea National University named after Peter Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: rketskalo@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0006-7601-4689>.

Ketskalo, R. (2024). Analysis of international legislation regarding regulation of the manifestations of corruption in public administration. *Public Administration and Regional Development*, 25, 942-959. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.11>

DOI 10.34132/pard2024.25.12

Отримано: 12 травня 2024

Змінено: 5 липня 2024

Прийнято: 22 липня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 12 May 2024

Revised: 5 July 2024

Accepted: 22 July 2024

Published:

25 September 2024

Oleksii Nepsha

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS AN INNOVATIVE TOOL OF CORRUPTION PREVENTION IN JUDICIARY: THE ADVANTAGES

There has been made an attempt in the article to assess the possibility and expediency of application of information and communication technologies and their highest manifestation – artificial intelligence – as an anti-corruption tool in the judiciary. The essence and modern forms of the artificial intelligence phenomenon and its connection with information and communication technologies have been analyzed. There has been researched national and foreign legal regulation on the application of artificial intelligence both in the field of public administration in general and in the field of the judiciary and administration of justice in particular. The cases of the most «significant» corruption events in the judiciary have been presented and an attempt to find out the reasons of the failure of traditional tools to prevent corruption has been made. There has been called into question the ability of the state to overcome such a negative socio-power phenomenon as corruption without the implementation of radical steps which have long been overdue and became even more actualized during the armed conflict. Some positive examples of the information and communication technologies use in the judiciary have been demonstrated. Separate advantages of using artificial intelligence as a new tool for preventing corruption in the administration of justice have been briefly systematized. There has been emphasized that artificial intelligence due to its impartiality is fully capable to ensure the realization of the right to a fair trial, preserving time, financial and

human resources, and reducing the level of corruption. At the same time, there has been underlined that without studying the risks and threats of using computer programs at this level of their development, relying only on them as a panacea for the destruction of corruption practices is imprudent and premature. Finally, an impulse for further research of artificial intelligence and its features as a tool of corruption prevention in the judicial system has been given.

Key words: *artificial intelligence, prevention of corruption, judiciary, judicial power, advantages of artificial intelligence.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Початком розвитку інформаційних технологій (рідше вживають більш широке поняття – інформаційно-комунікаційні технології, надалі в тексті – ІТ) вважається друга половина ХХ століття. Орієнтовно в 1980-их роках цей стрімкий процес досяг такого рівня, що у вжиток навіть увійшло нове визначення – «цифрова революція», яким стали описувати принципово іншу реальність. Перші два десятиріччя ХХІ століття стали для людства початком епохи глобалізації інформаційних технологій одночасно з продовженням процесу їхнього нестримного розвитку. «Всесвітня павутина»- Інтернет, цифровізація (або діджиталізація), хмарні технології, віртуальна реальність настільки міцно увійшли в життя людини, що уявити собі наше повсякденне існування без них вже неможливо. Загалом, ми з легкістю призвичаїлися до багатьох «цифрових речей», починаючи від побутової техніки, смартфонів та ноутбуків і закінчуючи нейронними мережами та супутниковим зв'язком. В окремих, занадто залежних від таких технологій представників людського роду, протягом тривалих періодів утримання чи неможливості доступу до згаданих пристроїв може навіть виникати та розвиватися «цифрова абстиненція». Крок за кроком машини, які спочатку управлялися людьми, були поступово трансформовані в смарт-машини – такі розумні пристрої та прилади, функціонування яких на даному етапі вже вимагає або мінімальної залученості *homo sapiens* або ж відбувається зовсім без участі людини.

Без перебільшення, однією з «топ»-тем сьогодні, що напряму пов'язана з розвитком ІТ, тривалий час не сходить зі шпальт засобів масової інформації та сторінок соціальних мереж і все частіше стає предметом обговорення спеціалістів в різних галузях знань, філософів, дослідників, вже давно вийшовши за межі виключно комп'ютерних наук, є тема штучного інтелекту (надалі – AI, загальноновживана аббревіатура з англійської мови – artificial intelligence).

В даній роботі зроблена обережна спроба розглянути деякі позитивні аспекти застосування цього достатньо новітнього й одночасно доволі «ефемерного» й невловимого явища як інструмента запобігання корупції в судовій владі.

Зануритися в дану тему автора спонукали огидна живучість корупційних практик та їх «вміле використання» в тому числі й найвищими представниками суддівського корпусу, а також нездатність чи небажання відповідальних осіб «викорчувати» ці практики традиційними методами. Ми на власні очі можемо спостерігати, як гігантські масштаби корупції поряд із повномасштабною військовою агресією проти нашої країни утворюють загрозливий «симбіоз» для існування держави Україна як такої.

Наперед зазначимо, що дана стаття пропонує аналіз саме переваг застосування AI як інноваційного інструмента корупційної превенції в судовій владі, натомість автор свідомий того, що без з'ясування ризиків його застосування (особливо в подоланні такого негативного феномену як корупція) вивчення проблеми вочевидь буде неповним, а дослідник може бути справедливо звинувачений в однобічності. В найближчому майбутньому ми спробуємо виправити цей недолік. Крім того, існує ймовірність, що окремі напрацювання можуть бути екстрапольовані й на інші сфери публічно-управлінської діяльності з урахуванням притаманних саме ним особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатоаспектність, міждисциплінарність та новизна даної проблеми, фокус якої націлений на пошук шляхів використання AI як антикорупційного механізму, а також численні виклики, які вже постають перед людством

та закономірно постануть перед ним в найближчі часи, очікувано притягують увагу як представників національних наукових кіл (зокрема, Н. Вінникової, О. Костенка, Н. Шишки), так і закордонних дослідників (серед яких Амалія Лопез Асера (Amalia López Acera), Джон Маккарті (John McCarthy), Артур Мічел (Arthur Holland Michel), Кабондо Мунтанга (Kabondo Lucky Muntanga)).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування суті AI, його класифікації та зв'язку з IT, вивчення міжнародних та національних норм правового регулювання застосування AI. Вивчення форм, методів, принципів та пріоритетних завдань використання AI в окремих публічних сферах в Україні та світі, зокрема, в правосудді, з'ясування можливості й доцільності застосування AI як інструменту корупційної превенції в судовій владі на тлі неуспішності запобігання корупції традиційними методами, виявлення та оцінка окремих переваг застосування AI як інноваційного інструменту запобігання корупції в системі судоустрою.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку роботи пропонуємо коротко з'ясувати сутність понять IT та AI. Наперед відзначимо, що визначення IT на відміну від AI, в цілому, є достатньо уніфікованим та не викликає особливих дискусій.

Отже, в загальному розумінні IT – це сукупність методів, засобів і прийомів, що використовуються з метою збирання, зберігання, опрацювання, розповсюдження, відображення й використання різноманітних даних задля інтересів і потреб користувачів [26].

Також IT розглядають як сукупність засобів, методів і прийомів збирання, зберігання, опрацювання, подання та передавання повідомлень, що розширює знання людей та розвиває їхні можливості щодо управління технічними та соціальними процесами [1].

Інші автори з посиланням на державні стандарти України наводять так само близькі до попередніх визначення, відповідно до яких IT – це:

– технологічний процес, предметом перероблення й результатом якого є інформація;

– сукупність методів, процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний процес, що забезпечує добирання, зберігання, накопичування, оброблення, пошук, виведення, копіювання, передавання та розповсюдження інформації [10].

Натомість на відміну від ІТ розуміння такого феномену як АІ є справжнім каменем спотикання. Ба більше, постає закономірне питання про взаємозв'язок цих двох явищ.

Простими словами, АІ – це здатність машин виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту, такі як візуальне сприйняття, розпізнавання мови, прийняття рішень і мовний переклад. З іншого боку, АІ також розглядається як галузь комп'ютерних наук, яка фокусується на розробці машин і систем, здатних виконувати вищенаведені завдання [25].

Як відзначають М. Глибовець та О. Олецький, АІ в тому чи іншому розумінні має наближатися до інтелекту природного, наприклад, як штучні нирки, і, таким чином, використовуватися як заміник природного інтелекту. І чим більше існуватиме ситуацій, де штучні системи зможуть замінити людей, то інтелектуальнішими вони вважатимуться [6].

В 2007 році дослідник з факультету комп'ютерних наук Стенфордського університету Джон МакКарті в статті «Що є штучний інтелект», відповідаючи на питання, відмічав, що АІ – це наука і техніка (інженерія) створення інтелектуальних машин і особливо інтелектуальних комп'ютерних програм. Штучний інтелект пов'язаний із аналогічним завданням використання комп'ютерів для розуміння людського інтелекту, але АІ не обов'язково обмежується методами, які можна біологічно спостерігати [30].

Європейська комісія з ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) в Європейській етичній хартії з використання АІ в судових системах та їхньому середовищі, ухваленій в грудні 2018 року в Страсбурзі, надає наступне визначення АІ: це – набір наукових методів, теорій та технік, метою яких є відтворення, за допомогою машин, когнітивних здібностей людської істоти [29].

В Україні феномен AI також розглядається у двоєдиній площині (рис. 1). Так, у відповідності з Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 року № 1556-р:

Рис. 1. Визначення AI відповідно до Концепції розвитку AI в Україні (систематизовано автором).

Джерело: сформовано автором на основі [9]

Направду, слід зауважити, що існують і прямо протилежні думки, які, в принципі, ставлять під сумнів інтелектуальність AI. Так, Артур Х. Мічел в опублікованому в квітні 2023 року дослідженні щодо політики в галузі AI зазначає, що останній взагалі-то і не є розумним. Політика, яка розглядає AI так, наче він розумний, наражається на значні матеріальні ризики як для окремих громадян, так і для компаній. Існують точки зору, зауважує автор, що AI за своєю суттю обмежений в здатності відтворювати людський інтелект, точніше він здатний імітувати лише вузькі грані людського інтелекту в певних вузьких завданнях [27].

У вже згадуваній статті Дж. МакКарті також наводить думки опонентів AI: філософ Дж. Серл говорить про те, що ідея небіологічної машини бути розумною незв'язна; філософ Г. Дрейфус вважає AI неможливим; дослідник в галузі комп'ютерних наук Дж. Вейзенбаум наполягає на тому, що сама ідея AI порочна, антилюдська та аморальна [30].

Одночасно один зі світових ІТ-гігантів – компанія IBM – розглядає AI як *augmented intelligence* (тобто збільшений, прибавочний [до інтелекту людини] інтелект).

IBM залежно від функціональної спроможності пропонує нам поділ AI на три види: слабкий, сильний та свідомий. Більш детальна характеристика кожного з видів наведена в табл. 1 [2].

Таблиця 1.

Види AI (за класифікацією IBM)

Weak (or Narrow) AI (слабкий, або вузький AI)	Strong (or Generalized) AI (сильний, або генералізований AI)	Super (or Conscious) AI (супер, або свідомий AI)
Застосовується до специфічних областей, на кшталт лінгвістичних перекладачів, віртуальних асистентів, самокерованих машин, посилених Інтернет-пошуковиків та «рекомендантів» контенту, спам-фільтрів. Такий AI може виконувати специфічні завдання, але не вчитися новим, і, виробляючи рішення, ґрунтуватися лише на запрограмованих алгоритмах та вихідних («натренованих») даних	Може взаємодіяти та виконувати широкий набір незалежних та непов'язаних завдань. Такий AI здатний вивчати нові завдання, аби вирішувати нові проблеми. Він робить це шляхом навчання себе самого новим стратегіям. Сильний AI – це комбінація багатьох AI-стратегій, який навчається з досвіду й досягає виконання на рівні людського інтелекту	Це – AI з рівнем людської свідомості, яка вимагала би самоусвідомлення. Позаяк людство ще не здатне адекватно визначити, що таке свідомість, тому малоймовірно, що ми створимо свідомий AI в найближчому майбутньому

Джерело: *сформовано автором*

Є природнім, що на такий гострий й принципово новий для людства виклик існує розмаїття поглядів, які подекуди різняться кардинально. Втім, не зважаючи на всю непримиренність розгорнутих навколо AI дискусій, від суто технічних до етико-філософських, та його контрверсійну сутність заперечувати існування такого феномену та його вплив на нашу реальність вже неможливо. Достатньо відомими на сьогодні є такі алгоритми (комп'ютерні програми), які працюють на базі AI, як-то: ChatGPT-4 від компанії OpenAI, Copilot (Bing) від Microsoft, LaMDA від Google.

Отже, підсумовуючи, можемо зробити висновок, що AI є вищим або наступним рівнем розвитку IT на даному етапі сучасності.

Схожу думку висловлює й Ю. Семененко, вказуючи, що розвиток IT являє собою динамічний еволюційний шлях, що пройшов кілька ключових етапів у практичному та теоретичному плані. Автор умовно поділяє цей шлях на п'ять етапів, останній з яких – п'ятий, сучасний, що розпочався орієнтовно з 2020 року, – відображає важливі трансформації у використанні технологій, і, зокрема, AI. Дослідник підкреслює, що «системи, здатні до самоорганізації та навчання, формують сучасний ландшафт інформаційних технологій» [22].

Оскільки AI успішно застосовується в різноманітних сферах людської діяльності, то було би непродуктивним не спробувати використати його як інструмент запобігання корупції.

Без сумніву, відчутним досягненням в галузі публічного управління є готовність найвищого органу виконавчої влади – Кабінету Міністрів України – до застосування цифрових технологій для розв'язання ряду нагальних проблем. Зокрема, у вже згадуваній Концепції розвитку AI в Україні серед викликів, що потребують розв'язання, виділені наступні (перелік та зміст скорочені автором для цілей даного дослідження):

- недосконалість механізмів прийняття управлінських рішень у публічній сфері;
- складність перевірки відповідності роботи систем AI законодавству та існуючим етичним принципам;

- відсутність єдиних підходів, що застосовуються при визначенні критеріїв етичності під час розроблення та використання технологій AI для різних галузей і видів діяльності;

- відсутність застосування технологій AI в судовій практиці.

Публічне управління, правове регулювання та етика і правосуддя, серед інших, згідно з Концепцією визначені як пріоритетні сфери, де реалізуються завдання державної політики розвитку галузі AI. Змістовне наповнення цих пріоритетів можна побачити в табл. 2 [9].

Для цілей даної роботи ми свідомо виокремили саме ці сфери людської діяльності, тому що завдання, поставлені для одних галузей, відчутно перекликаються із завданнями для інших, структурно та логічно зв'язані, прямо чи опосередковано доповнюють одне одного. Так, процеси й процедури публічного управління й правосуддя закріплюються шляхом нормативного врегулювання; оскільки корупція – це публічно-владний й соціальний феномен, то заходи корупційної превенції є доволі схожими для обох сфер; близькими є й етичні виклики застосування AI під час будь-якої владно-управлінської діяльності, де наріжним каменем постає ймовірність підкорення волі людини рішенням комп'ютерних алгоритмів.

На диво, Кабінет Міністрів України таку мету, як попередження суспільно небезпечних явищ шляхом аналізу наявних даних за допомогою AI, структурно розмістив саме в підрозділі «Правосуддя», хоча ця мета є не менш застосовною для всіх без виключення сфер життєдіяльності людини.

Ймовірно, на думку найвищого органу виконавчої влади, саме судова влада порівняно з іншими гілками найбільше потерпає від суспільно небезпечних явищ, отже в розвиток цього припущення ми готові в даній роботі запропонувати аналіз та оцінку окремих переваг застосування AI як засобу корупційної превенції якраз в системі судоустрою. Прийнято вважати, що етимологія поняття «корупція» – латинська; воно сформувалося на основі двох латинських слів: «correi» (тобто кілька учасників зобов'язальних відносин з приводу одного предмета) та «gumpere» (що буквально означає ламати, пошкоджувати, порушувати, скасовувати). За іншими версіями слово походить від латинського «corumpere» (розтіління) та «corruptio» (розкладання, підкуп, продажність, псування) [13].

Руйнівна сила корупції є беззаперечною. Більш ніж відверто про це висловилися держави-підписанти Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173), яка була ратифікована Україною в 2006 році та набула чинності для нашої країни в 2010 році. Учасники Конвенції наголосили, що корупція загрожує правопорядку, демократії та правам людини, руйнує належне управління, чесність та соціальну справедливість, перешкоджає конкуренції та економічному розвитку й загрожує стабільності демократичних інститутів і моральним засадам суспільства [11].

Нормативна дефініція корупції міститься в ч.1 ст.3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, згідно з якою корупція – це використання особою, яка уповноважена на виконання функцій держави, місцевого самоврядування та прирівняної до неї, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди таким особам, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [18].

Схоже визначення корупції експліцитно впливає і зі ст.15 Конвенції ООН проти корупції. Так, держави-підписанти приймають на себе обов'язок шляхом кримінального переслідування карати обіцянку, пропозицію або надання державній посадовій особі, рівно як вимагання або прийняття з боку такої особи особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій під час виконання своїх службових обов'язків. Окремо в ст.11 Конвенції підкреслена вирішальна роль судової влади та прокурорів у боротьбі з корупцією, тому держави-підписанти зобов'язуються, враховуючи незалежність судової влади, вживати окремих заходів стосовно чесності й непідкупності представників останньої та запобігання будь-якій можливій корупції саме серед них [8].

Таблиця 2.

Деякі пріоритетні завдання для AI згідно з Концепцією

Публічне управ- ління	Правове регулюван- ня та етика	Правосуддя
застосування технологій AI для виявлення недобросовісної практики в діяльності посадових осіб та державних службовців за різними напрямками шляхом проведення аналізу текстів управлінських рішень та інших даних, які формуються в комп'ютеризованих системах/ реєстрах під час провадження такої діяльності	проведення оцінки можливості та визначення меж (етичних, правових) застосування систем AI для цілей надання професійної правничої допомоги	подальший розвиток вже існуючих технології у сфері правосуддя (Єдина судова інформаційно- телекомунікаційна система, Електронний суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань тощо)
	опрацювання питання щодо необхідності врегулювання суспільних відносин у сфері розвитку AI на законодавчому рівні	впровадження консультативних програм на основі AI, які відкри- ють доступ до юридичної консультації широким верствам населення
	розроблення Етичного кодексу AI за участю широкого кола заінтересованих сторін	(!) попередження суспільно небезпечних явищ шляхом аналізу наявних даних за допомогою AI
		(!!) винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій AI, стану до- тримання законодавства та судової практики

Джерело: сформовано автором

Оскільки судова влада, поряд із законодавчою й виконавчою, є однією з гілок єдиної державної влади, то й судді в Україні як безпосередні носії такої влади є суб'єктами, на яких поширюється дія національного Закону «Про запобігання корупції».

На жаль, мусимо констатувати, що попри численні реформаторські зусилля в сфері судоустрою протягом останніх десяти років, все ще продовжують мати місце непоодинокі випадки, коли носії судової влади як особи, наділені правом ухвалювати рішення, виявляються причетними до гучних корупційних правопорушень. До аналізу чи не найкричущого з них автор долучився в одній з попередніх робіт, підкреслюючи, що корупційні практики можуть вдало «консервуватися» інституційною пам'яттю окремих недобросовісних публічних службовців і в подальшому за сприятливої нагоди відтворюватися в ще більш потворних і гігантських масштабах навіть в рамках інших установ чи організацій [14].

Як не намагалися політичні сили різноманітними шляхами відновити довіру до національних судів, втім, навіть попри ухвалення 08 квітня 2014 року відповідного Закону «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», результати цієї активності виявилися більш, ніж скромними [16].

Якщо спиратися на дані опитування Агенції США з міжнародного розвитку (USAID) від 01 квітня 2021, то рейтинг довіри до судів через сім років після ухвалення Закону склав лише 10 %, а недовіри – 59 % [15].

У відповідності до більш свіжих даних, оприлюднених у серпні 2024 року Українською соціологічною платформою, на питання «які органи влади в Україні найбільше уражені корупцією?» більше 71 % з опитаних двох тисяч респондентів вказали саме на судову систему. Згідно з тим же опитуванням самою «корупціогенною» виявилася лише система територіальних центрів комплектування (ТЦК та СП), про що зазначили майже 73 % респондентів. При чому переважна більшість опитаних (85 %) відмітили, що з початку повномасштабного російського вторгнення – 24 лютого 2022 року – рівень корупції в країні лише збільшився [23].

Автор усвідомлює, що подекуди соціологічні дані можуть носити маніпулятивний характер, втім негативна тенденція падіння рівня довіри до національної судової влади зберігається.

З іншого боку, подібний стан речей в системі судоустрою, на наш погляд, має спонукати і науковців і практиків до ще більш активних пошуків заходів превенції, стримання та протидії такому соціальному злу як корупція. І саме тут АІ як інноваційний цифровий інструмент може стати в нагоді. Ми ж пропонуємо українському суспільству оцінити надсучасний спосіб підвищення рівня довіри до судової влади та знищення корупційних практик шляхом глибокої діджиталізації національної Феміди.

Схожу позицію висловлюють й інші дослідники. Так, Н. Шишка справедливо стверджує про відсутність успіхів судової реформи після 2014 року, підкреслюючи, що незважаючи на численні зусилля публічної влади в сфері правосуддя все одно продовжують існувати такі проблеми як дискредитація суддівського корпусу щодо його незалежності та неупередженості, систематичне порушення суддівської присяги, великий рівень та ризики корупції, залежність суддів від виконавчої та законодавчої гілок влади чи інший протиправний вплив на прийняття рішень у суді, недостатній рівень єдності та послідовності судової практики. У зв'язку з цим авторка висловлює думку, що АІ може стати тим, що може вирішити існуючі проблеми в судовій системі, тому що на нього неможливо тиснути чи підкупити [24].

На наше переконання, покладатися виключно на АІ як на антикорупційну панацею було би поспішним, тому що ризики його застосування залишаються маловивченими, натомість не можна заперечувати ймовірність, що він може виявитися значно ефективнішим, ніж існуючі «класичні» засоби й методи запобігання корупції.

Насамперед, слід окреслити рамки, основні вихідні ідеї, постулати, ґрунтуючись на яких можна розпочати дискусію про використання АІ в судовій владі як антикорупційного інструмента. Вже згадувана Європейська етична хартія з використання АІ в судових системах та їхньому середовищі встановлює п'ять таких принципів, які для більшої наочності ми представили в табл. 3 [29].

Таблиця 3.

Принципи використання AI в судових системах

<i>Повага до фундаментальних прав</i>	передбачає, аби розробка та впровадження AI були сумісними з основоположними правами
<i>Недискримінація</i>	спеціально запобігає розвитку або посиленню дискримінації між окремими індивідами чи групами осіб
<i>Якість та безпека</i>	під час обробки судових рішень і даних зумовлюють використання перевірених джерел та нематеріальних даних із моделями, розробленими в мультидисциплінарний спосіб в безпечному технологічному середовищі
<i>Прозорість, неупередженість та справедливість</i>	забезпечують доступність та зрозумілість методів обробки даних, санкціонують зовнішні аудити
<i>«Під контролем користувача»</i>	принцип усуває імперативний підхід, гарантуючи, що користувачі є поінформованими учасниками та контролюють зроблений вибір

Джерело: *сформовано автором*

На відміну від Концепції розвитку AI в Україні, запропонованої Кабінетом Міністрів, про яку йшлося раніше і яка, як один із шляхів застосування AI, пропонує наділити його повноваженнями ухвалювати судові рішення, європейські підходи до застосування штучного інтелекту в правосудді є набагато більш консервативними.

Так, у п.5 Позиції Консультативної ради європейських суддів від 01 грудня 2023 року «Рухаючись вперед: використання допоміжних технологій у правосудді» відмічається, що використання AI у відправленні (адмініструванні) правосуддя залишається на початковій стадії розвитку. Незначна кількість держав-членів використовують AI, інші тільки вивчають таку можливість. Натомість навіть використання AI, як правило, зосереджується на адміністративних завданнях, наприклад, програмах перетворення

мовлення в текст (диктант), мовному перекладі й автоматичній «анонімізації» рішень і наказів. Втім, тенденція поки залишається незмінною: остаточна відповідальність за судові рішення має залишатися за людьми; AI має підтримувати суддів, а не зайняти їхнє місце [28].

Як повідомило британське агентство новин «Associated Press» в матеріалі від 08 січня 2024 року, судді Англії та Уельсу отримали «обережне схвалення» використовувати AI під час написання юридичних висновків. В той же час суддям було зроблено застереження, що AI не слід використовувати для досліджень або правового аналізу, оскільки технологія може сфабрикувати інформацію або надати оманливу, неточну й упереджену інформацію [31].

І хоча, на наш погляд, змісти дозволу та застережень є одночасно дещо взаємовиключними та суперечливими, натомість революційність поступу не викликає сумнівів: країни англосаксонської правової системи з її тисячолітньою історією почали рух в напрямку використання IT під час реалізації головної функції судової влади – відправлення правосуддя.

Аналогічні кроки вчиняються і в інших частинах світу, зокрема, в північній Африці. Так, агентство новин «Morocco World News» в матеріалі від 15 липня 2024 року зазначило, що Міністерство юстиції запускає нову фазу цифрових ініціатив з метою революціонізувати судову систему шляхом інтегрування AI задля посилення ефективності, поліпшення судової якості та полегшення доступу до правосуддя. Мохамед Рафікі – радник Міністра юстиції Марокко – зауважив, що Міністерство має наміри найняти AI [як працівника] для документування із надзвичайною точністю судових процесів й того, що в них відбувається [32].

Вища рада правосуддя – колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, – у своїй останній доповіді за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» також підкреслила, що, поміж іншого, розвиток електронного судочинства та впровадження

електронного суду є значущими кроками в напрямку підвищення якості судових сервісів, покращення доступу до правосуддя для громадян, а також скорочення видатків на матеріально-технічне забезпечення діяльності органів судової влади. [19].

Спочатку про те, які саме переваги AI може надати в запобіганні корупції під час відправлення правосуддя, автор спершу вирішив спитати ... власне у AI. До початку роботи над статтею було проведено мікродослідження, яке насправду, більше було схоже на дружню співбесіду із чат-ботом Copilot від Microsoft, з приводу того, як ним можна скористатися в боротьбі з корупційними практиками.

Нижче наводиться діалог з деякими скороченнями:

«Питання до чат-боту: Чи зможе AI здолати корупцію?»

Відповідь: AI має потенціал стати потужним інструментом у боротьбі з корупцією, завдяки своїй здатності аналізувати великі обсяги даних та виявляти шаблони, які можуть бути ознаками корупційних дій. Однак, AI сам по собі не може «здолати» корупцію. Він може лише підтримувати людські зусилля, надаючи інструменти для аналізу та моніторингу. Ефективна боротьба з корупцією вимагає комплексного підходу, який включає правові рамки, прозорість, громадський контроль та відповідальність урядових інституцій. AI може бути однією з частин цієї системи, але без активної участі суспільства та політичної волі, технології самі по собі не можуть вирішити проблему корупції.

Питання до чат-боту: Чи можна довірити AI відправлення правосуддя?

Відповідь: Використання AI в правосудді може принести певні переваги, такі як прискорення процесів судочинства, покращення доступу до правосуддя та зменшення впливу людського фактору на судові рішення. Однак, є й ризики, пов'язані з використанням AI, зокрема відсутність емпатії та можливість упередженості. Наразі, AI не може повністю замінити суддів, оскільки він не володіє людськими якостями, такими як співпереживання та здатність до етичного судження. Згідно з європейськими стандартами, правосуддя має здійснюватися незалежним і безстороннім судом, і наразі немає практики Європейського суду з прав людини, яка б дозволяла засто-

сування AI для прийняття остаточних рішень. Таким чином, хоча AI може бути корисним інструментом для допомоги в судочинстві, він не може повністю замінити суддів або відправляти правосуддя самостійно. Важливо забезпечити, щоб використання AI відповідало етичним стандартам та правовим принципам, а також аби був забезпечений належний людський контроль за його діяльністю» [7].

Як бачимо, чат-бот Copilot на базі AI, на відміну від найвищого органу виконавчої влади України, так само виявився більш стриманим в оцінці можливості надати AI право ухвалювати рішення в судових справах. Але, напевно, сам автор все-таки притримується думки про правильність підходу Кабінету Міністрів України щодо запровадження повноцінного «цифрового судді» для розгляду типових судових справ, про що йтиметься трохи нижче.

В той же час, сам AI визначив принаймні три переваги свого використання в судовій владі, які б могли запобігти корупційним проявам:

- покращення доступу до правосуддя;
- прискорення процесів судочинства;
- зменшення впливу людського фактору на рішення, що ухвалюється.

І якщо перші дві переваги є власне організаційними, пов'язаними із адмініструванням правосуддя (наприклад, автоматичний розподіл справ, електронний документообіг, автоматизація виготовлення тексту судового рішення), то остання якраз є сутнісною, одночасно як матеріальною, так і процедурною перевагою, яка пов'язана саме із відправленням правосуддя й націлена на обмеження розсуду судді-людини, який в іншому випадку за наявності стороннього протиправного «стимулювання» може переростати у свавілля.

Зрозуміло, що найпоширенішим корупційним проявом в судовій владі є одержання суддею неправомірної вигоди за ухвалення в інтересах зацікавленої особи певного рішення, або, висловлюючись простіше, – хабар. Відтак, метою застосування AI є зменшення або навіть усунення корупційних ризиків неправомірних заохочень, яким може бути підданий суддя-людина під час ухвалення рішення по суті справи.

Загалом, суть застосування AI в судовій владі як антикорупційного запобіжника можна звести до двох напрямків:

– «полегшена» версія – коли AI використовується як субсидіарний механізм правосуддя, тобто лише допомагає судді-людині скласти текст рішення, наводити обґрунтування тощо, а рішення все одно ухвалюється людиною й нею підписується;

– «посилена» версія передбачає, що AI буде наділений правом самостійно, без втручання людини, здійснювати судовий розгляд (до речі, саме таку форму за деякими категоріями справ і пропонує Кабінет Міністрів України).

Можна не сумніватися, що практична реалізація ідеї про «посилену» версію AI, тобто про надання йому права ухвалювати судові рішення, фактично наділивши його в такий спосіб державною владою, знайде своїх непримиренних супротивників і серед суддівського корпусу, й поміж політичних еліт, і учасників судових процесів, натомість це вже має стати темою іншого дослідження.

Нижче спробуємо виокремити та оцінити додаткові переваги застосування AI в судовій владі, наслідком якого вже стало або може стати зменшення корупційних проявів та зниження корупційних практик.

Розпочнемо з позитивного прикладу застосування IT в системі судоустрою. На наше переконання, перший і напрочуд ефективний крок впровадження «слабкого» AI (за класифікацією IBM) в адміністрування правосуддя відбувся ще в далекому 2010 році і пов'язаний з ухваленням парламентом в новій редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Тоді в ст.15 Закону вперше з'явилася норма про те, що в судах загальної юрисдикції функціонує автоматизована система документообігу, а визначення судді або колеґії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється саме такою системою. По суті вводився «лотерейний» принцип авторозподілу справ за допомогою комп'ютерних алгоритмів [20].

Ця новація без перебільшення здійснила революцію в адмініструванні правосуддя. І хоча, за великим рахунком, навряд чи в даному випадку можна стверджувати про використання повноцінного AI, тим не менше застосування системи авторозподілу судових

провадженнь, основою якого став випадковий комп'ютерний вибір, мало двовимірний позитивний ефект:

- по-перше, машинні алгоритми протягом відносно короткого проміжку часу здійснили вирівнювання суддівських навантажень в межах кожного суду;

- по-друге, усунули суб'єктивізм, маніпуляції, а інколи – й відверті зловживання голів судів під час визначення суддів-доповідачів у справах, назавжди позбавивши перших такого важелю впливу.

Але все одно найгострішим залишається завдання, застосовуючи АІ, мінімізувати корупційні практики шляхом зменшення впливу людського фактору на рішення, що ухвалюються суддею. Власне, такий вплив людського фактору можна розглянути з двох сторін:

- умисний, усвідомлений та протиправний, або ж суто «корупційна спокуса», тобто пропозиція, обіцянка або надання судді неправомірної вигоди одним чи декількома учасниками процесу, чи навмисне створення суддею умов для таких дій;

- недостатня кваліфікація чи необізнаність судді в окремих питаннях права, недбалість чи недостатня старанність під час виконання службових обов'язків.

Якщо перший варіант є нічим іншим як кримінально караним корупційним правопорушенням, то другий – некорупційним дисциплінарним проступком.

Отже, які ж додаткові корупційні запобіжники АІ здатний принести у відправлення правосуддя, які його властивості можна інтегрувати в судовий процес?

Насамперед, АІ – неупереджений, і ця властивість є чи не найціннішою під час здійснення судочинства. Без перебільшення, неупередженість є однією із сутнісних ознак правосуддя, а, тому, однією з найцінніших антикорупційних переваг, яку здатний забезпечити АІ. Жоден з учасників процесу не зможе спокусити комп'ютерну програму неправомірною вигодою, відтак, і суспільство і держава зможуть домогтися правосуддя в «чистому вигляді», якого всі так прагнуть. АІ емоційно стабільний, йому невідомі жадібність чи спрага наживи, страх, жаль, необхідність огляду на громадську думку чи громадських активістів, штучно

організовані ними «демонстрації» під час судових засідань під вікнами суду, що унормувалися в Україні протягом останнього десятиліття. Недобросовісні учасники процесу будуть позбавлені підстав звинувачувати суддю в корупції лише тому, що він чи вона призначені на посаду за час президентства якоїсь окремої особи (згадаймо «суддів Януковича») або не завершили процедуру кваліфікаційного оцінювання (яка триває з 2016 року).

Інтеграцію AI в судовий процес вже саму по собі можна оцінювати як «бінарний тест» на готовність боротися із таким ганебним для України явищем як корупція. Ця бінарність полягає в тому, що державна влада в особі законодавчої і виконавчої гілок будуть вимушені змиритися із втратою «важелів впливу» та можливостей тиску на «електронного суддю», а учасники процесу тим часом позбавляться спокус мотивувати суддю на ухвалення вигідного для себе рішення. Наголошуємо ще раз, що в такий спосіб всі зацікавлені учасники досягнуть правосуддя в його чистому, приростичному виді.

Крім того, оцінка юридичних фактів та складання судових рішень самостійно AI гарантовано приведе до усунення юридичної казуїстики та судових помилок, забезпечення стабільності й передбачуваності юридичної практики та виключення випадків ухвалення прямо протилежних рішень на підставі схожих чи однакових фактичних обставин справи. Іншими словами, досягти уніфікації судової практики та унормувати суддівську дискрецію можна буде вже в суді першої інстанції. За такого загалом нівелюється необхідність існування судів апеляційної та касаційної інстанцій як процесуальних інститутів, судді яких інколи доволі масово також стають фігурантами кримінальних проваджень, пов'язаних з корупцією. Як приклад: наприкінці 2023 року Вища рада правосуддя надала згоду на утримання під вартою чотирьох та відсторонила від здійснення правосуддя ще двох суддів Київського апеляційного суду, які підозрювалися у причетності до корупційних правопорушень [4; 5].

Ще як одну з переваг усунення корупційних практик зі стадії перегляду судового рішення можна зазначити наступне:

рішення, ухвалене суддею-АІ набуває статусу остаточного в день його оголошення, не підлягає оскарженню в апеляційному і касаційному порядку і не може бути підставою для подання скарги проти України до Європейського Суду з прав людини. Себто, якщо першочерговою ціллю створення «електронної Феміди» ми проголошуємо запобігання корупційними проявам в судовій владі, то логічно, що «машинне рішення» в жодному випадку не має бути переглянуте людиною.

Закономірною є наступна – часова – перевага: застосування судді-АІ під час здійснення судочинства на порядок пришвидшить строки розгляду справ, адже загальновідомо, що ця проблема є однією з наріжних в українській судовій системі. Розумні строки розгляду справи з декларації перетворяться на процесуальну реальність.

Не менш значущою стане фінансова перевага: після залучення АІ до повноцінної суддівської діяльності держава зможе почати поступове скорочення штату суддів та працівників апаратів судів всіх інстанцій. Хоча судова влада в Україні й так хронічно не отримувала належного фінансування протягом багатьох років, відправлення правосуддя самим АІ стане запорукою значної економії бюджетних коштів. Комп'ютерна програма не потребує часу на відпочинок, відпусток, лікарняних, вона здатна працювати цілодобово, головне, що вона потребуватиме – це підключення до електромереж.

І, насамкінець, держава позбавить себе необхідності утримувати численні «антикорупційні» та «навколосудові» структури, службові особи яких, на жаль, так само не уникають корупційних негараздів, або ж, принаймні, матиме змогу значно скоротити штат таких державних органів. Ця перевага знову-таки стосується раціонального використання бюджетних ресурсів. На завершення наведемо ще один показовий приклад того, як «лідери» судової влади дискредитують її заради власних приватних інтересів, що ще більше підтверджує нашу думку про «перезрілість» ідеї щодо необхідності повноцінного впровадження АІ у відправлення правосуддя як найбільш ефективного інструменту корупційної превенції.

Так, 24 липня 2023 року Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) повідомило про підозру Голові Державної судової адміністрації (ДСА) України у вчиненні кримінального правопорушення. Суть неправомірних дій очільника ДСА України, на думку НАБУ, полягала в підбурюванні до надання хабаря суддям Верховного суду за винесення рішення на користь комерційного підприємства [12].

Іншими словами, очільник ДСА України мав намір виконати «посередницьку функцію»: отримати гроші від сторони у справі, частину грошей передати суддям Верховного суду за ухвалення рішення на користь цієї сторони, а іншу частину – залишити собі як «плату за послугу».

Принагідно зазначимо, що ДСА України – це державний орган у системі правосуддя, що здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом, з метою створення належних умов функціонування судів і діяльності суддів [21].

07 грудня 2023 року за рішенням Вищої ради правосуддя голова ДСА України був звільнений з посади за порушення Присяги державного службовця, що полягало у протиправних діях щодо використання статусу державного службовця, який займає посаду державної служби категорії «А» в системі правосуддя, в неправомірних приватних інтересах інших осіб, що створює конфлікт між приватними та публічними інтересами, та призвело до тяжких наслідків у вигляді приниження авторитету ДСА України як державного органу в системі правосуддя та державних органів загалом [3].

Висновки. Нездатність класичних методів запобігання корупції в Україні давно й гостро поставила перед державою необхідність впроваджувати інші, більш сучасні механізми, а оскільки глибина проблеми сьогодні без перебільшення вже досягла рівня Гордієва вузла, то й методи її розв'язання мають бути радикальними – на кшталт хірургії. Протягом останніх років в країні спостерігається, з одного боку, закономірна, а, з іншого, – потворно-цинічна в своїй динаміці тенденція «підвищення рівня розбещеності»

публічних службовців, суть якої гранично проста: чим вище щабель представника держави, тим швидше й масштабніше зростають «тарифи» його на корупційні «послуги». І, на жаль, судова влада не стала виключенням з цього нездорового тренду. Як демонструє наше дослідження, є чимало підстав вважати, що повноцінна діджиталізація правосуддя й наділення АІ публічно-владними повноваженнями шляхом створення «Електронного Судді» значно зменшить корупційні ризики та зруйнує існуючі корупційні практики як всередині системи судоустрою, так і дисциплінуватиме учасників судових процесів, одночасно культивуючи в них як неприйнятність, так і марність використання пропозицій неправомірної вигоди в судах з метою отримання бажаного для себе результату. Оскільки ухвалення судового рішення вимагає логіко-раціонального підходу, а комп'ютерні алгоритми та їхня вища форма – АІ – діють за суворо визначеними законами формальної логіки, то впровадження АІ в правосуддя дозволить гарантувати учасникам судового розгляду реальні неупередженість та незалежність суб'єкта, уповноваженого ухвалювати рішення. Комп'ютерним програмам не відомі емоційні коливання, а сторонні впливи, зокрема, матеріальні, в принципі втрачатимуть сенс. Вже зараз АІ наділений безпрецедентною здатністю до навчання та виявлення власних помилок й оперативного їх виправлення, отже, протягом досить короткого періоду рішення «Електронної Феміди» можуть стати бездоганними, а АІ зведе нанівець як ймовірність судової помилки, так і можливість суддівського свавілля.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ КОРУПЦІЙНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ В СУДОВІЙ ВЛАДІ: ПЕРЕВАГИ

В статті зроблено спробу оцінити можливість та доцільність застосування інформаційно-комунікаційних технологій та їхнього вищого прояву – штучного інтелекту – як антикорупційного інструменту в судовій владі. Проаналізовано сутність і сучасні форми феномену штучного інтелекту та його

зв'язок з інформаційно-комунікаційними технологіями. Досліджено національні та зарубіжні нормативно-правові джерела з питань застосування штучного інтелекту як в сфері публічного управління загалом, так і в сфері судоустрою та відправлення правосуддя зокрема. Наведено випадки найбільш «знакових» корупційних подій в судовій владі та зроблено спробу з'ясувати причини провалів застосування традиційних інструментів в запобіганні корупції. Піддано сумніву здатність держави здолати таке негативне соціально-владне явище як корупція без впровадження радикальних кроків, що вже давно назріли й ще більш актуалізувалися під час збройного конфлікту. Вивчено окремі позитивні приклади застосування інформаційно-комунікаційних технологій в судовій владі. Систематизовано окремі переваги застосування штучного інтелекту як новітнього інструменту запобігання корупції в судовій владі. Підкреслено, що штучний інтелект в силу своєї безсторонності в повній мірі здатний забезпечити реалізацію права на справедливий суд, зекономити часові, фінансові та людські ресурси, чим знизити рівень корупційних проявів. Водночас наголошено на тому, що без вивчення ризиків та загроз застосування комп'ютерних програм такого ступеню розвитку покладатися лише на них як на панацею в знищенні корупційних практик є необачним та передчасним. Вреїті-реїт надано поїтовх для подальшого дослідження штучного інтелекту та його особливостей як інструменту корупційної превенції в системі судоустрою.

Ключові слова. Штучний інтелект, запобігання корупції, судоустрій, судова влада, переваги штучного інтелекту.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Buinytska, O.P. (2012). *Informatsiini tekhnolohii ta tekhnichni zasoby navchannia* [Information technologies and technical means of education]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
2. Vydy shuchnoho intelektu za IVM [Types of artificial intelligence according to IVM]. (n.d.). *mega.nz*. Retrieved from: https://mega.nz/file/boJ2zTAQ#Sw9bN_4pAh7Jlb-F8f17iF_EJozF_ccfLZjyUbg1wAuA [in Ukrainian].
3. VRP zvilnyla z posady derzhavnoi sluzhby Holovu DSA Ukrainy [VRP dismissed the Head of the DSA of Ukraine from the post of civil service]. (n.d.). *hcj.gov.ua*. Retrieved from: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvilnyla-z-posady-derzhavnoyi-sluzhby-golovu-dsa-ukrayiny> [in Ukrainian].
4. VRP nadala zghodu na utrymannia pid vartoiu suddiv Kyivskoho apeliatsiinoho sudu [VRP gave consent to the detention of judges of the Kyiv Court of Appeal]. (n.d.). *hcj.gov.ua*. Retrieved from: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-nadala-zgodu-na-utrymannya-pid-vartoyu-suddiv-kyivskogo-apelyacyynogo-sudu> [in Ukrainian].
5. VRP tymchasovo vidstoronyla shche dvokh suddiv Kyivskoho apeliatsiinoho sudu vid zdiisnennia pravosuddia [VRP temporarily suspended two more judges of the Kyiv Court of Appeal from the administration of justice]. (n.d.). Retrieved from: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-tymchasovo-vidstoronyla-shche-dvoh-suddiv-kyivskogo-apelyacyynogo-sudu-vid-zdiysnennya> [in Ukrainian].
6. Hlybovets, M.M., & Oletskyi, O.V. (2002). *Shtuchnyi intelekt* [Artificial intelligence]. Kyiv: Vyd. dim «KM Akademiia» [in Ukrainian].
7. Dialoh z chat-botom Copilot na bazi AI [Dialogue with the AI-based Copilot chatbot]. (n.d.). *mega.nz*. Retrieved from: https://mega.nz/file/ykhyjSzT#jyYBn6GRkrSXQpsqa94uSa1d5_WUHZFi-eToldcvnjro [in Ukrainian].
8. Konventsiia OON proty koruptsii vid 31.10.2003 r. [Convention OON against Corruption dated 10/31/2003]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text [in Ukrainian].
9. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Kontseptsiiia rozvytku shuchnoho intelektu v Ukraini (z nastupnymy zminamy) vid 02 hrudnia 2020 roku No. 1556-r. [Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine

The concept of artificial intelligence development in Ukraine (with subsequent changes) dated December 2, 2020 No. 1556]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

10. Kravchenko, I.V., & Mykytenko, V.I. (2022). *Informatsiini tekhnologii [Information technologies]*. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho. Retrieved from: <https://ela.kpi.ua/items/b52553f3-28a5-4c9f-93e9-7421d5cc1293> [in Ukrainian].

11. Kryminalna konventsia pro borotbu z koruptsiieiu (ETS 173) vid 27.01.1999 r. [Criminal Convention on Combating Corruption (ETS 173) dated January 27, 1999]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text [in Ukrainian].

12. NABU: Holovi Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy povidomyly pro pidozru [NABU: The head of the State Judicial Administration of Ukraine was informed of the suspicion]. (n.d.). *suspilne.media*. Retrieved from: <https://suspilne.media/535305-nabu-golovi-derzhavnoi-sudovoi-administratsii-ukraini-povidomili-pro-pidozru/> [in Ukrainian].

13. Andreiko, A. Yu. (et al.). (2020). *Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii» [Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption»]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

14. Nepsha, O., & Yemelianov, V. (2023). Tsinnist instytutysiinoi pamiaty, abo chomu reformy v Ukraini ne vykoriniuiut koruptsiu (na prykladi sudovoi reformy 2016-2019 rokiv) [The value of institutional memory, or why reforms in Ukraine do not eradicate corruption (on the example of the judicial reform of 2016-2019)]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public administration and regional development*, 20, (pp. 523-546). Retrieved from: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/issue/view/26/30> [in Ukrainian].

15. Opytuvannia naselennia Ukrainy stosovno doviry do sudovoi ta inshykh hilok vlady, suddivskoi nezalezhnosti ta pidzvitnosti, spryiniattia koruptsii ta hotovnosti povidomliaty pro yii proiavy [Survey of the population of Ukraine regarding trust in the judiciary and other branches of government, judicial independence and accountability, perception of corruption and willingness to report its manifestations]. (2021). (n.d.). *newjustice.org.ua*. Retrieved from: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/2021_Survey_Population_Report_UKR.pdf [in Ukrainian].

16. Zakon Ukrainy Pro vidnovlennia doviry do sudovoi vlady vid 08.04.2014 r. No. 1188-VII [Law of Ukraine On restoring trust in the judiciary

dated 04/08/2014 No. 1188-VII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text> [in Ukrainian].

17. Zakon Ukrainy Pro Vyshchu radu pravosuddia: vid 21.12.2016 r. No. 1798-VIII [Law of Ukraine About the High Council of Justice dated December 21, 2016 No. 1798-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> [in Ukrainian].

18. Zakon Ukrainy Pro zapobihannia koruptsii vid 14.10.2014 r. No. 1700-VII (iz nastupnymy zminamy ta dopovnenniamy) [Law of Ukraine On Prevention of Corruption dated 14.10.2014 No. 1700-VII (with subsequent amendments and additions)]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [in Ukrainian].

19. Rishennia Vyshchoi rady pravosuddia Pro stan zabezpechennia nezalezhnosti suddiv v Ukraini vid 27 chervnia 2024 roku [The decision of the High Council of Justice About the state of ensuring the independence of judges in Ukraine by dated June 27, 2024]. *hcj.gov.ua*. Retrieved from: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_zh_2023_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf [in Ukrainian].

20. Zakon Ukrainy Pro sudoustrii i status suddiv vid 07.07.2010 r. (vtratyv chynnist, krim polozhen, zaznachenikh u punktakh 7, 23, 25, 36 rozdlu XII Zakonu No. 1402-VIII vid 02 chervnia 2016 roku) [Law of Ukraine On the judicial system and the status of judges dated 07.07.2010 (lost its validity, except for the provisions specified in clauses 7, 23, 25, 36 of Chapter XII of Law No. 1402-VIII dated June 2, 2016)]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text> [in Ukrainian].

21. Rishennia Vyshchoi rady pravosuddia Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu sudovu administratsii Ukrainy vid 17.01.2019 r. No. 141/0/15-19 (iz nastupnymy zminamy) [Decision of the High Council of Justice On the approval of the Regulation on the State Judicial Administration of Ukraine of January 17, 2019 No. 141/0/15-19 (as amended)]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text> [in Ukrainian].

22. Semenenko, Yu. (2024). Rol informatsiinykh tekhnolohii ta instrumentiv shtuchnoho intelektu v pidvyshchenni efektyvnosti pidboru, navchannia ta adaptatsii pratsivnykiv [The role of information technologies and artificial intelligence tools in increasing the efficiency of selection, training and adaptation of employees]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*, (Vol. 87), 2, (pp. 20-29). Retrieved from: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/index.php?art=1278> [in Ukrainian].

23. Stavlennia ukrainsiv do koruptsii. Ukrainska sotsiologichna platforma. Doslidzhennia hromadskoi dumky [Attitude of Ukrainians to corruption. Ukrainian sociological platform. Research of public opinion]. (2024). (n.d.). www.usp.biz.ua. Retrieved from: <http://www.usp.biz.ua/wp-content/uploads/2024/08/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf> [in Ukrainian].

24. Shyshka, N.V. (2021). Shtuchnyi intelekt v ukrainskomu pravosuddi: pravovi peredumovy zaprovadzhennia [Artificial intelligence in Ukrainian justice: legal prerequisites for implementation]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 3, (pp. 143-145). Retrieved from: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/12455e60-8125-470f-8052-a69413c1b209/content> [in Ukrainian].

25. Shtuchnyi intelekt (ShI) – shcho tse take, yak pratsiuie i navishcho potriben [Artificial intelligence (AI) - what it is, how it works and why it is needed]. (n.d.). *termin.in.ua*. Retrieved from: <https://termin.in.ua/shtuchnyi-intelekt/> [in Ukrainian].

26. Iaki tekhnolohii nazyvaiut informatsiinymy? Otrymannia znan. Dystantsiina pidtrymka osvity shkoliariv [What technologies are called information technologies? Obtaining knowledge. Remote support of schoolchildren's education]. (n.d.). *disted.edu.vn.ua*. Retrieved from: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/474> [in Ukrainian].

27. Michel, A. (2023). Recalibrating assumptions on AI. Towards an evidence-based and inclusive AI policy discourse. *www.chatham-house.org*. Retrieved from: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2023-04/2023-04-05-recalibrating-ai-holland-michel.pdf> [in English].

28. Moving forward: the use of assistive technology in the judiciary. (2023). (n.d.). *rm.coe.int*. Retrieved from: <https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-26-2023-final/1680adade7> [in English].

29. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. (2018). (n.d.). *rm.coe.int*. Retrieved from: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> [in English].

30. McCarthy, J. (2007). What is artificial intelligence? *www-formal.stanford.edu*. Retrieved from: <https://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai.pdf> [in English].

31. Judges in England and Wales are given cautious approval to use AI in writing legal opinions. (n.d.). *apnews.com*. Retrieved from: <https://apnews.com/article/artificial-intelligence-ai-guidance-england-wales-judges-c2ab374237a563d3e4bbbb56876955f7> [in English].

32. Morocco's Justice Ministry to Integrate Artificial Intelligence in Court System. (n.d.). www.moroccoworldnews.com. Retrieved from: <https://www.moroccoworldnews.com/2024/07/363918/moroccos-justice-ministry-to-integrate-artificial-intelligence-in-court-system> [in English].

Відомості про автора / Information about the Author

Олексій Непша, аспірант кафедри місцевого самоврядування та регіонального розвитку Навчально-наукового інституту державного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: nepsha@i.ua, orcid: <https://orcid.org/0009-0005-7836-6234>.

Oleksiy Nepsha, PhD-student of the Department of Local Self-Government and Regional Development of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration of the Petro MohylaBlack Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: nepsha@i.ua, orcid: <https://orcid.org/0009-0005-7836-6234>.

Nepsha, O. (2024). Artificial intelligence as an innovative tool of corruption prevention in judiciary: the advantages. *Public Administration and Regional Development*, 25, 960-988. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.12>

DOI 10.34132/pard2024.25.13

Отримано: 16 березня 2024

Змінено: 9 травня 2024

Прийнято: 22 липня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 16 March 2024

Revised: 9 May 2024

Accepted: 22 July 2024

Published:

25 September 2024

Liliia Muntian

STATE POLICY AS A FORM OF TARGETED STATE ACTIVITY

The article examines state policy as an organized and purposeful activity of the state, which provides for the protection of public interests, ensures the adoption of balanced and justified state decisions, and contributes to the stable development of Ukrainian society. Issues of state policy formation in the system of planning and implementation of development plans of modern society are considered.

It was determined that with the transition from bureaucratic forms to innovative methods of managing the state and society, state policy acquires certain signs of publicity, due to the involvement of both state and non-state public organizations in its implementation.

It has been proven that the European integration of Ukraine is accompanied by changes in state policy, which is based on European values and standards for the formation of a legal, social and democratic state. Therefore, it is better to use the term «public policy», as active purposeful actions of the state based on the cooperation of state institutions, civil society institutions, as well as non-state organizations and individual citizens.

It is noted that the participatory theory of democracy should become a universal principle of organizing the public policy of the Ukrainian state. Because the basis of the effective functioning of participatory democracy is a developed civil society, as well as public trust in the activities of state and public institutions, that is, citizens' confidence in the

correctness of the actions of public authorities to implement the goals announced by the state.

It is substantiated that modern state (public) policy, firstly, is designed to ensure public expression of will, expression of interests and needs of the population and their practical implementation at the level of power institutions; secondly, it should be based on the principles of: openness, transparency and democracy; thirdly, in the process of development and implementation of political decisions, civil society institutions should be involved in this work. The specific characteristics of state policy as an active activity are singled out, which distinguish it from a whole array of other types of policies.

In further studies, it is suggested to pay attention to the normative and legal regulation of state policy.

Key words: *state; policy; state policy; public policy; state activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Базовим компонентом політико-управлінської діяльності держави завжди залишається державна політика. Євроінтеграція України, демократизація українського суспільства, децентралізація державного управління, передбачає обов'язкові зміни державної політики. Важливого практичного значення набуває створення ефективної європейської моделі державної політики, в якій важлива роль належить інститутам громадянського суспільства. Що підтверджує досвід європейських країн, де активну участь в виробленні й реалізації державної політики в різних сферах суспільного життя приймають не тільки державні, але й недержавні політичні актори.

Враховуючи сучасні реалії політичного життя державна політика в Україні потребує суттєвих змін, трансформацій. По-перше, тому що саме держава, як інститут політичної системи суспільства, формує державну політику та є механізмом формулювання та розв'язання суспільних проблем в конкретній галузі; по-друге, держава організована й цілеспрямована діяльність державних інституцій, що через прийняття державно-політичних рішень регулюють життєдіяльність людей та соціальні відносини

у суспільстві; по-третє, держава спрямовує власну діяльність (державну політику) на покращення суспільно-політичного життя громадян. Крім того, сутнісні характеристики сучасної держави знаходяться у прямій залежності від механізмів та технологій формування державної політики, і навіть форм взаємодії з різними громадськими інститутами. Іншими словами, під впливом безлічі інструментальних змін можемо спостерігати модифікацію структурно-функціональних характеристик держави, еволюцію взаємовідносин та межі демократії, зміцнення позиції сучасної держави на міжнародній арені. Наявність постійних змін у механізмах розроблення державної політики на сучасному етапі пробуджує пильну увагу до факторів, що сприяють їх змінам, усвідомленню резервів їх удосконалення, можливим прогресивним напрямкам. Й саме від ефективності державних інституцій, їх цілеспрямованої активності залежить реалізація державної політики, тобто успішність держави та благополуччя суспільства. Варто зазначити, що державна політика, як організована та цілеспрямована активна діяльність держави передбачає захист суспільних інтересів, забезпечує прийняття зважених і обґрунтованих державних рішень, сприяє стабільному розвитку суспільства.

Актуальність вивчення державної політики зумовлено також тим, що на сучасному етапі суспільного розвитку державна політика є формою цілеспрямованої активності держави, що формує системну взаємодію різноманітних суб'єктів, переплетіння різних інтересів, будуючи комплекс механізмів її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над осмисленням сутності, змісту явища державної політики, механізмів її впровадження працювали такі зарубіжні та вітчизняні фахівці, як Дж. Андерсон, В. Андріяш, Т. Біркланд, К. Ващенко, О. Гомоляко, В. Горбатенко, О. Дем'янчук, Ю. Ковбасюк, О. Лаврук, Т. Парсонс, О. Пухкал, І. Рейтерович, Т. Сегеда, С. Ситник, Ю. Сурмін, С. Телешун, В. Тертичка, В. Цветков, І. Харечко та багато інших. В свої працях вказаними науковцями закладено методологічна основа розуміння явища «державна політика», здійснено широкі узагальнення доктринального рівня.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Метою статті є науково-теоретичний аналіз сутності державної політики, через її цілеспрямованість на реалізацію потреб та інтересів суспільства, а також вивчення й обґрунтування форм цілеспрямованої активності держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес євроінтеграції України передбачає обов'язкові зміни державної політики, але й потребує нових наукових досліджень, що дозволять зрозуміти роль держави, як суб'єкта державної політики її можливість впливати на об'єктивний стан тій чи іншій сфері суспільства. Саме тому, що держава через власні інституції (органи законодавчої, виконавчої влади) визначає основні пріоритети та стратегічні напрями державної політики, «що дозволяє державі досягнути поставленої мети в конкретній області, використовуючи правові, економічні, адміністративні методи впливу, спираючись на ресурси, які є в його розпорядженні» [5].

Дослідження державної політики має не тільки теоретичне але й практичне значення для вироблення й прийняття політичних й політико-управлінських рішень. Державну політику характеризує її комплексний характер та структура, що визначається основними об'єктами її регулювання. Головним призначенням державної політики є вирішення суспільних проблем та врегулювання суспільних відносин в таких сферах, як політика, економіка, охорона здоров'я, освіта, культура, природокористування, правоохоронна діяльність тощо. Державна політика впливає на суспільні процеси через: «інституційний (держава, органи державної влади, політичні партії), нормативний (норми, положення, державні програми) й матеріальний (засоби для реалізації поставленої мети), а також рівні її здійснення – місцевий, регіональний, загальнодержавний, міжнародний» [6].

Державна політика має за мету досягнення встановлених цілей, а тому є системою «цілеспрямованих заходів спрямованих на розв'язання тих чи інших суспільних проблем, задоволення суспільних інтересів, забезпечення стабільності конституційного, економічного, правового ладу країни» [4].

Важливим з методологічних позицій для концептуалізації державної політики потрібне з'ясувати існуючі терміни «державна політика» та «публічна політика». Так в Англії, США та інших країнах Заходу використовується термін «public policy», перекладається українською, як державний, публічний, громадський, суспільний, національний [15] і стосується публічних потреб та інтересів суспільства.

Зокрема українські вчені (С. Телешун, С. Ситник, Т. Сегеду, І. Рейтерович) вивчаючи проблеми політики, тлумачать термін «public policy», як «публічна політика» тобто політика підконтрольна громадськості, яка має можливість контролювати діяльність влади. Вчені підкреслюють, що держава вступаючи у «взаємодію з інститутами громадянського суспільства для розв'язання суспільних проблем, реалізує публічну політику» [13]. Зрозумілим є чому у словнику з публічного управління поняття «публічна політика» визначено «як курс дій органів публічного управління й суспільних інститутів, які будуються на узгодженні й зближенні позицій заінтересованих сторін та націлений на досягнення суспільно значимих цілей і виконання пов'язаних із ними завдань» [10].

Такої же думки дотримуються О. Пухкал і О. Гомоляко визначаючи «публічну політику», як «політику органів державного управління, що заснована (побудована) на механізмах публічного узгодження інтересів усіх заінтересованих сторін й націлена на досягнення суспільно значимих цілей (мети), а також на вирішення суспільно важливих завдань» [11].

Саме тому ми погоджуємось з думкою О. Дем'янчука, що термін «публічна політика» доцільно використовувати в умовах високого рівня розвитку громадянського суспільства. В такому суспільстві й публічна політика охоплює й політику, яку здійснюють недержавні громадські організації та приватні структури [2]. Тобто головна сутнісна ознака публічної політики полягає у значній ролі неурядового сектору суспільного життя, яку він відіграє у ініціюванні, а також розробленні й прийнятті політичного рішення при цьому враховуючи як інтереси окремих громадян або ж груп

населення, так, відповідно, й цілих регіонів або усієї нації загалом. У результаті зазначеного інститути офіційної/державної політики не є одноосібними розробниками щодо суспільно важливих рішень, які роблять неможливими у відповідній мірі тенденцію стосовно монополізації влади й, відповідно, зловживання службовим становищем [17].

На сьогодні в Україні найбільш поширений термін «державна політика», тому що по-перше, здійснюється державою, яка є головним суб'єктом її формування; по-друге, «державна політика» – це цілеспрямована діяльність органів державної влади з розв'язання та врегулювання суспільних проблем; по-третє, державна політика поступово стає «публічною політикою» набуваючи ознак публічності, тобто держава, як політичний актор, діє й будує свою політику, здійснюючи управління у публічній сфері за допомогою, як державних органів, так і недержавних, громадських організацій і навіть приватних структур. Тобто «державна політика» вважають В. Цветков і В. Горбатенко – це «специфічна форма політико-управлінської діяльності держави, яка має свої закономірності, складну внутрішню структуру, і відіграє важливу роль у формуванні та розвитку суспільних відносин» [18].

Дослідник В. Тертичка автор монографії «Державна політика: аналіз та здійснення в Україні» визначає державну політику, як «сукупність специфічних, неординарних дій, заходів та інститутів, за допомогою яких відбувається задоволення різноманітних інтересів диференційованого суспільства». Авторка виокремлює організовану та цілеспрямовану форми її здійснення державними інституціями, з прийняття конкретних рішень щодо вирішення суспільних проблем або їх комплексу, як відповідь на суспільні вимоги [14].

На думку авторів підручника «Державна політика» під «державною політикою слід розуміти сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни» [3]. Як підкреслює В. Андріяш «державна політика – це цілеспрямована

діяльність органів державної влади для вирішення суспільних проблем, досягнення й реалізації загальнозначущої мети розвитку суспільства або його окремих сфер» [1].

Таким чином, державну політику ми можемо визначити, як організовану форму цілеспрямованої активності держави, її інституцій щодо вирішення суспільних проблем, які впливають на життя суспільства. Якщо з переходом від бюрократичних форм до інноваційних методів управління державою та суспільством державна політика набуває певних ознак публічності, через залучення до її реалізації, як державних так і недержавних, громадських організацій, правильніше використовувати поняття «публічна політика». Тобто публічна політика пов'язана з можливостями громадянського суспільства висловлювати свої інтереси та потреби у вигляді різних форм волевиявлення.

На нашу думку основою «концепції публічної політики» є відкритість влади, узгодженості інтересів членів суспільства та його інститутів. З огляду на зазначене, виявляється, що суб'єктами публічної політики є не тільки державні органи, але також сюди входять інститути громадянського суспільства, прості, звичайні громадяни, органи самоорганізації. Відповідно, як результат, рішення публічної політики є максимально наближеними до суспільства, сприяють удосконаленню політичної системи й усіх сфер життєдіяльності громадян [17].

Варто погодитись із Т. Бірклэнд, що публічна політика – це політика, що проводиться на користь «публіки» [20]. Дослідник Т. Парсонс у праці «Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики» визнав, що «публічна політика зосереджується на суспільстві і його проблемах», що й повинні визначатися при її розробці та реалізації державною владою [8].

Європейська інтеграція України супроводжуються змінами державної політики. По-перше, тому що одним з чинників європейської публічної політики є публічність (вільний доступ до інформації), як засіб забезпечення суспільних інтересів (інтересів держави, народу, нації, тощо); по-друге, європейська публічна політика спирається на європейські цінності та стандарти

формування правової, соціальної та демократичної держави; по-третє, основою європейської публічної політики є демократична участь громадянського суспільства (соціальних груп, державних та недержавних акторів) у процесі підготовки та прийняття владних рішень.

На нашу думку використання того, або іншого терміну говорить про те, як формується політика держави. Якщо «державна політика» формується переважно державою, то краще використовувати термін «державна політика», якщо у її формуванні та реалізації обов'язково приймають участь громадяни, то краще використовувати термін «публічна політика». Хоча і «державна політика» і «публічна політика» спрямовані, перш за все, на вирішення суспільних проблем, різниця лише вважає Дж. Андерсон полягає в різних підходах до її розробки [19], а також в участі в цьому процесі громадян.

На нашу думку в умовах демократизації і становлення громадянського суспільства, в Україні відбувається відновлення природного взаємозв'язку суспільства і влади, що потребує змін державної політики. Хоча основні компоненти політичної активності держави: визначення національних інтересів, розподіл ресурсів тощо, залишаються незмінними.

Демократизація та децентралізація влади характеризується її відкритістю, прозорістю, підзвітністю, широкому залученню громадян, громадських організацій, об'єднань в процес вироблення й прийняття державно-управлінських рішень. В таких умовах держава повинна пристосовуватися до нових умов, щоб зробити державну політику, яка є основною формою активності держави та її інституцій більш ефективнішою і водночас більш демократичною.

Загалом можна констатувати, що нова державна політика в Україні, як публічна форма активних цілеспрямованих дій держави щодо розв'язання конкретних проблем суспільства, повинна спиратись на співпрацю інститутів держави, інститутів громадянського суспільства, а також недержавних організацій та окремих громадян. Отже, державна політика:

- по-перше, спрямована на підтримку соціального політичного порядку, що склався в суспільстві, існуючого способу правління, зміцнення стабільності та впорядкованості суспільних відносин;
- по-друге, управляє різними областями та сферами суспільних відносин, що виключають або мінімізують негативні наслідки різноманітних конфліктів та протиріч;
- по-третє, створює передумови для майбутнього розвитку соціальних відносин та конструювання суспільних процесів, норм, інститутів;
- по-третє, сприяє більш повному здійсненню інтересів суспільства;
- по-четверте, підвищує якість життя населення суспільства.

Отже така державна (публічна) політика потрібна не лише державі, але й є потребою громадянського суспільства.

Світовий досвід свідчить про існування різних моделей державної політики, що характеризують дії держави, органів державної влади з управління суспільством (рис. 1).

Рис. 1. Моделі державної політики.

Джерело: сформовано автором

Аналіз моделей державної політики дозволяє зробити висновок, що вказані моделі не можуть бути повними без залучення демократії

та участі, таких її критеріїв, як публічність, участь, прозорість, відповідальність, ефективність, рівноправність. Тому що нова модель державної політики – це публічна політика, яка формується на основі громадської думки через діяльність інститутів громадянського суспільства.

Зрозуміло, що нова модель повинна враховувати й перераховані моделі з урахуванням національних особливостей України. Головна мета нової моделі державної політики, повинна враховувати те, яким чином будуть вирішуватися суспільні проблеми, наскільки ефективно і результативно і як до цього ставиться населення, тобто є основою є довіра населення до влади. Відзначимо, що довіра населення до політики держави(державної політики)грає важливу роль у підтримки її населенням, тим більше підтримка, тим більш стійкою є суспільна система. Довіра виступає важливим чинником ефективної комунікації між державою й суспільством.

Євроінтеграція українського суспільства вимагає підвищення участі населення у здійсненні державної політики. Це пов'язано з активізацією населення, суспільних груп, у прийнятті управлінських рішень, налагодженню співробітництва між владою та громадянам. На нашу думку саме спрямованість держави на реалізацію потреб та інтересів суспільства характеризує діяльність сучасної демократичної держави.

Сьогодні в світі набуває поширення практика партисипативної демократії(демократія участі), яка краще всього підходить для формування державної політики. Термін «партисипація» з англ. *participate* – «брати участь». Партисипативна (партисипаторна) демократія – це демократія реальної участі громадян у здійсненні влади, залучення суспільства до процесу ухвалення рішень. Вона ґрунтується на принципах: добровільної участі сторін, рівної можливості сторін висловлювати власні думки, самовизначення та відповідальності учасників діалогу, що характеризують реальну участь ширших верств населення у здійсненні влади. На думку представників даної концепції, «демократія участі – це пірамідальна система з прямою демократією в основі та представницькою демократією вище від неї» [9].

З точки зору прихильників партисипативної теорії демократії, постійна добровільна участь населення в політичному процесі є єдиною гарантією збереження справжньої демократії. Публічна політика є демократією участі, тому що спирається на спільну роботу уряду, місцевої влади, громадянського суспільства. Отже, публічна політика служить для того, щоб пов'язати між собою сукупність дій, які робляться державою у формі громадського обслуговування, що з соціального договору. «Публічна політика складається з цілеспрямованих дій урядів або для урядів» [21].

Партисипативна теорія демократії має стати універсальним принципом організації *публічної політики* української держави. Основа ефективного функціонування демократії участі – розвинене громадянське суспільство. Безперервний процес взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами влади, відповідальними за підготовку, прийняття та виконання рішень є громадською участю.

Слід відзначити, що можна виділити три основні механізми налагодження взаємодії влади з громадськістю при організації і реалізації публічної політики: інформування; консультування; активна участь громадян та їх об'єднань у формуванні публічної політики (рис. 2). щоб забезпечити відкритість та прозорість діяльності органів влади.

Отже розвиток партисипативної демократії (демократії участі) залежить від ефективності функціонування механізмів громадсько-політичної участі населення. Реалізація вказаних механізмів допомагає державним органам підвищити якість реалізації публічної політики. Тому що публічна політика як форма цілеспрямованої активності держави завжди пов'язана з наміченими цілями, які перед нею поставлені державою, тому що цілі потрібні для того, щоб спланувати порядок дій держави та її органів. «Публічна політика складається з цілеспрямованих дій урядів чи для урядів» [21].

Розвиток демократії участі характеризує активна участь населення у суспільно-політичному житті, тобто наскільки воно засвоїло загальнодемократичні цінності, демократичні норми, від яких залежить їх власний вплив на рішення влади.

Рис. 2. Механізми налагодження взаємодії влади з громадськістю при формуванні, реалізації та оцінці публічної політики.

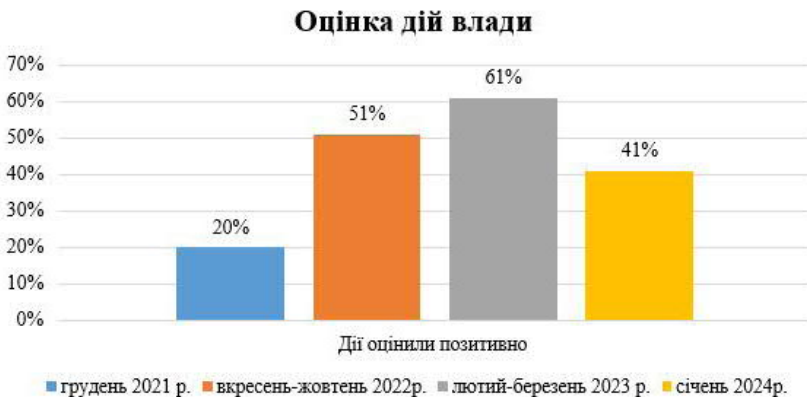
Джерело: сформовано автором

На думку науковців щоб покращити участь громадськості у реалізації державної політики, потрібно по-перше, підвищити рівень довіри населення до громадських і державних інститутів, налагодити неформальний діалог влади з громадськістю; по-друге, покращити нормативно-правову основу для створення та функціонування інститутів громадянського суспільства в Україні, участі громадськості у прийнятті рішень; по-третє, формувати у громадян відчуття особистої відповідальності щодо стану суспільних справ.

На нашу думку при реалізації державної політики довіра до дій держави, відіграє центральну роль. Тому рішення, які приймаються державою на основі довіри мають кращі шанси підтримання населенням. Погоджуємось з думкою Ю. Ханик, що «при довірливих відносинах громадян із публічною владою, опір прийнятим публічним рішенням зменшуватиметься, що, зокрема, дозволить швидше змінювати життя громадян на краще, а також пришвидшить проведення реформ у державі» [16]. Довіра це той фактор, що обумовлює та характеризує ставлення населення до державної політики, до діяльності державних та громадських інститутів, сприяє забезпеченню стабільності соціально-політичних зв'язків, що особливо важливо у час воєнного стану.

Для сучасного українського суспільства проблема довіри громадян до владних інститутів є надзвичайно актуальною, оскільки «кредит довіри» до влади, як показують остання опитування 2024 року поступово вичерпується. Про це свідчать результати соціологічного дослідження Центра Розумкова, що проведені в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» за підтримку Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) Соціологічне дослідження було проведено з 19 по 25 січня 2024 р. з метою оцінити рівень довіри громадян до дій влади та її інститутів [12].

Дослідження показало, що після початку повномасштабної агресії Росії проти України частка громадян, які позитивно оцінюють дії держави зросла з 20% у грудні 2021 р. до 61% у лютому-березні 2023 р. Однак опитування у січні 2024 року показують тенденцію зниження цього показника (діаграма 1). Що дозволяє зробити висновок, що збільшується частка громадян, що не задоволені діями влади й подіями, що відбуваються. Так 38% громадян відмічають погіршення ситуації в Україні та вважають, що події в Україні розвиваються в неправильному напрямі, 21% не визначилися, тобто лише 41% громадян задоволений діями влади.

Діаграма 1. Оцінка дій влади.

Джерело: сформовано автором на основі [12].

Отже державна політика це дії, що їх реалізують державні органи, але це не лише те що має бути зроблене але й те що не зроблене. Можна сказати, що цілі державної політики повинні змінюватися враховуючі реальні життєві потреби населення. Державна політика це реакція держави на конкретні потреби або проблеми суспільства.

Довіра частіше розуміється як очікування населення. З точки зору психології, довіра є особистісною характеристикою та елементом поведінки людини, що виявляється у потребі забезпечити власний комфорт і безпеку у процесі взаємодії з оточуючим середовищем, у тому числі і політичним.

В партисипативної демократії (демократії участі), що передбачає широке залучення освічених громадян до участі у реалізації державної політики, зосереджуватися на суспільстві і його проблемах. Саме довіра влади та народу є основою політики держави щодо вирішення невідкладних та поточних суспільних проблем, а також прагнення до виконання соціально значущих цілей розвитку різних сфер суспільства.

На нашу думу, зменшити недовіру до представників влади можливе лише на шляху залучення громадян до участі у процес реформування державної політики, яку проводить уряд країни. В цьому плані цікавим прикладом є досвід країн ЄС де структури громадянського суспільства є невід'ємною частиною існуючих соціальних інститутів, відповідно там відсутня необхідність жорсткої соціальної регуляції їх функціонування [7].

Проаналізуємо наскільки змінилось ставлення українців до демократії, влади до громадян, громадян до влади. Опитування, яким чином змінилось становище в Україні в перерахованих сферах порівняно з початком 2023 року (У грудні 2022 року питання сформулювалось так: На Вашу думку, яким чином змінилось становище в Україні в таких сферах порівняно з початком 2022 року?) показало наступні результати (табл. 1).

Таблиця 1.

Зміни становища в Україні в таких сферах, як рівень демократії, становлення влади до громадян і становлення громадян до влади, порівняно з початком 2023 року.

	Змінилося на краще	Змінилося на гірше	Не змінилося	Важко відповісти
Рівень демократії				
Грудень 2022	14,7	24,5	49,4	11,4
Січень 2024	5,5	30,8	49,2	14,4
Ставлення влади до громадян				
Грудень 2022	17,4	24,5	45,0	13,1
Січень 2024	5,0	46,2	37,3	11,5
Ставлення громадян до влади				
Грудень 2022	24,8	24,6	38,1	12,4
Січень 2024	4,7	53,2	32,3	9,9

Джерело: сформовано автором

Державна політика, як форма цілеспрямованої активності держави характеризує довіру населення у контексті певних «сподівань», «очікувань» щодо виконання державо власних функцій та зобов'язань, вирішення проблем, в інтересах населення. Державна політика, яка базується на довірі є фактором стабільності демократичної держави.

Висновки. Таким чином, політика має справу з суспільними проблемами. Носіями проблем політики є люди, для вирішення яких необхідно втручання органів влади.

Державна політика це – формулювання варіантів вирішення проблеми, підбір критеріїв їх порівняння та обґрунтування вибору кращого з них. Державна політика є не інтелектуальною конструкцією і не дзеркальне втілення задумів керуючих, а набором хоча й

зумовлених деякими ідейними орієнтирами, та суперечливих соціально-економічних, політико-організаційних та правових заходів органів влади та управління, спрямованих на вирішення важливих суспільних завдань та питань.

Отже, сучасна публічна політика є складним явищем, тому що по-перше, покликана забезпечити суспільне волевиявлення, вираження інтересів та потреб населення та їх практичну реалізацію на рівні владних інститутів; по-друге, публічна політика повинна спиратися на принципи: відкритості, прозорості та демократичності; по-третє, в процесі вироблення та реалізації політичних рішень залучати до цієї роботи інститути громадянського суспільства.

Державна політика базується на довірі, як впевненості населення у позитивних наслідках дій суб'єктів публічної політики, тобто впевненості громадян у правильності дій органів публічної влади реалізувати проголошені державою цілі. Таким чином, довіра населення є необхідною умовою реалізації державної політики, а зниження довіри населення до влади є серйозним викликом демократії участі. Подальші розвідки порушеної нами в статті проблеми вбачаються в розгляді функції державної політики та сфери її правового регулювання.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЯК ФОРМА ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ АКТИВНОСТІ ДЕРЖАВИ

У статті розглянута державна політика, як організована та цілеспрямована діяльність держави, що передбачає захист суспільних інтересів, забезпечує прийняття зважених і обґрунтованих державних рішень, сприяє стабільному розвитку українського суспільства. Розглянуті питання формування державної політики в системі планування та здійснення планів розвитку сучасного суспільства.

Визначено, що з переходом від бюрократичних форм до інноваційних методів управління державою та суспільством державна політика набуває певних ознак публічності, через залучення до її реалізації, як державних так і недержавних, громадських організацій.

Доведено, що Європейська інтеграція України супроводжується змінами державної політики, яка спирається на європейські цінності та стандарти формування правової, соціальної та демократичної держави. Тому краще використовувати термін «публічна політика», як активні цілеспрямовані дії держави що спираються на співпрацю інститутів держави, інститутів громадянського суспільства, а також недержавних організацій та окремих громадян.

Зазначено, що партисипативна теорія демократії має стати універсальним принципом організації публічної політики української держави. Тому що основою ефективного функціонування демократії участі є розвинене громадянське суспільство, а також довіра населення до діяльності державних та громадських інститутів, тобто впевненості громадян у правильності дій органів публічної влади реалізувати проголошені державою цілі.

Обґрунтовано, що сучасна державна (публічна) політика, по-перше, покликана забезпечити суспільне волевиявлення, вираження інтересів та потреб населення та їх практичну реалізацію на рівні владних інститутів; по-друге, повинна спиратися на принципи: відкритості, прозорості та демократичності; по-третє, в процесі вироблення та реалізації політичних рішень залучати до цієї роботи інститути громадянського суспільства. Виокремлено специфічні характеристики державної політики як активної діяльності, які виділяють її з цілого масиву інших видів політик.

В подальших дослідженнях пропонується звернути увагу на нормативно-правове регулювання державної політики.

Ключові слова: держава; політика; державна політика; публічна політика; державна діяльність.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Andriiash, V.I. (2013). Derzhavna polityka: kontseptualni aspekty vyznachennia [State policy: conceptual aspects of definition]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 9. Retrieved from: <https://goo.gl/aLu3RG> [in Ukrainian].
2. Demianchuk, O. (2000). «Derzhavna polityka» ta «publichna polityka»: variant perekhidnoho periodu [«State policy» and «public policy»: a variant of the transition period]. *Naukovi zapysky. Politychni nauky – Proceedings. Political sciences*, (Vol. 18), (pp. 31-36). Kyiv: Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
3. *Derzhavna polityka [State policy]*. (2014). (n.d.). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
4. Dzeveliuk, M. (2016). Derzhavna polityka ta funktzii suchasnoi derzhavy: do problemy vzaïmozv'язku [State policy and functions of the modern state: to the problem of interconnection]. *Naukovo-praktychnyi zhurnal «Jurnaluljuristicational: theoriesipractica» – Scientific and practical journal «Jurnaluljuristicational: theoriesipractica»*, 4 (20). Retrieved from: <http://www.jurnaluljuri dic.in.ua/archive/2016/4/5.pdf>. [in Ukrainian].
5. *Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia [Encyclopaedia of public administration]*. (2011). (n.d.). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
6. Lavruk, O.V. (2018). Sutnist poniattia derzhavnoi polityky [The essence of the concept of state policy]. *Universytetski naukovi zapysky – University scientific notes*, 67-68, (pp. 254-263) [in Ukrainian].
7. Melnyk, L.A. (2019). Yevropeiskyi dosvid efektyvnoi vzaïmodii derzhavy ta instytutiv hromadianskoho suspilstva [European experience of effective interaction between the state and institutions of civil society]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 4. Retrieved from: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2019/20.pdf [in Ukrainian].
8. Parsons, V. (2006). *Publichna polityka: vstup do teorii y praktyky analizu polityky [Public policy: an introduction to the theory and practice of policy analysis]*. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].

9. *Publichna polityka [Public policy]*. (2023). (n.d.). Odesa: Yurydychna literatura [in Ukrainian].

10. *Publichne upravlinnia [Public administration]*. (2018). (n.d.). Kyiv: NADU [in Ukrainian].

11. Pukhkal, O.H. & Homoliako, O.V. (2017). Publichna ta derzhavna polityka: yednist ta vidminnosti [Public and state policy: unity and differences]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 24, (pp.106-112) [in Ukrainian].

12. Razumkov Tsentr [Razumkov Center]. (2024). (n.d.). *razumkov.org.ua*. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovirado-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r> [in Ukrainian].

13. Teleshun, S., Sytnyk, S., & Reiterovych, I. (2012). Publichna chy derzhavna polityka – vitchyzniana dylema vyboru [Public or state policy – a domestic choice dilemma]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 4, (pp. 185-196) [in Ukrainian].

14. Tertychka, V. (2002). *Derzhavna polityka: analiz ta zdiisnennia v Ukraini [State policy: analysis and implementation in Ukraine]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

15. Tertychka, V. (2007). Suspilna polityka: chy stala vona sferoiu naukovooho poshuku i prykladnykh doslidzhen v Ukraini? [Public policy: has it become a field of scientific research and applied research in Ukraine?]. *Politychnyi menedzhment – Political management*, 1 (22), (pp. 10-23) [in Ukrainian].

16. Khanyk, Y.-B. (2021). Vplyv rinvia doviry hromadian do subiektiv publichnoi vlady na zastosuvannia publichnoho marketynhu v Ukraini [The influence of the level of trust of citizens in public authorities on the use of public marketing in Ukraine]. *Aspekty publichnoho upravlinnia – Aspects of public administration*, (Vol. 9), 2, (pp. 43-49) [in Ukrainian].

17. Kharechko, I. (2013). Vitchyzniani politolohichni dyskurs publichnoi polityky [Domestic political discourse of public policy]. *Politychnyi menedzhment – Political management*, 1-2, (pp. 27-34) [in Ukrainian].

18. Tsvetkov, V.V. (2001). *Demokratiia. Upravlinnia. Biurokratiia [Democracy. Management. Bureaucracy]*. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho PAN Ukrainy [in Ukrainian].

19. Anderson, J.E. (2003). *Public Policymaking: An Introduction*. Boston-New York [in English].

20. Birkland, T.A. (2001). *An Introduction to the Policy Process: Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making*. New York [in English].

21. *Power and Policy in Liberal Democracies*. (1992). (n.d.). Cambridge: Univ. Pr. [in English].

Відомості про автора / Information about the Author

Лілія Мунтян, к.тех.н., доцент кафедри гігієни, соціальної медицини, громадського здоров'я та медичної інформатики Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: lili.muntyan@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8456-45>.

Lillia Muntian, Candidate of Engineering Sciences, Associate Professor, Department of Hygiene, Social Medicine, Public Health and Medical Informatics, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: lili.muntyan@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8456-45>.

Muntian, L. (2024). State policy as a form of targeted state activity. *Public Administration and Regional Development*, 25, 989-1009. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.13>

DOI 10.34132/pard2024.25.14

Отримано: 22 квітня 2024

Змінено: 19 травня 2024

Прийнято: 8 липня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 22 April 2024

Revised: 19 May 2024

Accepted: 8 July 2024

Published:

25 September 2024

Volodymyr Yemelyanov

Levchenko Nataliia

Vitalii Ravliuk

STATE REGULATION OF THE EXTRACTION OF CRITICAL MINERALS AS A DOMINANT COMPONENT OF ACHIEVING THE GOALS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND STRENGTHENING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

The article states that the climate crisis and measures to mitigate it in recent years have significantly changed the energy landscape of the countries of the world and the configuration of the investment portfolio. Long-term investments in fossil fuels have been replaced by investments in environmentally friendly technologies, renewable sources of electricity, and smart systems for its distribution and storage. It is emphasized that even with full support of investments, plans for the decarbonization of the electric power industry may remain unattainable, as the global reserves of «critical minerals», which are absolutely necessary for the transition to ecologically clean electric power, are noticeably decreasing and the demand continues to grow relentlessly. The scenarios developed by the International Energy Agency for the further transformation of the electric power sector to a low-carbon economy model were reviewed and briefly characterized: the scenario of declared policy (STEPS), the scenario of declared obligations (APS), and the scenario of net zero emissions by 2050 (NZE). The main aspects of each of the scenarios are outlined: the volume of demand for «critical minerals» their geographical concentration of

extraction, and processing. It is emphasized that the world leader in the extraction and processing of «critical minerals» is the PRC, which dictates the «rules of the game» to the majority of the world's countries. Therefore, the issue of supplies of “critical minerals” is quite painful. It was emphasized that critical minerals market participants hope to reduce total dependence through new mining projects in different geographical regions, facilitating cross-investment opportunities between partner countries, and strengthening cooperation through initiatives such as the Mineral Security Partnership and the implementation of financial instruments. The potential of Ukraine's «critical minerals» and its ability to reduce the dependence of EU countries on the People's Republic of China are characterized. The main challenges of the development of the extractive industry in Ukraine are identified, and the main vectors of the Roadmap of the partnership between Ukraine and the EU regarding critical raw materials for 2023-2024 are outlined. It was emphasized that in order for Ukraine not to become only a supplier of raw materials, it is necessary to develop the processing of raw materials and the production of products with added value. It is emphasized that such localization requires much wider efforts of the government than the list of measures in the field of regulating the extraction of «critical minerals» defined by the latest legislative acts. The author emphasizes the need to develop a comprehensive system of incentives and introduce new opportunities for stabilization and sustainable development of Ukraine's economy in order to ensure sustainability and progress towards sustainable resource management and optimization of supply chains for critical raw materials. Proposals have been developed for climate-smart mining of «critical minerals» in Ukraine in the near future.

Key words: state regulation, economic security, energy landscape, energy decarbonization, renewable energy sources, mining and metallurgical enterprises, critical minerals, critical mineral raw materials.

Statement of the problem in a general form. The climate crisis and measures to mitigate it in recent years have significantly changed

the energy landscape of countries around the world and the configuration of investment portfolios. Long-term investments in fossil fuels have been replaced by investments in renewable energy sources (RES), smart energy distribution, and storage systems.

IRENA estimates that to limit global temperature increase to 1.5°C and reduce CO₂ emissions to zero by 2050, installed renewable energy capacity will need to increase 10 times from 2022 levels, requiring a total investment of 131 trillion. US dollars [1].

However, even with full investment, plans for decarbonization of the electric power industry may remain unattainable, as global reserves of “critical minerals” that are essential for the transition to «clean energy» are noticeably decreasing, and demand continues to grow relentlessly. Thus, according to the forecasts of experts of the World Bank, the demand for renewable energy for «critical minerals» will more than double by 2030, and three and a half times by 2050, thus exceeding the threshold of 3 billion tons [1]. Therefore, for the implementation of measures to decarbonize the electricity industry, Ukraine needs: a strong economic foundation, higher growth potential and faster economic recovery. Strengthening the listed areas requires support from partners, coordination and consistency of policies for climate-smart extraction of “critical minerals”, as well as acceptance of compromises regarding their resource-saving use. In particular, the European Commission currently proposes a comprehensive set of actions to ensure safe, diversified, affordable and sustainable supplies of critical raw materials, defined by the Critical Raw Materials Act (CRMA) [2]. CRMA is aimed at creating a single market of critical mineral raw materials and external cooperation of the EU with other participants of the Partnership for the Security of Mineral Resources to achieve raw material independence from Russian and Chinese mineral raw materials, the formation of new value-added chains with short logistics and optimal costs [3].

Therefore, it is precisely because of such a rapid interest in “critical minerals” that the subject of research on their climate-smart extraction becomes especially relevant.

Analysis and research of publications. Sources shows that the issue of the extraction of «critical minerals» is currently quite actively

discussed in the pages of scientific publications, analytical reports and in the speeches of government officials, which is explained by their key importance for the development of renewable energy and the transition to a carbon-neutral economy model.

The most active discussions continue regarding the definition of the concept of «critical minerals» and criteria for their recognition, extraction technologies and supply threats, environmental impact and regulation of their demand/consumption. So, first, let us clarify the essence of the concept of “critical minerals” and the criteria for their recognition, turning to the history of its origin.

For the first time, the concept of «critical minerals» came into use before the beginning of World War II in the United States, where the Strategic and Critical Materials Stockpiling Act of June 7, 1939, which concerned the supply of critical minerals, legalized it primarily to the military industry (Strategic and Critical Materials Stock Piling Act, 1939). However, its content was so «blurry» that it was quite difficult to determine exactly which of the minerals acquired the status of «critical».

Government officials returned to the criteria of «criticality» of minerals only at the end of the 1980s. Since then, according to European legislation, the vital importance for the country's economy, functional indispensability and supply risk have been recognized as such. These, in fact, became the markers that allowed us to talk about this or that mineral with the prefix «critical». However, a generalized interpretation of this concept has not yet been formed. In particular, representatives of the leading scientific geological organization under the Australian government (Geoscience Australia) consider «critically important» minerals to be metals and non-metals that are necessary for the economic well-being and economic security of the country and with the supply of which problems may arise due to geological scarcity, geopolitical problems, trade politics, etc. factors [4]. In this case, the interpretation of this concept of «critically important» minerals is based on a value approach, according to which «criticality» is determined precisely by the impact of shortage threats on the economic growth of countries and their economic security.

However, Sarah M. Hayes, Erin A. McCullough define critical minerals as minerals accompanied by supply risk [5]. Therefore, the authors

are more inclined to interpret the content of this concept according to the risk-approach. At the same time, Yina Su and Dewen Hu. Believe that «critical minerals» are minerals that have no modern substitutes [6]. Therefore, the author recognized the resource approach as a priority.

According to the definitions of experts of the Critical Raw Materials Alliance, an association of European raw materials producers, investors and traders, critical raw materials are raw materials that are economically and strategically important for the European economy, but have a high risk associated with their supply. At the same time, the «criticality» of materials is not related to scarcity, but to the fact that the materials currently have a significant economic impact on key sectors of the European economy, in particular, such as renewable energy, electric mobility, energy-intensive industry, digital industry, aerospace and defines sectors [1].

Therefore, according to the researchers, the main criteria for recognizing useful minerals as «critical» are their economic importance for the national economy, the risk of a decrease in global reserves, and the absence of substitutes. Of course, their conclusions are valid; however, we consider the list of criteria for recognizing minerals as «critical» to be incomplete, since in this case we are only talking about:

1) about their primary consumption. While the world experience proves the possibility of their reuse, the further spread of which will ensure a reduction of tension regarding their scarcity;

2) the criterion of the intensity of their use is ignored, which makes it difficult to understand the level of the threat of shortage of useful minerals;

3) the possibility of their restoration and dependence on imports was neglected.

Therefore, the mentioned approaches do not fully reflect the meaning of the concept of «critical minerals», and therefore cannot be fully applied when giving minerals the status of «critical» and making decisions regarding their climate-wise extraction, which is precisely what requires further research.

Purpose of the article. The purpose of the article is to study the potential of critical minerals of Ukraine and find ways of their climate-smart extraction in order for the country's mining industry to enter the world

mineral market and strengthen its competitive position, achieve ambitious goals for reducing carbon emissions and ensuring the country's energy security.

Presentation of the main material. Today, the global energy system is in the midst of a major clean energy transition. Efforts by an ever-increasing number of countries and companies to reduce their greenhouse gas emissions to zero require the widespread adoption of a wide range of clean energy technologies, many of which in turn rely on critical minerals such as copper, lithium, nickel, cobalt and rare earth elements [7], which are already in high demand on world markets [1]. According to preliminary calculations, renewable energy for the period until 2050 will require an increase in the consumption of copper by more than 40%, rare earth elements such as nickel by 60-70%, lithium by almost 90% [8]. The demand for cobalt and graphite could increase by 6-30 times than today, depending on the type of power plants and the evolution of batteries.

The expansion of transmission and distribution lines is also predicted, which also requires a large amount of minerals and metals. Annual demand for copper for power grids is expected to grow from 5 million tons in 2020 to 8.5 million tons by 2050, and demand for aluminium from 9 million tons in 2020 to 16 million tons by 2050 year. The demand for «critical minerals» needed for the production of batteries for electric cars will increase almost 40 times [9]. So, according to preliminary assumptions, the total demand for minerals will increase from 400 kt to 11,800 kt per year (table 1).

Therefore, with the acceleration of the transition to a low-carbon model of the economy, clean energy technologies (in particular, renewable energy sources) are becoming the segment with the fastest growing demand for critical minerals (fig. 1). However, their production is so limited and geographically concentrated. This forces the world to perceive them not only as the main tool for the movement and development of the world economy, but also as a source of systemic risks and threats to the economic development of the countries of the world and their transformation to a low-carbon economy model [8].

Table 1.

Demand for Critical Minerals by 2050

Type of Power Plants	Forecasts of Critical Material Needs
Solar Energy	Expansion of concentrated solar energy increases the demand for chromium, copper, manganese, and nickel. Between 2020 and 2040 in the SDS, demand for chromium from CSP increases 75 times (up to 91 thousand tons), demand for copper increases 68 times (up to 42 thousand tons), demand for manganese increases 92 times (up to 105 thousand tons), and demand for nickel increases 89 times (up to 35 thousand tons).
Wind Energy	Demand for copper will reach 600 thousand tons per year by 2040, driven by offshore wind, which requires more cables. Offshore wind installations account for almost 40% of copper demand from wind, despite representing only 20% of the total wind power capacity.
Geothermal Energy	Demand for minerals from geothermal energy will increase more than fourfold between 2020 and 2040. Although in 2040 geothermal energy will account for less than 1% of all low-carbon capacity, it is a major source of demand for nickel, chromium, molybdenum, and titanium in the energy sector. Of the total demand for minerals from all low-carbon energy sources in 2040, geothermal energy accounts for 80% of nickel demand, almost half of the total demand for chromium and molybdenum, and 40% of titanium demand.
Hydro and Bio-energy	Hydro and bioenergy account for only about 2% of the total copper demand from all added low-carbon capacities in 2040.
Nuclear Energy	Total mineral demand from nuclear energy, primarily chromium, copper, and nickel, will increase by approximately 35% compared to 2020 levels, reaching almost 70 thousand tons by 2040.

Source: generated by the author [9]

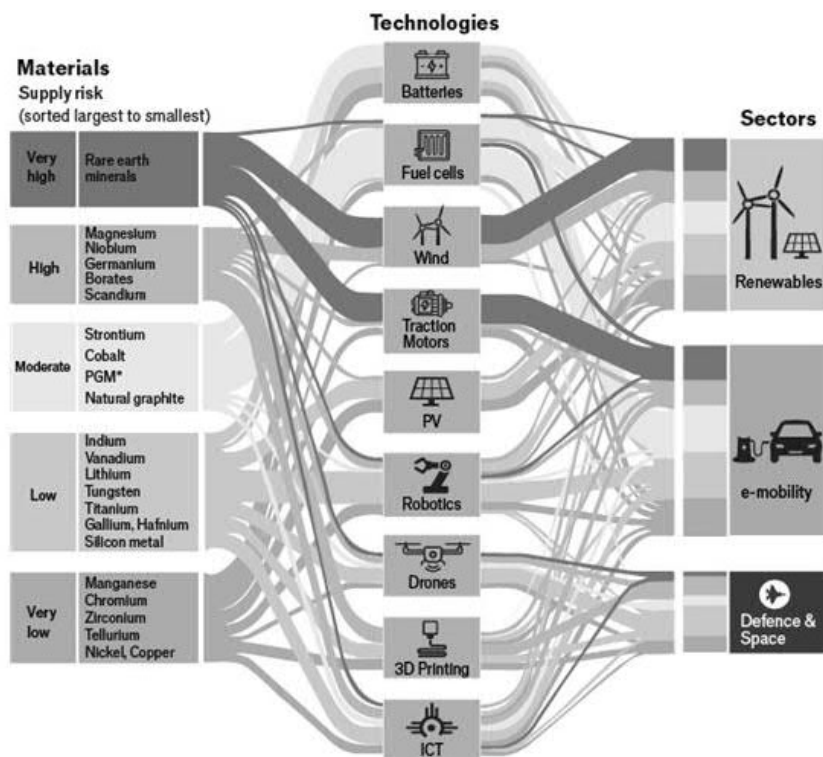

Fig. 1. Demand for critical materials by technologies and economic sectors
 Source: generated by the author [10]

Thus, the International Energy Agency (IEA), based on the global energy and climate model (GEC), has developed three scenarios for the further transformation of the electricity sector to a low-carbon economy model: the scenario of the declared policy (STEPS), the scenario of the declared obligations (APS) and the net zero emission scenario by 2050 (NZE) [10].

The APS and STEPS scenarios are exploratory in that they define a set of initial conditions, such as policies, targets, critical minerals, etc., and see where they lead based on model representations of energy systems that reflect market dynamics and technological progress.

The NZE scenario is prescriptive as it is designed to achieve specific outcomes – an emissions trajectory consistent with keeping the temperature increase in 2100 below 1.5 °C (with at least a 50% probability) with limited excess, universal access to modern energy services by 2030, and significant improvements in air quality – and shows the way to achieve them [10].

According to each of the listed IEA scenarios, the needs for «critical minerals» and the possibility of meeting, them in order to achieve ambitious goals for mitigating the climate crisis both in the near future (year 2030) and in the long term (year 2050) are determined.

Emphasis is also placed on the geographical concentration of extraction and processing of «critical materials» (fig. 2).

As shown in Figure 2, China holds the global dominant position in the world in the extraction of critical minerals and rare earth elements, as well as in the processing of copper, cobalt, lithium, graphite and rare earth elements. Thus, in the case of the processing of spherical graphite, it occupies almost 100% of the world volumes, and with rare earth elements – about 87% [12], with gallium – 80%, with lithium and germanium – about 60%, and with cobalt – more than 60% in the world [8].

However, despite its leading position in the world market of «critical minerals», China does not stop there and continues to buy mineral deposits abroad. In recent years, Chinese investments have poured into neighboring Myanmar, which is rich in rare earths, as well as African countries, where a third of the world's reserves of critical minerals are concentrated. After Africa and Asia, the Middle East began buying up «metal» assets in Australia and America. Therefore, China is currently a monopolist in the extraction and processing of these critical minerals, whose geopolitical behavior is poorly predictable, which poses significant threats to the achievement of the ambitious goals set by the EU, the USA and other countries of the world to reduce the carbon footprint and transform to a low-carbon economy model.

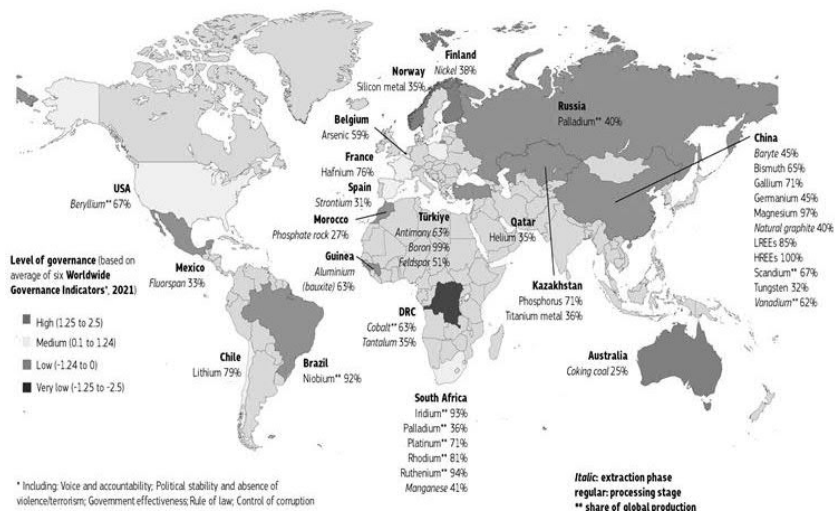

Fig. 2. Geographic concentration of extraction and processing of “critical materials” as of the end of 2023
Source: generated by the author [11]

In the field of mining and deep processing of nickel, Indonesia dominates. The Indonesian nickel cluster has currently captured a fairly large share of the world market (88%) and was able to successfully stimulate the creation of its own «downstream» processing by minimizing production costs and banning the export of unprocessed nickel ore. Therefore, the question of future nickel mining projects in Australia and Brazil is quite acute [8].

Canada dominates the production of aluminum and gallium, which are increasingly important in the production of integrated circuits, lasers and LEDs, solar cells, radar and infrared equipment.

Therefore, the issue of supplies of «critical minerals» is quite painful. Critical mineral market participants hope to reduce total dependence through new mining projects in different geographic regions, facilitating cross-investment opportunities between partner countries and strengthening cooperation through initiatives such as the Mineral Security Partnership and the introduction of financial instruments [1].

Understanding the complexity of the situation and the existing threats to achieving ambitious goals in the development of renewable energy and reducing carbon emissions, the European Commission in 2020 unveiled the Action Plan on Critical Raw Materials. The key task of this plan was to reduce dependence on foreign sources throughout the entire value chain of critical materials and active cooperation through the European Rare Earth Competency Network (ERECON) and the European Raw Materials Alliance.

In 2023, the European Commission adopted the European Critical Raw Materials Act [13] and a Communiqué on the secure and sustainable supply of critical raw materials necessary for the “green” and digital transition. These documents state that the EU is not self-sufficient in reserves of critical raw materials. Therefore, within the framework of the Global Gateway strategy [14], the EU relies on developing partnerships with developing countries, including Ukraine.

Thus, Ukraine currently has an opportunity to realize its mineral and raw material potential. Based on the beta version of the interactive online map of critical minerals in Ukraine created in 2022 [15], more than 117 types of minerals have been identified within the country, 22 of which are included in the list of critical minerals compiled by the EU [16]. According to experts, Ukraine’s identified reserves of lithium, graphite, nickel, and iron ore are sufficient to produce lithium-ion batteries with a total capacity of 1000 GWh to support the production of about 20 million electric vehicles (which exceeds the global annual production in 2023, which is 14 million). Ukraine’s titanium reserves are equivalent to 15 years of global titanium production and can be melted into metal for aircraft construction or used to produce white pigment for the chemical industry. The development of combined deposits of apatite and rare earth elements can ensure the production of 100 million tons of phosphate fertilizers for agriculture, for over 30 years of the current consumption of Ukraine’s agro-industrial complex [15]. Thus, occupying only 0.4% of the Earth’s surface, Ukraine has 5% of the world’s mineral reserves, surpassing the US, Great Britain, France, Germany, and Canada in volume [17].

In July 2021, Ukraine and the EU signed a Memorandum of Strategic Partnership in the raw materials sector, which was intended to spur the

development of the sector and ensure the alignment of national legislation with European environmental, social, and governance criteria. However, due to military actions, this has not happened [1], as part of Ukraine's territory remains temporarily occupied. The number of lost deposits that had development licenses is about 700 units, 22% of which are precisely deposits of "critical minerals." Therefore, due to the geopolitical situation, a deficit of investments and new technologies, lack of transparency, and clarity of mineral extraction rules, Ukraine has not yet occupied competitive positions in the global market of critical raw materials.

Currently, investment is needed in the Polokhiv deposit (license until 2037), the Dobra, Shevchenkivske (Donetsk region) and Kruta Balka sites, the Perzhan beryllium deposit (license until 2039), the Novopoltava rare earth deposit, the Kapitaniv nickel deposit (license until 2032), Prutivskoe cobalt deposit (license until 2034), Balakhivskoe (license until 2039) and Burtynskoe graphite deposits [3]. However, their involvement is possible under the condition of creating a favorable investment environment, which European partners have been waiting for for years.

Therefore, understanding the importance of the extraction of critical minerals in the reconstruction of the country, at the end of March 2023, the Government of Ukraine enacted the Law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving Legislation in the Field of Subsoil Use» dated 12/01/2022 under 2805-IX [18]. It provides for the deregulation of the sector, the introduction of a free license market, new conditions for the extension of the validity of special permits, exhaustive cases of cancellation and suspension of the right to use subsoil, which should be the key to the attractiveness of investments in the mining industry. However, its developers seem to have forgotten about the need for climate-smart mining of critical minerals, which is extremely unacceptable for the following reasons:

1) reaching the production peak and reducing ore quality. In particular, the average grade of copper ore has declined by an average of 30% over the past 15 years, creating numerous challenges. Extracting metal content from lower-grade ores requires more energy, which increases costs and thus puts pressure on mining and processing. Lower-grade ores also

produce more waste and tailings (especially carbonaceous) that require careful handling;

2) hydrogen stress arising from the high demand for production, in particular, copper and lithium in water, and increasingly frequent droughts due to climate change;

3) the high-energy intensity of the mining industry, etc.

In the fall of 2023, the government announced that Ukraine should become an integral part of the European Commission's European Critical Raw Materials Act 2030 initiative [13]. Therefore, in order to achieve the set goal, the Road Map of the partnership of Ukraine and the EU regarding critical raw materials for 2023-2024 was formed and the guidelines for its implementation were clearly defined:

- creation of safe and sustainable supply chains of critical raw materials to the EU thanks to monitoring of supply chains of critical minerals and coordination of their strategic reserves between member states;

- deployment of breakthrough technologies to improve the circulation and sustainability of critical minerals;

- diversification of EU imports of critical minerals through increased cooperation with reliable partners, in particular, through the creation of a Club of critical raw materials for all like-minded countries that wish to strengthen global supply chains, strengthening the World Trade Organization (WTO), expanding the network of agreements on promoting sustainable investment and free trade agreements and strengthening measures to combat unfair trade practices;

- maximizing the contribution of EU trade agreements in full complement to the Global Gateway strategy, etc. [13].

However, in order for Ukraine not to become only a supplier of raw materials, the country should develop the processing of raw materials and the production of products with benefit. However, such localization requires a much broader government effort than the simplification of permitting procedures for the field of subsoil use. To do this, it is necessary to create enterprises with a full production cycle, to attract foreign partners who have modern technologies for extraction, enrichment and processing of critical materials [1].

A separate track should be preservation of transparency of subsoil use, compliance with environmental regulations and prevention of possible negative impact of mining activities on the environment. This especially applies to the simplification of the granting of special permits, the localization of processing and environmental impact assessment [1] and the implementation of ESG-approaches in business practice. After all, approaching modern standards of sustainable and responsible entrepreneurship, following the example of leading international companies, can be considered a fundamental criterion for the investment attractiveness of domestic mining companies [19].

Equally important are incentives to reduce material intensity and replace materials thanks to technological innovations. In particular, a 40-50% reduction in the use of silver and silicon in solar cells over the past decade has significantly increased solar PV deployment.

The processing of «critical minerals» is also worthy of attention, as it significantly reduces the pressure on primary supply. Minerals and metals are permanent materials that can be reused and continuously recycled with the right infrastructure and technology. Thus, according to the IEA's forecast calculations, by 2040, the processed amount of copper, lithium, nickel and cobalt from used batteries can reduce the total primary needs in the supply of these minerals by approximately 10%. In particular, according to Harper G., Somerville R., Kendrick E. and others. [20] all electric cars sold in 2019 will soon reach the end of their service life, this will lead to 500,000 tons of waste battery batteries, the processing of which will allow to reduce to some extent the primary consumption of critical mineral raw materials [20].

Thus, we conclude that in order to increase the sustainability of the supply chains of «critical minerals» in the context of the worsening climate crisis, more decisive actions are needed, aimed at their climate-smart extraction, based on ecological, social and corporate responsibility for the preservation of the environment for future generations.

Conclusions. Therefore, according to the results of the research, we have reason to state that the climate crisis and measures to mitigate it in recent years have significantly changed the energy landscape of the countries of the world and the configuration of the investment portfolio.

Long-term investments in fossil fuels have been replaced by investments in environmentally friendly technologies, renewable sources of electricity, and smart systems for its distribution and storage. However, even with full investments, plans for decarbonization of the power industry may remain unattainable, as global reserves of «critical minerals» that are vitally needed for the transition to environmentally friendly power generation are significantly decreasing, and demand continues to grow relentlessly. Therefore, the issue of supplies of «critical minerals» is quite painful.

Critical minerals market players hope to reduce China's total dependence on «critical minerals» through new mining projects in different geographies, facilitating cross-investment opportunities between partner countries and strengthening cooperation through initiatives such as the Mineral Security Partnership and the introduction of financial instruments, to which Ukraine also joined. So, currently, a window of opportunity is open for Ukraine to realize its mineral and raw material potential. However, due to the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine, it is not yet possible to take advantage of this opportunity, since part of the territory of our country remains temporarily occupied.

However, the government of Ukraine is already taking care of the reconstruction of Ukraine and expanding the limits of the extraction of «critical minerals», which is evidenced by the creation of the appropriate legislative field, the definition of the main vectors of the Roadmap of the partnership between Ukraine and the EU regarding critical raw materials for 2023-2024 and the plan for its implementation. At the same time, the focus is on the reconstruction of the country and the enterprises of the extractive industry. However, in the conditions of worsening climate crisis, this is not enough. Reconstruction of the industry should be based on climate-smart extraction of «critical minerals», based on environmental, social and corporate responsibility of mining and metallurgical enterprises to preserve the environment for future generations.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИДОБУТКУ КРИТИЧНИХ МІНЕРАЛІВ ЯК ДОМІНАНТНА КОМПОНЕНТА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В статті констатовано, що кліматична криза та заходи щодо її пом'якшення в останні роки суттєво змінили енергетичний ландшафт країн світу та конфігурацію портфоліо інвестування. На зміну довгостроковим інвестиціям у викопне паливо прийшли інвестиції у екологічно чисті технології, відновлювані джерела електроенергії та розумні системи її розподілу й зберігання. Підкреслено, що навіть за повноцінного забезпечення інвестиціями, плани щодо декарбонізації електроенергетики можуть лишитись недосяжними, оскільки світові запаси «критичних мінералів», вкрай необхідних для здійснення переходу до екологічно чистої електроенергетики, відчутно зменшуються, а попит продовжує невпинно зростати. Розглянуто та коротко охарактеризовано побудовані Міжнародною енергетичною агенцією сценарії розвитку подій за подальшої трансформації сектору електроенергетики до низьковуглецевої моделі економіки: сценарій заявленої політики (STEPS), сценарій оголошених зобов'язань (APS) і сценарій чистого нульового викиду до 2050 року (NZE). Окреслено основні аспекти кожного зі сценаріїв: обсяги попиту на «критичні мінерали», їх географічну концентрацію видобутку та переробки. Акцентовано, що світовим лідером видобутку та переробки «критичних мінералів» є КНР, яка диктує «правила гри» переважній частці країн світу. Відтак, питання поставок «критичних мінералів» є досить болючим. Наголошено, що учасники ринку критичних корисних копалин сподіваються знизити тотальну залежність завдяки новим проектам видобутку у різних географічних регіонах, сприяючи можливостям перехресного інвестування між країнами-партнерами та зміцненню співробітництва за допомогою таких ініціатив, як Партнерство з безпеки корисних копалин та впровадження фінансових інструментів. Охарактеризовано потенціал «критичних мінералів» України та її можливості у зменшенні залежності країн ЄС від КНР. Озна-

чено основні виклики розвитку видобувної індустрії в Україні та окреслено основні вектори Дорожньої карти партнерства України та ЄС щодо критичної сировини на 2023-2024 роки. Акцентовано, що для того, аби Україна не стала лише постачальником сировини, варто розвивати переробку сировини та виробництво продукції з доданою вартістю. Підкреслено, що така локалізація потребує набагато ширших зусиль уряду, ані ж визначеного останніми законодавчими актами переліку заходів у сфері регулювання видобутку «критичних мінералів».

Наголошено на необхідності розробки комплексної системи стимулювання та впровадження нових можливостей стабілізації та сталого розвитку економіки України з метою забезпечення стійкості та прогресу на шляху сталого управління ресурсами та оптимізації ланцюгів постачання критичної сировини. Розроблено пропозиції щодо кліматично розумного видобутку «критичних мінералів» в Україні в найближчій перспективі.

Ключові слова: державне регулювання, економічна безпека, енергетичний ландшафт, декарбонізація енергетики, відновлювальні джерела енергії, гірничо-металургійні підприємства, критичні мінерали, критичні корисні копалини, критична мінеральна сировина.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

References

1. Bilozerova, L. (2023). Zelena ekonomika na porozi resursnoi honky: Ukraini treba hotuvatysia [The green economy is on the verge of a resource race: Ukraine needs to prepare]. *ua-energy.org*. Retrieved from: <https://ua-energy.org/uk/posts/zelena-ekonomika-na-porozi-resursnykh-perehoniv-ukraina-maie-hotuvatys> [in Ukrainian].
2. Resolution of the European Commission On Critical Raw Materials: ensuring secure and sustainable supply chains for the EU's green and digital future. (2023). *ec.europa.eu*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1661 [in English].
3. Shehunova, S.B. (2023). Vazhlyva ta stratehichna mineralna syrovyna dlia ekonomichnoi bezpeky ta pisliavoiennoho rozvytku Ukrainy [Important and strategic mineral raw materials for the economic security and post-war development of Ukraine]. *Visnyk NAN Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 5, (pp. 25-30). Retrieved from: <https://doi.org/10.15407/visn2023.05.025> [in Ukrainian].
4. Holovatenko, V. (2021). Krytychna syrovyna: korotka knyha dlia vlasnykiv nadr [Critical Raw Materials: A Short Book for Subsoil Owners]. *brdo.com.ua*. Retrieved from: <https://brdo.com.ua/analytics/krytychna-syrovyna-korotkyj-likbez-dlya-vlasnykiv-nadr/> [in Ukrainian].
5. Hayes, S.M., & McCullough, E.A. (2018). Critical minerals: A review of elemental trends in comprehensive criticality studies. *Resources Policy*, (Vol. 59), (pp. 192-199). Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2018.06.015> [in English].
6. Su, Y., & Hu, D. (2022). *Global Dynamics and Reflections on Critical Minerals. 7th International Conference on Energy Science and Applied Technology (ESAT 2022)*. Retrieved from: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202235203045> [in English].
7. Birol, F. (2021). How to make sure critical minerals are an enabler, not a bottleneck, for clean energy transitions. *www.iea.org*. Retrieved from: <https://www.iea.org/commentaries/how-to-make-sure-critical-minerals-are-an-enabler-not-a-bottleneck-for-clean-energy-transitions> [in English].
8. Pereligin, E. (2024). Holovna zahroza postala nad rynkom krytychnykh korysnykh kopalyn [The market of critical minerals faced the main danger]. *www.liga.net*. Retrieved from: <https://www.liga.net/ua/all/opinion/rynok-krytychnykh-mineraliv-zishtovkhnusvia-z-holovnoi-nebezpekoiu> [in Ukrainian].

9. The Role of Critical World Energy Outlook: Special Report Minerals in Clean Energy Transitions. (2022). *iea.blob.core.windows.net*. Retrieved from: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/ffd2a83b-8c30-4e9d-980a-52b6d9a86fdc/TheRoleofCriticalMineralsinCleanEnergyTransitions.pdf> [in English].

10. Critical Minerals Market Review 2023. (2023). *www.iea.org*. Retrieved from: <https://www.iea.org/reports/critical-minerals-market-review-2023> [in English].

11. Global Critical Minerals Outlook 2024. (2024). *www.iea.org*. Retrieved from: <https://www.iea.org/reports/global-critical-minerals-outlook-2024> [in English].

12. Do 2030 roku popyt na krytyczni korysni kopalyny zroste v 3,5 razy [By 2030, the demand for critical minerals will increase 3.5 times]. (2021). *www.geo.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.geo.gov.ua/do-2030-roku-popyt-na-krytyczni-mineraly-zroste-v-35-razy/> [in Ukrainian].

13. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing a framework for ensuring a secure and sustainable supply of critical raw materials and amending Regulations (EU) 168/2013, (EU) 2018/858, 2018/1724 and (EU) 2019/1020. (2023). (n.d.). *eur-lex.europa.eu*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52023PC0160> [in English].

14. European Commission. (2023). (n.d.). *commission.europa.eu*. Retrieved from: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_en [in English].

15. Plan na 2024-2027 rr. Obiekty Ukrainy [Plan for 2024-2027 Ukraine Facility]. (2024). (n.d.). *www.ukrainefacility.me.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> [in Ukrainian].

16. Krytychni ukrainski korysni kopalyny dla brytanskykh tekhnolohii: kompaniia BGV prezentovala v Londoni vydobuvnyi potentsial krainy [Ukrainian critical minerals for British technologies: the BGV company presented the country's mining potential in London]. (2024). (n.d.). *bgv.com.ua*. Retrieved from: <https://bgv.com.ua/ukrainian-critical-minerals-for-british-technologies-ua/> [in Ukrainian].

17. Kashchuk, D. (2019). Krytychni nadra, abo Yak my mozhemo vplynuty na ekonomiku YeS [Critical subsoil, or How we can influence the EU economy]. *www.epravda.com.ua*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/12/6/654540/> [in Ukrainian].

18. Zakon Ukrainy Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia zakonodavstva u sferi nadrokorystuvannia vid 01.12.2022 No. 2805-IX [Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving Legislation in the Field of Subsoil Use dated December 1, 2022 No. 2805-IX]. *ips.ligazakon.net*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/T222805> [in Ukrainian].

19. Tkachenko, A. (et al.). (2023). Modyfikovana metodolohiia otsinky ESG konkurentospromozhnosti pidpriemstv dlia novoho pokolinnia investoriv [Modified ESG assessment methodology of enterprise competitiveness for a new generation of investors]. Proceedings from SFETSE '23: *IV Mizhnarodna konferentsiia zi staloho maibutnoho: ekolohichni, tekhnolohichni, sotsialni ta ekonomichni pytannia – IV International Conference on Sustainable Future: Environmental, Technological, Social and Economic Issues*. (pp. 75-86). Retrieved from: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1254/1/01212620> [in Ukrainian].

20. Harper, G., Sommerville, R., & Kendrick, E. (et al). (2019). Recycling lithium-ion batteries from electric vehicles. *Nature*, 575, (pp. 75-86). Retrieved from: <https://doi.org/10.1038/s41586-019-1682-5> [in English].

21. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions Critical Raw Materials Resilience. (2020). (n.d.). *eur-lex.europa.eu*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0474> [in English].

22. Global Energy and Climate Model. (2023). (n.d.). *www.iea.org*. Retrieved from: <https://www.iea.org/reports/global-energy-and-climate-model> [in English].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Володимир Ємельянов, д.н.держ.упр., професор кафедри місцевого самоврядування та регіонального розвитку, директор Навчально-наукового інституту публічного управління та адміністрування Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: d_idu@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2995-8445>.

Volodymyr Yemelyanov, Doctor of Public Administration, Professor of the Department of Local Self-Government and Regional Development, Director of the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration of the Black Sea National University named after Peter Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: d_idu@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2995-8445>.

Наталія Левченко, д.н.держ.упр., професор кафедри бізнесу та управління Інституту соціології Технічного університету Берліну, м. Берлін, Німеччина. E-mail: levchenkon65@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3283-6924>.

Nataliia Levchenko, Doctor of Public Administration, Professor of the Department of Business and Management, Institute of Sociology, Technical University of Berlin, Berlin, Germany. E-mail: levchenkon65@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3283-6924>.

Віталій Равлюк, к.н.держ.упр., доцент кафедри економіки, менеджменту та управління територіями Київського національного університету будівництва і архітектури, м. Київ, Україна. E-mail: Vvr1969@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0009-0001-2875-1442>.

Vitalii Ravliuk, Candidate of State Administration, Associate Professor of the Department of Economics, Management and Territorial Management of the Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine. E-mail: Vvr1969@ukr.net, orcid: <https://orcid.org/0009-0001-2875-1442>.

Yemelyanov, V., Levchenko, N., & Ravliuk, V. (2024). State regulation of the extraction of critical minerals as a dominant component of achieving the goals of sustainable development and strengthening the economic security of the state. *Public Administration and Regional Development*, 25, 1009-1029. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.14>

DOI 10.34132/pard2024.25.15

Отримано: 19 березня 2024
Змінено: 29 травня 2024
Прийнято: 8 липня 2024
Опубліковано:
25 вересня 2024

Received: 19 March 2024
Revised: 29 May 2024
Accepted: 8 July 2024
Published:
25 September 2024

Vitalii Hordienko

CURRENT CHALLENGES AND PROSPECTS OF LEGAL REGULATION OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE SOCIAL SPHERE IN THE TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE

The article defines that public administration is a system of activities of state authorities aimed at optimizing the use of resources to achieve the priority goals of social policy. It is emphasized that the social sphere covers a wide range of services that ensure the well-being of citizens, including health care, education, social protection and other critically important elements.

The study of the problems of public management of the social sphere in territorial communities reveals a number of challenges, such as insufficient financial support, the absence of a clear legal framework, and a low level of public involvement in decision-making processes.

Analysis of modern approaches to legal regulation in this area showed that effective management of social policy requires the integration of innovative methods, in particular digitalization of processes, which will contribute to the transparency and accountability of local self-government bodies.

As a result of the research, it was found that the public management of the social sphere in the territorial communities of Ukraine is a complex, multifaceted process that requires a comprehensive analysis and a comprehensive approach to its improvement. The development of recommendations for improving management mechanisms should

become a priority for researchers and practitioners in this important field.

Effective management of the social sphere requires systematic control over the implementation of state policy. This involves not only an internal audit of the activities of local self-government bodies, but also mechanisms of public control that would allow residents to actively participate in the processes of evaluating the effectiveness of social programs.

The study showed that the key factors in the effectiveness of public management of the social sphere in territorial communities are: adaptability of management mechanisms; integration of modern technologies; formation of partnership relations; personnel training and development; community involvement in decision-making processes, etc. Legal regulation of public management of the social sphere in territorial communities of Ukraine is conditioned by the need to create effective management mechanisms that meet modern challenges.

Among the prospects for the development of legal regulation of public management of the social sphere in the territorial communities of Ukraine, the need for: improvement of the legal framework was emphasized; strengthening of financial autonomy; development of professional training; integration of modern technologies; community involvement in decision-making processes; focus on inclusiveness; monitoring and evaluation of efficiency; cooperation with international organizations; adaptation to changes in the socio-economic environment; increasing the level of trust in the authorities, etc. It is emphasized that the successful implementation of public policy in the social sphere depends on the effective interaction of all interested parties, which in turn will ensure sustainable development and increase the quality of life of the population.

Key words: *public administration, social sphere, territorial communities, management mechanisms, legal support, local self-government bodies, social services.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний розвиток соціальної сфери в Україні тісно пов'язаний із процесами децентралізації та реформування публічного управління, які були ініційовані для підвищення ефективності управлінських систем на місцевому рівні. У рамках цих змін виникає потреба у нових підходах до правового регулювання, оскільки традиційні механізми управління часто не відповідають сучасним викликам. Серед цих викликів можна виділити підвищення вимог до якості соціальних послуг, забезпечення інклюзивності, адаптацію до швидко змінюваних соціально-економічних умов, а також інтеграцію новітніх технологій у процеси управління.

Важливим аспектом є формування ефективної системи публічного управління соціальною сферою на рівні територіальних громад, що має враховувати специфіку місцевих потреб, інтересів та ресурсів. Наявні правові норми часто виявляються недостатніми для реалізації принципів прозорості, підзвітності та громадської участі. Це може призводити до соціальної напруги, нерівності в доступі до соціальних послуг та зниження рівня довіри населення до органів місцевого самоврядування.

Крім того, у контексті глобалізації та євроінтеграції Україна стикається з необхідністю адаптації своїх законодавчих та управлінських практик до міжнародних стандартів. Важливим є запровадження інноваційних рішень і технологій, які здатні поліпшити якість надання соціальних послуг і зробити процеси управління більш ефективними.

Варто також звернути увагу на специфіку різних соціальних груп, які потребують особливого підходу. Наприклад, пенсіонери, молодь, люди з інвалідністю та інші вразливі категорії населення вимагають розробки цільових програм, що забезпечують їхні права та потреби.

Таким чином, постає необхідність у комплексному аналізі сучасних викликів правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України, а також у формулюванні рекомендацій для вдосконалення існуючої системи управління. Цей аналіз має враховувати досвід інших країн, зокрема,

європейських, у забезпеченні якості та доступності соціальних послуг, а також механізми інтеграції громадської участі у процеси управління.

Тільки через системний підхід до правового регулювання та управлінських практик можна забезпечити ефективний розвиток соціальної сфери в територіальних громадах України, що в свою чергу сприятиме підвищенню рівня життя населення та зміцненню соціальної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасних викликів у правовому регулюванні публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України набуває особливого значення в контексті децентралізації та актуальних соціальних реформ. Зокрема, важливі аспекти цієї теми розкриті в працях таких науковців, як С. Андрейчук, Н. Базиляк та О. Гриценко.

С. Андрейчук у своїх дослідженнях акцентує увагу на потенціалі та перспективах правового регулювання, пропонуючи нові підходи до організації управлінських процесів у соціальній сфері. Н. Базиляк у дослідженні реформування соціальної сфери в умовах децентралізації розглядає практичні аспекти реалізації політики в місцевих громадах, підкреслюючи необхідність адаптації законодавства до нових умов.

Важливість інтеграції соціальної політики в систему публічного управління підкреслюється О. Гриценком, який аналізує вплив законодавчих реформ на розвиток соціальної політики в Україні. Дослідження, проведене В. Грабовським та П. Клименком, присвячене інноваційним підходам до управління соціальною сферою на місцевому рівні, підкреслює актуальність застосування сучасних технологій для покращення обслуговування населення.

Проблеми інтеграції та адаптації соціальної політики до вимог сучасності обговорюються у працях В. Крупійчука, який пропонує формування правової бази публічного управління в соціальній сфері, та Н. Швидкої, яка досліджує підходи до удосконалення правового регулювання.

Не менш важливими є питання, пов'язані з цифровізацією управлінських процесів, які висвітлює О. Шеломовська, вказуючи

на потенціал цифрових технологій у поліпшенні ефективності управління. Розгляд проблем децентралізації та її впливу на систему соціальних послуг представлений у дослідженні Н. Сарман, яке акцентує на необхідності створення нових механізмів надання соціальних послуг в умовах зміненого управлінського ландшафту.

Таким чином, аналіз останніх публікацій свідчить про актуальність теми правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах. Це дослідження потребує подальшого розвитку, зокрема у контексті адаптації законодавства до нових соціально-економічних умов і вимог суспільства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сучасних викликів та перспектив правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України.

Відповідно до окресленої мети визначено наступні завдання:

- провести аналіз існуючого законодавства, що регулює публічне управління соціальною сферою на рівні територіальних громад;
- виявити основні проблеми та виклики, з якими стикаються органи місцевого самоврядування в процесі реалізації соціальної політики;
- сформулювати рекомендації для вдосконалення правового регулювання та управлінських механізмів у соціальній сфері з урахуванням потреб місцевих громад;
- оцінити вплив реформ децентралізації на якість надання соціальних послуг у територіальних громадах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім, слід визначити ключові терміни, що є важливими для розуміння сутності теми дослідження, а саме: публічне управління, соціальна сфера, територіальні громади. Публічне управління – це система діяльності органів державної влади, спрямована на оптимізацію використання ресурсів для досягнення пріоритетних цілей соціальної політики. Згідно з визначенням Десмонда Кілінга, це процес, що охоплює не

лише управління ресурсами, але й забезпечення соціального добробуту населення.

Соціальна сфера охоплює широкий спектр послуг, що забезпечують благополуччя громадян, включаючи охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та інші критично важливі елементи. Вона є невід'ємною частиною публічного управління, оскільки безпосередньо впливає на якість життя населення, особливо в умовах децентралізації [2; 5; 7].

Територіальні громади виступають основними суб'єктами публічного управління, що реалізують соціальну політику на місцевому рівні. Вони мають унікальну можливість адаптувати державну політику до специфічних потреб своїх мешканців, що є критично важливим для підвищення ефективності управлінських рішень.

Дослідження проблем публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах виявляє ряд викликів, таких як недостатня фінансова підтримка, відсутність чіткої правової бази та низька рівень залучення населення до процесів прийняття рішень. Зокрема, нерівний доступ до соціальних послуг вказує на необхідність удосконалення механізмів управління [13; 16].

Аналіз сучасних підходів до правового регулювання в цій сфері показує, що ефективне управління соціальною політикою вимагає інтеграції інноваційних методів, зокрема цифровізації процесів, що сприятиме прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування.

Як вже ми зрозуміли, публічне управління соціальною сферою в територіальних громадах України є складним, багатограним процесом, що потребує всебічного аналізу та комплексного підходу до його вдосконалення. Розробка рекомендацій для поліпшення управлінських механізмів має стати пріоритетом для дослідників і практиків у цій важливій галузі.

Період 2019-2023 рр. характеризувався високою інтенсивністю проведення реформаторських починань в соціальній сфері, зокрема в медицині, освіті та системі надання соціальних послуг. Були прийняті нові базові закони, що намітили докорінну перебудову існуючих механізмів функціонування цих галузей [4; 11; 19].

По-перше, відбувається зміна організаційно-правової форми установ, що передбачає перехід від чисто бюджетного статусу до статусу, наближеного до комунального підприємства. Це надає закладам більше прав у використанні зароблених коштів, а також дозволяє самостійно вирішувати питання формування кадрового складу, проведення закупівель, стимулювання працівників та інші аспекти.

По-друге, відбувається поступовий перехід до нової моделі фінансування. У цьому випадку кошти більше не виділяються лише на утримання закладів, а спрямовуються на оплату послуг, які ці заклади надають. Це передбачає використання різних варіантів моделі «гроші ходять за споживачем» (пацієнтом, здобувачем освіти, особою, що опинилася в складних життєвих обставинах) [11; 18].

По-третє, відбувається систематизація відносин між постачальниками послуг та їх споживачами через запровадження контрактно-договірних механізмів. У цьому контексті очікується активне використання електронних форм для реалізації цих взаємовідносин. Також планується застосування типових стандартів, правил та процедур розрахунків, що сприятиме упорядкуванню зазначених відносин. Крім того, особлива увага приділяється більшій увазі до інтересів споживачів, зокрема їх праву вибору послуг та постачальників.

По-четверте, розширюються можливості фінансування не лише за рахунок бюджетних джерел, а й через використання механізмів платних послуг. Заклади соціальної сфери отримують дедалі більше можливостей для здійснення господарської діяльності [2; 9].

Нині в системі державного управління країни відбулися суттєві зміни. Нові команди в виконавчій та законодавчій владі прийшли до роботи в умовах, коли основні законодавчі акти реформ вже були ухвалені та почали реалізовуватися. Тому перед цими командами стоїть завдання проаналізувати перший досвід реформ у соціальній сфері та спільно з професійним середовищем і громадськістю сформулювати концептуальне бачення. Необхідно визначити ключові точки реформ, які потребують подальшого розвитку або корекції, а також ті, які потрібно терміново реалізувати на практиці.

Важливо чітко окреслити найважливіші завдання, щоб не допустити гальмування описаних напрямків реформ, а навпаки, прискорити та розширити поле для впровадження запланованих змін, враховуючи нові соціально-економічні умови, які виникли останнім часом. Також потрібно внести корективи в процеси, де вже виявилися негативні наслідки, щоб запобігти їх подальшому розвитку.

Однією з найактуальніших проблем є потреба в оптимальному синхронізації двох важливих реформаторських процесів: підвищення якості розвитку соціальної сфери та процесу децентралізації. Обидва напрямки почали розвиватися практично одночасно. Однак на початковому етапі реформ після 2014 року не було достатньо опрацьовано механізмів для виявлення взаємозв'язків між цими стратегічними напрямками, що особливо відчувається на рівні місцевого самоврядування. Це самоврядування вже отримало нові повноваження, які необхідно ефективно реалізувати в соціальній сфері [2; 5].

Реформа децентралізації надала органам місцевого самоврядування, зокрема об'єднаним громадам і містам, нові можливості для формування власних бюджетів, які тепер не є частиною районного бюджету. Ці самостійні бюджети отримали додаткові джерела доходів, що суттєво посилило фінансову спроможність місцевих органів влади.

Також були розширені права щодо управління та регулювання в діяльності об'єктів комунальної власності, включаючи об'єкти соціальної сфери. Однак здійснити до кінця оптимальний процес розподілу повноважень державної влади районного рівня та місцевого самоврядуванням не вдалося. Це стосується багатьох напрямів, зокрема таких питань як розвиток мережі закладів, кадрової і цінової політики, прийняття рішень щодо цілого ряду напрямів фінансування, контролю за використанням ресурсів і ряду інших [6; 7; 10].

На районному рівні залишається важлива ланка, без якої громади не можуть самостійно вирішувати навіть питання, що входять до їхньої компетенції. Наприклад, громада не може безпосередньо

створити амбулаторію первинної медицини, оскільки за чинним законодавством така амбулаторія є структурним підрозділом районного Центру первинної медичної допомоги. Типи шкіл також затверджуються районним управлінням освіти. Надання соціальних послуг для осіб у складних життєвих обставинах також значною мірою проходить через районні територіальні центри соціального обслуговування [13].

У системі вторинної стаціонарної медичної допомоги реформа медичної галузі фактично не узгоджена з процесом децентралізації. Якщо жителю громади потрібна операція, і громада має можливість виділити кошти зі свого бюджету для оплати лікування в стаціонарі, здійснити це буде складно через існуючі казначейські перешкоди.

Реформа охорони здоров'я дозволяє здійснювати оплату лише з державного бюджету для захворювань, що входять до програми медичних гарантій, куди включені практично всі хвороби. Тому районні фінансові органи не пропустять платіжки з місцевого бюджету громади. Подібні труднощі виникають і в разі оплати навчання або перебування в інтернаті для людей похилого віку за рахунок бюджету громади. Щоб закласти такі витрати в місцевий бюджет, необхідно під час підготовки бюджетного запиту сформулювати відповідні програми або підпрограми, де детально викладені мета, завдання, підстави, а також витрати з розподілом за статтями на найближчі три роки, а також показники якості та ефективності. Усі ці документи перевіряються фінансовими органами району, які можуть в будь-який момент зупинити платежі.

Розробка бюджетних запитів та програм у соціальній сфері є складним завданням. Для точного визначення витрат необхідно мати чітку цінову основу, але наразі не існує єдиного затвердженого прейскуранту на більшість послуг у цій галузі. Щоб обрати лікарню або інтернат та здійснити оплату з бюджетних коштів, потрібно пройти тендерну процедуру. Ускладнює ситуацію й те, що важко знайти обґрунтування для розрахунку планових показників ефективності та якості, які вимагаються при підготовці бюджетних запитів, особливо коли мова йде про лікування або догляд за літніми людьми [14; 17].

Здавалося, що в умовах напруженої фінансової ситуації в країні реформа повинна максимально сприяти залученню місцевих ресурсів. Важливо реалізувати повноваження місцевих громад, надавши їм можливість активно долучатися до виконання соціальних функцій. Це дозволить розвантажити державний бюджет і усунути всі бар'єри щодо фінансування соціальних послуг з бюджетів громад, зокрема ліквідувати казначейські перешкоди. Суспільство повинно відчувати, що децентралізація надає реальні права для вирішення соціальних проблем.

Усі ці проблеми стають особливо актуальними в умовах прискореної адміністративно-територіальної реформи. Законодавчі ініціативи з боку вищих ешелонів влади, як президентські, так і урядові, не передбачають існування районного рівня управління. Передбачається, що нові округи, які охоплюватимуть кілька нинішніх районів, функціонуватимуть на абсолютно новій основі. В їхніх повноваженнях не має бути прямого регулювання закладів освіти, медицини та соціальних послуг. Керівництво цими установами повинно повністю перейти до органів самоврядування, громад і міст. У ситуаціях, коли рівень громади є недостатнім для вирішення соціальних питань, має бути налагоджено пряме співробітництво між громадами. Таким чином, кілька громад повинні спільно фінансувати та утримувати лікарні, інтернатні заклади, ліцеї та інші установи на договірних засадах. Для налагодження такого спільного утримання закладів соціальної сфери існує необхідна законодавча база. Бюджетний кодекс забезпечує механізм бюджетних трансфертів між місцевими бюджетами. Крім того, ще в 2014 році було ухвалено закон про співробітництво громад, який закладає правову основу для спільного утримання соціальних установ [1; 3; 8].

Разом з тим процес такого співробітництва ще не набрав необхідного досвіду і поширення на місцях. Проблемою цього можна вважати недостатню відпрацьованість організаційно-правових форм, що можуть бути покладені в основу для створення спільних структур, яким делегується окрема частина повноважень кожної громади.

В сучасних умовах важливим є не лише управлінський аспект, а й правове регулювання, яке має забезпечити основи для функціонування соціальної сфери в територіальних громадах.

Сучасна система законодавства України потребує перегляду з урахуванням змін, що відбулися в суспільстві і в державному управлінні. Важливо адаптувати законодавчі акти, щоб вони краще відображали потреби громади та специфіку місцевого управління. Наприклад, законодавчі ініціативи, які спрощують процедури отримання соціальних послуг, можуть суттєво полегшити доступ населення до необхідної допомоги.

Ефективне управління соціальною сферою вимагає систематичного контролю за виконанням державної політики. Це передбачає не лише внутрішній аудит діяльності органів місцевого самоврядування, а й механізми громадського контролю, які б дозволяли мешканцям брати активну участь у процесах оцінки ефективності соціальних програм [6; 9; 15].

Інформаційна відкритість та доступність даних про діяльність органів публічного управління є критично важливими для формування довіри громадян до держави. Створення платформ для зворотного зв'язку, таких як онлайн-опитування та форуми, може суттєво підвищити рівень залученості населення.

Для вирішення сучасних проблем соціальної сфери необхідно впроваджувати інноваційні рішення, такі як соціальне підприємництво, нові моделі надання послуг та програми, які сприяють розвитку соціального капіталу. Це дозволить не лише вирішувати існуючі проблеми, але й формувати нові можливості для розвитку територіальних громад.

Вивчення та адаптація успішних міжнародних практик у сфері публічного управління може суттєво підвищити ефективність місцевих програм. Співпраця з міжнародними організаціями та обмін досвідом з іншими країнами дозволяють втілювати інноваційні підходи та розширювати горизонти можливостей для територіальних громад [2; 5; 21].

Правове регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України є багатограним

і складним процесом, який потребує комплексного підходу. Важливість адаптації до сучасних умов, залучення громади та використання інноваційних рішень не може бути переоцінена.

Успішна реалізація публічної політики в соціальній сфері залежить від ефективної взаємодії всіх зацікавлених сторін, що в свою чергу забезпечить сталий розвиток та підвищення якості життя населення. Подальші дослідження у цій галузі можуть слугувати основою для нових законодавчих ініціатив і практичних рекомендацій, що сприятимуть вдосконаленню механізмів публічного управління в Україні [7].

Соціальна сфера є ключовим елементом життєдіяльності суспільства, оскільки безпосередньо впливає на добробут громадян, їхнє здоров'я, освіту та загальний рівень життя. В Україні, з огляду на останні політичні та економічні зміни, значення ефективного публічного управління соціальною сферою на рівні територіальних громад набуває особливої актуальності. У контексті децентралізації, що триває в країні, територіальні громади отримали розширені повноваження, що потребує адаптації та вдосконалення правового регулювання.

Проте, попри прогресивні зміни, існує ряд проблем, які ускладнюють реалізацію ефективного публічного управління у соціальній сфері. Невизначеність у правовому регулюванні, прогалини в законодавстві, фінансова залежність від держави, а також недостатня кваліфікація кадрів – все це є серйозними бар'єрами для успішного впровадження соціальної політики на місцевому рівні. Крім того, соціальні виклики, такі як бідність, безробіття та погіршення здоров'я населення, вимагають швидкого реагування і грамотного управлінського підходу. Окреслюючи проблематику правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України, помітним є те, що часто територіальні громади стикаються з проблемою недостатнього фінансування соціальних програм, що ускладнює реалізацію ініціатив у соціальній сфері. Це призводить до зменшення якості надання соціальних послуг та обмежує можливості розвитку [4; 8; 12].

Відсутність чіткої і комплексної правової основи для управління соціальною сферою може призводити до правових колізій та непорозумінь між різними органами влади. Це затримує процеси ухвалення рішень і реалізації програм.

Різниця в рівні розвитку територіальних громад створює нерівні умови для реалізації соціальних ініціатив. Деякі громади мають доступ до ресурсів та можливостей, тоді як інші залишаються в стані соціальної та економічної незабезпеченості. Часто між різними рівнями влади (центральною, регіональною та місцевою) спостерігається недостатня координація. Це ускладнює реалізацію спільних соціальних проектів і програм, що веде до дублювання зусиль і витрат. Багато працівників органів місцевого самоврядування не мають достатнього рівня підготовки та знань для ефективного управління соціальною сферою. Це може призвести до помилок у прийнятті рішень та недостатньої якості надання послуг [5; 9].

Проблеми з доступом до соціальних послуг, особливо для вразливих груп населення (особи з інвалідністю, літні люди, малозабезпечені сім'ї), залишаються актуальними. Існує необхідність у розробці інклюзивних програм, що враховують потреби різних категорій громадян.

Політична нестабільність та зміни в урядових структурах можуть негативно вплинути на реалізацію соціальної політики. Часті зміни в законодавстві та політичні рішення можуть призводити до невизначеності та нестабільності в управлінні.

Багато мешканців територіальних громад не беруть активної участі в процесах прийняття рішень. Це знижує ефективність управління та може призвести до ігнорування реальних потреб населення [2; 11].

Не можемо не згадати цифровізацію в публічному управлінні. Хоча цифровізація може підвищити ефективність управлінських процесів, багато громад не мають належної інфраструктури та технологічних ресурсів для її впровадження. Це обмежує можливості для інновацій у соціальній сфері. Відсутність системи моніторингу та оцінки ефективності соціальних програм ускладнює виявлення

проблем і коригування стратегій. Це призводить до повторення помилок і зниження загальної ефективності управління. Вирішення цих та інших не менш суттєвих проблем є критично важливим для забезпечення ефективного публічного управління соціальною сферою, підвищення якості життя населення та зміцнення соціальної стабільності в Україні.

Наше дослідження дало змогу виокремити особливості правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України, що включає в себе:

- децентралізацію влади;
- гнучкість у прийнятті рішень;
- співпраця з громадськістю;
- системність підходу;
- використання інновацій;
- адаптація до місцевих умов;
- фінансова самостійність;
- моніторинг та оцінка ефективності;
- залучення міжнародного досвіду;
- зміна соціальної політики [5; 6; 9; 13].

Ці особливості демонструють складність і динамічність процесу правового регулювання публічного управління соціальною сферою в Україні, що вимагає постійної адаптації та вдосконалення підходів з урахуванням змін у суспільстві.

В той же час існує ряд причин та передумов виникнення проблемного поля в правовому регулюванні публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України. Зупинимось більш детально на цих аспектах.

Серед передумов можемо виокремити наступне.

1) запровадження реформи децентралізації в Україні стало поштовхом для передачі більшої кількості повноважень територіальним громадам. Це зумовило необхідність розробки нових підходів до управління соціальною сферою на місцевому рівні.

2) зміни в соціально-економічному середовищі, включаючи підвищення рівня безробіття та погіршення життєвих умов,

створили нові виклики для органів місцевого самоврядування в забезпеченні соціальних потреб населення.

3) сучасний світ стикається з низкою глобальних викликів, таких як пандемії, зміна клімату та міграційні процеси. Це вимагає адаптації соціальної політики на місцевому рівні, що ставить нові вимоги до правового регулювання.

4) прагнення України до європейської інтеграції передбачає адаптацію національного законодавства до європейських стандартів у сфері соціальної політики [9; 12; 16].

В той же час причинами виникнення проблем правового регулювання виступають:

- недостатність правової бази, тобто відсутність єдиного законодавчого акту, що регулює соціальну політику на рівні територіальних громад, призводить до правових прогалин і непорозумінь у виконанні соціальних програм;

- фінансові обмеження – багато територіальних громад стикаються з браком коштів для реалізації соціальних ініціатив. Це обмежує їх можливості у впровадженні необхідних соціальних послуг;

- низький рівень професіоналізму: працівники органів місцевого самоврядування часто не мають достатньої кваліфікації для ефективного управління соціальною сферою, що негативно впливає на якість надання послуг;

- відсутність механізмів контролю, тобто брак ефективних систем моніторингу та оцінки соціальних програм ускладнює виявлення проблем та коригування стратегій на місцевому рівні;

- нерівномірний розвиток регіонів, коли соціально-економічна нерівність між різними територіальними громадами призводить до різної якості та доступності соціальних послуг, що викликає соціальну напругу;

- слабка громадська участь – низький рівень залученості громадян до процесів прийняття рішень у соціальній сфері призводить до ігнорування їхніх потреб і інтересів;

- вплив політичної нестабільності – часті зміни у політичному курсі можуть призводити до нестабільності в реалізації соціальних

програм і стратегій, що ускладнює довгострокове планування [3; 6; 14; 17].

Таким чином, передумови та причини виникнення проблем правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України є взаємопов'язаними і потребують комплексного підходу для їх вирішення.

З огляду на викладене, важливо відзначити, що ключовими чинниками ефективності публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах виступають:

1) Адаптивність управлінських механізмів. Необхідність постійного перегляду та вдосконалення управлінських практик у відповідь на зміни в соціально-економічному середовищі, потреби громади та актуальні виклики, такі як демографічні зміни чи економічна нестабільність. Це дозволяє органам місцевого самоврядування бути більш гнучкими у своїх рішеннях і стратегіях.

2) Інтеграція сучасних технологій. Використання цифрових технологій для управління соціальною сферою може суттєво покращити доступ до послуг, підвищити прозорість діяльності органів влади та забезпечити зворотний зв'язок від громадян. Інструменти електронного урядування можуть сприяти ефективному збору даних, аналізу потреб населення та розробці відповідних політик [5; 7].

3) Формування партнерських відносин. Співпраця між державними органами, громадськими організаціями та бізнесом є критично важливою для розвитку соціальної сфери. Партнерство може забезпечити ресурсну базу для реалізації соціальних програм, залучити нові ідеї та інновації, а також сприяти підвищенню довіри населення до державних інститутів.

4) Навчання та розвиток кадрів. Ефективність управління соціальною сферою значною мірою залежить від професіоналізму кадрів, які реалізують політики. Інвестиції в навчання та розвиток фахівців, які працюють у соціальній сфері, є важливими для підвищення якості послуг і задоволення потреб населення [6; 13].

5) Залучення громади до процесів прийняття рішень. Важливим аспектом є забезпечення участі громадян у формуванні та реалізації

соціальної політики. Механізми громадського обговорення, консультацій та опитувань можуть сприяти врахуванню думок та потреб мешканців, а також посиленню їхньої відповідальності за результати управлінських рішень.

Правове регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України зумовлюється потребою у створенні ефективних механізмів управління, що відповідають сучасним викликам. Дослідження показує, що інтеграція нових підходів, активне залучення громади та використання сучасних технологій є ключовими факторами для досягнення високої якості життя населення та стійкого розвитку територіальних громад [1; 14; 19].

Подальше дослідження та розробка рекомендацій у цій сфері мають величезне значення для забезпечення сталого розвитку соціальної політики в Україні, що вимагає комплексного та системного підходу до управління.

Серед перспектив розвитку правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України ми можемо наголосити на необхідності:

1) Удосконалення правової бази. Необхідно розробити комплексну правову основу, яка б регулювала діяльність органів місцевого самоврядування у соціальній сфері. Це дозволить усунути правові прогалини та забезпечити чіткі механізми взаємодії між різними рівнями влади;

2) Посилення фінансової автономії. Забезпечення територіальних громад фінансовими ресурсами для реалізації соціальних програм через механізми дотацій та грантів сприятиме розвитку місцевих ініціатив. Важливим є також запровадження прозорих систем фінансування;

3) Розвиток професійної підготовки. Підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування через освітні програми та тренінги. Це сприятиме розвитку професійних компетенцій у сфері соціального управління [3; 6; 18];

4) Інтеграція сучасних технологій. Використання цифрових платформ та технологій для покращення надання соціальних послуг.

Це дозволить підвищити ефективність управлінських процесів та забезпечити доступ до послуг для всіх категорій населення;

5) Залучення громади до процесів прийняття рішень. Розвиток механізмів громадської участі, таких як громадські слухання та консультації, сприятиме підвищенню відповідальності органів влади та врахуванню потреб населення;

6) Фокус на інклюзивності. Розробка програм, спрямованих на забезпечення доступу до соціальних послуг для вразливих груп населення. Важливим є впровадження принципів соціальної справедливості та рівності [2; 4; 10];

7) Моніторинг та оцінка ефективності. Запровадження системи моніторингу та оцінки соціальних програм для виявлення їх ефективності. Це дозволить коригувати стратегії та поліпшити якість надання послуг;

8) Співпраця з міжнародними організаціями. Залучення міжнародних партнерів та експертів для впровадження передових практик у сфері соціального управління. Це може включати фінансову та технічну допомогу;

9) Адаптація до змін у соціально-економічному середовищі. Гнучкість у реагуванні на зміни в економіці та суспільстві дозволить територіальним громадам швидко адаптувати свої стратегії до нових викликів [7; 11];

10) Підвищення рівня довіри до влади. Прозорість та підзвітність органів місцевого самоврядування через відкриті дані та звітність сприятимуть підвищенню довіри населення до державних інститутів.

Ці перспективи розвитку сприятимуть зміцненню системи публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України, підвищенню якості життя населення та сталому розвитку регіонів.

Висновки. Публічне управління – це система діяльності органів державної влади, спрямована на оптимізацію використання ресурсів для досягнення пріоритетних цілей соціальної політики. Соціальна сфера охоплює широкий спектр послуг, що забезпечують благополуччя громадян, включаючи охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та інші критично важливі елементи.

Дослідження проблем публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах виявляє ряд викликів, таких як недостатня фінансова підтримка, відсутність чіткої правової бази та низька рівень залучення населення до процесів прийняття рішень. Зокрема, нерівний доступ до соціальних послуг вказує на необхідність удосконалення механізмів управління.

Аналіз сучасних підходів до правового регулювання в цій сфері показує, що ефективне управління соціальною політикою вимагає інтеграції інноваційних методів, зокрема цифровізації процесів, що сприятиме прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування.

У результаті проведеного дослідження було виявлено, що публічне управління соціальною сферою в територіальних громадах України є складним, багатогранним процесом, що потребує всебічного аналізу та комплексного підходу до його вдосконалення. Розробка рекомендацій для поліпшення управлінських механізмів має стати пріоритетом для дослідників і практиків у цій важливій галузі.

У той же час, ефективне управління соціальною сферою вимагає систематичного контролю за виконанням державної політики. Це передбачає не лише внутрішній аудит діяльності органів місцевого самоврядування, а й механізми громадського контролю, які б дозволяли мешканцям брати активну участь у процесах оцінки ефективності соціальних програм.

Дослідження показало, що ключовими чинниками ефективності публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах виступають: адаптивність управлінських механізмів; інтеграція сучасних технологій; формування партнерських відносин; навчання та розвиток кадрів; залучення громади до процесів прийняття рішень тощо. Правове регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України зумовлюється потребою у створенні ефективних механізмів управління, що відповідають сучасним викликам.

Серед перспектив розвитку правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України було наголошено на необхідності: удосконалення правової бази;

посилення фінансової автономії; розвитку професійної підготовки; інтеграції сучасних технологій; залучення громади до процесів прийняття рішень; фокусу на інклюзивності; моніторингу та оцінці ефективності; співпраці з міжнародними організаціями; адаптації до змін у соціально-економічному середовищі; підвищенні рівня довіри до влади тощо. Ці перспективи розвитку сприятимуть зміцненню системи публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України, підвищенню якості життя населення та сталому розвитку регіонів.

Успішна реалізація публічної політики в соціальній сфері залежить від ефективної взаємодії всіх зацікавлених сторін, що в свою чергу забезпечить сталий розвиток та підвищення якості життя населення. Подальші дослідження у цій галузі можуть слугувати основою для нових законодавчих ініціатив і практичних рекомендацій, що сприятимуть вдосконаленню механізмів публічного управління в Україні.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

У статті визначено, що публічним управлінням є система діяльності органів державної влади, спрямована на оптимізацію використання ресурсів для досягнення пріоритетних цілей соціальної політики. Підкреслено, що соціальна сфера охоплює широкий спектр послуг, що забезпечують благополуччя громадян, включаючи охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та інші критично важливі елементи.

Дослідження проблем публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах виявляє ряд викликів, таких як недостатня фінансова підтримка, відсутність чіткої правової бази та низька рівень залучення населення до процесів прийняття рішень.

Аналіз сучасних підходів до правового регулювання в цій сфері показав, що ефективне управління соціальною політикою вимагає

інтеграції інноваційних методів, зокрема цифровізації процесів, що сприятиме прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування.

У результаті проведеного дослідження було виявлено, що публічне управління соціальною сферою в територіальних громадах України є складним, багатограним процесом, що потребує всебічного аналізу та комплексного підходу до його вдосконалення. Розробка рекомендацій для поліпшення управлінських механізмів має стати пріоритетом для дослідників і практиків у цій важливій галузі.

Ефективне управління соціальною сферою вимагає систематичного контролю за виконанням державної політики. Це передбачає не лише внутрішній аудит діяльності органів місцевого самоврядування, а й механізми громадського контролю, які б дозволяли мешканцям брати активну участь у процесах оцінки ефективності соціальних програм.

Дослідження показало, що ключовими чинниками ефективності публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах виступають: адаптивність управлінських механізмів; інтеграція сучасних технологій; формування партнерських відносин; навчання та розвиток кадрів; залучення громади до процесів прийняття рішень тощо. Правове регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України зумовлено потребою у створенні ефективних механізмів управління, що відповідають сучасним викликам.

Серед перспектив розвитку правового регулювання публічного управління соціальною сферою в територіальних громадах України було наголошено на необхідності: удосконалення правової бази; посилення фінансової автономії; розвитку професійної підготовки; інтеграції сучасних технологій; залучення громади до процесів прийняття рішень; фокусу на інклюзивності; моніторингу та оцінці ефективності; співпраці з міжнародними організаціями; адаптації до змін у соціально-економічному середовищі; підвищенні рівня довіри до влади тощо. Підкреслено, що успішна реалізація публічної політики в соціальній сфері залежить від ефективної

взаємодії всіх зацікавлених сторін, що в свою чергу забезпечить сталий розвиток та підвищення якості життя населення.

Ключові слова: публічне управління, соціальна сфера, територіальні громади, механізми управління, правове забезпечення, органи місцевого самоврядування, соціальні послуги.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Andreichuk, S. (2023). Problemy pravovoho rehuliuвання v publicnomu upravlinni v Ukraini: potentsial ta perspektyvy [Problems of legal regulation in public administration in Ukraine: potential and prospects]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public administration: theory and practice*, 1, (pp. 15-24). Retrieved from: <http://example.com> [in Ukrainian].
2. Bazyliak, N. (2022). Reformuvannya sotsialnoi sfery v umovakh detsentralizatsii: teoriia ta praktyka [Reforming the social sphere in conditions of decentralization: theory and practice]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk – Taurian scientific bulletin*, 2, (pp. 45-50). Retrieved from: <https://doi.org/10.32851/tnv-soc.2022.2.5> [in Ukrainian].
3. Hrabovskiy, V., & Klymenko, P. (2021). Innovatsiini pidkhody do publichnoho upravlinnia sotsialnoi sfery v mistsevykh hromadakh [Innovative approaches to public administration of the social sphere in local communities]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia – Bulletin of the National Academy of Public Administration*, 3, (pp. 77-83). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2021_3_12 [in Ukrainian].

4. Hrytsenko, O. (2023). Vplyv zakonodavchych reform na rozvytok sotsialnoi polityky v Ukraini [Influence of legislative reforms on the development of social policy in Ukraine]. *Sotsialna polityka – Social policy*, 1, (pp. 10-15). Retrieved from: <http://example.com> [in Ukrainian].

5. Kupriichuk, V. (2022). Pidkhody do formuvannia pravovoi bazi publichnoho upravlinnia v sotsialnii sferi [Approaches to forming the legal framework for public administration in the social sphere]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 4. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_4_5 [in Ukrainian].

6. Leshchenko, V., & Diakov, A. (2020). Vyzovy ta perspektyvy sotsialnoi polityky v mistsevomu upravlinni [Challenges and prospects of social policy in local governance]. *Upravlinski nauky – Management Sciences*, 3, (pp. 32-40). Retrieved from: <http://example.com> [in Ukrainian].

7. Kontseptsii reformuvannia sotsialnoi sfery v Ukraini [Concept of reforming the social sphere in Ukraine]. (2021). (n.d). www.msp.gov.ua. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/11822.html> [in Ukrainian].

8. Nakaz Ministerstva rozvytku hromad ta teritorii Ukrainy Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo publichnoho upravlinnia sotsialnoi sfery [Order of the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine On approval of Methodological recommendations on public administration of the social sphere]. (2022). ips.ligazakon.net. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mus38584?an=1> [in Ukrainian].

9. Sarman, N. (2022). Vplyv detsentralizatsii na systemu sotsialnykh posluh [Impact of decentralization on the system of social services]. Dniprovskiy derzh. ahrar.-ekon. un-t. Retrieved from: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/7698> [in Ukrainian].

10. Shelomovska, O. (2021). Tsifrovizatsiia publichnoho upravlinnia sotsialnoiu sferoiu [Digitalization of public administration in the social sphere]. *Aspekty publichnoho upravlinnia – Aspects of public administration*, 9, (pp. 47-51). Retrieved from: <https://doi.org/10.15421/152161> [in Ukrainian].

11. Solovei, Yu. (2019). Problemy integratsii sotsialnoi polityky v systemu publichnoho upravlinnia [Problems of integrating social policy into the system of public administration]. *Upravlinnia osvitoiu – Management of education*, 2 (49), (pp. 49-54) [in Ukrainian].

12. Sychenko, V., & Voloshka, Ye. (2023). Osoblyvosti pryntsyviv publichnoho upravlinnia v sotsialnii sferi [Features of principles of public administration in the social sphere]. *Tavriiskiyi naukovy visnyk – Taurian sci-*

entific bulletin, 3, (pp. 60-66). Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.3.8> [in Ukrainian].

13. Shvydka, N. (2023). Pidkhody do udoskonalennia pravovogo rehuliuвання sotsialnoi sfery [Approaches to improving legal regulation of the social sphere]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public administration: theory and practice*, 2, (pp. 25-34). Retrieved from: <http://example.com> [in Ukrainian].

14. Hryenko, A. (2022). Sotsialna polityka v umovakh detsentralizatsii: problemy ta perspektyvy [Social policy in the context of decentralization: problems and prospects]. *Sotsialna polityka – Social policy*, 3, (pp. 50-55). Retrieved from: <http://example.com> [in Ukrainian].

15. Kostyshyn, O. (2023). Analiz efektyvnosti publichnoho upravlinnia sotsialnoi sferoiu v hromadakh [Analysis of the effectiveness of public administration in the social sphere in communities]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia – Bulletin of the National Academy of Public Administration*, 4, (pp. 85-90). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2023_4_14 [in Ukrainian].

16. Yermak, I. (2021). Problemy adaptatsii sotsialnoi polityky do vymoh suchasnosti [Problems of adapting social policy to modern requirements]. *Upravlinski nauky – Management Sciences*, 2, (pp. 22-28). Retrieved from: <http://example.com> [in Ukrainian].

17. Ponomarenko, I. (2023). Perspektyvy rozvytku pravovogo rehuliuвання v sotsialnii sferi [Prospects for the development of legal regulation in the social sphere]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public administration: theory and practice*, 5, (pp. 66-73). Retrieved from: <http://example.com> [in Ukrainian].

18. Savchenko, L. (2022). Zasady publichnoho upravlinnia sotsialnoi sferoiu v hromadakh: praktychni rekomendatsii [Principles of public administration of the social sphere in communities: practical recommendations]. *Sotsialna polityka – Social policy*, 4, (pp. 38-45). Retrieved from: <http://example.com> [in Ukrainian].

19. Chumak, Y. (2023). Vplyv ekonomichnykh reform na sotsialne upravlinnia [Impact of economic reforms on social governance]. *Upravlinski nauky – Management sciences*, 1, (pp. 30-35). Retrieved from: <http://example.com> [in Ukrainian].

20. Shtyrov, O. & Kobec M. (2015). Perspektyvy rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii vladly v Ukraini [Prospects for the development of territorial communities in the conditions of decentralization of

power in Ukraine]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»*. T. 254, vol. 242. - pp. 120-125. Retrived from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npch-du_2015_254_242_22 [in Ukrainian].

21. Shcherbak, O. (2023). Rol gromad v publichnomu upravlinni sotsialnoi sfery [Role of communities in public administration of the social sphere]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk – Taurian scientific bulletin*, 4, (pp. 90-96). Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.4.11> [in Ukrainian].

Відомості про автора / Information about the Author

Віталій Гордієнко, аспірант Державного університету «Житомирська політехніка», м. Житомир, Україна. E-mail: vmgor-diienko@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0009-8624-4594>.

Vitalii Hordienko, PhD-student at Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, Ukraine. E-mail: vmgor-diienko@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0009-8624-4594>.

Hordienko, V. (2024). Current challenges and prospects of legal regulation of public administration of the social sphere in the territorial communities of Ukraine. *Public Administration and Regional Development*, 25, 1030-1054. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.15>

DOI 10.34132/pard2024.25.16

Отримано: 18 березня 2024

Змінено: 24 травня 2024

Прийнято: 29 травня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 18 March 2024

Revised: 24 May 2024

Accepted: 29 May 2024

Published:

25 september 2024

Alla Dakal

Iryna Dragan

Liudmyla Antonova

REFORMING THE STANDARDIZATION AND CERTIFICATION SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF EUROPEAN EXPERIENCE

The article substantiates the need to reform the standardization and certification system of Ukraine in the context of the implementation of the European experience as one of the factors of harmonizing Ukrainian state policy with EU public policy during our country's European integration progress. It is noted that the process of implementation of the European experience of certification and standardization in Ukraine is a multidimensional phenomenon that includes both technical and socio-philosophical aspects. The importance of this process lies not only in the adaptation of legislation and standards, but also in the transformation of public consciousness itself, the formation of new ethical and social norms. Only in a combination of these elements is it possible to successfully integrate Ukraine into the European space and ensure the sustainable development of its society.

It was concluded that the further steps of Ukraine in the direction of European integration condition the improvement of the national Ukrainian legislative space in terms of its harmonization and coordination with the policies and directives of the European Union regarding the establishment of a system of standardization and certification, ensuring the high quality of products, goods and services capable of properly meeting the needs of Ukrainian consumers.

Key words: *public regulation, standardization, certification, implementation of experience, European Union.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Євро-інтеграційний курс України передбачає поступову імплементацію цінностей, стандартів та процедур Європейського Союзу в усіх сферах життєдіяльності держави та суспільства. Однією з найважливіших з погляду ЄС сфер в цьому плані є орієнтація на якість споживчих товарів та промислової продукції, що «створює засади економічної безпеки сукупності державних інститутів різних рівнів» [1].

Основним інструментом забезпечення якості товарів, продукції та послуг в європейському співтоваристві є державна стандартизація та сертифікація, які полягають у «введенні єдиних законодавчих вимог, стандартів і процесів перевірки для того, щоб переконатися, що продукція чи послуги фірми відповідають вимогам сучасного ринку» [3]. В такому контексті Україна стикається з необхідністю реформування системи стандартизації та сертифікації, як одного з ключових чинників для зміцнення економічної та політичної інтеграції в європейський простір.

Цей процес вимагає не лише технічних змін, а глибинного розуміння того, що стандартизація – це не просто сукупність норм і правил, а відображення глибинних цінностей та принципів, які формують культуру споживання і виробництва в Європі. Щоб Україна гармонійно вписалася в європейську співдружність, потрібно «зшити» її стандартні системи з європейськими, враховуючи не лише технічні аспекти, а й глибинні соціальні і культурні цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняний науковий дискурс окресленої вище проблематики, зокрема репозитарій найбільшої в Україні Національної бібліотеки імені В. Вернадського є доволі скромним й охоплює близько 40 наукових статей і заледве 200 видань в усій реферативній базі. Попередній джерельний аналіз цих публікацій свідчить, що серед дослідників існує спільне бачення важливості стандартизації та

сертифікації для розвитку української економіки, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення довіри до національної продукції. Особливе значення приділяється застосуванню європейських стандартів і досвіду, що свідчить про прагнення інтеграції в єдиний ринковий простір ЄС.

Зокрема, І. Атаманчук визначає проблеми правові аспекти стандартизації в контексті забезпечення державного регулювання якості продукції, І. Драган та Л. Антонова розглядають стандартизацію як ключовий фактор державної економічної політики [2], Р. Котенко досліджує впровадження стандартів ISO 22000 в Україні та вказує на необхідність узгодження стандартизації з принципами НАССР та засадами системного керування [3], Н. Лапичак визначає ключові детермінанти розвитку стандартизації та сертифікації продукції, враховуючи вплив технологічного прогресу, економічних змін та політичних подій [4], О. Сергєєва окреслює роль стандартизації як інструменту управління економічною та технологічною політикою і вказує на її важливе значення для інтеграції України в європейський ринок [5], М. Амуш, І. Хомишин, І. Драган, В. Філіпова та Г. Баканов розглядають місце стандартизації в процесах сталого економічного розвитку з точки зору державного управління [6], І. Драган, І. Несторишин, Л. Остапенко, Л. Терлецька та А. Мунко визначають ключові економічні загрози, які постають перед державою в сучасних умовах, і пропонують заходи для їх нейтралізації [7], І. Хомишин, І. Драган, В. Філіпова та Г. Баканов (які пропонують авторське моделювання підходів до сталого економічного розвитку в правовому полі систем державного управління [6], В. Ємельянов, Л. Івашова та Л. Антонова виходять за межі традиційних дискусій про стандартизацію, зосереджуючись на управлінні державними фінансами в контексті динамічного розвитку токеноїзованої економіки в Україні [8]. Всі зазначені вище автори визнають важливість стандартизації та сертифікації для розвитку української економіки, підвищення якості продукції й збільшення конкурентоспроможності та підкреслюють значення впровадження європейських стандартів і досвіду для України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування необхідності реформування системи стандартизації та сертифікації України в контексті імплементації Європейського досвіду як одного з чинників гармонізації української державної політики з публічною політикою ЄС в ході євроінтеграційного поступу нашої країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає комплексної трансформації державної політики, зокрема в сфері регулювання якості продукції та послуг. Вагомим чинником цієї трансформації є реформування системи стандартизації та сертифікації, що сприятиме не лише економічному розвитку, але й зміцненню політичної гармонізації України з ЄС. Європейський Союз використовує стандартизацію та сертифікацію як один з механізмів створення єдиного ринкового простору, де споживачі можуть бути впевнені в якості товарів і послуг, незалежно від їх походження, адже саме стандартизація є «достовірним засобом підтвердження якості продукції та вдалим інструментом її управління, оскільки за допомогою сертифікату відповідності виробником споживач може бути впевненим щодо повного дотримання вимог якісних параметрів даного продукту, безпечності, екологічності та дотримання всіх вимог щодо споживання чи майбутньої експлуатації виробу» [7].

Європейський Союз давно працює над створенням єдиного ринкового простору, де споживачі можуть бути впевнені в якості товарів і послуг, незалежно від їх походження. Тут вже з 1946 року було створено Міжнародну організацію зі стандартизації (ISO – International Organization for Standardization), яка на нинішній день об'єднує приблизно 150 країн [3]. Завдяки активній діяльності цієї організації стало можливим впровадження єдиної для всіх країн-членів ЄС гармонізованих стандартів та системи сертифікації, яка сприяє збільшенню ефективності бізнесу, поліпшенню якості продукції і зміцненню довіри споживачів.

Європейський досвід яскраво доводить ефективність гармонізованих стандартів та системи сертифікації, зокрема фахівці й експерти визначають, що впровадження, наприклад стандартів

ISO 9000 стало основою для управління якістю в ЄС, сприяючи «більш ефективному технічному регулюванню на державному рівні та є ключовим фактором підтримки низки напрямків державної політики, таких як конкуренція, впровадження інновацій, усунення торгових бар'єрів, розширення торгівлі, захист інтересів, захист довкілля, державні постачання тощо» [2].

Становлення сучасної системи стандартизації та сертифікації гарантує якість товарів і послуг, що сприяє збільшенню довіри споживачів, захисту їх прав і підвищенню рівня безпеки. Водночас сертифікація все більше розглядається в контексті сталого розвитку – у ЄС все більше зростає інтерес до впровадження сертифікації екологічної продукції та соціально відповідального бізнесу, що покликано сприяти збереженню навколишнього середовища та зменшенню впливу виробництва на природу. В цілому, як зазначає О. Сергєєва, «об'єктивні закони розвитку техніки та промисловості однозначно направлені на стандартизацію, котра виступає запорукою найкращої якості продукції, котра може досягатися в певних умовах розвитку. Стандартизація надає змогу суспільству свідомо керувати своєю економічною та технічною політикою, досягаючи випуску продукції високої якості» [5].

На наше переконання, Україна має використати свій шанс вдосконалення економічної політики, що відповідатиме вимогам європейського ринку та сприятиме зміцненню довіри до національної продукції, адже «для такої країни, як Україна, підтримка високих стандартів безпеки в умовах воєнного стану має вирішальне значення для забезпечення того, щоб як внутрішні, так і міжнародні споживачі зберегли довіру до української продукції. Ця довіра має важливе значення для стабільності ринків і може відіграти значну роль у відновленні та безперервності економіки» [4].

Насамперед, це вимагає імплементації європейського досвіду сертифікації та стандартизації в Україні, як «встановлення і застосування єдиних правил з метою упорядкування, узаконення й запровадження показників і норм якості продукції, а також відпрацювання у сфері виробництва технологічних процесів і операцій відповідно до цих вимог» [1].

Варто зазначити, що імплементація європейського досвіду сертифікації та стандартизації в Україні є не лише технічним процесом гармонізації регламентів, але й глибоким соціально-філософським викликом, що зачіпає основи суспільних відносин. Впровадження європейських стандартів вимагає не просто формальної адаптації норм, але й зміни самого сприйняття якості та цінностей у суспільстві. Як у випадку з будь-якою соціальною трансформацією, цей процес має складний характер, де технічна складова нерозривно пов'язана з соціальними ідеями та філософськими підходами до функціонування держави.

Одним із ключових аспектів цієї імплементації є запозичення кейсів із країн Європейського Союзу, що показали високу ефективність. До прикладу, досвід Німеччини та Польщі щодо впровадження європейських стандартів у промисловій та аграрній сферах є особливо актуальним для України [6]. У цих країнах формування національних підходів до стандартизації будувалося на основі глибокого розуміння важливості прозорості та громадського контролю, що дозволило не лише поліпшити якість продукції, але й підвищити довіру до державних інституцій. Такі кейси мають стати підґрунтям для розробки національних механізмів в Україні, які можуть бути адаптовані до її економічних та соціальних реалій.

Імплементація європейських стандартів в цілому передбачає у зміні парадигми державного управління та взаємин між владою та суспільством. Стандартизація, в цьому контексті, розглядається не лише як механізм контролю за продукцією, але й як процес побудови довіри та прозорості в державних інституціях. Саме це розуміння допомагає вибудовувати нову етичну основу відносин між різними акторами — державою, бізнесом та споживачами. Впровадження стандартів ЄС може бути інтерпретоване як частина більш широкого процесу «європеїзації» суспільства, що включає не тільки формальні зміни, але й глибинні трансформації у соціальній свідомості.

Форми впровадження європейського досвіду можуть варіюватися залежно від секторальних особливостей. Так, у технічній сфері успішно застосовуються такі інструменти, як

гармонізація технічних регламентів і використання систем акредитації та оцінки відповідності. У той же час, стандартизація в соціальних і правових сферах вимагає делікатнішого підходу, оскільки вона безпосередньо впливає на нормативні та етичні засади суспільного життя. Наприклад, впровадження стандартів у сфері екології та соціального захисту передбачає не лише адаптацію технічних норм, але й врахування специфічних соціокультурних аспектів, таких як традиційні уявлення про довілля чи соціальну справедливість.

Механізми, які використовуються для реалізації європейського досвіду, включають як нормативні, так і соціальні важелі впливу. Одним із таких механізмів є посилення інституційної спроможності держави через розвиток незалежних органів сертифікації та оцінки відповідності, що дозволяє гарантувати справедливість та прозорість процесів. Водночас важливо враховувати, що успішна імплементація залежить не тільки від адміністративних змін, але й від готовності суспільства прийняти нові стандарти як елемент повсякденного життя. Це знову ж таки ставить питання про глибинний соціальний та філософський вплив процесу стандартизації, який виходить далеко за межі простого технічного регулювання.

Таким чином, наближення системи стандартизації та сертифікації України до європейських стандартів є важливим кроком на шляху до євроінтеграції і свідчить про прагнення України до політичної та економічної гармонізації з ЄС. Тож, реформування системи стандартизації і сертифікації в Україні – це не просто наслідування європейського досвіду, а розвиток власних стандартів і системи регулювання, що враховуватиме особливості нашої країни і її шляху розвитку. Таке реформування як складова цілісної повоєнної реформи української економіки матиме глибокі політичні і соціальні наслідки, впливаючи на ключові аспекти розвитку держави. Зміни мають охопити не лише технічні аспекти, а й формувати «культуру якості» в суспільстві. Ми повинні змінити мислення про якість, щоб виробники зрозуміли, що якісні товари – це не розкіш, а основа для успіху, а споживачі навчаться цінувати якісні товари і

зрозуміють, що купуючи якісний товар, вони інвестують у свій добробут.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що процес імплементації європейського досвіду сертифікації та стандартизації в Україні є багатовимірним явищем, що включає як технічні, так і соціально-філософські аспекти. Важливість цього процесу полягає не тільки в адаптації законодавства та стандартів, але й у трансформації самої суспільної свідомості, формуванні нових етичних та соціальних норм. Лише в поєднанні цих елементів можлива успішна інтеграція України в європейський простір і забезпечення сталого розвитку її суспільства.

Реформування системи стандартизації та сертифікації – це не просто технічний крок, а важливий елемент гармонізації державної політики України з публічною політикою ЄС. Необхідно розробити власну національну систему стандартизації і сертифікації, що відповідатиме європейським стандартам й водночас враховуватиме особливості українського ринку. Цей процес сприятиме зближенню законодавчих рамок умов, збільшенню довіри до України з боку європейських партнерів і, що важливо, зміцненню європейської ідентичності нашої країни. Інвестуючи в реформування стандартизації і сертифікації, ми інвестуємо в майбутнє України як конкурентоспроможної, економічно стабільної і політично інтегрованої країни.

Відтак подальші кроки України в євроінтеграційному напрямку обумовлюють вдосконалення національного українського законодавчого простору в частині його гармонізації та узгодження з політиками й директивами Європейського Союзу щодо встановлення системи стандартизації й сертифікації, забезпечення високої якості продукції, товарів та послуг, здатних належним чином задовольняти потреби українських споживачів.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА СЕРТИФІКАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

У статті здійснюється обґрунтування необхідності реформування системи стандартизації та сертифікації України в контексті імплементації Європейського досвіду як одного з чинників гармонізації української державної політики з публічною політикою ЄС в ході євроінтеграційного поступу нашої країни. Зазначається, що процес імплементації європейського досвіду сертифікації та стандартизації в Україні є багатовимірним явищем, що включає як технічні, так і соціально-філософські аспекти. Важливість цього процесу полягає не тільки в адаптації законодавства та стандартів, але й у трансформації самої суспільної свідомості, формуванні нових етичних та соціальних норм. Лише в поєднанні цих елементів можлива успішна інтеграція України в європейський простір і забезпечення сталого розвитку її суспільства.

Зроблено висновок, що подальші кроки України в євроінтеграційному напрямку обумовлюють вдосконалення національного українського законодавчого простору в частині його гармонізації та узгодження з політиками й директивами Європейського Союзу щодо встановлення системи стандартизації й сертифікації, забезпечення високої якості продукції, товарів та послуг, здатних належним чином задовольняти потреби українських споживачів.

Ключові слова: публічне регулювання, стандартизація, сертифікація, імплементація досвіду, Європейський Союз.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

References

1. Atamanchuk, I.V. (2016). Pravove zabezpechennia derzhavnoho rehu-liuvannia yakosti produktsii u hospodarsko-vyrobnychii sferi shliakhom stand-artyzatsii [Legal support of state regulation of product quality in the economic and industrial sphere by means of standardization]. *Pravnychyi chasopys Do-netskoho universytetu – Law journal of Donetsk University*, 1-2, (pp. 56-65) [in Ukrainian].
2. Drahan, I., Dakal, A., & Antonova, L. (2023). Standartyzatsiia yak kli-uchovyi faktor realizatsii napriamkiv derzhavnoi polityky [Standardization as a key factor in the implementation of state policy directions]. *Publichne upravlin-nia ta mistseve samovriaduvannia – Public administration and local self-gov-ernment*, 4, (pp. 31-34) [in Ukrainian].
3. Kotenko, R.M. (2017). Novovvedennia u systemi standartyzatsii yakosti produktsii ta posluh [Innovation in the system of standardization of quality of products and services]. *Karpatskyi krai – Carpathian region*, 1, (pp. 171-178) [in Ukrainian].
4. Lapychak, N.I. (2023). Suchasni determinanty, shcho vplyvaiut na roz-vytok protsesu standartyzatsii y sertyfikatsii produktsii [Modern determinants affecting the development of the process of standardization and certification of products]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experi-ence*, 24, (pp. 194-197) [in Ukrainian].
5. Serhieieva, O.R. (2019). Standartyzatsiia v Ukraini: teoretychni osnovy ta vplyv na yakist produktsii [Standardization in Ukraine: theoretical founda-tions and impact on product quality]. *Ahrosvit – Agroworld*, 20, (pp. 45-49) [in Ukrainian].
6. Amoush, M., Khomyshyn, I., Dragan, I., Filippova, V., & Bukanov, H. (2023). Modeling Approaches for Sustainable Economic Development in Legal Field of Public Administration Systems. *Review of Economics and Finance*, 1, (pp. 2384-2391) [in English].
7. Dragan, I., Nestoryshen, I., Ostapenko, L., Terletska, V., & Munko, A. (2023). Improving the mechanism of administrative and legal ensuring of the financial and economic security of the state. *Financial and credit activity: prob-lems of theory and practice*, (Vol. 5), 52, (pp. 461-470) [in English].

8. Yemelyanov, V., Ivashova, L., & Antonova, L. (2023). Management public finance in the conditions of dynamic development of the tokenized economy of Ukraine. *Public Administration and Regional Development*, 23, (pp. 246-265) [in English].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Алла Дакал, д.н.держ.упр., доцент кафедри публічного адміністрування Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та соціальних наук ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ, Україна. E-mail: alladakal@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3221-353X>.

Alla Dhakal, Doctor of Public Administration, Associate Professor of the Department of Public Administration of the Educational and Scientific Institute of International Relations and Social Sciences PJSC «Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management», Kyiv, Ukraine. E-mail: alladakal@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3221-353X>.

Ірина Драган, д.н.держ.упр., старший науковий співробітник відділу методології сталого розвитку Інституту демографії та проблем якості життя НАН України, м. Київ, Україна. E-mail: dragan2011@i.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6906-5000>.

Iryna Dragan, Doctor of Public Administration, Senior Research Fellow of the Sustainable Development Methodology Department of the Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail: dragan2011@i.ua, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6906-5000>.

Людмила Антонова, д.держ.упр., професор кафедри обліку і аудиту Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: antonovav77@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2975-6453>.

Liudmila Antonova, Doctor of Science of Public Administration, Professor of the Department of Accounting and Audit of the Black Sea National University named after Peter Mohyla, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: antonovav77@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2975-6453>.

Dhakal, A., Dragan, I., & Antonova, L. (2024). Reforming the standardization and certification system of Ukraine in the context of the implementation of european experience. *Public Administration and Regional Development*, 25, 1055-1066. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.16>

DOI 10.34132/pard2024.25.17

Отримано: 18 квітня 2024

Змінено: 2 травня 2024

Прийнято: 18 червня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 18 April 2024

Revised: 2 May 2024

Accepted: 18 June 2024

Published:

25 September 2024

Stanislav Larin

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL EXPERIENCE OF STATE PROTECTION OF NATIONAL VALUES IN UKRAINE

The author of the article reveals the purpose of implementing the international experience of the system of state protection of national values through the prism of two important trends that should be implemented and enshrined in the practice of state-building processes in modern Ukraine. One of them stipulates that national values are the central core of the national security system, they define the triad of 'values-interests-goals'. The second trend defines the system of creating mechanisms for legislative support of guaranteeing and protecting of national values, which is embodied in the systemic nature of the state policy on national development and is the actual consolidation of the civilisational choice of the Ukrainian nation at the level of legal acts.

The purpose of the article is to analyse practical aspects of implementation of the state mechanisms for protection of national values in foreign countries and their implementation in the Ukrainian State.

The author emphasises that national values of modern Ukraine should not be subject to political bargaining, speculation, etc. They are always an element of political struggle. Without this, political processes are impossible, and therefore, national values should be defined and prohibited for political speculation on them, which, by the way, requires the development of an institution for their criminal law protection; and - to have its own system of mechanisms of legislative protection.

It is determined that the first step towards the implementation of the experience of foreign countries in protecting national values should be the introduction of an all-Ukrainian analytical study of the system of national values. It should be based on long-term and medium-term forecasts of domestic development and the development of the system of world politics, its specific regional and functional subsystems. This means that the full potential of national research institutes in the field of public opinion, civil society, and sociological research should be used to society, and sociological research should be directed within the framework of a single state policy to study and define national values.

Key words: protection of national values, state mechanisms, state policy, utilitarian value, international experience.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Міжнародний досвід демонструє два важливих тренди розвитку системи державного захисту національних цінностей, які повинні бути впроваджені та закріплені в практику державотворчих процесів в сучасній Україні, зокрема:

- національні цінності є центральним ядром системи національної безпеки, вони визначають триаду «цінності-інтереси-цілі», навколо якої будуються механізми забезпечення та захисту національної безпеки;

- створення механізмів законодавчого забезпечення системи гарантування та захисту національних цінностей, що втілюється в системності державної політики із забезпечення національного розвитку та є фактичним закріпленням цивілізаційного вибору української нації на рівні нормативно-правових актів.

Обидва тренди визначають два важливі аспекти трансформації суспільно-політичного контенту нашої держави, які втілюються в двох тезах. По-перше, система національних цінностей повинна бути викристалізована на підставі дослідження суспільної думки на даному етапі розвитку державності. По-друге, закріплення на законодавчому рівні системи національних цінностей повинно відбуватися системно, створюючи відповідний єдиний цілісний

вимір політико-правового їх захисту. Ми наголошуємо на тому, що національні цінності сучасної України не повинні бути предметом політичного торгу, спекуляцій тощо. Але усвідомлюємо, що вони завжди є елементом політичної боротьби. Без цього не можливі політичні процеси, а тому національні цінності повинні бути визначеними, забороненими для політичного спекулювання на них, про що до речі необхідним є розробка інституту кримінально-правового їх захисту; а також – мати власну систему механізмів законодавчого захисту.

Таким чином, з погляду національних цінностей й національних інтересів, пріоритетами публічного управління в Україні має бути визначення національних цінностей, що має базуватися на довгострокових і середньострокових прогнозах внутрішнього розвитку і розвитку системи світової політики, її певних регіональних і функціональних підсистем. Це означає, що першим кроком на шляху до імплементації в практику державотворення сучасної України досвіду зарубіжних країн із захисту національних цінностей має стати запровадження всеукраїнського аналітичного дослідження тієї самої системи національних цінностей. Для цього весь потенціал національних дослідницьких інститутів в сфері вивчення суспільної думки, громадянського суспільства, соціологічних досліджень повинен бути спрямований в межах єдиної державної політики на вивчення та визначення національних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження державного захисту національних цінностей завжди були в полі зору зарубіжних учених. Так на прикладі економічної підсистеми держави Ф. Пріор доволі чітко за прикладом забезпечення власних конкурентних переваг та економічного зростання розкриває державно-економічний підхід до захисту національних цінностей. На його думку, «захист національних цінностей, напряму детермінує успіх такої держави на глобальному ринку та впливає на темпи економічного зростання у вибірці країн, що розвиваються, і розвинених ринкових економік» [1].

Цінною для нашого дослідження є думка А. Столберга про те, що кожна держава має власні особливості системи захисту

національних цінностей, що пояснюється такими чинниками: цивілізаційний вибір напрямку розвитку суспільством такої держави; історичний та етнокультурний бекграунд; економічний потенціал та політичний капітал держави [2].

Г. Лі та П. Карлан також зосередили увагу на вивченні проблем, пов'язаних із реалізацією державами захисту національних цінностей. Конституція держав, на їхню думку, займає провідне місце в системі захисту національних цінностей. На прикладі Конституції США, яка представляє нову модель ефективного та демократичного правління, а її текст і структура виражають загальні принципи, які сприяють досягненню керівних цілей, викладених у Преамбулі. Водночас процес внесення поправок розширив його основне зобов'язання щодо свободи, рівності та демократії. Отже, Конституція США стисло відображає моральну траєкторію нації, яка завжди прагне до більшої справедливості та незалежності. Важливо, що під час кожної великої трансформації автори фіксували своє розуміння Конституції широкою мовою, яка виражала широкі принципи, які можна було тлумачити в майбутньому [3; 4].

Провідні дослідники захисту національних цінностей у своїй книзі «Безпека та цінності. «Застиглий час» пишуть, що в процесі національного будівництва в Сполучених Штатах використовувався широкий спектр принципів, що це стало предметом постійних дискусій [5]

За концепцією А. Лотора вчені розглядають трансформацію національних цінностей у США крізь призму так званої «порожньої демократії». Цей термін стосується широкого використання збройними силами США, насамперед військової авіації, для захисту цінностей, визначених Сполученими Штатами як нацією, але сам захист має глобальний характер. Це пов'язано з тим, що уряд США не має просторових обмежень щодо захисту національних цінностей, а лише суттєвий обов'язок перед власним народом, спрямований на створення належних умов для глобального розвитку [6].

На думку В. Кириченка, національні цінності в США є для американського суспільства «інтегрованим вираженням інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему,

водночас інтересів громадян приналежність до конкретного суспільства означає не загальні, а часткові інтереси кожного громадянина, інтереси держави, суспільства, політичної групи, інтереси держави [7].

Враховуючи досягнення в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців, ця тема є актуальною для подальших досліджень у сфері науки державного управління. На сучасному етапі розвитку державотворення в Україні в умовах воєнного стану зростає зацікавленість у подальшій реалізації державних механізмів захисту національних цінностей в Українській державі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз практичних аспектів реалізації державних механізмів захисту національних цінностей в зарубіжних країнах та їх імплементація в Українській державі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Політичне керівництво повинно взяти на себе відповідальність за закріплення системи національних цінностей, але жодним чином не за їх визначення. Це загальносуспільна справа і лише народ, який є носієм та джерелом влади й суверенітету державу повинен визначити ті цінності, які дійсно мають цивілізаційний характер та предметом захисту. Проведення дослідження та вивчення системи національних цінностей повинно відбуватись в два етапи:

– на першому – Український інститут національної пам'яті повинен сформулювати та запропонувати матрицю потенційний національних цінностей. Такі пропозиції повинні спиратись на історичне минуле українського державності, нації та походити із культурних джерел й надбання;

– на другому – як ми вже зазначали – весь потенціал соціологічних інститутів повинен бути спрямований на вивчення суспільної думки з приводу визначення які із запропонованих Українським інститутом національної пам'яті цінностей отримують статус національних та відповідно, будуть визначені на законодавчому рівні.

Чому важливим є визначити систему національних цінностей на даному етапі історичного розвитку української державності. На-

явність екзистенційної загрози у вигляді масованої російської навали створюють необхідний етнокультурний та національно-історичний фон.

Предиктори та аксіологеми самореалізації серед української політичної нації, громадянського суспільства знаходяться в ціннісному гнізді загальноєвропейських цінностей з притаманними їм гуманістичними та демократичними домінантами. Утвердження демократії – не просто результат вишуканого торгу в колах еліт і «конституційної інженерії». Воно залежить від глибоко закорінених ціннісних орієнтацій народу в цілому. Ці орієнтації спонукують людей вимагати свободи і «зворотного зв'язку» з боку влади – і підкріплювати слова діями, котрі забезпечують такий результат. Справжня демократія – не механізм, який достатньо завести, щоб він працював автоматично. Її дієздатність залежить від народу [8]. Тут мова йде про здатність українського народу до максимальної концентрації зусиль для відсічі/подолання смертельної загрози для свого існування. Цю здатність науковці визначають «фактором Х» – самоорганізацією українського суспільства, за якою стоїть потужна історична традиція. Йдеться про інтуїтивне відчуття наближення до тієї межі, за якою втрачається сутнісна якість самої системи, тобто українського етносу. Цей чинник отримав назву «загального солідаризму». Потужна стороння біфуркація виступає як своєрідний каталізатор концентрації внутрішніх потенцій народу, спрямованих на усунення дії такого чинника [9]. Таким чином, система національних цінностей буде сформована з огляду на реальну екзистенційну загрозу, що з точки зору національної свідомості дасть змогу виокремити найбільш важливі та зважені орієнтири подальшого цивілізаційного розвитку української нації.

Не слід вважати процес визначення системи національних цінностей недоречним, зайвим чи витратним з погляду бюджетного фінансування та наявності більш пріоритетних цілей реалізації державної політики на сучасному етапі. Визначення матриці національних цінностей стане основою для захисту національної безпеки України. Посідаючи провідне місце в системі її державного захисту вони стануть стрижнем для прогностичної діяльності, оцінки

ризиків та формування відповідних контр заходів, спрямованих на захист української державності, суверенітету та територіальної цілісності [10].

Враховуючи проголошення курсу на євроінтеграцію, вступ до ЄС, набуття статусу члена в НАТО – все це актуалізує питання національних цінностей та їх законодавчого закріплення в Україні, оскільки це вимагає від нашої держави і відповідного рівня взаємодії в глобальному вимірі із суб'єктами міжнародної політики. Без визначених та закріплених на законодавчому рівні системи національних цінностей важко деталізувати загальний геополітичний вектор розвитку країни.

Дійсно, орієнтири зовнішньої політики цілком відомі та усталені, але тут слід наголосити на тих висновках, які були зроблені нами вище – система національних цінностей для більшості європейських держав є тим виміром обмежень у зовнішній політиці та одночасно – системою орієнтирів – які визначають стабільність зовнішньої політики держави, роблять її зрозумілим партнером із транспарентною системою цілей. Це означає, що навіть процеси євроінтеграції для України, з урахуванням закріплених на законодавчому рівні національними цінностями, проходитиме значно швидше та ефективніше. Справа в тому, що ЄС на рівні власних установчих документів визначає основним імперативом для внутрішньої політики повагу до національних цінностей кожної країни-члена, їх урахування та збереження полікультурного різноманіття Європейського Співтовариства .

Цей імператив означає, що вироблення національної політики кожної держави-члена ЄС будуватиметься на загальних засадах та принципах, запропонованих ЄС, але з урахуванням тієї матриці цінностей, яка сформована у кожного народу та є частиною його цивілізаційного розвитку в об'єднаній Європі [11]. Таким чином, процес імплементації міжнародного досвіду з формування та реалізації державних механізмів захисту національних цінностей в Україні ми пропонуємо систематизувати та розглядаємо наступні кроки на шляху його практичної реалізації.

Першим кроком, як нами зазначалось вище є власне визначення системи національних цінностей. Вони не повинні повторювати

національні інтереси, оскільки практика міжнародних відносин, що склалася в тому числі в рамках ЄС, приходить до чіткого розмежування інтересів та цінностей. В Законі України «Про національну безпеку України» визначені національні інтереси, що по своїй суті є «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [12]. З погляду Європейського Співтовариства національні інтереси ототожнюються із державними, а отже вступають елементом реалізації міжнародної правосуб'єктністю держави, як учасника міжнародних відносин. Основний зміст імплементації концепцій державного захисту систем національних цінностей в зарубіжних країнах в Україну відображений в авторській розробці (табл. 1).

Система національних інтересів визначена в низці стратегічних документів, зокрема, в Стратегії національної безпеки України та у вище зазначеному Законі України «Про національну безпеку України», але це документи які реалізують державну політику. Для ЄС важливим є укріплення національних інтересів, як системи детермінант та орієнтирів цивілізаційного розвитку нації, самого народу, як суб'єкту загальноєвропейського етнокультурного простору. Саме тому, на наше глибоке переконання система національних цінностей повинна бути закріплена на рівні Преамбули конституції України.

Наразі Преамбула Конституції України є своєрідним виразом мотивації Верховної Ради України із власне прийняття Основного Закону [13]. Натомість, для прикладу, проект Конституції ЄС в своїй Преамбулі містить чітко визначені та закріплені загальноєвропейські цінності. Так, там також йдеться про волю країн-членів Європи щодо прийняття єдиного конституційного акту, але головне на що він спрямований – це утвердити спільний вектор розвитку об'єднаної Європи. Саме тому, в Преамбулі Конституції України ми пропонуємо включити наступне положення: «захищаючи систему національних цінностей, виражених та визначених Українським народом, що складається з ...».

Таблиця 1.

Основний зміст концепцій державного захисту систем національних цінностей в зарубіжних країнах

Країна	Концепція державного захисту системи національних цінностей	Зміст концепції	Висновки для України
США	«експорт цінностей»	захист відбувається шляхом формування глобальної системи протидії загрозам національним цінностям та інтересам із залученням інших країн, консолідуєчи в такий спосіб ресурсну базу, а також соціальний та людський капітал. Утвердження системи національних цінностей відбувається шляхом їх конституційного закріплення.	доцільно розглянути в масштабах регіонального лідерства України в контексті захисту національних інтересів від агресії з боку РФ. Доцільно визначити імператив в утвердженні України як регіонального лідера всієї Східної Європи. Необхідність конституційно-правового регулювання системи національних цінностей
Велика Британія	«скіповий лібералізм» та агресивно публічна дипломатія	захист національних цінностей відбувається за рахунок активного тиску з боку держав на процес їх сприйняття індивідуальною свідомістю, відбувається стимулювання формування системи громадянської освіти за відповідними ідеологемами, де провідне місце займає англіканська церква трансформуючись в суспільно-політичну інституцію. Активна роль традицій на рівні із регуляторною дією норм права	створення системи громадянського суспільства, в якій повинні утверджуватись основні ідеології щодо формування громадянських компетентностей. Ключове місце в такій системі компетентностей повинно займати здатність формувати усвідомлення недопустимості порушення національних цінностей
Австралія	«баланс цінностей»	формування поступок в зовнішньому захисті національних цінностей та утворенню комфортного мультикультурного внутрішнього середовища в умовах постійних міграційних процесів	існують ризики розчинення системи національних цінностей або часткової їх зміни на ворожі, експансіоністські.
Канада	«національний ізоляціонізм»	державо розвиває економічний баланс та суспільно-політичний вплив сприйняття самодостатності канадської нації, її місця в світі в майбутніх глобальних процесах, що висуває на перше місце необхідність протидіяти екзогенному негативному впливу, як ризиковому явищу та необхідності збереження національної єдності, лугрованості навколо національних цінностей. Це створює стійке суспільне сприйняття національного спротиву потенційним негативним тенденціям глобального розвитку	з урахуванням протистояння агресії РФ, Україна дійсно має справедливе право на місця в світі в майбутніх глобальних процесах та потенційних глобальних загрозах екзистенційного характеру. Формування ізоляціоністської ідеології майже не можливо з урахуванням євроінтеграційних процесів, однак основна увага повинна спрямовуватись на захист та утвердження власної системи національних цінностей протидії експансіоністським зовнішнім впливам на неї
Китай	«вірусний мультикультуризм»	зміна системи національних цінностей комуністичною ідеологією, а системою державного захисту таких цінностей – системою економічної експансії з метою розширення власного впливу в регіонах світу	політичне керівництво України повинно утримуватись від ототожнення системи національних цінностей із будь-якою політичною ідеологією.
Японія	«зовнішня експансія»	активне використання потенціалу діаспори шляхом економічної її підтримки в різних регіонах світу та країнах. Відбувається поширення та протезаціонізм системи національних цінностей Японії	політичне керівництво України повинно активніше використовувати інституційний та політичний потенціал діаспори для пропонування власної системи національних цінностей та формування більш широкої коаліції суб'єктів її захисту
Індія	«парадоксальна відкритість»	відкритість для розуміння власної системи цінностей, за умови інертності до сприйняття екзогенних негативних впливів	є неприйнятною в умовах проєктивного ворожого впливу з боку РФ
Ізраїль	«конструктивна протидія»	домінування сіоністського вчення та формування системи державного захисту цінностей через дію ідеології сіонізму. Активне формування матриці силової протидії загрозам національним цінностям	впровадження силових інструментів активної протидії екзогенного ворожого впливу, що несе загрози для системи національних цінностей.

Джерело: сформовано автором

Закріплення в такий спосіб системи національних цінностей, яку визначить саме населення України продемонструє три ключові аспекти розвитку Української держави:

- відданість владних інституцій дійсній волі Українського народу, визнання його суверенного права на самостійне визначення напрямку розвитку державності;

- декларація системи орієнтирів державотворення, якими є національні цінності;

- захист української нації та української держави як мононаціональної від потенційних екзистенційних ризиків шляхом закріплення найвищих пріоритетів національної безпеки.

Останнє означає що на рівні Конституції України визначаються ті ідеологи, орієнтири суспільної свідомості та світоглядного розвитку Української держави, які на законодавчому рівні набувають найвищого рівня захисту з боку держави та суспільства. Це вводить систему національних цінностей, а точніше їх дотримання, пропагування та захист до кола громадянських обов'язків, чого наразі в Конституції України не має.

Тому пропонується доповнити Конституцію України ст. 68 – наступного змісту:

«Стаття 68-1. Кожен зобов'язаний поважати, неухильно дотримуватись, пропагувати систему національних цінностей, вживати заходи на їх захист, відстоювання національних інтересів. Національні цінності, їх непорушність є основним об'єктом системи національної безпеки України».

У такий спосіб ми забезпечуємо одночасне закріплення громадянського обов'язку захищати національні цінності, а також – фактично відсилаємо даною нормою до законодавства про національну безпеку, встановивши що саме національні цінності визначають контури та архітектуру цієї системи для їх інституційного забезпечення та захисту. Тому логічним наступним кроком на шляху імплементації закордонного досвіду захисту системи національних цінностей в практику українського державотворення є внесення відповідних змін в Закон України «Про національну безпеку України». По-перше, пропонується доповнити частину першу статті 1 цього закону пунктом 10-1 наступного змісту:

«10-1. Національні цінності України – це ідеальні соціальні, матеріальні та духовні блага, що стали результатом історичного становлення української нації та державності, задовольняють потреби та інтереси українського народу, сприяють прогресивному розвитку особи, суспільства і держави та формують єдиний вимір суспільної свідомості, визначають цивілізаційний розвиток України».

По-друге, доповнити ст. 3 цього закону частиною 2-1, наступного змісту:

«2-1. Система національних цінностей є визначальним елементом системи національної безпеки. Система національних цінностей формує фундаментальні національні інтереси та визначає напрямки внутрішньої і зовнішньої політики України. Система національних цінностей є сукупністю благ, що утворюють українську ідентичність та не можуть бути переглянуті чи змінені в будь-який спосіб окрім народного волевиявлення шляхом всеукраїнського референдуму».

По-третє, по тексту всього вказаного вище закону словосполучення «національні інтереси» у всіх відмінках використовувати разом із словосполученням «національні цінності», що формуватиме наступну правову конструкцію: «національні цінності та національні інтереси».

Отже, пояснюючи сутність запропонованих доповнень слід зазначити наступне, зрозуміло, що ми не можемо визначити систему національних цінностей, оскільки це є прерогатива українського народу. Натомість ми запропонували процедуру такого визначення та подальше їх закріплення на законодавчому рівні. Відповідаючи на питання доцільності закріпити систему національних цінностей на законодавчому рівні ми апелюємо до позиції законодавця, який закріпив систему фундаментальних національних інтересів. Ми виходимо із того, що зв'язок «національні цінності – національні інтереси – цілі державної політики» є нерозривним і традиційним для системи побудови державної політики зарубіжними демократичними країнами.

Системний аналіз положень Закону України «Про національну безпеку України» [12]. свідчить, що законодавець демонструє

важливість національних інтересів як імперативів розвитку України, що фактично є ототожненням із державними інтересами. Західна традиція демократичного врядування, особливо в концепті сталого розвитку, а також good governance виходить із того, що інтереси держави є інституційним обов'язком, детермінантою для збереження державою власної суб'єктності.

Натомість національні інтереси виходять із історичної традиції державотворення та етнонаціонального розвитку. Це означає трансформацію державного устрою в процесі реалізації народом свого права на самовизначення, а отже державні інтереси є відносною категорією, що трансформується разом із інституційним виразом самої держави, як унікального суспільно-політичного утворення [14]. Система національних цінностей не підлягає трансформації, оскільки залежить лише від волі народу та є тим орієнтиром розвитку, який інспірований самими суспільним запитом. Роль держави при цьому полягає лише у закріпленні національних цінностей, їх охороні та збереженні, тобто це фактично сервісна функція держави [15].

Висновки. Отже, пояснюючи сутність запропонованих доповнень слід зазначити наступне, зрозуміло, що ми не можемо визначити систему національних цінностей оскільки це є прерогатива українського народу. Натомість ми запропонували процедуру такого визначення та подальше їх закріплення на законодавчому рівні. Відповідаючи на питання доцільності закріпити систему національних цінностей на законодавчому рівні ми апелюємо до позиції законодавця, який закріпив систему фундаментальних національних інтересів. Ми виходимо із того, що зв'язок «національні цінності – національні інтереси – цілі державної політики» є нерозривним і традиційним для системи побудови державної політики зарубіжними демократичними країнами.

Системний аналіз положень Закону України «Про національну безпеку України» свідчить, що законодавець демонструє важливість національних інтересів як імперативів розвитку України, що фактично є ототожненням із державними інтересами. Західна традиція демократичного врядування, особливо в концепті

сталого розвитку, а також good governance виходить із того, що інтереси держави є інституційним обов'язком, детермінантою для збереження державою власної суб'єктності. Натомість національні інтереси виходять із історичної традиції державотворення та етнонаціонального розвитку. Це означає трансформацію державного устрою в процесі реалізації народом свого права на самовизначення, а отже державні інтереси є відносною категорією, що трансформується разом із інституційним виразом самої держави, як унікального суспільно-політичного утворення. Натомість система національних цінностей не підлягає трансформації, оскільки залежить лише від волі народу та є тим орієнтиром розвитку, який інспірований самими суспільним запитом. Роль держави при цьому полягає лише у закріпленні національних цінностей, їх охороні та збереженні, тобто це фактично сервісна функція держави.

Саме тому ми пропонуємо не лише закріпити систему національних цінностей в Законі України «Про національну безпеку України», але і визначити, що національні інтереси походять від національних цінностей, є похідними від них, а тому основний акцент системи національної безпеки повинен спрямовуватись на охорону саме національних цінностей. Тоді, захист національних інтересів можна вважати процесом реалізації державної політики, а точніше обов'язку держави із захисту власного народу як джерела влади та носія суверенітету держави. Це вже не вимір інституційного збереження механізму держави (самозбереження) через національні інтереси, а спосіб забезпечення національного вибору народу, цивілізаційного шляху розвитку нації.

В подальших дослідженнях особливу увагу доцільно звернути на утвердження системи національних цінностей як об'єкту захисту з боку держави на засадах громадянської освіти.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОГО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ

Автор статті розкриває мету імплементації міжнародного досвіду системи державного захисту національних цінностей крізь призму двох важливих трендів, які повинні бути впроваджені та закріплені в практику державотворчих процесів в сучасній Україні. Один з них передбачає, що національні цінності є центральним ядром системи національної безпеки, вони визначають тріаду «цінності-інтереси-цїлі». Другий тренд визначає систему створення механізмів законодавчого забезпечення гарантування та захисту національних цінностей, що втілюється в системності державної політики із забезпечення національного розвитку та є фактичним закріпленням цивілізаційного вибору української нації на рівні нормативно-правових актів.

Метою статті є аналіз практичних аспектів реалізації державних механізмів захисту національних цінностей в зарубіжних країнах та їх імплементація в Українській державі.

Автор наголошує на тому, що національні цінності сучасної України не повинні бути предметом політичного торгу, спекуляцій тощо. Вони завжди є елементом політичної боротьби. Без цього не можливі політичні процеси, а тому національні цінності повинні бути визначеними, забороненими для політичного спекулювання на них, про що до речі необхідним є розробка інституту кримінально-правового їх захисту; а також – мати власну систему механізмів законодавчого захисту.

Визначено, що першим кроком на шляху до імплементації в практику державотворення сучасної України досвіду зарубіжних країн із захисту національних цінностей має стати запровадження всеукраїнського аналітичного дослідження системи національних цінностей. Він має базуватися на довгострокових і середньострокових прогнозах внутрішнього розвитку і розвитку системи світової політики, її певних регіональних і функціональних підсистем. Це означає, що весь потенціал національних

дослідницьких інститутів в сфері вивчення суспільної думки, громадянського суспільства, соціологічних досліджень повинен бути спрямований в межах єдиної державної політики на вивчення та визначення національних цінностей.

Ключові слова: захист національних цінностей, державні механізми, державна політика, утилітарне значення, міжнародний досвід.

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. Pryor, F. (2005). National Values and Economic Growth. *The American Journal of Economics and Sociology*, (Vol. 64), 2, (pp. 451-483) [in English].
2. Stolberg, A. (2012). Crafting national interests in the 21st century. *U. S. Army war college guide to national security issues*, 1, (pp. 13-26) [in English].
3. Liu, G., Karlan, P.S., & Schroeder, C. (2015). *Keeping Faith with the Constitution*. Oxford: Oxford University Press [in English].
4. Lowman, R. (2013). *Internationalizing Multiculturalism: Expanding Professional Competencies in a Globalized World*. American Psychological Association [in English].
5. Carrai, M.A., Rudolph, J., & Szonyi, M. (2022). *The China Questions 2: Critical Insights into US-China Relations*. Harvard University Press [in English].
6. Lowther, A. (2012). Air Diplomacy: Protecting American National Interests. *Strategic Studies Quarterly*, (Vol. 4), 3, (pp. 2-14) [in English].

7. Kyrychenko, V., & Rymarenko, Yu.I. (2006). Natsionalni interesy (formuvannia) [National interests (formation)]. *Mala entsyklopediia etnoderzhavoznavstva – Small encyclopedia of ethno-state studies*, (pp. 118-119) [in Ukrainian].

8. Krysachenko, V. (2022). Natsionalni tsinnosti Ukrainy: sutnist, rozmaittia, konsolidatsiinyi potentsial [National values of Ukraine: essence, diversity, consolidation potential]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian studies*, 1 (82), (pp. 28-51) [in Ukrainian].

9. Ruchka, A. (2020). Dynamika tsinnisnykh priorytetiv naselennia Ukrainy za ostanni try desiatytilittia (1991–2020 rr.) [Dynamics of value priorities of the population of Ukraine over the past three decades (1991–2020)]. *Ukrainske suspilstvo: monitorynh sotsialnykh zmin Ukrainian society: monitoring social changes*, 7 (21), (pp. 69-70) [in Ukrainian].

10. Larin, S.V. (2023). Publichne upravlinnia zakhystom natsionalnykh tsinnosti v zarubizhnykh krainakh v umovakh povnomasshtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Public management of the protection of national values in foreign countries in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, (pp. 957-985) [in Ukrainian].

11. Makeieva, O.M. (2022). Prava liudyny v systemi bazovykh yevropeyskykh tsinnosti. [Human rights in the system of basic European values]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, 2 (63), (pp. 48-57) [in Ukrainian].

12. Zakon Ukrainy Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy vid 21.06.2018 No. 2469-VIII [Law of Ukraine On the national security of Ukraine dated June 21, 2018 No. 2469-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].

13. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. (1996). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

14. Tkalia, O.V. (2022). Natsionalni interesy ta tsinnosti yak osnova isnuvannia i rozvytku natsionalnoi derzhavy [National interests and values as the basis for the existence and development of the national state]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 4, (pp. 54-59) [in Ukrainian].

15. Kharun, O.A., & Rozhok, T.V. (2017). Natsionalni interesy v zabezpechenni natsionalnoi bezpeky Ukrainy [National interests in ensuring the national security of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 13, (pp. 135-138) [in Ukrainian].

Відомості про автора / Information about the Author

Станіслав Ларін, к.н.держ.упр., доцент, Центральний інститут післядипломної освіти Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПНУ, м. Київ, Україна. E-mail: stanislav.larin@outlook.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8544-7714>.

Stanislav Larin, Candidate of Science in Public Administration, Assoziat Professor State Institution of Higher Education University of Educational Management of National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Email: stanislav.larin@outlook.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8544-7714>.

Larin, S. (2024). Implementation of international experience of state protection of national values in Ukraine. Public Administration and Regional Development, 25, 1067-1083. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.17>

DOI 10.34132/pard2024.25.18

Отримано: 22 квітня 2024

Змінено: 5 червня 2024

Прийнято: 1 липня 2024

Опубліковано:

25 вересня 2024

Received: 22 April 2024

Revised: 5 June 2024

Accepted: 1 July 2024

Published:

25 September 2024

Iia Dehtiarova
Volodymyr Moroz

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF DESIGNING ANTI-CORRUPTION ACTS AT DIFFERENT LEVELS OF INTERNATIONAL LEGAL ANTI-CORRUPTION

It has been established that international legal countermeasures against corruption are carried out at three levels: global (by the United Nations, the Organization for Economic Cooperation and Development, the World Bank, etc.); regional integration (Council of Europe, European Union, other integration associations); bilateral intergovernmental and interagency cooperation. There is no coordination of directions and means of combating corruption between them. Therefore, international anti-corruption activities at all three levels developed not only in different directions, but also in many ways spontaneously. It has been proven that the wide participation of international organizations in the fight against corruption and the variety of anti-corruption legal means used by them contribute to the concentration and coordination of the efforts of states in the fight against corruption.

Another positive effect of the acts of international organizations is also noted: drawing the attention of civil society to the tasks of combating corruption, they significantly strengthen the potential for their full solution. On the other hand, the variety of subjects and legal forms of international legal anti-corruption often create legal conflicts between acts operating in this area. Such collisions create, for example, different approaches to defining the concept of corruption. It is noted

that the concepts of designing anti-corruption acts, based on the ideas and methods of system design of complex technological processes and objects, are more and more widely used in the law-making practice of international organizations and states of the modern world.

Their influence on the legal regulation of social relations is increasing, confirming that at the current stage of socio-economic, technological, informational development, the complication of social relations, the rapid increase in their quantitative parameters and indicators, the growing danger of man-made and natural disasters, the introduction of system design becomes impossible. It is gradually displacing the maximally ineffective under such conditions practices of «industry», «fragmentary», «point», «situational» legal regulation. It has been established that the systematic design of anti-corruption acts primarily involves conducting comprehensive studies of law-making initiatives. In the course of such studies, all factors that may affect the intended sphere (object) of legal regulation must be analyzed; the opinions, positions, and evaluations of not only regulatory and control-supervisory state bodies, but also potential participants in the projected legal relations should be taken into account.

Key words: *corruption, anti-corruption acts, planning, levels of international legal anti-corruption.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Корупція суттєво ускладнює роботу державного механізму загалом та кожного інституту суспільства, перешкоджаючи соціальним перетворенням, обмежуючи розвиток економіки. У політичному житті корупція призводить до недовіри населення до державної влади. У міжнародному правовому просторі високий рівень корупції автоматично різко знижує інвестиційний рейтинг держави. Незважаючи на впровадження та реалізацію багатьох антикорупційних ініціатив, у протидії корупції не вдалося досягти істотних результатів. Зусилля боротьби з корупцією, що вживаються органами правопорядку, мають точковий характер і не спрямовані на усунення багатьох корупційних загроз, що існують у діяльності органів публічної влади,

управлінських структур приватних підприємств, установ соціально-культурної сфери.

Антикорупційні засоби не можуть повноцінно працювати окремо один від одного. Для досягнення потрібного результату необхідна концентрація зусиль по всьому спектру корупційних проявів, що можливе лише при використанні методологічних підходів, прийомів та засобів системного проєктування, об'єктами якого стають не тільки корупційні прояви, але й ті фактори, що сприяють розвитку корупції (монополізація та непрозорість механізмів прийняття рішень, спотворене сприйняття корупції у суспільній свідомості).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці найбільш повно ідеї та методи системного проєктування були відображені у роботах одного з провідних британських правознавців Г. Торнтон, присвячених законодавчій техніці, зокрема у монографії «Законотворчість» (Legislative Drafting). Розвиток його концептуальних підходів здійснювався професором Х. Ксантакі – директором Центру досліджень законодавства імені сера В. Д. Університету Лондона та Р. Бержероном, який понад три десятиліття був радником із законотворчості в Міністерстві юстиції Канади.

Слід також відзначити значний вплив на розвиток ідей системного проєктування у законотворчій діяльності робіт німецького вченого У. Карпена, одного із засновників та першого Голови Європейської асоціації законотворчості (European Association of Legislation). Широке використання концепцій системного проєктування помітне у посібнику «Законотворчість крок за кроком» А. Райнірсона, колишнього радника з правових питань Сенату США, а також у практичному посібнику Е. Сідман та Н. Абейсекере «Законотворчість для цілей демократичних соціальних змін».

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання статті є в проведенні ретроспективного аналізу проєктування антикорупційних актів на різних рівнях міжнародно-правової протидії корупції та критичному осмисленні сучасного стану даного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародно-правова протидія корупції здійснюється на трьох рівнях:

- глобальному (Організацією Об'єднаних Націй, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Світовим банком та ін.);
- регіонально-інтеграційному (Радою Європи, Європейським Союзом, іншими інтеграційними об'єднаннями);
- двосторонньої міждержавної та міжвідомчої взаємодії.
- Певної координації напрямів та засобів протидії корупції між ними не існує. Тому міжнародна антикорупційна діяльність на всіх трьох рівнях розвивалася не лише різновекторно, а й багато в чому спонтанно.

Одним із перших антикорупційних актів стала Конвенція Європейського Союзу із захисту фінансових інтересів 1995 р., за якою була прийнята Конвенція Європейського Союзу щодо боротьби з корупцією посадових осіб Європейського Співтовариства або посадових осіб держав-учасниць Європейського Союзу 1997 р. Ініціативу Європейського Союзу підхопили багато інших регіонально-інтеграційних об'єднань. 1996 р. Організація американських держав затвердила Міжамериканську конвенцію проти корупції. Рада Європи у 1997 р. ухвалила Резолюцію про двадцять керівних принципів боротьби з корупцією; 1999 р. – Конвенцію про цивільно-правову відповідальність та Конвенцію про кримінальну відповідальність за корупцію і в тому ж році створила Групу держав проти корупції (ГРЕКО); у 2000 р. – рекомендацію державам-учасникам про кодекси поведінки публічних посадових осіб; у 2003 р. – Рекомендацію щодо загальних антикорупційних правил щодо фінансування політичних партій та ведення виборчих кампаній.

Антикорупційне правове регулювання доповнювалося також Комітетом міністрів Ради Європи, який розробив такі акти, як Конвенція про маніпуляції у спортивних змаганнях 2014 року; Рекомендація щодо захисту осіб, які повідомляють про корупційні діяння 2014 р.; Рекомендація щодо правового регулювання лобістської діяльності в контексті порядку прийняття рішень органів публічної влади 2017 р. та ін.

Подальший розвиток міжнародно-правового забезпечення боротьби з корупцією в рамках Ради Європи здійснювався переважно

Групою держав проти корупції, а також деякими іншими структурами, зокрема, Консультативною радою європейських суддів, Консультативною радою європейських органів притягнення до кримінальної відповідальності тощо.

У 2003 р. Африканський Союз розробив Конвенцію про запобігання та протидію корупції. У 2010 році Ліга арабських держав видала Конвенцію про боротьбу з корупцією. Свої антикорупційні акти приймали багато інших регіонально-інтеграційних об'єднань.

Двостороння міждержавна та міжвідомча взаємодія у сфері протидії корупції розвивається переважно з метою координації зусиль окремих держав-учасниць відповідних регіонально-інтеграційних об'єднань; обміну інформацією про підозрілі фінансові та інші угоди за участю політиків та державних службовців або членів їх сімей; у вирішенні інших завдань, у тому числі попередження відмивання коштів, отриманих внаслідок корупційних діянь, та їх повернення державам, яким було завдано збитків внаслідок таких діянь. Втім, останні дії є практично не реалізованими. Одним з небагатьох прикладів можуть бути двосторонні угоди між Швейцарією та Філіппінами про конфіскацію та повернення до Філіппіни грошових коштів, вивезених з країни диктатором Ф. Маркосом у 1970-1980-ті рр.

На глобальному рівні міжнародно-правове співробітництво держав здійснюється головним чином у рамках Організації Об'єднаних Націй (ООН), яка ухвалила у 1996 р. Декларацію про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних організаціях; у 2003 р. – Конвенцію проти корупції, учасниками якої через ратифікацію чи приєднання стали до вересня 2021 р. вже 189 держав (останньою на даний час стало Сомалі, що приєдналася до Конвенції 11 серпня 2021 р.); ряд інших документів, що розвивають положення Конвенції.

У низці глобальних міжнародних організацій високу активність виявляє Організація економічного співробітництва та розвитку. Її першим антикорупційним актом стала Конвенція щодо боротьби з підкупом іноземних посадових осіб при здійсненні міжнародних комерційних угод 1997 р. Потім у її розвиток було прийнято низку

інших актів, у тому числі Рекомендацію щодо подальшої боротьби з підкупом іноземних посадових осіб 2009 р., та включене до її тексту у 2010 р. Керівництво належної практики щодо забезпечення внутрішнього контролю, етики та комплаєнсу [1].

Така широка участь міжнародних організацій у протидії корупції та різноманіття антикорупційних правових засобів, що ними використовуються, сприяють концентрації, а також координації зусиль держав у боротьбі з корупцією. Зазначимо також ще одну позитивну дію актів міжнародних організацій: привертаючи увагу громадянського суспільства до завдань протидії корупції, вони суттєво зміцнюють потенціал їхнього повноцінного вирішення.

З іншого боку, різноманіття суб'єктів та правових форм міжнародно-правової протидії корупції нерідко створюють правові колізії між актами, що діють у цій сфері. Такі колізії створюють, наприклад, різні підходи до визначення поняття корупції. Деякі міжнародно-правові акти, наприклад, Конвенція ООН проти корупції 2003 р., не дають загальних визначень корупції, обмежуючись перерахуванням або описом її окремих елементів та проявів. Більш широкий підхід відбито у Глобальній програмі ООН проти корупції (United Nations Global Programme against Corruption): «Зловживання владою для приватної вигоди». Але таке визначення охоплює головним чином громадську сферу, залишаючи в тіні сферу непублічних, приватних відносин. Обмежений підхід виявляється і в актах Європейського Союзу, але на відміну від Конвенції ООН проти корупції, статті 2 та 3 Конвенції про боротьбу з корупцією посадових осіб Європейських Співтовариств чи посадових осіб держав-учасниць Європейського Союзу визначають корупцію виключно у кримінально-правовому контексті.

Водночас влада Європейського Союзу закликає розрізняти корупцію в такому вузькому кримінально-правовому змісті та корупцію у ширшому соціально-економічному контексті: «З їхньої точки зору, це необхідно, оскільки відповідно до принципу верховенства права кримінально-правові норми вимагають недвозначних та чітких ухвал, тоді як зміст корупції може визначатися ширше з метою запобігання злочинності. У такому широкому контексті корупція

може охоплювати такі поняття, як чесність, відкритість, підзвітність та гарне управління [2].

Вказану прогалину правового регулювання намагалися заповнити автори Конвенції про цивільно-правову відповідальність за корупцію (Страсбург, 4 листопада 1999 р.), закріпивши таке визначення корупції: «Прохання, пропозиція, дача чи отримання, прямо чи опосередковано, хабаря чи будь-якої іншої неналежної переваги чи обіцянку такої, яка спотворює нормальне виконання будь-якого обов'язку або поведінку, потрібну від одержувача хабаря, а також неналежну перевагу або обіцянку такого (стаття 2).

Пояснюючи такі відмінності у розумінні корупції, автори Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію 1999 р. наголосили на наступному: «Незважаючи на довгу історію та очевидне поширення феномену корупції в сучасному суспільстві, є складним досягнення згоди щодо її загального визначення; як було справедливо зазначено, «ніяке визначення корупції не буде однаково сприйняте всіма державами». Можливі визначення обговорювалися протягом кількох років на різних форумах, але міжнародне співтовариство не було здатне домогтися згоди щодо загального визначення, а міжнародні форуми зосередилися на визначенні змісту певних форм корупції, наприклад, «незаконних платежів» (ООН); «підкуп іноземних посадових осіб під час здійснення міжнародних комерційних угод» (ОЕСР); «корупції посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-учасниць Європейського Союзу» (Європейський Союз) [2].

Розрізнялися й моделі проєктування міжнародно-правових засобів протидії корупції.

Загальний алгоритм проєктування Конвенції ООН проти корупції 2003 р. описаний у Резолюції № 58/4 Генеральної Асамблеї від 31 жовтня 2003 року [3]. Першим кроком стало прийняття Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 55/61 від 4 грудня 2000 р., яка започаткувала спеціальний комітет для розробки «ефективного міжнародно-правового документа проти корупції» і звернулася до Генерального секретаря з проханням скликати відкриту за складом міжурядову групу експертів для розгляду та підготовки проєкту

доручення на розробку такого документа. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 55/188 від 20 грудня 2000 р. доручила міжурядовій групі експертів вивчити питання про незаконно переведені кошти та репатріацію таких коштів у країни походження. Резолюції № 56/186 від 21 грудня 2001 р. та № 57/244 від 20 грудня 2002 р. суттєво розширили перелік питань, розробка яких була доручена міжурядовій групі експертів з метою створення правових засобів щодо запобігання корупції та переказу коштів незаконного походження, боротьби з цими явищами та повернення таких коштів у країни походження.

З урахуванням висновків та рекомендацій міжурядової групи експертів було сформовано Спеціальний комітет з узгодження проєкту Конвенції проти корупції (Ad Hoc Committee for the Negotiation of Convention Corruption), який працював в основному офісі Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності у Відні [4].

Ключові напрями роботи Спеціального комітету з узгодження проєкту Конвенції проти корупції були визначені в Резолюції Генеральної асамблеї № 56/260 від 31 січня 2002 р. Зокрема, було зазначено, що проєкт Конвенції повинен створюватися на основі широкого міждисциплінарного підходу та включати такі «індикативні елементи»: визначення; сфера дії; захист суверенітету держав; заходи щодо запобігання корупції; криміналізація корупційних діянь; санкції та правові засоби протидії; конфіскація та арешти; підсудність; відповідальність юридичних; захист свідків та жертв корупційних діянь; сприяння розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва; попередження та протидія передачі коштів, незаконно отриманих внаслідок корупційних діянь, у тому числі включаючи заходи щодо запобігання відмиванню коштів та поверненню таких коштів; технічне сприяння державам; збір, обмін та аналіз отриманої інформації; механізми моніторингу правозастосовної практики.

Паралельно проводилася робота щодо визначення та уточнення змісту майбутньої Конвенції за участю представників багатьох держав, а також структур та органів Організації Об'єднаних Націй. Зокрема, Економічна та Соціальна Рада свої висновки та рекоменда-

ції сформулювала у Резолюції № 2001/13 від 24 липня 2001 р., назва якої досить повно окреслює перелік розглянутих питань: «Зміцнення міжнародної співпраці у запобіганні переказу коштів незаконного походження, отриманих від актів корупції включаючи відмивання коштів, і у боротьбі з ним, а також повернення таких коштів».

Уряд Аргентини забезпечив проведення неофіційної підготовчої наради Спеціального комітету щодо узгодження проєкту Конвенції проти корупції у Буенос-Айресі 4-7 грудня 2001 р. Значну допомогу у розробці проєкту Конвенції ООН надавали представники багатьох інших держав, зокрема Австрії, Російської Федерації, Німеччини, Франції, Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії, Нігерії, ПАР.

Широке обговорення змісту майбутньої Конвенції ООН забезпечували і багато міжнародних форумів, зокрема Міжнародна конференція з фінансування розвитку, що була проведена в Монтерреї (Мексика) з 18 по 22 березня 2002 р. та підсумкові документи якої наголошували, що боротьба з корупцією на всіх рівнях є одним із пріоритетних завдань. Співзвучні заклики продемонстровано в Йоганнесбурзькій декларації зі сталого розвитку, яка була прийнята на Всесвітній зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку, проведеної в Йоганнесбурзі (Південна Африка) з 26 серпня по 4 вересня 2002 р. і яка наголошувала, що корупція є загрозою стійкому розвитку народів, перешкоджаючи забезпеченню стабільності та безпеки суспільства, підриваючи демократичні інститути та етичні цінності, завдаючи шкоди правопорядку. До цих закликів приєдналася й Генеральна асамблея ООН, ухваливши Резолюцію № 56/260 від 31 січня 2002 р., у якій просила Спеціальний комітет із узгодження проєкту Конвенції проти корупції завершити свою роботу до кінця 2003 р. Це прохання було виконано. 7 жовтня 2003 р. Спеціальний комітет направив Генеральній асамблеї ООН доповідь про проведenu роботу [5], до якої було включено проєкт Конвенції проти корупції.

Примітним є порядок погодження змісту проєкту Конвенції проти корупції. Так, напередодні згаданої підготовчої наради Спеціального комітету, проведеної в Буенос-Айресі 4-7 грудня 2001 р.,

урядам держав-членів ООН було запропоновано направити представників для участі у нараді та подати свої рекомендації щодо змісту проєкту Конвенції проти корупції. У підготовчій нараді брали участь представники 56 держав. Було розглянуто 26 пропозицій щодо змісту проєкту Конвенції [5].

На першій сесії Спеціального комітету, що відбулася у Відні з 21 січня до 1 лютого 2002 р., брали участь представники 97 держав, а також спостерігачі з різних підрозділів Секретаріату ООН, інших структур та органів ООН, міжурядових та неурядових організацій. Головою Спеціального комітету було обрано Г. Сампера (Колумбія), заступниками Голови – 8 осіб, у тому числі Томас Штелцер (Австрія), який очолює нині Міжнародну антикорупційну академію. Було сформовано також 9 робочих груп із укрупнених блоків питань змісту проєкту Конвенції, кожен з яких очолював представник однієї з держав. Зокрема, робочу групу щодо запобігання корупційним діянням очолив представник Йорданії за підтримки представника Мавританії. Робочу групу з питань банківських переказів незаконно одержаних коштів очолив представник Перу за підтримки представника Австрії.

Було встановлено, що представники держав мають пропонувати для розгляду конкретні пропозиції щодо змісту проєкту Конвенції, його окремих глав та положень, а не абстрактні міркування щодо загальних питань боротьби з корупцією. Гарантувалася участь у засіданнях Спеціального комітету як спостерігачі представників неурядових організацій, які мають консультативний статус при Економічній та Соціальній Раді ООН, а також, за погодженням із Секретаріатом ООН, низки інших неурядових організацій, які не мають зазначеного консультативного статусу. Представникам неурядових організацій надавалося право подавати документи з питань, винесених на обговорення, та обґрунтовувати свої позиції у робочих групах, а також на пленарних засіданнях Спеціального комітету, але тільки після представників держав та в межах часу, встановлених регламентом обговорення відповідних питань [5].

У такому ж форматі у Відні проходили інші сесії Спеціального комітету:

- друга сесія (з 17 по 28 червня 2002 р.) за участю представників 123 держав;
- третя сесія (з 30 вересня до 11 жовтня 2002 р.) за участю представників 123 держав;
- четверта сесія (з 13 по 24 січня 2003 р.) за участю представників 117 держав;
- п'ята сесія (з 10 по 21 березня 2003 р.) за участю представників 114 держав;
- шоста сесія (з 21 липня по 8 серпня 2003 р.) за участю 128 держав);
- сьома сесія (з 29 вересня до 1 жовтня 2003 р.) за участю представників 114 держав.

Особливе значення мала друга сесія, під час якої було затверджено проєкт Конвенції ООН проти корупції у першому читанні. Водночас вона виявила низку питань, з яких так і не вдалося досягти згоди майбутніх держав – учасників Конвенції. Найбільші суперечки викликали пропозиції щодо повернення активів (коштів), отриманих у результаті корупційних діянь. Вимоги держав, які стали «донорами» корупційних активів, не сприймалися багатьма економічно розвиненими державами, у тому числі США, Канадою, Сполученим Королівством Великобританії та Північної Ірландії, Францією та ін., у яких ці активи осідали.

З метою вирішення цієї колізії та на виконання мандату Генеральної Асамблеї ООН, Спеціальний комітет створив робочу групу щодо повернення корупційних активів (workshop on the question of asset recovery) [5], на засіданнях якої обговорювали багато аспектів вирішення цього питання, у тому числі різні механізми повернення активів; їх виявлення та арешту; обсягу активів, що підлягають виявленню; ухилення від оподаткування; форм міжнародного співробітництва; неприпустимість повторного притягнення до кримінальної відповідальності за одне корупційне діяння; захисту інтересів сумлінних третіх осіб (*bona fide third persons*); транспарентності; заходів щодо запобігання та припинення корупції; належної юрисдикції судів у справах щодо повернення корупційних активів; цивільно-процесуальний статус потерпілих у корупційних злочинних

діяннях; терміни позовної давності у цивільно-процесуальному законодавстві; можливості повернення корупційних активів у разі смерті осіб, залучених до корупційних діянь; однакові стандарти розподілу активів між державами, котрі співпрацюють у питанні повернення корупційних активів; тощо.

Але всі докази та аргументи, що звучали на засіданнях Спеціального комітету при другому читанні проєкту Конвенції (друга – четверта сесії), а також при третьому читанні проєкту (п'ята - сьома сесії) з надією переконати представників різних держав «бути більш гнучкими один до одного, бути відкритими для інноваційних рішень та бути готовими йти на компроміси і, за необхідності, на поступки» [5], не були почуті щодо повернення корупційних активів і з деяких інших спірних тем.

Проєкт Конвенції ООН проти корупції було схвалено Спеціальним комітетом на 141-му засіданні 1 жовтня 2003 р. та направлено на розгляд 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка затвердила Конвенцію, ухваливши Резолюцію № 58/4 від 31 жовтня 2003 р. 9 грудня 2003 р. Конвенція була відкрита для підписання на Політичній конференції високого рівня, проведеної в Меріді (Мексика) 14 грудня 2005 р. Конвенція ООН проти корупції набула чинності після її ратифікації 30 державами у порядку, встановленому частиною першою статті 68. Наразі учасниками Конвенції є 178 держав, а також деякі інтеграційні об'єднання, зокрема Європейський Союз. Регулярно проводиться Конференція держав-учасниць Конвенції ООН проти корупції, в рамках якої у 2009 р. було затверджено Механізм оцінки (Review Mechanism) практики застосування встановлених Конвенцією антикорупційних стандартів та вимог. Але такі механізми повністю не забезпечують необхідного рівня ефективності застосування міжнародно-правових засобів протидії корупції.

У грудні 2018 р. було ініційовано новий етап проєктування антикорупційних актів ООН. Генеральна Асамблея ООН 17 грудня 2018 р. ухвалила Резолюцію № 73/191 про скликання Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї проти корупції для обговорення питань підвищення ефективності Конвенції ООН проти корупції, а також протидії «проблемам і загрозам, що породжуються корупцією, під-

риваючи етичні підвалини та справедливість і завдаючи шкоди сталому розвитку та правопорядку».

Було встановлено, що спеціальну сесію Генеральної Асамблеї буде скликано у першій половині 2021 року, що вона буде присвячена темі «Виклики та заходи у сфері запобігання корупції, боротьби з нею та посилення міжнародного співробітництва» і що на цій спеціальній сесії Генеральна Асамблея прийме «стислу та орієнтовану на конкретні дії політичну декларацію, заздалегідь узгоджену в порядку консенсусу на міжурядових переговорах під егідою Конференції держав-учасниць Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції». Резолюція запропонувала Конференції держав-учасниць «очолити процес підготовки до спеціальної сесії, вживши заходів щодо вирішення у відкритому форматі всіх організаційних питань та питань по суті» та звернулася до Управління ООН з наркотиків та злочинності з проханням надати необхідну «істотну експертну та технічну підтримку».

20 грудня 2019 р. Восьма сесія Конференції держав-учасниць Конвенції ООН проти корупції прийняла проєкт Резолюції, який був представлений на узгодження Генеральної Асамблеї. У цьому документі, зокрема, наголошувалося, що на пленарних засіданнях Спеціальної сесії із заявами виступатимуть представники держав-членів та держав-спостерігачів, а також, якщо дозволить час, обмежена кількість представників відповідних організацій, присутніх на Спеціальній сесії, за погодженням з державами-членами та з належним урахуванням принципу географічної та гендерної збалансованості; і що тривалість виступів буде обмежена п'ятьма хвилинами [6].

Наприкінці грудня 2019 р. за рішенням Генерального секретаря ООН було сформовано «групу експертів високого рівня боротьби з корупцією та незаконними фінансовими потоками, забезпечення єдності, підзвітності та прозорості фінансування на цілі розвитку», перед якою були поставлені завдання виявлення викликів і загроз, що породжуються корупцією, і навіть розробки «рекомендацій, вкладених у підвищення ефективності роботи з мобілізації фінансування з метою сталого розвитку, що у час оцінюється як недостатня».

1 червня 2020 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Резолюцію № 74/276, яка схвалила згаданий вище проєкт Резолюції Спеціальної сесії, підготовлений Восьмою сесією Конференції держав-учасниць Конвенції ООН проти корупції. Перші результати цього етапу проєктування антикорупційних актів ООН відображені в документах спільної сесії Економічної та Соціальної Ради ООН та Політичного форуму високого рівня зі сталого розвитку (2020 р.). 7 по 16 липня 2020 р. на тему «Концентрація зусиль та напрями перетворень: оцінка дії 54 десятирічних зусиль та внеску у сталий розвиток».

На міжсесійних нарадах Конференції держав-учасниць Конвенції ООН проти корупції, проведених 2 – 5 вересня 2020 р., 19 – 20 листопада 2020 р., 22 – 23 лютого 2021 р., було попередньо визначено питання, які будуть винесені на обговорення Спеціальної сесії, зокрема, запобігання корупції та криміналізації корупційних діянь; повернення активів, які стали предметом корупційних діянь; міжнародне співробітництво; транспарентність інформаційних баз даних про публічні тендери та закупівлі; участь громадян, інститутів громадянського суспільства у проведенні антикорупційних розслідувань тощо.

Більшість із зазначених питань було запропоновано представниками держав-учасниць Конвенції ООН, зокрема Словенії, Нігерії, Колумбії, Нідерландів, Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії, а також представниками неурядових організацій, у тому числі Трансперенсі Інтернешнл, Коаліції на підтримку Конвенції ООН проти корупції тощо. 7 травня 2021 р. Конференція держав-учасниць Конвенції ООН проти корупції затвердила проєкт Політичної декларації, який було винесено на затвердження Спеціальної сесії.

Висновки. Виходячи із проведеного ретроспективного аналізу та його критичного осмислення, в подальшому слід надати пропозиції щодо вдосконалення проєктування глобальних міжнародно-правових механізмів протидії корупції. Зокрема, необхідно включити до проєкту Політичної декларації положення про необхідність колективних антикорупційних дій неурядових організацій, вказуючи,

що наразі діють понад 260 подібних загальнонаціональних проєктів, у тому числі проєкт Чехії та Словаччини щодо вдосконалення систем публічних закупівель 2010 р.

Наступним механізмом протидії корупції є запровадження міжнародного освітнього проєкту, покликаного не лише прищеплювати молодим людям почуття неприйняття корупції, а й навчати їх навичкам протидії корупційним проявам, у тому числі використовуючи можливості отримання законного, вільного від корупції додаткового заробітку, що й є напрямом подальших досліджень авторів.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОЄКТУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ АКТИВ НА РІЗНИХ РІВНЯХ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Встановлено, що міжнародно-правова протидія корупції здійснюється на трьох рівнях: глобальному (Організацією Об'єднаних Націй, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Світовим банком та ін.); регіонально-інтеграційному (Радою Європи, Європейським Союзом, іншими інтеграційними об'єднаннями); двосторонньої міждержавної та міжвідомчої взаємодії. Якоїсь координації напрямів та засобів протидії корупції між ними немає. Тому міжнародна антикорупційна діяльність на всіх трьох рівнях розвивалася не лише різноспрямовано, а й багато в чому спонтанно.

Доведено, що широка участь міжнародних організацій у протидії корупції та різноманіття антикорупційних правових засобів, що ними використовуються, сприяють концентрації, а також координації зусиль держав у боротьбі з корупцією. Зазначено також ще одну позитивну дію актів міжнародних організацій: привертаючи увагу громадянського суспільства до завдань протидії корупції, вони суттєво зміцнюють потенціал їхнього повноцінного вирішення. З іншого боку, різноманіття суб'єктів та правових форм міжнародно-правової протидії корупції нерідко створюють правові колізії між актами, що діють у цій сфері. Такі колізії створюють, наприклад, різні підходи до визначення поняття корупції.

Зазначено, що концепції проєктування антикорупційних актів, засновані на ідеях та методах системного проєктування складних технологічних процесів та об'єктів, дедалі ширше застосовуються у правотворчій практиці міжнародних організацій та держав сучасного світу. Їх вплив на правове регулювання суспільних відносин посилюється, підтверджуючи, що на сучасному етапі соціально-економічного, технологічного, інформаційного розвитку, ускладнення суспільних відносин, стрімкого збільшення їх кількісних параметрів і показників, зростання небезпеки техногенних і природних катастроф, впровадження системного проєктування стає неможливим. Поступово воно витісняє максимально неефективні за таких умов практики «галузевого», «фрагментарного», «точкового», «ситуаційного» правового регулювання.

Встановлено, що системне проєктування антикорупційних актів передусім передбачає проведення комплексних досліджень законотворчих ініціатив. У ході таких досліджень повинні аналізуватись всі фактори, які можуть впливати на передбачувану сферу (об'єкт) правового регулювання; враховуватися думки, позиції, оцінки не тільки регулюючих та контрольно-наглядових державних органів, а й потенційних учасників проєктованих правових відносин.

Ключові слова: *корупція, антикорупційні акти, проєктування, рівні міжнародно-правової протидії корупції.*

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

References

1. OECD. Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics, and Compliance. (n.d.). *www.oecd.org*. Retrieved from: <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/44884389.pdf> [in English].
2. Explanatory Report – ETS 173 – Criminal Law Convention on Corruption. (n.d.). *rm.coe.int*. Retrieved from: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cce44> [in English].
3. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii vid 18.10.2006 No. 251-V [United Nations Convention against Corruption dated 18.10.2006 No. 251-V]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text [in Ukrainian].
4. Ad Hoc Committee for the Negotiation of a Convention against Corruption. (n.d.). *www.unodc.org*. Retrieved from: <https://www.unodc.org/corruption/en/uncac/preparatory-and-negotiating-sessions/adhoc-committee.html> [in English].
5. Report of the Ad Hoc Committee for the Negotiation of a Convention against Corruption on the work of its first to seventh sessions. (n.d.). *www.unodc.org*. Retrieved from: https://www.unodc.org/pdf/crime/convention_corruption/session_7/422e.pdf [in English].
6. Report of the Conference of States Parties to the United Nations Convention against Corruption on the work of its eighth session held in Abu Dhabi on December 16-20, 2019. (n.d.). *www.unodc.org*. Retrieved from: <https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/COSP/session8/V2001913r.pdf> [in English].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Ія Дегтярьова, д.держ.упр., професор кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти», м. Київ, Україна. E-mail: iyadeht@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0807-961X>.

Iya Dehtyarova, Doctor of Public Administration, Professor of the Department of Public Administration and Project Management of the Educational and Scientific Institute of Management and Psychology of the State Institution of Higher Education «University of Educational Management», Kyiv, Ukraine. E-mail: iyadeht@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0807-961X>.

Володимир Мороз, к.держ.упр., доцент, завідувач кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти», м. Київ, Україна. E-mail: iyadeht@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-4306-3741>.

Volodymyr Moroz, Associate Professor of Public Administration, Head of the Department of Public Administration and Project Management of the Educational and Scientific Institute of Management and Psychology of the State Institution of Higher Education «University of Educational Management», Kyiv, Ukraine. E-mail: iyadeht@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-4306-3741>.

Dehtyarova, I., & Moroz, V. (2024). Retrospective analysis of designing anti-corruption acts at different levels of international legal anti-corruption. *Public Administration and Regional Development*, 25, 1084-1101. <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.18>

Підписано до друку ??????????
Формат 60/84 1/16 Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 22,38
Наклад 100 шт. Замовлення №3/24.
Виготовлювач: Ємельянова Т.В.
54001, Миколаїв, пров. Суднобудівний, 7
Тел.: (0512) 47-74-48, e-mail: printex_nik@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 6167 від 03.05.2018